שלום עליכם׳ס ווערקע

ערצעהלונגען און מאָנאָלאָגען

זעקסטער באַנד

טאָגעבלאַט׳ס פּרעמיום אויסגאַבּע

נויארק

תרע״ב—1912.

LIBRARY
JUL 23 1997
UNIVERSITY OF TORONTO

אינהאַלט

— פון —

זעקסטען באנד

1) דער דייטש.
2) יוסף.
3) נישטאָ קיין נייעס.
4) פינף און זיעבציג טויזענד.
5) פעסעלע דעם רבינ'ס.
6) עולם הבא.
7) די יורשים.
8) וואָס איז חנוכה?
9) צו דער סעודה.
10) הונדערט איינס.
11) די ערשטע קאָמונע.
12) מיט'ן עטאַפּ.
13) ס'אַ ליגען.
14) שמואליק.
15) די ערב פסח'דיגע עמיגראַציע.
16) יעדער פאַר אונז.
17) דער איננסטער פון די מלכים.

דער דייטש

דער דייטש.

בין איך אַליין ווי איך האָב אייך געזאָגט, אַ דראַזשנער, פון דראַזשנע הייסט דאָס, אַ קליין שטעדטיל אין פּאָדאָליער גובערניע, נאָר אַ קליין שטעדטיל; היינט איז שוין דראַזשנע כלומרשט אַ שטאָדט מיט אַ באַהן מיט אַ סטאַנציע מיט אַ וואָקזאַל... אַז דראַזשנע איז געוואָרען אַ סטאַנציע האָט אונז די גאַנצע וועלט מקנא געוועזען, אַ קלייניגקייט אַ באַהן! מע האָט געמיינט דאָס וועט ווערען אַ מחיה, אַ מקום פרנסה, מע וועט זשעברען פולע זשמע-ניעס מיט געלד, מע וועט גליקליך ווערען! יודען זענען זיך צונויפגעפאָהרען פון די דערפער אַרוים אין שטאָדט אַריין; בעלי בתים האָבען גענומען איבער-בויען די הייזער, שטעלען נייע קליישטען; די טאַקסע פון פלייש האָט מען געהעכערט; מע האָט שוין אָנגעהויבען קלערען מכח אַ נייעם שוחט, מכח נאָך אַ בית המדרש און מכח אָפּנעמען געלד אויף צו פערברייטערען דאָס אַלטע בית עולם — בקצור ס'איז געוואָרען „לידהודים". אַ ווערטעל? אַ באַהן, אַ סטאַנציע, אַ וואָקזאַל! בעלי עגלות האָבען זיך אפילו תחילת אַביסעל געבוג-טעוועט, געוועזען שטאַרק ניט צופריעדען פינ'ם עסק, נאָר ווער פרעגט זיי? מע האָט אויסגעלייגט רעלסען, אַראָפּגעבראַכט וואַגאָנעס, אַנידערגעשטעלט אַ וואָקזאַל, אויפגעהאַנגען אַ גלעקעל, צוגעשלאָגען אַ ברעטיל: „ס ט אַ נ-צ י אַ ד ר אַ ז ש נ אַ" — און רעדט צו דער וואַנד!

אַז ס'האָט אָנגעהויבען גיין די באַהן, רופט זיך אָן צו מיר מיינע: „וואָס רעכענסט דו צו טהון, יונהלי?" (יונה רופט מען מיך). „וואָס זאָל איך, זאָג איך, טהון? דאָס וואָס אַלע יודען טהוען; אַלע דראַזשנער יודען דרעהען זיך ביי דער באַהן, וועל איך מיך אויך דרעהען ביי דער באַהן..." און האָב

גענומען דאָס שטעקעל און בין אַרויס אויפ'ן וואָגזאַל און בין געוואָרען מיט נאָט ווײניגער הילף אַ „פּראַוויטעל". וואָס הייסט אַ פּראַוויטעל? אַ פּראַוויטעל הייסט: יענער האַנדעלט אַ וואַגאָן תבואה און בעדאַרף דעם וואַגאָן תבואה אָנטרוקען און אַהעקשיקען, איז דערויף געשטעלט געוואָרען אַ „פּראַוויטעל". נאָר אַזוי ווי כמעט אַלע דראַזשנער יודען זענען געוואָרען פּראַוויטעלעס, איז נישט גוט, מיטשעט מען זיך, דרעהט מען זיך; אַמאָל קויפט מען בײם גוי אַ זעקעל תבואה, און מע פערקויפט דאָס מיד ליד; איז אָדער מע פאַרדינט, אָדער מע דערלײגט; און אַמאָל טהוט מען אַ חאַפּ פון דער זײט אַ מעקלע-רײ, אַבי מע לאָזט זיך, אַ דאָס, אַ יענץ — שלעכט, ניטאָ וואָס צו טהון! אַ ס'איז פריהער אויך נישט געוועזען וואָס צו טהון? איז חאָטש ניט געוועזען קײן באַהן, איז דער פאַרדרוס, ווי זאָגט איהר, ניט געוועזען אַזוי גרויס; צו וואָס האָט אונז געטויגט די סטאַנציע מיט'ן וואָגזאַל מיט'ן גלעקיל, מיט'ן טאַנצען טאַרעראַם?

טרעפט זיך אַ מעשה — איך שטעה מיר אַזוי אײנמאָל אויפ'ן וואָגזאַל אַביסעל פערזאָרגט און בעגלײט אַרויס דעם „פּאַטשטאָווע פּאָיעזד". ס'איז שוין נאָכ'ן דריטען קלינג, דער לאָקאָמאָטיוו האָט שוין גוט אָנגעפּײפט און פונ'ם קוימען ווערט אַ רויך. איך טהו אַ קוק אויף דער פּלאַטפאָרמע שטעהט אַ פּריצל, אַ הויכס און אַ דאַרס מיט קעסטעלדיגע הויזען, מיט אַ הויכען קאַפּעלוש און מיט אַ סך טשעמאָדאַנעס; ער שטעהט אויסגעצויגען דעם האַלז און קוקט זיך אַרום ווי אַ זינדיגער מענש אויף אַלע זײטען. „אַט דאָס פּריצל קעדור עפּיס באַדאַרפען האָבען" — טראַכט איך מיר און פיהל, עס האָט מיך ווי עמיצער אַ טאָרע געטהון פון אונטען: „יהודי, געה צו צו איהם און טהו איהם אַ פרעג, אפשר דאַרף ער עפּיס?" און אַזוי ווי איך האָב מיר נור געריהרט פון אָרט, אַז ער טהוט זיך ניט צו מיר אַ לאָז, הויבט אויף דעם קאַפּעלוש און מאַכט צו מיר אויף דײטש, ציהט אויס מיט אַ נגון:

— גוט מאָ—יען, מײן הערר!

— אַ גוט יאָהר זאָל אײך זײן! — זאָג איך צו איהם אויף אויף דײטש און אַ ביסעל אויף יודיש, און דאָס איבעריגע מיט די הענד. און איך פרעג איהם פון וואַנען ער פאָהרט? מאַכט ער צו מיר: צי ווייס איך ניט עפּיס אַ רעכטע קוואַרטיר, אַ „שטאַנציאָן" פון זײנעטוועגען?

— אַוודאי! — זאָג איך — פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען? און איך האַרצען טראַכט איך מיר: „אַ—וואַ! אײן עבירה וואָס ס'איז בײ מיר ניט

קיין אַכסניה, ס'זאָל אָבער זיין ביי מיר אַיין אַכסניה, וואָלט איך דאָך איהם פֿאַרפֿירט צו זיך, ס'איז אַ וואוילער דייטש, מע וואָלט געקאָנט אַרום איהם עפּיס פֿאַרדינען"... און באַלד פֿליהט מיר דורך צוריק אַ מחשבה: „טפּש! עס שטערט דען אָנגעצייכענט ביי דיר אויפ'ן שטערן, אַז ס'איז ביי דיר ניט קיין אַכסניה? עלעהיי לאָז זיך דיר דאַכטען, אַז ס'איז ביי דיר יאָ אַנ'אַכסניה!" און איך רוף מיך אָן צו איהם אַביסעל אויף יודיש, אַביסעל אויף דייטש און דאָס איבעריגע דערמאַך איך מיט די הענד:

— אויב זיי וואולען מיין האַרר, לאָזען זיי הייסען נעמען אַ בעל עגלה, וועל איך זיי טהון דערפֿירען אויף דער בעסטער אַכסניה, שטאַנציאָן הייסט דאָס פּערזויאַרט!

דערהערט פֿון מיר אַזעלכע דבורים, ווערט דער דייטש מלא גרולה און מאַכט צו מיר, בעווייזט מיט דער האַנד אויפ'ן כּויל:

— האַבען זיי וואָס צו עסען? שפּייזען?

— די בעסטע שפּייזען! — זאָג איך צו איהם — זיי וועלען אם ירצה השם האָבען האַנאַוטע (הנאָה) העררר דייטש, וואָרום מיין פּלונית, מיין פֿרוי הייסט עס, איז אַ וועלטענע באַלאַבאַסטאַ (בעל-הבית'טע); איהר באַקען און איהר קאָכען האָט אַ שם, איהרע פֿיש מעג עסען דער מלכות, דער קעניג אַהשורש הייסט דאָס...

— יאַ וואָהל! — מאַכט ער צו מיר מיט אַ שמחה און די אויגען בשעת מעשה לויכטען איהם און דאָס גאַנצע פּנים שיינט איהם ווי די זון.

„אַ חכם אַ דייטש!" — טראַכט איך מיר און מאַך נישט קיין לאַנגע מחזקות און בעשטעל אַ בויד און איך פֿאַרפֿיהר איהם גלייך צו מיר אַהיים.

געקומען אַהיים, געב איך איבער באַלד מיין ווייב אַלסדינג, אַז גאָט האָט מיר צוגעשיקט אַנ'אורח אַ דייטש גאָר אַנ'אַנטיק; נאָר אַ יודינע פֿערשטעהט דען עפּיס? הויבט זי דאָך אָן מתמא מיך באַגראָבען, וואָרום איך האָב אָנגעטראָפֿען פּונקט אויף דער בייזער שעה, ווען מען ראַמט אין שטוב: „וואָס פֿאַר אורחים, וואָס פֿאַר געסט פּלוצים אין מיטען דרינען?.." „יודינע בלא, זאָג איך צו איהר, דבר ניט אויף אונזער צונג מחמת דער אָדון איז מבין בלשון אַשכּנז!" הערט זי מיך עפּיס, אַז זי האַלט סאַמע אין מיטען ראָמען? קערט זי מיט'ן בעזעם גלייך אין פּנים אַריין און וואָרטשעט. זי וואָרמשעט און איך מיט'ן דייטש שטעהען ביי דער טהיר, ניט אַהין ניט אַהער, קוים מיט צרות איך האָב איהר איינגערעדט, אַז ס'איז ניט קיין אומזיסטער אורח, ס'איז — פֿאַר געלד, און מע קאָן נאָך אַדרבה אַרום איהם עפּיס תאָפּען,

אָפּלעקען אַ בײנדיל... װענט איהר שױן פאַרטיג? אַז איך האָב זי שױן גוט אױבערטערעדט, מאַכט זי צו מיר: „װאָס זשע װעל איך איהם באַלײגען — אין דער ערד?" — „שטיל זאָל זײן — זאָג איך צו איהר — נאַרישע יודענע, מע זאָגט דאָך דיר זאָלסט ניט דבר'ן, װאָרום דער אָרון איז מבין כל דבור!" ערשט דעמאָלט האָט זי פאַרשטאַנען װאָס מע מײנט, און מיר האָבען איהם אָבגעטרעטען אונזער אַלקער, און מײן װײב האָט גענומען אין אײן כהרף עין צובלאָזען דעם סאַמאָװאַר און געשטעלט זיך קאָכען װעטשערע. תחילת, אַז מײן דײטש האָט דערזעהען דעם אַלקער האָט ער אַפילו אַביסעל פאַרדרעהט מיט דער נאָז, װי אײנער רעדט: „עס װאָלט געמעגט זײן אַביסעל בעסער!" נאָר װאָס פאַרשטעהט קיר׳ה. דײטש? אַבי מע האָט נאָר אַרײנגעטראָגען דעם סאַמאָװאַר, פערפאַרעט טײ און דערצו האָט ער אַרױסגענומען אַ גוט פלעשיל ראָם און געמאַכט אַ שנאַפּס (און מיר אױך געגעבען אַ שנעפּסיל), איז שױן געװאָרען רעכט און ער האָט זיך צולײנט מיט די טשעמאָדאַנעס װי בײ זײן טאַטען אין װײנגאָרטען, און מיר זענען געװאָרען חבר.

נאָך דער טײ מאַך איך מיט איהם אַ רעד, אַהין אַהער, װאָס טהוט ער היע? מיט װאָס האַנדעלט ער? טאָמער דאַרף ער עפּיס קױפען, פאַרקױפען? לאָזט זיך אױס, אַז דאַרפען דאַרף ער גאָרנישט, עפּיס מאַשינעס, זאָגט ער, בעדאַרפען דורכגעהן, װײס איך, אַ נעכטיגער טאָג, און בשעת מעשה חאַפּט ער אַלע מאָל אַ קוק אין אױבען אַרײן און פּרעגט זיך נאָך אַלע מינוט צי ס'איז נאָך נישט פאַרטיג דאָס עסען? „אַפּנים, זאָג איך צו איהם, העררר דײטש, זײ האַלטען גוט פון דער אכילה!" ענטפערט ער דאָך מיר מסתמא פדרוך, װאָרום אַ דײטש פערשטעהט דען װאָס מע רעדט צו איהם? אַזױ לאַנג אַזױ ברײט ביז מע האָט איהם געגרײט צו טיש און דערלאַנגט די װעטשערע — אַ פרישע יױך אַ מהיה־דיגע מיט מאַנדלען, מיט אַ גאַנץ עוף מיט מאַנעגרײפּלעך און מיט מערעלעך און מיט פּעטרישקע און מיט... מיט... מיט... (מײנע, אַז זי װיל נאָר, קאָן זי!) „ברוכים היושבים!" זאָג איך צו איהם און ער ענטפערט מיר נישט קײן חצי דבור, זיך צוגעחאַפּט צום עוף װי נאָך אַ תענית. „ברוכים־היושבים־קומט־ניט־עסען־געזונט!" מאַך איך צו איהם װידער אַ מאָל און ער זופּט די יױך געשמאַק, ער װאָל דאָס אַפילו ענטפערען דאָס צװײטע װאָרט, חאָטש זאָגען אַ דאַנק, — װער? װאָס? „אַ גראָבער גוש, טראַכט איך מיר, און אַ גרױסער זולל וסובא'ניק!"

הכלל ער האָט אָפּגעגעסען, פערױכערט אַ לאַנגע פּיפּקע אױ זיצט און שמײכעלט. איך װעה מײן דײטש קוקט זיך אַרום אױף אַלע זײטען, װוכט אַ פּנים

אַנגעאַרט אויף דעם קאָפּ אָנגעשטאַרעט און די אויגן בײַ איהם קלעפּען זיך, פֿראַכטען סכּנה נאַכטלעגנער. האָב איך אַ וויַנק געטהון צו מײַנער: „וואו מאַכט מען איהם אַ נעלעגנער?“ זאָגט צו מיר מײַנע: „וואָס הייסט וואו? טאַקי אין מײַן בעט“. און זי מאַכט נישט קיין לאַנגע שהיות און נעהמט צו צום בעט און הויבט איהם אָן מאַכען אַ נעלעגער, פֿאַטאַנדערגעשלאָגען דאָס בעטגעוואַנד, ווי עס געהער צו זײַן (מײַנע אַז זי וויל קאָן זי) — איך טהו אַ קוק — מײַן דײַטש איז עפּיס נישט צופֿריעדען, עס געפֿעהלט איהם ניט אַפּנים, וואָס סע פֿליהען פֿעדערן, מחמת ער פֿאַרדרעהט מיט דער נאָז און הויבט אָן ניסען מיט סכּנת נפֿשות. מאַך איך צו איהם: „וואַכסען זאָלט איהר, הערר דײַטש!“ מיינט איהר אַז ער ענטפֿערט מיר: אַ דאַנק? וועך — וואָס? אַ גראָבער נפֿש, טראַכט איך מיר, און אַ ווילדער מענש. מײַנע האָט איהם געמאַכט אַ געלעגער בּיז דער סטעליע, סע מעג ליגען דער קיסר, (מײַנע אַז זי וויל טאַר, קאָן זי!) אַ גאַנצע „העכסע-בעט“, און מיר האָבען זיך מיט איהם גאַנץ פֿײַן אָבגעזעגענט, געווינשט איהם אַ גוטע נאַכט און געגאַנגען שלאָפֿען.

תּחילת, אַז מיר האָבען זיך געלעגט שלאָפֿען, האָט איך מײַן דײַטש שלאָפֿט קיין עין הרע גאַנץ געשמאַק, חראָפּעט מיט אַ מאָדנע שטימע, סאָפּעט ווי אַ לאָקאָמאָטיוו, פֿײַפֿט און חאָרכעלט ווי אַ געקוילעטער אָקס, און פּלוצים חאַפּט ער זיך אויף און קרעכצט און איקעט און פֿאָרשקעט און קראַצט זיך און שפּײַט און וואָרטשעט, און קערט זיך איבער אויף דער אַנדערער זײַט, טהוט אַ בּיסעל אַ חראָפּע און אַ סאַפּע און אַ פֿײַף און אַ חאָרכעל און חאַפּט זיך ווידער אויף מיט אַ קרעכץ און מיט אַנ'אוי און מיט אַ פֿאָרשקע און מיט אַ קראַצען זיך און מיט אַ שפּײַען און מיט אַ וואָרטשען, און אָט אַזוי עטליכע מאָל, בּיז ער שפּרינגט אַראָפּ פֿונ'ם געלעגער און איך הער ווי עס פֿליהט דאָס בעטגעוואַנד אין דער ערד אַרײַן, איין קישען נאָכ'ן אַנדערען מיט אַ מין כּעס און מיט משונה מאָדנע ווילדע ווערטער: „צום טײַוועל! סאַקראַמענטאָ! דאָנערוועטערדר!“ איך לויף צו, איך טהו אַ קוק דורך אַ שפּאַרינקע אין דער טיר — מײַן דײַטש שטעהט אויף דער ערד אָרט נאַקעט, וואַרפֿט דאָס בעטגעוואַנד פֿונ'ם בעט, שפּײַט קלעק און שעלט זיך אויף זײַן שפּראַך, מע זאָל נאָר בּעהיט ווערען. „וואָס איז די מעשׂה, זאָג איך, הערר דײַטש?“ און עפֿען אויף די טהיר, ווערט ער מלא רציחה און פֿאַלט אָן אויף מיר מיט קלאַקעס, וויל מיך דורט זײַן, חאַפּט מיך פֿאַר אַ האַנד און פֿיהרט מיך צו צום פֿענסטער און ווײַזט מיר ווי ס'האָט איהם צובּיסען דאָס גאַנצע לײַב און פֿאַרבּײַסט מיך אַרויס און פֿאַרמאַכט די טיר. „אַ משונה'נער דײַטש, — רוף איך

מיך אָן צו מײַנער — און אַ גרויסער מפֿיק! ס׳האָט זיך איהם אויסגעחיזוקט, זאָג איך, אַז עס בײַסט איהם, איז הימעל עסען זיך!..“ „ווי קומט דאָס? ס׳איז מיר אַ חדוש! — זאָגט מײַנע — ערשט אויף פּסח געריינ׳גט דאָס בעטגעוואַנד און געפּאַרעט דאָס בעט מיט קאַראַסין“...

אין דער פֿריה, איך האָב געמיינט מײַן דײַטש וועט דאָ ווערען ברוגז און וועט אַנטלויפֿען פֿון אונז וואו דער שוואַרצער פּעפּער וואַקסט, צום סוף — ווער וואָס? ווידער אַ „גוט מאָ—יען“ און ווידער געשמייכעלט, און ווידער געפּיפּ־קעט מיט דער פּיפּקע, און ווידער געהייסען זיך קאָכען עסען, און דערווײַל צו דער טיי געהייסען זיך אָפּקאָכען ווייכע אייער, מאַצינקעס, וויפֿיל מיינט איהר אייער? כמעט אַ צעהנדליג! און צום עסען גענומען אַ רעכטען שנאַפּס און מיר אַ שנעפּסיל און הײַ — געלעבט: געקומען בײַנאַכט — ווידער די איינענע שפּיעל: פֿריהער געחראַפּעט, געפּײַפּט און געסאָפּעט און געהאָרכעלט, און נאָכדעם געקרעכצט און געאויקעט, געפּאָרשקעט און געקראַצט זיך און גע־שפּיגען און געוואָרטשעט, און אויפֿגעחאַפּט זיך און אַראָפּגעוואָרפֿען דאָס גאַנצע בעטגעוואַנד און געשפּיגען קלעק און געבייזערט זיך און געשאָלטען אויף זײַן לשון. „צום טײַוועל! סאַקראַמענטאָ! דאָננערדר וועטעררר!..“ און אויפֿגעשטאַנען אין דער פֿריה ווידער „גוט מאָ—יען“, ווידער געפּיפּקעט מיט דער פּיפּקע, און ווידער געשמייכעלט, און ווידער געגעסען, און ווידער געמאַכט אַ שנאַפּס און מיר אַ שנעפּסיל — אַזוי עטליכע טעג כסדר, ביז ס׳איז געקומען די צײַט, די מאַשינעס זענען למזל דורכגעגאַנגען און ער האָט באַדאַרפֿט אַוועקפֿאָהרען.

אַז ס׳איז געקומען די צײַט פֿון זײַן אַוועקפֿאָהרען און דער דײַטש האָט גענומען זיך פּאַקעווען אין וועג אַרײַן, מאַכט ער צו מיר, איך זאָל איהם דער־לאַנגען אַ רעכענונג. זאָג איך: „וואָס האָבען מיר זיך דאָ צו רעכענען? ס׳איז, זאָג איך, אַ קורצער חשבון, הערר דײַטש, עס קומט פֿון אײַך פּינקט אַ כף־היי׳ער...“ שטעלט ער אויס אַ פּאָר אויגען, ווי איינער רעדט: „האַ? איך פֿער־שטעה ניט!..“ מאַך איך צו איהם אויף דײַטש: „זיי וועלען מוחל זײַן באַ־צאָהלען אַ פֿינפֿאונדצוואַנציגער, פֿינף און צוואַנציג קערבלעך, רובעל הייסט דאָס!“ און בעווײַז איהם אויף די פֿינגער צעהען און צעהען און פֿינף. מיינט איהר דאָך אַז ער ווערד נתפּעל? הס מלהזכיר! ער פּיפּקעט מיט דער פּיפּקע און שמייכעלט און זאָגט צו מיר, אַז ער וואָלט נאָר וועלען וויסען וואָס דאָס קומט פֿון איהם פֿינף אין צוואַנציג רובעל? און ער נעמט אַ שטיפֿטעל מיט

118

אַ שטיקעל פאַפּיער און בעט מיך, איך זאָל איהם אויסרעכענען יעדער זאַך בעזונדער. „ביזט טאַקי אַוודאי אַ חכם אַ דייטש — טראַכט איך מיר — נאָר שכל האָב איך מעהר פון דיר; וואָס איך האָב אין פּיאַטע פאַרמאָגסט דו ניט אין קאָפּ!..“ „שטעלט זייט מוחל, זאָג איך צו איהם, הערר דייטש, פאַר דער אכסניה, שטאַנציאָן הייסט דאָס, זעכס מאָל אַנדערהאַלבען, איז ניין קאַרבען; זעכס מאָל צוויי, איז צוועלף סאַמאָוואַרען, צוועלף האַלבע גילדען איז ניינציג קאָפּיקעס; זעכס מאָל כמעט צעהן אייער אין דער פריה און צעהן אייער אויף דער נאַכט, איז 120, צוויי שאָק אייער, אַ קערביל אַ שאָק, איז צוויי קאַרבען, זעכס יויכען, זעכס עופות, צו פינף גילדען אַן עוף, אַ חוץ גרייפּליך, מאַנדלען, פּעטרישקע, דאָס, יענץ, לאָקש, בוידעס, ציבעלי, איז אַ גלייכער חשבון זעכס קאַרבען; זעכס נעכט, זעכס לאָמפּען — זעכציג קאָפּיקעס. שנאַפּס האָט איהר געטרונקען אייגענעם — צוויי קאַרבען, קיין טיי און צוקער האָט איהר ניט גענומען — אַ קערבעל, איז דריי קאַרבען, קיין ווייַן האָט איהר ניט באַגערט — איין קאַרב, איז פיער קאַרבען; קיין ביער איז ניט געווען — זיבעציג קאָפּיקעס. האָט איהר אינאיינעם אַ קימאָלן אַזוי גרויס ווי כמעט פינף קאַרבען. נאָר בכדי ס'זאָל אויסקומען צו אַ גלייכען חשבון, שטעלט פינף מיט פופציג. נו, רב דייטש, איז אינאיינעם ניט קיין פינף און צוואַנציגער?“ אַזוי מאַך איך צו איהם גאַנץ ערנסט, און איהר מיינט ער האָט מיר געזאָגט אַ קרום וואָרט? חס ושלום! געפּיפּקעט מיט דער פּיפּקע און געשמייכעלט און אַרויסגענומען אַ כה־הייער און אַ וואָרף געטהון, ווי מען וואַרפט אַרוים אַ דרייערל, זיך גאַנץ פיין אָבגעזעגנט און אַוועק מיט'ן באַהן. „וואָס זאָגסט דו עפּיס מיין ווייב, אויף אַזאַ מין דייטש?“ — „גאָט זאָל צושיקען, זאָגט זי, אַלע וואָך אַזעלכע דייטשען, וואָלט געווען דוקא נישקשה'דיג...“

דער דייטש איז אַוועקגעפאָהרען. ס'איז נישט אַוועקגעגאַנגען קיין דריי טעג, קומט צוגעהן דער בריפטרעגער און דערלאַנגט מיר אַ בריעף, נאָר ער הייסט זיך פריהער בעצאָהלען 14 קאָפּיקעס. פאַר וואָס איז 14 קאָפּיקעס? — מע האָט פערגעסען, זאָגט ער, אָנקלעפּען אַ מאַרקע. בעצאָהלט די 14 קאָפּיקעס און אויפגעעפענט דעם בריעף — אויף דייטש געשריבען, איך פערשטעה ניט אַ וואָרט! איך הויב מיך אָן אַרומטראָגען מיט'ן בריעף צו דעם, צו יענעם, קיינער קאָן ניט לייענען קיין דייטש; אַניאומגליך! אויסגעלאָפען דאָס גאַנצע שטעדטעל, ר' קוים מיט צרות געפונען אַ פּראָוויזאָר פון דער אַפּטייק, וואָס קאָן לייענען דייטש, האָט ער מיר דאָס בריוועל איבערגעלייענט אַזוי, פאַר־טייטשט, אַז דאָס שרייבט צו מיר איינער אַ דייטש און דאַנקט מיר זעהר פאַר

דער וואהלער רוהיגער שטאַנציאָן וואָס ער האָט בײַ מיר געהאַט און פאַר אונזער נאַסטפרײַנדליכקײַט מיט אונזער ליעבהאַרציגקײַט, וואָס ער וועט דאָס אייביג נישט פערגעסען... מהכא תיתי! — קלער איך מיר — זעהר שען, אַז דו ביזט צופריעדען טהוט מיר הנאה. און צו מײַנער רוף איך מיך אָן: „וואָס זאָגסט דו אויף דעם דײַטש, קײַן עין הרע נישט קײַן קלײַנער נאַר?“ — „גאָט זאָל צו שיקען, זאָגט זי, אַלע וואָך אַזעלכע נאַראָנים, וואָלט געווען דוקא נישקשהדיג“...

עס נעהמט אַוועק נאָך אַ וואָך, איך קום צוגעהן פונים וואָגזאַל, טראָגט מיר מײַנע אַ קעגען אַ בריעף און זאָגט, אַז דער בריעפטרעגער האָט זיך געהייסען דערצאָהלען 28 קאָפּיקעס. „וואָס עפּיס 28 קאָפּיקעס?“ — „אַזוי זאָגט זי — וואָרום ער האָט אַנדערש ניט געוואָלט“. איך עפען אויף דעם בריעף — ווידער אויף דײַטש. איך לויף אַוועק צו מײַן פּראָוויזאָר און בעט איהם ער זאָל מיר איבערלייענען דעם בריעף; לייענט ער מיר, אַז דער זעלבער דײַטש איז נאָר וואָס איבערגעפאָהרען די גרענעץ און אַזוי ווי ער פאָהרט אַהיים צו זײַן פאָטערלאַנד, דאַנקט ער מיר זעהר פאַר דער וואהלער רוהיגער שטאַנציאָן וואָס ער האָט בײַ מיר געהאַט און פאַר אונזער נאַסטפרײַנדליכקײַט מיט אונזער ליעבהאַרציגקײַט, וואָס ער קאָן דאָס אונז אייביג ניט פערגעסען!.. מײַנע צרות אויף זײַן קאָפּ — טראַכט איך מיר, און קום אַהיים, פרעגט מיך מײַנע: „וואָס איז פאַר אַ בריעף?“ זאָג איך: „ווידער אַמאָל פונים דײַטש! ער קאָן אונז גאָר ניט, זאָג איך, פערגעסען די טובה דער משוגע'נער דײַטש!“ — „אַז גאָט, זאָגט זי, זאָל צו שיקען אַלע וואָך אַזעלכע משוגע'נע דײַטשען, וואָלט דוקא געווען נישקשהדיג“...

עס נעהמען אַוועק נאָך צוויי וואָכען, ברײַנגט מען מיר פון דער פּאָסט אַ גאַנץ גרויסען בריעף און ער הייסט זיך דערצאָהלען 56 קאָפּיקעס; וויל איך דאָך ניט; זאָגט צו מיר דער בריעפטרעגער: ווי איהר ווילט זיך! און נעמט דעם בריעף צוריק. טהוט זיך מיר אָבער באַנג, עס ווילט זיך זעהר וויסען פון וואַנט איז דער בריעף, טאָמער עפּיס אַ נייטיגע זאַך? באַצאָהלט 56 קאָפּיקעס, איך עפען אויף דעם פּאַקעט, איך טהו אַ קוק — ווידער אויף דײַטש. געה איך שוין מסתמא גלײַך צו מײַן פּראָוויזאָר און בעט איהם ער זאָל מיר מוחל זײַן, וואָס איך דול איהם אַלע מאָל דעם ספּאָדיק, וואָס זאָל איך טהון, אַז איך בין געשטראָפט, איך קאָן ניט לייענען קײַן דײַטש? נעמט ער דער פּראָוויזאָר און לייענט מיר אַ גאַנצע מגילה, ווידער פונים דײַטש, אַזוי ווי ער איז שוין איצטער געקומען אַהיים און האָט זיך געזעהען מיט זײַן געליעבטער

פֿאַמיליע, מיט זיין „פֿרוי“ און קינדער, האָט ער זיי דערצעהלט אַלכ־דינג, ווי אַזוי ער איז געקומען צו אונז קיין דראַזשנע און ווי אַזוי ער האָט זיך בעגעגענט מיט מיר אויפֿ'ן וואָגזאַל און ווי אַזוי איך האָב איהם פֿער־פֿיהרט צו זיך אַהיים, געגעבען איהם אַזאַ וואהלע, אַזאַ רוהיגע שטאַנציאָן, לכן דאַנקט ער אונז זעהר און זעהר פֿאַר אונזער גאַסטפֿריינדליכקייט און פֿאַר אונזער ליעבהאַרציגקייט, וואָס ער וועט דאָס אונז ניט פֿערגעסען אייביג וויַיל ער וועט לעבען. „טפֿוּ זאָל ער ווערען!“ זאָג איך און בטל אויס צו איהם אַלע בייזע וויסטע חלומות, און מיינער וויל איך שוין גאָר ניט דערצעהלען פֿונ'ם בריעף און מאַך זיך שוין נאָר ניט וויסענדיג.

עס גערהט אַוועק נאָך דריי וואָכען קומט מיר אָן פֿון דער פּאָסט אַ „פּאָ־חיעסטקע“ אויף אַ רובל מיט 12 קאָפּיקעס. „וואָס איז דאָס פֿאַר אַ רובל מיט 12?“ פֿרעגט מיך מיינע. „לאָז מיך אַזוי וויסען, זאָג איך, ביי־ז!“ און לויף אַוועק אויף דער פּאָסט און הויב זיך אָן נאָכפֿרעגען, פֿון וואַנען האָב איך עס אַ רובל מיט 12? זאָגט מען מיר, אַז ניט איך האָב אַ רובל מיט 12, אַדרבה, דאָס דאַרף איך נאָר בעצאָהלען אַ רובל מיט 12. „פֿאַר וואָס איז?“ — „פֿאַר אַ בריעף“ — זאָגט מען מיר. „פֿאַר וואָסער אַ בריעף, זאָג איך — אפֿשר פֿונ'ם דייטש?“ — ענטפֿערט מען מיר ניט!... מילא, עס העלפֿט עפּיס טענות? איך האָב בעצאָהלט אַ רובל מיט 12 און האָב אָפּגענומען דעם בריעף, — אַ גאַנצען פּאַקעט. איך עפֿען אויף דעם בריעף — ווידער פֿון איהם. פֿון דייטש! איך קום צום פּראָוויזאָר: „האָט קיין פֿאַראיבעל ניט, זאָג איך, פּאַני, איך האָב שוין, זאָג איך, ווידער, אַנ'אומגליק אַ דייטשען בריעף“. דער פּראָוויזאָר, אויף נישט קיין קלייענער טפּש, וואַרפֿט אַוועק אַלע אַרבייט און לייענט מיר ווידער אַ גאַנצע מגילה, אַליין פֿונ'ם דאָזיגען דייטש, ימח שמו זאָל ער ווערען! וואָס שרייבט ער? ער שרייבט: אַזוי ווי סיאיז ביי איהם היינט אַ „פּייערטאָג“, אַ יום־טוב הייסט דאָס, עס זיצען ביי איהם געסט. די גאַנצע משפּחה האָט זיך צו איהם צונויפֿגעקליבען, האָט ער זיי דערצעהלט די גאַנצע געשיכטע פֿון א' ביז ת', ווי אַזוי ער איז געקומען צופֿאָהרען אין אַ קליין שטעדטיל קיין דראַזשנע, ווי אַזוי ער איז געבליבען דערמאָלט אין וואָגזאַל אַליין אין אַ פֿרעמד לאַנד, נישט צו פֿערשטעהן אונזער שפּראַך, ווי אַזוי ער האָט זיך מיט מיר בעגעגענט און ווי אַזוי איך האָב איהם פֿאַרפֿיהרט צו זיך, אָפּגעגעבען איהם אַזאַ וואהלע, אַזאַ רוהיגע „שטאַנציאָן“, ווי אַזוי מיר האָבען איהם פֿריינדליך אויפֿגענומען, אָפּגעטרעטען איהם דעם בעסטען חדר, געגעבען איהם עסען און טרינקען און אַזוי ערהרליך און אָרענטליך בעהאַנדעלט, לכן קאָן ער זיך ניט

איינהאַלטען און מוז אונז נאָך אַמאָל אָפּדאַנקען פֿאַר אונזער גאַסטפֿריינדליכקייט און גוטהאַרציגקייט, וואָס ער קאָן דאָס אונז ניט פֿערגעסען אייביג און אייביג — אַ צולהכעיס'ניק אָט דער דייטש, טראַכט איך מיר — מעהר קיין בריעף וועל איך שוין פֿון דער פּאָסט ניט אָבנעמען, עס מעג זיין מיט געלד!

עס געהט אַוועק נאָך אַ חודש, נאָך צוויי — נישטאָ מעהר קיין בריעף, אַנ'עק! איך האָב שוין כמעט אָנגעהויבען צו פֿערגעסען אינ'ם דייטש, פּלוצים קומט מיר אָן פֿון דער באַהן אַ פּאָוויעסטקע אויף אַ פּאָסילקע פֿון אַ פֿינפֿאונצוואַנציגער, וואָס קאָן דאָס זיין אַ פּאָסילקע אויף אַ פֿינפֿאונצוואַנציגער? קלער איך מיר און ברעך מיר דעם קאָפּ און מייגע זיצט און ברעכט זיך דעם מוח און מיר קאָנען גישט צוקלערען גאָר נישט. פֿאַלט מיר איין אַ געדאַנק: אַזוי ווי איך האָב פֿריינד אין אַמעריקאַ, קאָהר דאָס זיין מסתמא פֿון זיי עפּים אַ מתנה, אַ שיפֿסקאַרטע, אָדער אַ ביליעט, אָדער אַ לאָטאָריעצעטעל. און בין נישט פֿויל און קום אויף דער באַהן און וויל אַרויסנעהמען די פּאָסילקע, זאָגט מען מיר איך זאָל מוחל זיין בעצאָהלען צוויי רובל מיט 24 קאָפּיקעס, וועט מען מיר אַרויסגעבען די פּאָסילקע. העלפֿט זיך ניט, מוז מען קריגען צוויי רובל מיט 24 קאָפּיקעס און בעצאָהלען און אַרויסנעהמען די פּאָסילקע. אָפּגענומען די פּאָסילקע וועהר אַ שען קעסטעלע, גוט פֿאַרפּאַקט, קום איך צולויפֿען אַהיים, און הויב אָן צופּאַקעווען דאָס קעסטעלי. פֿאַלט נישט אַרוים פֿון דאָרטען קיין פּאָרטרעט? מיר טרוגען אַ קוק אויפֿ'ן פּאָרטרעט — וואָס ס'האָט זיך מיר געחלומ'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר! — ס'איז ער, דער דייטש דער שלים-מזל, מיט'ן לאַנגען האַלז און מיט'ן הויכען ספּאָדיק און מיט דער פּיפּקע אין מויל! צום פּאָרטרעט איז געלעגען צוגעלייגט אַ בריוועלע, אויף דייטש געווייגטליך, ווידער די אייגענע מעשה מסתמא: דאָס דאַנקט ער אונז אָפּ פֿאַר דער שטאַנציאָן און פֿאַר אונזער גאַסטפֿריינדליכקייט און ליעבהאַרציגקייט, וואָס ער קאָן דאָס אייביג און אייביג ניט פֿערגעסען; אַנ'אייגענעמענער דייטש קאָן! ברענגען זאָל ער!.. מאָלט אַייך, וואָס מיר בייזען האָבען בשעת מעשה אָנגעווינשען און אָנגעבענשט זאָל איהם אָנגעהן חאָטש האַלב, רבונו של עולם!

ס'איז אַוועקגעגאַנגען נאָך עטליכע חדשים — אַנ'עק, אוים דייטש! האַנקען גאָט, פּטור געוואָרען פֿון אַ שלאַק, אין דער ערד מיט'ן קאָפּ! איך האָב מיך פּשוט מחיה געוועזען!.. ווענט איהר שוין פֿערטיג? האַרט זשע אוים, ס'איז נאָך נישט קיין סוף. אַניטעלטען קומט מיר אָן פּלוצים ביי נאַכט אַ דעפּעש, איך זאָל למען השם קומען צופֿאָהרען קיין אַדעס און וואָס גיכער צו איינעם

אַ מענשען; אַ סוחר מיט'ן נאָמען גאָרנעלשטײַן, ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אין האָטעל „וויקטאָריע“ און בעדאַרף מיך זעהר נייטיג האָבען מכח אַ געשעפט. „אַדרעס? גאָרנעלשטײַן? האָטעל וויקטאָריע? אַ געשעפט? וואָס זאָל דאָס בעדײַטען?“ אַזוי זאָג איך צו מײַנער... הויבט דאָך מיך מסתמא מײַנע אָן צו טרײַבען, איך זאָל פאָהרען, וואָרום „אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפשר איז דאָס, זאָגט זי, טאַקי אַ נייטיגע זאַך? אפשר אַ קאָמיסיע, אפשר תבואה?..“ נאָר ס'איז גרינג אויסצורעדען — פאָהרען קיין אָדעס! אַ פאָהר קיין אָדעס קאָסט עפּיס הוצאות! נאָר ווי באַלד געשעפט איז עפּיס אַ תרוץ? בקיצור איך האָב געקריגען עטליכע קערבליך, האָב מיך אויפגעזעצט אויפ'ן באַהן און פאָהר קיין אָדעס. געקומען קיין אָדעס, הויב איך זיך אָן פאַנאַנדערפרעגען וואו איז דאָ ערגיץ האָטעל וויקטאָריע? איך האָב מיך דערפרעגט צו האָטעל וויקטאָריע. „ניט פאַראַן דאָ בײַ אײַך, זאָג איך, איינער אַ גאָרנעלשטײַן?“ פאַראַן, זאָגט מען מיר, אַ גאָרנעלשטײַן; נאָר וואָס דען? ער איז איצט נישטאָ אין טמער; איך זאָל זיך מטריח זײַן צעהען אַ זייגער אויף דער נאַכט. איך קום צו געהן צעהען אַ זייגער אויף דער נאַכט — נישטאָ גאָרנעלשטײַן, איך זאָל קומען צעהען אַ זייגער אין דער פריה וועל איך איהם טרעפען. איך קום צעהען אין דער פריה — וואו איז גאָרנעלשטײַן? נישטאָ גאָרנעלשטײַן, ער איז נאָר וואָס געוועזען און זעהר געבעטען, אַז ס'וועט קומען דער יוד פון דראַזשנע זאָל מען איהם זאָגען ער זאָל מוחל זײַן קומען אָדער דרײַ בײַטאָג אָדער צעהען אויפדערנאַכט. איך קום דרײַ בײַטאָג, איך קום צעהען בײַ דער נאַכט — נישטאָ קיין גאָרנעלשטײַן! וואָס טויג אײַך, איך האָב זיך אָפּגעוואַלגערט אין אָדעס זעכס טאָג מיט זעכס נעכט, געגעסען צרות, מכות געשלאָפען, קוים מיט וועריס, מיט אָנגעסטען, איך האָב זיך דערוואַרט אויף דעם גאָרנעלשטײַן. דער דאָזיגער גאָרנעלשטײַן ווײַזט אויס אַ לייטישער מענש מיט אַ שענער באָרד אַ שוואַרצער, ער האָט מיך זעהר פיין אויפגענומען, מיך געבעטען זיצען. „דאָס ווענט איהר — מאַכט ער צו מיר האַלב יודיש האַלב דײַטש — דער יוד פון דראַזשנע?“ — „דאָס בין איך — זאָג איך — דער יוד פון דראַזשנע, וואָס איז דען?“ — „בײַ אײַך האָט געהאַלטען פאַר אַ יאָהרען ווינטער ש ט אַ נ צ י אָ ן איינער אַ דײַטש?“ — „בײַ מיר — זאָג איך — וואָס איז דען?“ — „גאָרניט — מאַכט ער — אָט דער דײַטש איז מײַנער אַ שותף בײַ די מאַשינעס. איך האָב פון איהם אַ בריעף פון לאַנדאָן, שרײַבט ער מיר, אַז איהר וועט זײַן בײַ מיר אין אָדעס, זאָל איך אײַך למען השם איבערגעבען פון איהם זעהר אַ פרײַנדליכען גרוס און אײַך אָפּדאַנקען פאַר אײַער וואַרעמער וואָהנער ש ט אַ נ צ י אָ ן, וואָס ער האָט בײַ אײַך געהאַט

און פֿאַר אײַער גאַנץ פֿרײַנדליכקײַט און גוטהאַרציגקײַט און מיט אײַער ערהרליך אָרענטליך בעהאַנדלען איהם, וואָס ער קאָן דאָס אײַך בשום אופן קײנמאָל, קײנמאָל ניט פֿערגעסען, ווײַל ער ווערט לעבען!.........

אַנאַשמעליק האָט זיך אויף מיר געטומען! איך רעכען אם ירצה השם נאָך יום-טוב, אז נאָט וועט שײנקען דאָס לעבען אַריבערפֿעקלען זיך פֿון דראַזשנע פּרגײַן אין אַנאַנדער שטאָדט, אַנטלויפֿען וואו די אויגען וועלען מיך טראָגען, צו אַלדע שוואַרצע יאָהר — אַבי פּטור ווערען פֿונים שלים-מזל, פֿונים דאַזיגען דײַטש, ימח שמו וזכרו זאָל ער ווערען!!..

יוסף

יוסף.

(ערצעהלונג פון א דושענטעלמען).

איבערדערצעהלט וואָרט־אין־וואָרט

איהר מעגט אײַך לאַכען פון מיר, איהר קאָנט אײַך מאַכען פון מיר אַ פעליעטאָן, אפילו אַ בוך אויב איהר ווילט, — איך האָב פאַר אײַך קיין מורא ניט, זאָג איך אײַך פריהער, ווארום איך בין, ווי איהר קוקט מיך אָן, ניט פון די שרעקענדיגע; איך שרעק מיך ניט איבער פאַר קיין שרײַבער, איך ווער נישט בטל פאַר קיין דאָקטאָר, פאַל נישט אַראָב בײַ זיך פאַר קיין אַדוואָקאַט און הויב נישט אָן נתפעל צו ווערען, אַז מען זאָגט מיר יענער שטודירט אויף אינזשינער: איך האָב אויך אַמאָל געשטודירט, איך בין אַליין אויך געווען אַמאָל אַ גימנאַזיסט, אמת, איך האָב די גימנאַזיע ניט געענדיגט איבער אַ מעשה מיט אַ מיידעל; עס האָט זיך אין מיר פער־ליעבט אַ מיידעל (אַ שיינער יונג בין איך געווען פון תמיד!) זי האָט געזאָגט, דאָס מיידעל הייסט עס, אַז טאָמער נעהם איך זי ניט, נעהמט זי איין סם, און איך האָב זי אַזוי געוואָלט נעהמען, ווי איהר האָט זי געוואָלט נעהמען. זי איז בײַ מיר געווען נישט קיין בת־יחידה, פערשטעהט איהר מיך... ס'איז אָבער פערגאַנגען בײַ אונז צו ווײַט, האָט זיך אַרײַנגעמישט אַ ברודער איה־רער, אַ פראָוויזאָר פון אַן אַפּטייק, און האָט געזאָגט, אַז טאָמער סמ'ט זיך אַוועק די שוועסטער זײַנע — גיעסט ער מיך אָפּ ער ווייסט שוין מיט וואָס... און איך האָב זי געמוזט נעהמען, זיך אָבגעמוטשעט מיט איהר אַ יאָהר דרײַ. זי האָט פערלאַנגט פון מיר נאָר צוויי זאַכען: איך זאָל זײַן אין דערהיים און נישט קוקען אויף פרעמדע... איהר האָט עפּעס ליעב אַזאַ געשעפט? וואָס זאָל איך טהון, אַז גאָט האָט מיך פאַרט בעשאַפען מיט אַזאַ פּנים, אַז

אַלע מיידלעך מיט אַלע ווייבלעך װעגען נאָך מיר די כפּרה. איהר מיינט װאָס?.. חלילה!.. גאָרנישט, מען האָט מיך ליעב, — און אַ סוף. װאו איך קום, װאו איך פאָהר, בעפֿאַלט מען מיך װי די ביענען, שדכנים עסען מיר אָפּ דעם קאָפּ, באַשר װאָס? אַזױ װי איך בין אַ יונגערמאַן אַ הײַנטיגער, און אַ שעי־נער יונג, אַ געזונדער, מיט אַ שטיקעל נאָמען, און אַ היבשער פֿאַרדינער. און אַ קערביל איז ביי מיר בלאָטע, אי טאָמאו פּאַראָבנע, לכן װילען זיי מיך אָפּגילטען! לאָז איך זיך מסתמא נישט: „טשעפּעט זיך אָפּ, זאָג איך, איך האָב מיך שוין איינמאָל אָפּגעברידעט!“... טענה'ן זיי מיט מיר: „װאָס װעט איך אַרען אַז איהר װעט אָנקוקען נאָך אַ מיידעל?“ ט, װער זאָגט זיך אָפּ פֿון אַזאַ זאַך? קוק איך דערװײַל אָן מיידלעך און מיידלעך קוקען אָן מיך, שלאָגען זיך איינס פֿאַר דאָס אַנדערע, הענגען זיך, װי איהר װעהט מיך לעבען, הענגען זיך אויף מיר! אַלע װילען מיך, אָבער אַלע! װאָס זשע קומט מיר אַרויס װאָס זיי װילען מיך, אַז איך װיל זיי ניט? אַז די װאָס איך װיל — װיים קיינער ניט, נאָר איך אַליין!.. און דאָס איז מיין קרענק, און דאָס װיל איך אייך טאַקי דערצעהלען, און אין איין װעגס טאַקי בעטען אייך, אַז צווישען אונז זאָל דאָס בלייבען, נישט מחמת מיר, איך האָב דאָך אייך געזאָגט אַז פֿאַר „באַשרייבען“ האָב איך קיין מורא ניט, נאָר גלאַט צו װאָס דאַרף מען עס?.. אָט דאָס האָט איהר אייך, הייסט עס, אַ הקדמה, אַצונד װעל איך אייך דערצעהלען די מעשה אַליין.

האָב פֿערשטעהט איהר שוין אַליין מסתמא, אַז איך װעל אייך ניט זאָגען װער זי איז און װאָס זי איז און פֿון װאַנען זי איז. אַ נקבה איז זי, אַ מיידעל, און דוקא אַ שיין מיידעל, און דוקא איין אָרעמס, אַ יתומה נעבאַך; זיצט מיט דער מוטער, אַ יונגע אַלמנה, אויך אַ שענע; האַלט אַ יודישע רעסטאָראַציע, כשר. און איך, דאַרפֿט איהר היסען, חאָטש איך בין, װי איהר זעהט מיך, אַ יונגערמאַן אַ הײַנטיגער, און אַ שענער פֿערדיענער און אַ קערבעל איז בלאָטע, אי מאָמאו פּאַראָבנע... פֿינדעסטװעגען עס איך דוקא כשר, נישט מחמת איך בין אַזאַ צדיק און האָב חלילה מורא פֿאַר דעם װאָס קװי־טשעט. נאָר פּשוט איך היט מיר אָפּ דעם מאָגען, איז איינס; און צווייטענס װעגען די יודישע עסענס טאַקי מעהר בעשטעמט אויך... אַלזאָ האַלט זי אַ רעסטאָראַציע, די אַלמנה הייסט עס, און קאָכט אַליין און באַקט אַליין; און „זי“, די טאָכטער הייסט עס, דערלאַנגט אַליין צום טיש. נאָר װי אַזוי קאָכט מען דאָרטען! װי אַזוי דערלאַנגט מען דאָרטען! עס זינגט, זאָג איך אייך, סע פֿינקעלט און סע שעמערירט! דאָרט צו עסען איז אַ פֿאַר־

גענױגען, נישט אַזױ דאָס עסען אַלײן, װי דאָס אָנקוקען די מוטער מיט דער טאָכטער, אײנע שענער פאַר דער אַנדערער. איהר װאָלט אָנקוקען אַ װײַבעל! שטערט בײַם אױבען, קאָכט און באַקט, און װעהט אױס אַזױ פריש, אַזױ זױבער! אַ פּנים — געפאַלענער שנײ! הענד — גאָלד און זילבער! אױגען — פײַער פלאַם! איך בין אײַך מבטיח, אַז מען קאָן זיך נאָך אין איהר אױך פערליבען!.. הײַנט שטעלט אײַך פאָר איהר׳ס אַ טעכטערעל... איך װײס ניט צי װעט איהר קלאָר אין די ענינים, איך שמועס פון „הלכות מײדעל“, שמועס איך... אַ פּנימעל — בלוט און מילך, בעקלעך צװײ — נאָר פּאַמפּעשקעלעך, אױגען — קאַרשען צװײ, האָר — זײַד, צײן — פערל, אַ האַלז — אַלבאַסטער, אַ הענטעל — אױף אױסצוקושען יעדעס גליעד, דאָס אױבערשטע ליפּעל קוקט אַרױף װי בײַ אַ קלײן קינד, — האָט איהר געזעהען אַ מאָל? איך זאָג אײַך: אַלעס, אַלעס איז געטאָקט, געשניצט, טאַקי עפּיס נאָר אַ מין מאָדעל אױף אױסצושטעלען, װי אײנער רעדט: „נאַט, קוקט און װערט צעפּיקט!..“ דערצו פערמאָגט זי איהר אײגענם אַ געלעכטערעל מיט חנ׳ן ־בעליך אין די בעקעליך, װאָס דאָס אַלײן איז שױן װערט דאָס גאַנצע געלד, װאָרום אַז זי לאַכט, לאַכט אַלסדינג: איהר לאַכט, און דער טיש לאַכט, און די בענקליך לאַכען, און די װענד לאַכען — דאָס גאַנצע לעבען לאַכט! אָט אַזאַ מין געלעכטערעל איז דאָס. נו, אדרבה, געהט קוקט אַזעלכס אָן און האָט דאָס פײַנד!...

הכלל, װאָס זאָל איך אײַך לאַנג ציהען, איך האָב כמעט פונים ערשטען מיטאָג אָן געפיהלט, אַז איך בין אַ געקאָכטער; פשוט אָבגעקאָכט — און שױן! חאָטש בײַ מיר אַ מײדעל, בעדאַרפט איהר שױן אַלײן פערשטעהן, איז עפּעס ניט אַזאַ אַי־אַי־אַי... און יענע מעשיות: „ליבע“, „ראָמאַן“, פון דעם האָב איך קײנמאָל ניט געהאַלטען. גאָרנישט, אַזױ, מהכתיתי, פאַר װאָס ניט?... נאָר געהן שיסען זיך צוליעב דעם — פע! דאָס פּאַסט פאַר אַ גימנאַזיסטעל פון זעכסטען קלאַס, נישט, װי זאָגט איהר, פאַר קײן מאַנספערשױן...

דערפיהלט אַז איך בין אַ געקאָכטער, האָב איך גענעבען אַ נעהם די מוטער אױף אַ זײַט, נישט װי עס רופט זיך אָן: „געבעטען אַ האַנד“... נײן! איך בין נישט פון די חאַפּענדיגע... נאָר גאָר ניט, װי זאָגט איהר, אַ טאַפּ אין װאָגען שאַדט ניט... און האָב גענעבען מיט איהר אַ רעד אַרײַן: „װאָס און װען, אַהין־אַהער, װי האַלט איהר מיט דער טאָכטער?“... זאָגט זי: „װי זאָל איך מיט איהר האַלטען?“ זאָג איך: „איך שמועס פון

תכלית, שמעקס איך"... „אודאי, זאָגט זי, דאַרף מען זיך זאָרגען פאַר איהר תכלית? זי איז שוין, זאָגט זי, אַ פערזאָרגטע"... ווי זי האָט אויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער, האָט דאָס מיך געגעבען עפּיס ווי אַ שטאָך אין האַרצען אַריין: „וואָס הייסט, זאָג איך, זי איז אַ פערזאָרגטע?" „איהר זעהט דאָך, מאַכט זי צו מיר, וואָס פאַר אַ זאָרגעדיגע נשמה דאָס איז!"... און אַקוראַט צו די דאָזיגע ווערטער קומט אָן מסתמא „זי" אַליין, די טאָכטער הייסט עס, און אַז זי קומט אָן ווערט ליכטיג אין אַלע ווינקעלעך.

— מאַמע, נישט געוועזען נאָך יוסף? — זאָגט זי צו דער מוטער — און דעם נאָמען „יוסף" טהוט זי אַ רעד-אויס עפּעס מיט אַ מאָדנעם מין געזאַנג. מיט אַזאַ מין געזאַנג רעדט אויס נאָר אַ כלה דאָס נאָמען פון איהר חתן... אַזוי מיין איך, דאָס הייסט איך בין איבערצייגט אַז ס'איז אַזוי. און נישט נאָר יענעם מאָל, וואָס איך דערצעהל אייך; אַלע מאָל ווען זי האָט געגעבען אַ רעד-אַרויס דעם נאָמען „יוסף", איז דאָס אויסגעקומען ביי איהר עפּיס ווי מיט אַ מין געזאַנג: „יו—סף". איהר פערשטעהט? דאָס איז ניט גלאַט „יוסף", דאָס איז „יו—סף"!...

קורץ, אומעדום און אַלע מאָל האָב איך נאָר געהערט „יוסף" און „יוסף". האָט מען זיך געזעצט עסען, איז דאָס ערשטע וואָרט געוועזען: „זאָג איז יוסף?"... „יוסף וועט היינט ניט זיין"... „יוסף האָט געזאָגט"... „יוסף האָט געשריבען"... „יוסף איז געקומען"... „יוסף האָט גענומען"... „יוסף האָט געגעבען"... יוסף—יוסף, יוסף—יוסף! איך וואָלט שוין וועלען אָנקוקען אָט דעם „יוסף'ן", זעהן וואָס פאַר אַ פּנים ער האָט!...

פערשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אַז איך האָב אָט דעם „יוסף'ן" פיינד געקראָגען ווי אַ שפּין, חאָטש וואָס קעהר ער זיך אָן מיט מיר? ווייס איך! עפּיס אַ יונגעל דאַכטען, אודאי אַ „חברה-מאַן" פון די „חברה-לייט", אָדער פון די „יענקעלעך" ווי „זי" פלעגט זיי אָנרופען מיט איהר געלעכטעריל. „די יענקעלעך" — דער נאָמען איז פאַר זיי, זאָג איך אייך, ווי אָנגעמאָסטען. דאָס זענען טאַקי נישט מעהר ווי יענקעלעך, עפּיס מאָדנע קליינע מענשעלעך, צום מיינסטען פון דעם סאָרט מענשעלעך, וואָס טראָגען לאַנגע האָר און שוואַרצע העמדלעך — אַקוראַט דאָס, וואָס איך האָב פיינד... האָט קיין פאַראיבעל ניט, איהר אַליין, דאַכט מיר, טראָגט אויך לאַנגע האָר מיט אַ שוואַרץ העמדעל, און אויב איהר מיינט אַז ס'איז שען האָט איהר מחילה אַ טעות. איך זאָל האָבען די ברכות, וואָס זי סמאַקינע" מיט אַ ווייסען זשילעט איז שענער... איך, אַז איך דער-

אַ שוואַרץ העמדעל, שטעלט זיך מיר פאָר, איך בעט איבער אייער כבוד, אויסגעריבענע הויזען... איהר מיינט אפשר איך האָב זיי עס ניט געזאָגט? געזאָגט! איך בין אַ מענש איין אָפּענטליכער, ביי מיר איז נישטאָ קיין חנופה׳טען און קיין אונטערלעקען זיך. האָט איהר עפּיס אויף מיר צו זאָגען? קאָנט איהר מיר זאָגען גלייך אין די אויגען, איך האָב נאָר פיינד אַז מען זאָגט מיר, אַז איך בין אַ „בורזשוי“. איך, פאַר׳ן וואָרט „בורזשוי“ קאָן געבען אַ פּאָהר אַריין אין באַק אַריין!... וואָס פאַר אַ „בורזשוי“ בין איך? איך בין אַ מענש גלייך מיט אַלע. איך פערשטעה אַלסדינג און ווייס אַלסדינג, ווארום איך לייען אַלע ביכלעך, מיט אַלע היינטיגע נייע גאַזעטען לייען איך גלייך מיט אַלעמען, היינט וואָס בין איך פאַר אַ בורזשוי? דערפאַר וואָס איך טראָג אַ „סמאָקינג“ מיט אַ ווייסען זשילעט און איהר אַ שוואַרץ העמדעל? איך מיין ניט אייך, איך מיין אָט אַ יענע „יענקעלעך“, מיט אַ יענעם יוסף׳ן וואָס איך דערצעהל אייך... איך האָב מיט זיי געהאַט עטליכע מאָל ביי׳ם טיש אַזעלכע מיני געשפּרעכען, וואָס פון זיי האָב איך גאַנץ גוט אַרויסגעזעהען, אַז זיי האָבען מיך אַזוי ליעב פונקט ווי איך זיי, אַ האָרץ, ווי זאָגט איהר, פיהלט אַ האַרץ. נאָר גאָר נישט, געהן אַרויסזאָגען זיי וואָס איך טראָג ביי זיך אינוועניג, בין איך אויך ניט מחויב, און אגב האָב איך מיך טאַקי צו זיי אַביסעל צוגעלאָנטשעט, געוואָלט איינקויפען זיך אין חברה, נישט אַזוי צוליעב זיי, ווי צוליעב דעם „יוסף׳ן“, און נישט אַזוי צוליעב דעם „יוסף׳ן“ ווי צוליעב „איהר“! מיך האָט פערדראָסען, פערשטעהט איהר מיך, וואָס זי לאָזט איהם נישט אַרויס פון׳ם מויל, און איך האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט: איין מאָל פאַר אַלע מאָל, שטיינער פונ׳ם הימעל זאָלען פאַלען, די וועלט זאָל זיך קעהרען — איך מוז מיך בעקאָנען מיט דעם דאָזיגען פאַרשוין! און איך האָב אויסגעפיהרט מיינס. ביי מיר, אַז איך וויל עפּיס דערגעהן אַ זאַך, איז גאָר נישטאָ קיין תירוץ. פון געלד שמועסט מען ניט. איך בין דאָך אַ יונגערמאַן, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַ סוחר און אַ שענער פערדיענער און אַ קערביל אין בלאָטע, אי טאָמאַו פאַדאָבנע...

פערשטעהט זיך פון זיך אַליין, אַז איינקויפען זיך אין חברה איז מיר געווען נישט אַזוי גרינג ווי איהר מיינט, איך בין מיר געגאַנגען [illegible]. פרים ביי טריט. תחלת האָב איך אָנגעהויבען טהון אַ וואָרף אַריין אַ [illegible] אַזוי מן הצד, מיט אַ ויפּ׳ן, אַ קרעכץ אויף צרות הכלל, געבען אַ נדבה ערגעניש. אז אויף אַזעלכע זאַכען שפּילט ביי מיר געלד קיין [illegible]

האלע, אז מען בעדארף ארויסווארפען א קערבעל מוז מען ארויסווארפען. איהר פערשטעהט וואס הייסט „ארויסווארפען" א קערבעל? איינער „נעהמט ארויס" א קערבעל, דער אנדערער „ווארפט" ארויס א קערבעל. ס'איז א חלוק: „ארויסווארפען" ווערט אנגערופען: געגעבען א חאפ-ארויס דאס בייטעלע און א נעהם-ארויס די מטבע — איזוואלטיע, — נאט אייך הייסט עס, — נישט געצעהלט! אט אזוי האב איך ליעב; נישט אלע מאל, פערשטעהט זיך, נאר דעמאלט ווען מען דארף... דעמאלט ווען מען דארף געבען א ווארף-ארויס א פינפאונצוואנציגער, צי א פיפציגער, צי אפילו א הונדערטער, טאר די האנד ניט ציטערען. למשל, איהר זיצט מיט א קאמפאניע און צאהלט פאר א מיטאג אדער פאר א וועטשערע און מען דערלאנגט אייך א חשבון, בעדארפט איהר נאר געבען א חאפ א קוק אויף דער אונטערשטע שורה און רעדען בעת מעשה פון עפּיס אנדערש; און אז מען ברייגנט אייך אויסגאב בעדארפט איהר נישט צעהלען ווי א מארק-יודינע פאר ציבעלעס, נאר געבען א נעהם און א לעג אריין אין קעשענע — און שוין! דאס לעבען איז, פערשטעהט איהר מיך, א „חדר", וואס מען דארף איהם דורכגעהן, דורכמאכען; לעבען דארף מען קענען! איך מעג זאגען אויף זיך, אז איך קאן לעבען, ווארום איך ווייס וואו איין און וואו אויס, וואו מען דארף און וואו מען דארף נישט. איהר קאנט זיין זיכער אז איך וועל נישט איבערזאלצען קיין מאל, און אויף מיר וועט איהר נישט דערקענען קיין מאל, צי בין איך מילכיג צי בין איך פליישיג? איהר זאלט מיך געווען זעהען דעמאלט צווישען די „יענקעלעך", וואלט איהר געוויס מיינען אז איך בין א „יענקעלע" גלייך מיט אלע „יענקעלעך", דאס הייסט קיין לאנגע האר האב איך מיר נישט פערלאזט, און קיין „העמדעל" האב איך נישט אנגעטהון; איך בין געגאנגען דעם זעלבען סמאקינג מיט'ן זעלבען ווייסען זשילעט וואס איצט; נאר וואס דען? איך האב מיך אינטערעסירט מיט אלץ וואס זיי אינטערעסירט, און האב גערעדט פון דעם וואס זיי רעדען: „פראלעטאריאט"... „בעבעל"... „מארקס"... „רעאגירען"... וכדומה אזעלכע ווערטער האבען זיך געגעבען אלע מאל א שאט ביי מיר פונ'ם ארבעל, — און מעהרקווירדיג! וואס מעהר איך האב מיך צו זיי געלאנטשעט, אזוי מעהר האבען זיי זיך פון מיר דערווייטערט. בעת איך פלעג אנהויבען שיטען מיט יענע ווערטער „פראלעטאריאט"... „בעבעל"... „מארקס"... „רעאגירען"... האב איך בעמערקט, אז די „יענקעלעך" ווערען שטיל, קוקען עפּיס משונה איינס אויף דאס אנדערע, רייניגען זיך בעת מעשה

די צייהן... און נאָך מעהר! געלד האָבען זיי ביי מיר חזקה גענומען אַלע מאָל, אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג, דאַרפט איהר וויסען, איז ביי זיי געוועזען קאָנצערטען, און אַלע מאָל בין איך געוועזען דער ערשטער אויפ׳ן פייער: — דער „דזשענטעלמען“ וועט מסתמא היינט אוי׳ך נעהמען אַ בילעט ערשטע ריהע פאַר אַ דרייערל?

דער „דזשענטעלמען“, — קיין אַנדער נאָמען האָב איך ביי זיי ניט געהאַט — האָט געמוזט נעהמען אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג אַ בילעט פאַר אַ דרייערל, אַ ברירה האָט ער געהאַט? דערפאַר אָבער אַז דער „דזשענטעלמען“ פלעגט אַריינקומען בעת די „יענקעלעך“ האָבען געהאַלטען אין מיטען אַ שמועס, פלעגן ווערען שטיל, שאַ, גלייך ווי מען האָט נאָר ניט געהערט קיין מאָל. שטומע מענשען!... פערשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אַז דעם „דזשענטעלמען“ האָט דאָס געבּרענט און געבראָטען, נאָר וואָס האָט ער געקענט מאַכען? איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז ווי באַלד איך וויל עפּיס דערגעהן, איז ביי מיר נישט פאַרהאַן קיין טייער. אַזוי לאַנג אַזוי בּרייט, איך האָב מיך אַריינגעלאָנטשעט צו חברה, חאָטש אויף אַזוי פיעל, אַז מען האָט מיר ערלויבט צו זיין ביי זיי אויף אַ „דיסקוסיע“, — דאָרט, האָט מען מיר געזאָגט, וועט „יוסף“ האַלטען אַ רעדע... קאָנט איהר פערשטעהן מיין שמחה, אַז איך האָב דערלעבט אַזאַ זאַך; איך וועל זוכה זיין זעהען אָט דעם „יוסף׳ן“ און וועל איהם הערען רעדען!...

וואו וועט זיין די דיסקוסיע און ווען וועט זי זיין — דאָס האָט מען מכּוח געקאָנט ביי זיי וויסען. איך האָב זיי גאָר ניט געוואָלט פרעגען אַפילו: איך האָב געוואוסט, אַז מען וועט מסתמא קומען און מען וועט מיר זאָגען. ביי די „יענקעלעך“, דאַרפט איהר וויסען, געהט אַלסדינג צו בסוד. אויף זייער לשון ווערט עס אָנגערופען „קאָנספּעריישען“, איך געדענק דאָס דאָזיגע וואָרט אויף אויסווענינג. איך האָב עס פערשריבען ביי זיך אין ביכעל. איך, האַז איך דערהער אַ שען וואָרט, טהו איך עס באַלד אַ נעהם און אַ שרייב אַריין צו זיך אין ביכעל. אויב עס וועט צונוץ קומען, אָדער ניין — ווייס איך ניט; נאָר שאַדען אודאי ניט.

הכּלל איינמאָל אין אַ שענעם זומערטאָג, שבּת איז דאָס געווען, טהוען אַ קום אַריין צו מיר צוויי „יענקעלעך“, מיט שוואַרצע העמדלעך געווייינטליך, און טהוען מיך אַ רוף אַרויס: „קומט“! „וואָהין?“ „וואָס געהט׳ס אייך אָן?, קומט מיט אונז“... העלפט נישט, מוז מען געהן.... און מיר האָבען זיך געטהון אַ לאָז העט-ווייט אונטער דער שטאָדט אַרויס און

טאַקי אין װאַלד אַרײַן, און בשעת געהן בעגעגענען מיר אַלע מאָל איין אַנדער „יענקעלע“ זיצען אונטער אַ בוים, קוקט כלומר׳שט קיין צפון־זײַט און טהוט אַ מורקע אַרוים: „רעכטס!“ אָדער: „לינקס“... זאָגען אַז איך האָב מורא געהאַט איז אַ נאַרישקייט; װאָס האָט מען מורא צו האָבען פֿאַר אַ יודען? נאָר גלאַט ס׳איז מיר עפּיס ניט אָנגעשטאַנען די מעשה, װאָס איך, אַ יונגערמאַן אַ סוחר, מיט אַ שטיקעל נאָמען, און אַ שענער פּעדיענער, און אַ קערבעל איז בלאָטע, אי טאַטאָ פּאַדאָבנע, זאָל מיך לאָזען פֿיהרען פֿון יונגלעך, „יענקעלעך“! איהר פֿערשטעהט?...

װאָס טויג אײַך, מיר זענען געגאַנגען און געגאַנגען, געגאַנגען און געגאַנגען, װי זאָגט איהר, װאַלד איין װאַלד אויס, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז מיר האָבען זיך פֿערשלאָגען צו אַ גרויסען הויכען באַרג, און ערשט אַז מיר האָבען אַרויפֿגעקלעטערט אויף דעם דאָזיגען באַרג, געגעבען זיך אַ לאָז באַרג אַראָב, האָב איך דערזעהן פֿאַר זיך אַ שוואַרצע מחנה קעפּ. דאָס זענען געזעסען אויף דער ערד חברה „יענקעלעך“ בחורים׳לעך אין שוואַרצע העמדלעך, מיידלעך אין בלוזקעס, און גלאַט יונגעלייט, אָבער אַ גוזמא! איך האָב מורא איך ניט אַ דריי טויזענד שטיק און אפשר נאָך מעהר, און שטיל — חאָטש אַ פֿליג פֿליה דורך! שטיל אויף די שפּיץ פֿינגער זענען מיר צוגעגאַנגען צו דער מחנה קעפּ, זיך געגעבען אַ ״ן אַנידער אויף דער ערד, און איך האָב גענומען אײַנקוקען זיך, װאו איז דאָ ערגיץ דער „יוסף“? און איך האָב דערזעהן.... שטעלט אײַך פֿאָר װעמען? איך האָב דערזעהן אַ בעקאַנטען פּאַרשוין, טאַקי איינעם פֿון די „יענקעלעך“, װאָס האָבען אין איינעם מיט מיר געגעסען ביי דער אלמנה אין דער רעסטאָראַציע!... אָט האָסט דו דיר!

דער ערשטער געדאַנק מײַנער איז געװען: „סך הכל?... אָט דאָס איז נאָר?.. אָט דאָס איז ער אָט דער „יוסף“?.. און איך האָב געמיינט, אַז ער איז מי יודע װאָס! מיט הערנער!!“... איך װעל אײַך זאָגען דעם רעכטען אמת, עס האָט מיר כמעט הנאָה געטהון; ניין, טאַקי שטאַרק הנאָה געטהון, װאָס ס׳האָט זיך אַזוי אויסגעלאָזט... איך האָב געמאַכט אַ פֿערגלייכונג צווישען „איהם“ מיט מיר, נישט מחמת איך האַלט מיך פֿאַר אַזאַ גרויסען פּאַרשוין, װאָס זאָל ניט זײַן שוין קיין שענערעס פֿאַר מיר. איך בין ניט גענאַרט, איך ווייס אַז ס׳איז פֿאַרהאַן שענערע פֿון מיר אויך, נאָר װעדליג „ער“... איהר פֿערשטעהט? איך װעל אײַך איהם אויסמאָלען אַקוראַט, װי אַזוי איך האָב איהם דערזעהן די ערשטע מינוט: צוגעשפּאַרט צו אַ בוים

איז געשטאַנען אַ קליינס, אַ בלייכס, אַנ'אויסגעדאַרטס, אַנ'אויסגעטריקענטס, מיט אַ שמאָל האַרץ, מיט ווייסע בלאַסע, איינגעפאַלענע בעקלעך, עטוואָס רויטליך, און פערברעמט מיט נאָך גאָר קליינע בלאָנדע הערלעך, נאָר אַ שטערן אַ הויכער, אַ ווייסער, אַ ברייטער, און אויגען אַ פּאָר גרויסע ווי ביי אַ קאַץ, נאָר ברענענדיגע, און אַ מויל — און סע רעדט! שטראָף מיך גאָט, אויב איך הויב עס אָן צו פערשטעהן נאָך עד היום, פון וואַנען האָט זיך עס גענומען אַזאַ כח ביי דעם דאָזיגען נפש אויף צו רעדען אַזוי הויך און אַזוי גיך און אַזוי פיעל און אַזוי לאַנג און מיט אַזאַ היץ און מיט אַזאַ ברען און מיט אַזאַ פייער! איך קאָן אייך זאָגען, אַז דאָס איז געווען ניט גלאַט גערעדט, ווי מענשען רעדען. דאָס איז געווען אָדער אַ שוואַרץ יאָהר, אָדער אַ מאַשינע אַזעלכע, וואָס מען האָט זי אָנגעדרעהט; אָדער פון אויבען איז געווען עפּיס אַזעלכעס, וואָס האָט געשאָטען מיט וואָרטער, געגאָסען מיט פייער; אָדער דאָס האָט גאָר דער בוים גערעדט... עס האָט זיך מיר אויסגעדאַכט אַלע מאָל, אַז אָט-אָט הויבט זיך אויף אָט דער קליינער נפש מיט די איינגעפאַלענע רויטליכע בעקלעך און מיט די גרויסע אויגען און טהוט אַ פליה אַוועק אינאיינעם מיט די ווערטער אַהינצו ערגיץ אַרויף... ניין! זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, איך האָב שוין געהערט אויף מיין לעבען די גרעסטע און די שענסטע אַדוואָקאַטען — אַזאַ מין רעדען האָב איך קיינמאָל נישט געהערט און וועל שוין דאַכט זיך קיינמאָל ניט הערען אויך...

וויפיעל דאָס רעדען זיינס האָט געדויערט ווייס איך ניט; איך האָב נישט געקוקט אויפ'ן זייגער. איך האָב געקוקט אויף איהם און האָב געקוקט אויף דער מחנה קעפּ, וואָס איז געזעסען אויף דער ערד און האָבען געשלונגען איטליכס וואָרט, ווי די הונגעריגע און ווי די דורשטיגע... נאָר ווער עס האָט ניט געזעהען בעת מעשה „זי", דער האָט נישט געזעהען קיין שענס אויף זיין לעבען! צווישען דער מחנה קעפּ האָב איך דערזעהען „זי" זיצען אויף דער ערד, די פיס אונטער זיך, די הענד צענויפגעלעגט אויפ'ן האַרצען, דאָס פנים לייכט, די בעקלעך פלאַמען, דאָס אויבערשטע ליפּעל קוקט אַרויף, און די שענע קאַרשען-אויגען שמייכלען און גלייך צו איהם, גלייך צו איהם!... למאי זאָל איך לייקענען? איך האָב אין דער מינוט מקנא געווען איהם נישט אַזוי אויף דעם כח פון זיין רעדען, נישט אַזוי אויף דעם כבוד מיט'ן פּאַטשען בראַוואָ, וואָס מען האָט איהם געפּאַטשט נאָכדעם אַז ער האָט אויפגעהערט צו רעדען, — נישט אויף די נאָך האָב

איך איהם אַזוי ניט מקנא געווען, ווי אויף דעם קוקען, וואָס „זי“ האָט אויף איהם געקוקט! פֿאַר איין קוק אַזעלכען, פֿאַר איהרען, וואָלט איך אַוועקגעגעבען — איך ווייס אַליין ניט וואָס! דער דאָזיגער קוק האָט גערעדט ווערטער. עס האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז איך הער איהר קול, ווי זי זאָגט, מיט יענעם בעקאַנטען געזאַנג: „יו-סף“! איך האָב אייך דאָך געזאָגט שוין, אַז ביי מיר איז אַ מיידעל נישט קיין אַי-אַי-אַי! איך האָב שוין געזעהען מיידלעך, וואָרום איך בין אַ יונגערמאַן, קאָן מען זאָגען, נישט קיין מיאוסער, אַ היינטיגער, און אַ שענער פֿערדיענער, און אַ קערבעל איז בלאָטע, אי טאַמאַו פּאַדאָבנע... נאָר אַזוי קוקען האָט אויף מיר נישט געקוקט מיין ווייב אַפילו אין די גוטע יאָהרען, בעת זי איז אויסגעגאַנגען נאָך מיינע טריט... איך בין אַ בעלן געווען מיט אַ כיון צוגעהן צו איהר נאָהענט, זיך אַוועקזעצען כמעט נעבען איהר, זיך דרעהען איהר פֿאַר די אויגען ווי אַ פֿליג, זשומען אין אויער אַריין ווי אַ קאָמאַר, — ווער? וואָס? אַ נעכטיגער טאָג — איהרע אויגען האָבען זיך ווי צוויי פּיאַווקעס איינגעזויגען אין זיינע אויגען, און זיינע אויגען — אין איהרע אויגען, און עס האָט זיך מיר אויסגעדאַכט אַז די צוויי, „ער“ און „זי“, זעהען קיינעם ניט פֿאַר זיך, נאָר איינס דאָס אַנדערע: ער „זי“ און זי „איהם“, און ווייטער דאַרפֿען זיי קיינעם ניט! חבוט הקבר, זאָג איך אייך, איז אַ נאָר ניט אַקענען דעם, וואָס איך האָב בעת מעשה געפֿיהלט. אַ גיהנם האָט געקאָכט ביי מיר אין האַרצען, איך ווייס ניט אויף וועמען: אויף „איהר“, צי אויף „איהם“, צי אויף זיי ביידע, צי נאָר אויף זיך אַליין?... איך בין יענעם אויפֿגערנאַכט געקומען אַהיים מיט אַ מוראדיג קאָפּוועהטאָג און האָב מיך געלעגט שלאָפֿען מיט דער דעה, אַז, חייל איך וועל לעבען, זאָל מיין פֿוס דאָרט ניט זיין, ביי יענער אלמנה הייסט עס. איך דאַרף זיי אַלע אויף 700 כפּרות! וואָס דאַרף איך זיי? וואָס, ניט אַזוי?... און אַז איך בין אויפֿגעשטאַנען אין דערפֿריה, האָב איך קוים דערלעבט די מינוט די רגע ס'זאָל שוין ווערען ווייגער צווייי, די צייט פֿון מיטאָג, און בין מסתמא גלייך אַוועק אַהין, און האָב דוקא געטראָפֿען ביים טיש די גאַנצע חברה „יענקעלעך“ וואָס תמיד, און „ער“ איז אויך געווען בתוכם. — איך ווייס נישט ווי אַזוי איהר; איך, אַז איך זעה אַנ'אַרטיסט, אָדער אַ מיניסטער, אָדער אַזוי אַ בערימטען מענשען, וואָס אַפילו מיר אַלע ווייסען גאַנץ גוט, אַז ער איז אַ מענש גלייך מיט אַלע מענשען, עסט גלייך מיט אַלעמען און טרינקט גלייך מיט אַלעמען, נאָר קוים זאָגט מען מיר, אַז דאָס איז אַנ'אַרטיסט אָדער אַ מיניסטער אָדער אַזוי

פֿאַרדעמטער מענש, דאַכט זיך מיר שוין אויס, אַז ער איז נישט גלייך מיט אַלעמען, אַז עפּיס ליגט אין איהם אַזעלכס, וואָס מען קאָן עס, ווי זאָגט איהר, נישט אָנטאַפּען... אַזוי איז געוועזן מיט מיר, אַז איך האָב דערזעהען „איהם" נאָך דער דרשה; דאַכט זיך, דער איינציגער יענקעלע, וואָס תמיד, נאָר פֿאָרט נישט דער. עפּעס ליגט אין איהם אַזעלכס. עפּעס שטעהט אָנגעצייכענט ביי איהם אויפֿ'ן פּנים; וואָס — ווייס איך אַליין נישט; נאָר איך וואָלט פֿאַר דעם „עפּיס" אַוועקגעגעבען מי יודע וויפֿיעל! נישט מחמת איך בעדאַרף עס האָבען; אויף וואָס בעדאַרף איך עס? אויף 99 כפּרות! איך האָב עס נאָר געוואָלט צוליעב „איהר", וואָרום „זי" איז נישט אָפּגעטראָטען פֿון „איהם" אויף קיין מינוט, און אַפּילו דעמאָלט ווען זי איז צוגעגאַנגען צו מיר און גערעדט מיט מיר, האָט זי אויך אין זינען געהאַט „איהם", נישט מיך. איך בין, דאַרפֿט איהר וויסען אַ מבין אויף די זאַכען. מיך קאָסט עס געגוג רבי געלד... עס האָט זיך אָנגעהויבען פֿאַר מיר אַ נייער גיהנם: פֿריהער, איידער איך האָב געוואוסט ווער דער יוסף איז, האָט זיך מיר געמאָלט אין מיין כּח הדמיון אַ הויכער, אַ שענער, אַ געזונדער, אַ מאַנספּערשוין און איך האָב איהם נישט געקאָנט לייחען, מקנא געוועזן און פֿיינט געהאַט, ווי איהר קאָנט זיך נאָר פֿאָרשטעלען. איצט, אַז איך בין שוין געוואָהר געוואָרען, ווער דער מאַנספּערשוין איז, אַז דאָס איז נאָר אַ „יענקעלע" גלייך מיט אַלע „יענקעלעך", האָט מיך פֿערדראָסען... איך ווייס נישט אויף וועמען: צי אויף „איהר" וואָס זי פֿערגעטערט איהם אַזוי (און אַז זי פֿערגעטערט איהם דאָס זעהט דאָך אַ בלינדער אויך), צי אויף „איהם", וואָס גאָט האָט איהם געגעבען אַזאַ כּח הדבור, צי אויף זיך אַליין האָט מיך פֿערדראָסען, למאי האָב איך נישט אַזאַ כּח?.. נישט מחמת איך דאַרף עס אַזוי נויטיג האָבען, צו וואָס דאַרף איך עס? און נישט מחמת איך בין חלילה אָהן אַ צונג. מיינט נישט! איך אַז איך וויל רעדען — קאָן איך! איך האָב שוין אַ מאָל גערעדט אויף אַ „זאַסעדאַניע" און דווקא אין „קופּעטשעסקע קלוב", זאָגט דער עולם, אַז איך רעד נישט שלעכט, נאָר נישט שלעכט!.. דער פֿערדראָס וואָס מיך האָט פֿערדראָסען, קאָן איך אייך מיט ווערטער נישט אַרויסגעבען; דאָס דאַרף מען פֿערשטעהן; נייען, דאָס דאַרף מען פֿיהלען, מען בעדאַרף זיין אויף מיין אָרט, קומען אַלע טאָג אין דער רעסטאָראַציע, אָנקוקען „זי" מיט'ן ווייסען פֿאַרטוכעל וואָס סע שימערירט, איהר שען ליכטיג פּנים, וואָס סע שיינט און האָב סע זינגט: הערען איהר זיס קול, וואָס קוויקט, איהר געלעכטעל וואָס צוגערט זיך אין יעדען אבר, און בשעת מעשה זעהען „איהם" און פֿיה־

פֿאַרטרײַבען" זאָגט ער צו מיר, ראָסער סימן איז, זאָגט ער, אַבי אַ שטעלע". „שטעהן האָלסטו דו, זאָג איך, אין געהאַקטע וואונדען, וואָס קאָנסטו דו"? „וואָס איך קאָן, זאָגט ער, איך קאָן אַלסדינג: איך קאָן אי חשבונ'ען, אי רעכענען, אי בוכהאַלטעריע, אי שרײַבען, אי פֿאַרשרײַבען"... וואו, זאָג איך, האָסטו דו דאָס אַלסדינג אויסגעלערנט זיך"? „פֿון זיך אַליין", מאַכט ער צו מיר און נעמט אַרויס אַ בויגען פּאַפּיר און גיט מיר, איך זאָל בעווײַזען רב זלמנ'ען זײַן כתב. בקיצור, וואָס טויג אײַך, ער האָט מיר אַזוי לאַנג דערקוטשעט, ביז איך האָב איהם אויסגעבטלט אַלע בײַזע חלומות און האָב זיך אָוועקגעלאָזט קיין הײַסין צו רב זלמן ראַדעמישלער, און דוקא ווי זאָגט ער, דמן אירזאַנאָוויטש, מיט די תהלים. געקומען קיין הײַסין צו רב זלמנ'ען — לאָזט מען מיך ניט אַרײַן. וואָס איז די מעשה? זאָגט מען מיר: אויב איך בין געקומען גלאַט אַזוי, האָט רב זלמן קיין צײַט ניט, אין איך דאַרף האָבען „פּאָדיעלו", זאָל איך מיר מטריח זײַן אין קאָנטאָר אַרײַן. בין איך מיך מישב: פֿע, סע שטעהט מיר ניט אָן די גאַנצע מעשה! וואָס איז דאָס פֿאַר אַ דבורים — ניטאָ קיין צײַט? פּאָ-דיעלו? קאָנטאָר? בײַ אונז, סערעגערער, געהען ניט אַזעלכע שטיק! געדעט, זאָג איך, זאָגט רב זלמנ'ען אַז איך, בעריל דער רויטער פֿון טעפּליק, בין געקומען צו איהם מכוח זעהר אַ נויטיגען ענין און דוקא ניט פּאָ דיעלו און דוקא באַלד, ווארום איך האָב קיין צײַט ניט"! זאָגט מען מיר: רב זלמן דאַווענט, ער האַלט פֿון פֿאָרענט. אויב אַזוי, זאָג איך, איז עפּיס אַנדערש! דאַווענען פֿון פֿאָרענט דאַווען איך אויך, דאָטש אפילו אַז מען זיל שמועסען צוריק וואָס געהער זיך אָן איינם מיט'ן אַנדערען? מע קאָן דאַווענען פֿון פֿאָרענט און אָבמאַכען בשעת מעשה טויזענד געשעפֿטען, נאָר ווי די מעשה איז — אַ נגיד איז ער דאָך, און פֿאַר אַ נגיד דאַרף מען האָבען דרך ארץ, אַ סימן ווען איך בין למשל אַ נגיד וואָלט פֿאַר מיר די גאַנצע וועלט געהאַט דרך ארץ... בקיצור, איך זעץ מיך אַוועק און וואַרט. איך וואַרט אַ שעה און צוויי און דרײַ און דוקא אין דרויסען בײַ דער טהיר — אַ מעשה אָהן אַ נעק. איך זעה מענשען געהען אויף און אָב, דער אַרײַן דער אַרויס. פֿון קיך דערוואַרט טראָגט מען סאַמאָוואַרען מיט כל המינים גוטע זאַכען... קלעהר איך מיר: עֶ, דאָס טויג דאָך אויף כפּרות! מע זאָל מיך אַזוי פֿיהרען אין באָד אַרײַן — דאָס שטעהט מיר שוין ניט אָן, און בין מיך מישב, וואָס וועל איך וואַרטען אויף כבוד, אַנעמען אויף די טהיר און אַרײַן גלײַך אין שטוב אַרײַן און „שלום עליכם רב זלמן"! „עליכם שלום, פֿון וואַנען איז אַ יוד"? „פֿון טעפּליק, זאָג איך, איהר

אודאי בין איך יענע נאַכט ניט געשלאָפֿען: איך בין, פֿערשטעהט איהר מיך, געלעגען אין איינע אַנגסטען און נאָר געטראַכט: וואָס וועל איך איהם זאָגען אַ שטייגער? פֿון וואַנען זאָל איך אָנהויבען? און וואָס וועל איך טהון, טאָמער טהוט ער מיר אַ זאָג:

— העדר דזשענטעלמען, וואָס האָט איהר אייך צו מישען אין פֿרעמדע עסקים? וואָס פֿאַר אַ מחותן זענט איהר, העדר דזשענטעלמען, מיט אַ מיידעל, וואָס איינער פֿון די „יענקעלעך“ רעכענט זי פֿאַר אַ כלה, שוין פֿון ווייס איך ווען?..

וואָס ענטפֿערט מען איהם דערויף? אָדער וואָס טהו איך, אַז ער נעהמט מיך אַ שטייגער פֿאַר'ן קאַרק און טהוט מיך אַ שמייס אַראָפּ פֿון אַלע טרעפּ? דאָס הייסט קיין מורא האָב איך ניט, וואָס האָב איך פֿאַר איהם מורא? איך בין דאָך געקומען צו איהם מכוח איין עסק, ממה-נפשך: יאָ — יאָ, ניין — ניין; ווארפֿען זיך איז ניטאָ פֿאַר וואָס!..

אָט אַזוי בין איך געלעגען אין מחשבות די גאַנצע נאַכט, און אויף מאָרגען האַלב צעהן דעם זייגער האָב איך שוין געקלעטערט צו איהם ערגעץ אין אַלדע שוואַרצע יאָהר אויף אַ בוידעם, אפשר דריטהאַלבען הונדערט טרעפּ, און האָב איהם אַקוראַט געטראָפֿען אין דערהיים מיט נאָך אַ פּאָר „יענקעלעך“ וואָס אַז זיי האָבען מיך דערזעהן, האָבען זיי זיך עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט איינס מיט'ן אַנדערען, ווי איינער רעדט: „וואָס האָט דאָ צו טהון דער דזשענטעלמען?..“ נאָר מיין פֿויגעל האָט זיי געגעבען אַ ווינק זיי זאָלען נעהמען דעם וועג, און מיינע „יענקעלעך“ האָבען זיך דווקא געשטויסען וואָס מע מיינט, געטהון זיך אַ נעהם צו די היטלעך — און נעלם געוואָרען.

געבליבען מיט איהם אַליין, ווי זאָגט איהר, אונטער פֿיער אויגען, נעהם איך און טהו איהם אַ לייג אַוועק אַ דרשה: אַזוי און אַזוי, אַז איך בין אַליין, חאָטש איך בין אַ געשעפֿטסמאַן, אַ מענש מיט אַ שטיקעל נאָמען, און אַ שענער פֿערדיענער, און אַ קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאַו פּאַדאָבנע, פֿונדעסטוועגען ווייס איך אַלסדינג וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך, וואָרום איך בין, דאַרפֿט איהר וויסען, אַ היינטיגנער, איך לייען אַלסדינג, אַלע נייע גאַזעטען און זשורנאַלען, און איך נעהם און טהו אַ שיט אויס אַלע מאָדנע ווערטער: „פּראָלעטאַריאַט“, „בעבעל“... „מאַרקס“... „רעאַגירען“... „קאָנספּירייִשען“ וכדומה... אויסגעהערט, מאַכט ער צו מיר דווקא פּראָסט און הייך און אָהן שום הויכע ווערטער.

— מיט וואָס זשע קאָן איך אייך דינען?

— מיט אַ קלייניגקייט — זאָג איך — מיט אַן עצה.

— איך?.. אייך?.. אַן עצה?..

אַזוי מאַכט ער צו מיר און טהוט אַ שטעל אַוועק אויף מיר די פּראָסטע גרויסע אויגען, ווי איינער רעדט: „ווי קום איך, אַזאַ שנעק ווי איך בין, געבען עצות אַזאַ דזשענטעלמען?..“ איהר פֿערשטעהט? ס'איז איהם אַליין געווען פּריקרע, ווי זאָגט איהר, איבער דער טבע. און מיר איז דאָך אַוודאי געווען פּריקרע, נאָר וואָס זאָל איך טהון? איך האָב דאָך שוין אָנגעהויבען, בעדאַרף מען דערפֿיהרען, ווי זאָגט איהר, צו אַ ברעג. און איך נעהם און טהו איהם אַ זאָג-אויס, וואָס מיך קוועטשט מיט אַ דערצעהל-אויס, וואָס ביי מיר אויפֿ'ן האַרצען טהוט זיך פֿון דער ערשטער מינוט, וואָס איך האָב „זי“ דערזעהען, ביז צו הייַנטיגען טאָג, ממש איך לעב נישט, דאָס הייסט „זי“ לאָזט מיך נישט לעבען!.. איך בין דאָס נאָר נישט געוואָהנט געוואָרען, זאָג איך, אַז איבער אַ מיידעל — זי מעג זיך זיין אפילו די בת-מלכה אַליין, — זאָל איך אַזוי „רעאַגירען“, וואָרום סך-הכל בין איך דאָך גאָר אַ יונגערמאַן, חאָטש אַ הייַנטיגער, דאָך אַ סוחר מיט אַ שטיקעל נאָמען, און אַ שענער פֿערדינער, און אַ קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאַ פּאַדאָבנע...

אויסגעהערט, מאַכט ער צו מיר ווידער אַמאָל פּראָסט און וויך און אָהן שום הויכע ווערטער:

— אויב איהר פֿרעגט ביי מיר אַן עצה, האָלט איך אייך זאָגען, איהר זאָלט רעדען מיט „איהר“ אַליין...

— נו, און איהר? זאָג איך.

— איך וויל ניט — מאַכט ער צו מיר און פֿערחאַפּט זיך באַלד — איך קאָן ניט, איך האָב קיין צייט ניט פֿערנעהמען זיך מיט אַזעלכע זאַכען.

— ניין! — מאַך איך צו איהם — ניט דאָס מיין איך. איך פֿערלאַנג נישט פֿון אייך, אַז איהר זאָלט מיט איהר רעדען. ווי קאָן איך דאָס פֿערלאַנגען? איך פֿרעג אייך נאָר, וואָס וועט איהר זאָגען דערויף?..

— וואָס קאָן איך — זאָגט ער — דערויף זאָגען? אויב איהר געפֿיהלט צו אייך איז אַזוי ווי אייער געפֿיהל צו איהר...

אַזוי מאַכט ער צו מיר פּראָסט און וויך און אָהן שום הויכע ווערטער, און נעהמט און טהוט אַ נעהם אַרויס דעם זייגער, ווי איינער רעדט: „אונזער שמועס איז שוין באַלד ווי געענדיגט“... די קונץ פֿון קוקען אויפֿ'ן זייגער, די לײַט איהר וויסען, פֿערשטעה איך גאַנץ גוט. איך, אַז איך וויל יענעם פּטור

װערען, בין איך מיך אויך אַזוי נוהג. דער חסרון איז װאָס ניט יעדער שטױסט זיך װאָס מען מײנט. איך, װײסט איהר, האָב מיך דוקא יאָ אָנגעשטױסען און האָב מיר געגעבען אַ הױב אויף, געבעטען איהם אַז די מעשה זאָל בלײַבען צװישען אונז, „קאָנספּירײשען“ הײסט עס, און בין אַװעק אַהײם. װאָס זאָל איך אײך זאָגען? דאָס װאָרט „פֿרעהליך“ איז אַ הונד! „גליקליך“? — נאָך אַלץ נישט דאָס! אויפ'ן זיבעצינסטען הימעל!!! װעמען איך האָב ניט בעגעגענט האָט זיך מיר, הערט איהר, געגליסט נאָר אַרומחאַפּען קושען. אַלע און אַלעס האָבען בעקומען אין מײַנע אויגען גאָר אַ בעזונדער חן. פֿון יוסף'ן אַלײן שמועסט מען ניט: איך האָב איהם יענעם טאָג ליעב געקראָגען ממש װי אַיין אײגענעם ברודער. איך זאָל מיך ניט שעמען װאָלט איך מיך אומגעקעהרט איהם אַ קוש טהון, און איך זאָל ניט מורא האָבען, אַז ער װעט זיך געפֿינען בעלײדיגט, װאָלט איך איהם אונטערגעטראָגען אַ מתנה: אַ גאָלדענעם זײגער מיט אַ שײן קײטעל מיט אַ היבשען ברעלאָק.

פֿאַר גרויס שמחה בין איך גאָר אַװעק אין קלוב. איך, דאַרפֿט איהר װיסען טהוט מיך אַ חאַפּ אַרײַן אַמאָל אין קלוב אַרײַן, װי זאָגט איהר „צװישען טאָג און נאַכט“, נישט מחמת איך האָב ליעב דאָס שפּיעל, איך אַלײן שפּיעל ניט; נאָר איך האָב ליעב זעהען װי יענער שפּיעלט; און אַמאָל, זעלטען — זעלטען, געבען אַ „שמיר“ אונטער אויף יענעמס קאָרט, איז אײנס פֿון די צװײ: אָדער מען נעהמט אויס, אָדער מען װערט בעגראָבען. דאָס מאָל איז מיר דוקא געראָטען, ס'איז מיר אַװעקגעגאַנגען דאָס קערטעל זאָג איך אײך, װי קײנמאָל נישט! איך האָב אָנגעשלאָגען אַ שײן קערבעל און האָב געגעבען אַ רוף צונויף די חברה „באָם אַקעס“ (אַזוי הײסען בײַ אונז אין קלוב די דאָזיגע, װאָס בלײַבען אָהן קליינגעלד) און האָב געגעבען אַ שטעל אַװעק אַ װעטשערע און דוקא מיט שאַמפּאַניער נײַן „רעדערער“ און אַז איך בין געקומען אַהײם, — געװען שוין גרויסער טאָג — האָב איך געטראָפֿען בײַ זיך אויפ'ן טיש אַ דעפּעש, אַז מען רופֿט מיך אַרויס עקסטראַ צוליעב זעהר אַ נויטיגען געשעפֿט. און דאָס װײסט איהר דאָך מסתמא, אַז „נאַש-בראַט“, װי באַלד ער בעקומט אַ דעפּעש מכוח געשעפֿט, איז אַ סוף, פֿאַרפֿאַלען, װי זאָגט איהר, די קוה מיט'ן שטריקעל, אַ כפּרה אַלסדינג, מען הױבט זיך אויף און מען פֿאָהרט.

אַװעקגעפֿאָהרען בין איך אײגענטליך אויף צװײ טאָג און געזוימט האָב איך מיך גערװײנטליך דרײַ װאָכען, און אַז איך בין געקומען צוריק, האָב איך דאָך באַלד געגעבען אַ לויף אַװעק אין דער רעסטאָראַציע עסען, און

האָב געטראָפֿען דאָרטען איין איבערקערעניש: פֿון די „יענקעלעך" איז ניט געבליבען קיין האָר אפילו, און די האָס זענען געבליבען, זענען אויך געווען נישט דאָס וואָס תמיד: עפּיס זענען זיי מיר געווען ווי צודרעהט, משונה צורידערט און צופלאָכטען, זיי האָבען אָבגעחאַפּט דאָס עסען, ווי זאָגט איהר, על רגל אַחַת, און צוקראָכען זיך מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ, ווי די הינט נאָך אַ רעגען, דער אַהער און דער אַהין...

גאָר מעהר פֿון אַלעם האָט מיך געוואונדערט: וואו איז יוסף? פֿאַר וואָס זעהט מען ניט יוסף'ן? איך קוק מיך צו צו די „יענקעלעך" — עפּיס איז מען מיר מאָדנע האָפֿערדיג, עפּיס שטיקט מען זיך: שו-שו! שו-שו!... ס'איז בײַ זיי ניט נאָר קאָנספּיריישען, ס'איז שוין, ווי זאָגט איהר, „קאָנ-ספּיריישען-שבקאָנספּיריישען"!... איך טהו מיך אַ קוק אַיין אין איהר — „זי" איז מיר אויך משונה שווייַגענדיג, פֿערטראַכט און שטאַרק „קאָנספּיריי-שענדיג"... די שענע בעקלעך פֿלאַמען נישט, די קאַרשען-אויגען שמייכלען ניט, וואו זענען אַהינגעקומען די חן-גריבלעך וואָס בעטען זיך: נאַ, קוש מיך! עפּיס הערט מען נישט מעהר איהר געלעכטעריל, יענץ געלעכטעריל, וואָס אַז זי הויבט אָן צו לאַכען לאַכט מיט איהר אַלסדינג, איהר, און דער טיש, און די בײַנקלעך, און די ווענד, און דאָס גאַנצע לעבען!...

דאָס פֿערשטעהט איהר דאָך מסתמא אַליין, אַז שטאַרק בייַנקען האָב איך נאָך דעם יוסף'ן נישט געבייַנקט... איך האָב מיר נאָר געבראָכען דעם קאָפּ: וואו האָט ער געקאָנט נעלם ווערען? צי אויף אַ קורצע צײַט, צי אויף שטענדיג? צי שרייַבט ער בריוולעך, צי ניין? פֿרעגען בײַ די „יענקעלעך" — פֿערנטפֿערן זיי דען? די קוקען אַייך אין די אויגען אַרײַן, קאַלופּען בשעת-מעשה די צייהן און שווייַגען, ווי אַיינער רעדט: „יונגער-מאַן, אַז איהר וועט וועלען אַלסדינג וויסען וועט איהר גיך אַלט ווערען"...

ערשט מיט אַמאָל אין אַ שענעם פֿריהמאָרגען איך קום צוגעהן איין מאָל אין דער רעסטאָראַציע עסען, טרעף איך די „יענקעלעך" זיצען אַלע אַרום טיש, איינער לייענט פֿון אַ בלאַט און דער גאַנצער איבעריגער עולם האָרכט. אַ פּנים אַז דאָס מוז זיין פֿון יוסף'ן. פֿון וואַנען ווייס איך עס? פֿון „איהר". „זי" מיט'ן חייַסען פֿאַרטוכעל און מיט די קאַרשען-אויגען שטעהט בײַ דער זײַט, צוגויפֿגעלייגט די הענד אויפ'ן האַרצען, דאָס פּנים לייַכט, די בעקלעך פֿלאַמען, דאָס אויבערשטע ליפּעל קוקט אַרויף — פּונקט ווי דע-מאָלט אין-וואַלד... דער חילוק איז נאָר געווען, וואָס דעמאָלט האָבען די שענע קאַרשען-אויגען געקוקט אויף יוסף'ן, און איצט האָבען זיי געבלאָנזעט

ערגיץ אין דער לופטען, געזוכט אַ פּנים אַלץ איהם, אַלץ יוסףין!... וואָס טוט איך, איך האָב קוים דערלעבט זיי זאָלען אַוועקלייגען דאָס בלאַט, האָב איך עס געגעבען איין עפען-אויף און אַ קוק אַריין אינווייניג — און עס איז מיר מיט אַמאָל פערענטפערט געוואָרען אַלע קשיות: מ ײ ן י ו ס ף האָט געהאַלטען אין דער אַרביט!... איך האָב אָבער געוואוסט, אַז ער וועט ניט גוט אָבשניידען; אַז ניט היינט מאָרגען, — אַריין אין קרויט מוז ער... דעם שפּיץ האָט מען, געוויינטליך, נאָך נישט געקאָנט וויסען, נאָר פערשטאַנען האָט מען אַז אַ קניפּ אין בעקעלע, ווי זאָגט איהר, וועט מען איהם נישט געבען, קיין האָניג וועט ער נישט לעקען און קיין בשמים וועט ער נישט שמעקען...

וואָס בײַ מיר איז געווען דעמאָלט אויפ'ן האַרצען קאָן איך אײַך נישט איבערגעבען; זאָגען אַז ס'זאָל מיך שטאַרק אַרען קאָן איך נישט, וואָרום ער איז מיר דאָך פאָרט געשטאַנען פּאָפּעריק, ווי זאָגט איהר, אַ ביין אין האַלז... און ווידער איך זאָל זאָגען, אַז עס האָט מיך געפרייט, איז דאָס אויך ניט אינגאַנצען אמת, ווי זאָגט איהר, מיט געפיהל, מע טאָר דאָך אַזעלכס נישט ווינשען דעם ערגסטען שונא אפילו. אדרבה, איך האָב איהם געווינשען מיט'ן גאַנצען האַרצען, מעגט איהר מיר זיכער גלויבען, אַז גאָט זאָל איהם אַ נס טהון און מע זאָל איהם... אינגאַנצען הייסט עס אָפּרייניגען — דאָס קאָן דאָך ניט זיין; נאָר אַזוי עפּיס אַ גרינגע שטראָף... איהר פערשטעהט?...

ווי אין אַ טשאַד, זאָג איך אײַך, בין איך אַרומגעגאַנגען די עטליכע טעג, זיך גאָר קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען. און אַז איך בין געוואָהר געוואָרען, אַז דער עסק האָט זיך שוין ברוך השם געענדיגט און אַז מאָרגען ווערט אַרויסגעטראָגען דער פּסק, שווערער איך אײַך בײַ מיין לעבען — ס'איז בײַ מיר טייער — אַז איך בין יענע נאַכט ניט געשלאָפען, ניט אָנגעהויבען שלאָפען, זיך געקאַטשעט פון איין זייט אויף דער אַנדערער, און געמוטשט סוף כל סוף אויפשטעהן, און האָב מיך געפרובט געבען אַ קוק-אַריין אין קלוב אַריין, נישט אַזוי צוליעב דער שפּיעל, ווי איך האָב גערעכענט טאָמער וועל איך קאָנען פערגעסען חאָטש אויף אַ מינוט... דאָס האַרץ איז מיר עפּיס געווען צו שווער, איך האָב געפיהלט, כמעט געוואוסט אַז ע ר ה אַ ל ט ש מ אָ ל.

און כך הוה. איך קום אין דער געוויינטליכער צייט אין דער רעסטאָראַציע, בעגעגענען איך פון דאָרט אַרויסשפרינגען צוויי „יענקעלעך", שטאַרק

צעפּלאָכטען, פֿאַרטאַרעראַמט — סכנות נפשות! אַרײַנגעקומען אינוױײניג האָב איך געטראָפֿען אַ פּאָר פֿרעמדע מענשען עסען. צום טיש דערלאַנגט שוין ניט „זי“, נאָר די מוטער, און די מוטער אַלײן איז עפּיס אויך, װי האָגט איהר, לא עליכם־דיג, איך װאָלט געמעגט שװערען אַז פֿערװײנט... בין איך נישט פֿויל אויף דער פּען און נעהם און טהו זי אַרוף אָב אויף אַ זײַט:

— װאו איז ערגיץ אײַער טאָכטער?

— בײַ זיך — מאַכט זי צו מיר און טהוט מיר אַ װײַז מיט די אויגען אַהין אויף אַ קלײַן אַלקירעל, װאָס זעהט אויס װי אַ שטײַגעל מיט אַ טירעל.

די שפּיעל װאָס איך האָב געשפּיעלט מיט דער מוטער איז געװען, דאַרפֿט איהר װיסען, אַ מאָדנע שפּיעל. רעדען עפּענטליך מכּה אַכטצעהן און דרײַצעהן האָב איך מיט איהר קײנמאָל ניט גערעדט; נאָר פֿאַרשטאַנען האָב איך, אַז זי װיל חעם שדוך: אַ יונגערמאַן אַ הײַנטיגער, מיט אַ שטיקעל נאָמען, און אַ שענער פֿערדיענער, און אַ קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פֿאַראָבנע — פֿאַר װאָס זאָל זי ניט װעלען? אדרבה, איך האָב איהר אַ פּאָר מאָל געגעבען אָנצוהערעניש, אַז איך אינטערעסיר מיך מיט איהר טאָכטער זעהר געשמאַק! אַ סימן — איך קאָן ניט לײַדען, װאָס זי דערלאַנגט אַלײן צום טיש... טרעפֿט זשע, װאָס ענטפֿערט זי מיר דערויף?

— איהר קאָנט ניט לײַדען װאָס זי דערלאַנגט? דערלאַנגט מען אַלײן!...

אַזוי טהוט זי צו מיר אַ זאָג, די מוטער הײסט עס, און דערלאַנגט זיך אַ שמיר אַרויף מיט'ן נאַקעטען עלענבויגען איבער'ן פּנים, און געה טהו איהר עפּיס!

װאו זשע האַלט איך? — בײַ'ם קלײנעם אַלקעריל. חי אַזוי און מיט װאָס פֿאַר אַ אופֿן איך האָב געטהון אַ געה אַרײַן אין דעם קלײנעם אַלקעריל אַרײַן? װאָס זענען געװען די ערשטע װערטער, װאָס איך האָב איהר געגעבען אַ זאָג? -- פֿרעגט מיך בחרם אויב איך הויב אָן געדענקען אפילו! איך געדענק נאָר, אַז איך האָב זי געטראָפֿען אינ'ם זילבינגען װײַסען פֿאַרטוכעל װאָס תמיד, זיצען בײַ'ם פֿענסטער צונויפֿגעלײגט די הענד אויפֿ'ן האַרצען, דאָס פּנים בלאַס, די בעקלעך װײַס, קײן טראָפּען בלוט ניטאָ, דאָס אויבערשטע ליפּעל קוקט אַרויף, און די שענע קאַרשען־אויגען איבערגעצויגען װי מיט אַ רויכעל, קוקען ערגיץ װײַט — װײַט, פֿערטראַכט, און נישט קײן אײנציגע טרעהר, נישט קײן סימן פֿון קײן טרעהר, נאָר אַ שטילער, שטומער טרויער. זעהט מען, ליעגט אויסגעגאָסען אויפֿ'ן קוים־קוים אָנגעקנײטשטען װײַסען שטערן. איך שװער אײַך בײַ מײַן לעבען, הערט איהר —

ס'איז בײַ מיר טײַער — זי איז אין דער דאָזיגער מינוט געווען אַזוי שײן, אַזוי געטליך, אַז איך בין גרייט געווען זיך געבען אַ טהו אַ וואַלגער פֿאַר איהרע פֿיס און אויסקושען איהר די טריט!... דערזעהען מיך, האָט זי זיך דוקא ניט איבערגעשראָקען, דוקא נישט געגעבען זיך קיין חאַפּ־אויף און דוקא נישט געפֿרעגט מיך וואָס איך דאַרף. איך האָב אַליין גענומען און געשטעלט אַוועק אַ בײַנקעל און אַוועקגעזעצט זיך אַקעגען איהר און גענומען רעדען, רעדען, אָהן אײַן אויפֿהער, אָהן אַ ברעג. אַ קוואַל פֿון ווערטער האָט זיך בײַ מיר געגעבען אַיין עפֿען אויף און איך האָב גערעדט און גערעדט און גערעדט. וואָס איך האָב גערעדט — זאָג איך דאָך אײַך, אַז איך ווייס ניט. דער פשט אַ פּנים איז געווען אַזוי: איך האָב איהר געוואָלט אויסרעדען דאָס האַרץ, טרייסטען זי, איהר געבען צו פֿערשטעהן, אַז זי טאָר ניט „רעאַגירען" אַזוי שטאַרק... אויף אונזער לשון הייסט עס: זי זאָל זיך נישט נעהמען אַזוי צום האַרצען, וואָרום זי איז נאָך צו יונג, און צו פֿריש, און צו שײן... איך האָב איהר געדרונגען, אַז איהר גליק קאָן מען נאָך גאָר ניט וויסען... אָט למשל בין איך אַ יונגערמאַן אַ סוחר, אַ היינטיגער, מיט אַ שטיקעל נאָמען, און אַ שײנער פֿערדיענער, און אַ קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פּאַדאָבנע... אַ סימן: לאָז זי מיר נאָר זאָגען אײן וואָרט, אַז זי איז גרייט צו פֿערגעסען אַלסדינג וואָס ס'איז געווען ביז אַהער, גלײַך ווי עס וואָלט גאָרניט געווען, גאָר ניט, קיין שום יוסף, מיט קיין שום „יענקעלעך" מיט קיין שום „קאָנספּירײַשען" אויף דער וועלט!...

הערט איהר? איך ווייס אַליין ניט פֿון וואַנען עס האָט זיך צו מיר גענומען אַזאַ כּח הדבור! און טאָמער מיינט איהר אַז זי האָט מיר עפּיס געענטפֿערט דערויף? אָסור! געזעסען און געקוקט און געקוקט... וואָס האָט געקאָנט בעדײַטען דער דאָזיגער קוק? דער דאָזיגער קוק האָט געקאָנט בעדײַטען: „איהר מיינט עס מיט אַיין אמת? עס גלויבט זיך מיר עפּיס ניט!..." אָדער: „איך וועל מיר איבערלייגען"... אָדער: „לאָזט מיך צורוה"... אָדער גאָר: „יוסף"... איהר פֿערשטעהט? — ניט „יוסף", נאָר: „יו—סף"! . . . . :

וואָס פֿאַר אַ פּנים איך האָב נאָכדעם געהאַט בײַ זיך אַליין אין די אויגען — מעגען שוין מײַנע שונאים האָבען אַזאַ יאָהר!... איך האָב עטליכע טעג דורכאַנאַנד מיך געשעמט ווײַזען זיך פֿאַר די אויגען... און אַגב איז מיר אויס'ן האַרצען געווען אַזוי וויסט, גלײַך ווי איך אַליין וואָלט מיך פֿיהלען

די פּאַר אַ שטיקעל חיב אינ'ם אומגליק וואָס זיי איז געשעהן... וויפיל איך האָב מיך ניט געמוטשעט איך זאָל אידם אַרויסשלאָגען פון די געדאַנקען, פאַרגעסען איהם, אַט דעם יוסף'ן — אונמעגליך!... איהר דאַרפט וויסען, אַז איך פון חלומות האַלט ניט, פאַר מתים האָב איך קיין מורא ניט, און אין כשוף גלויב איך ניט, נאָר איך שווער אייך בנאמנות, ס'איז נישט אַוועקגעגאַנגען די נאַכט ער זאָל ניט קומען מיר צו חלום, יוסף הייסט עס, מיך גיט אויפוועקען און בעווייזען מיט דער האַנד אויפ'ן האַלז, אַז ס'איז ביי איהם, ניט אין מיין מאָס, אַרום און אַרום האַלז אַ בלויען ציכען... ווי מיינט איהר, אַ חלום האָט עפּיס אַ ממשות? איך ווייס אַ פאַקט, וואָס האָט זיך געטראָפען אַמאָל מיט מיינעם אַ פעטער... נאָר נאַרישקייטען! איך האַלט נישט פון חלומות!... איך בין גלאַט אַזוי געוועזען צודרעהט, פערלאָרען דעם אַפּעטיט צום עסען, אויפגעהערט שלאָפען... פאַר פּחד מיינט איהר? ניין! נאָר אַ בעקאַנטער מענש, געזעסען מיט איהם וויפיל מאָל ביי איין טיש — איהר פערשטעהט? האָב איך מיך מישב געוועזען, ווי זאָגט איהר, וואָס ס'וועט זיין וועט זיין, — כ'האָב מיך אָנגענומען מיט האַרץ און האָב געטהון אַ גיה אַוועק אַהין, גלייך צו זיי אין דער רעסטאָראַציע אַריין.

איך קום צוגעהן אין דער רעסטאָראַציע — ווער מיר רעסטאָראַציע? וואָס מיר רעסטאָראַציע? עס הויבט זיך נאָר ניט אָן — אויסגעטריקענט דאָס אָרט אפילו! וואו איז אַהינגעקומען די רעסטאָראַציע? — אַרויסגעפאָהרען שוין פון עטליכע טאָג! „וואָס הייסט אַרויסגעפאָהרען"? „אַרויסגעפאָהרען הייסט אַרויסגעפאָהרען"... איך טהו אַ קלונג אָן אין הויף אַריין, אַ לויף אַריין צום בעל הבית: „וואו איז אַהינגעקומען די רעסטאָראַציע? וואוהין איז זי אַריבערגעפאָהרען?" אַ נעכטיגער טאָג — קיינער ווייסט ניט, קיינער קאָן מיר ניט זאָגען וואוהין! הויב איך דאָך אָן מסתמא צו פייערען, ווי זאָגט איהר, אַריין אין דער אַמביציע. און איך, אַז איך טהו אַ קום אַריין אין דער אַמביציע, איז סכנות נפשות! איך בין אַרומגעלאָפען, שווער איך אייך, ווי אַ משוגע'נער, אויסגעזוכט וואו די וועלט האָט אַן עק!... און די „יענקעלעך"? ווי אויף צו להכעיס איהר זאָלט זאָגען חאָטש איין „יענקעלע" אויף אַ רפואה!... בין איך אַוועק אין פּאָליציי חוקר ודורש זיין, מאַכען אַ „ספּראַווקע" הייסט עס... געקומען אין פּאָליציע, טהוט מען מיך אַ נעהם אויף: „טשטאָ נאַדאַ?" זאָג איך: „דאָס און דאָס, אַזוי און אַזוי, וואו איז אַהינגעקומען די רעסטאָראַציע?..." פרעגט מען מיך: „וואָסער רעס-

טאָראַציִע?" זאָג איך: „דו און דיר". פרעגט מען מיך: „אויף וואָס דאַרף איך זי?..." איהר פערשטעהט — זאָל איך זיי נעהן דערצעהלען אויף וואָס איך דאַרף זי?!... שווייג איך דאָך, פרעגען זיי מיך נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל, איך זאָל זיי זאָגען, „אויף וואָס איך דאַרף זי?..." וואָס טויג אַייך, איך האָב מיר געקויפט, ווי זאָגט איהר, מפטיר... נו-נו, איך האָב עס געהאַט אַ לויפעניש! דער רוח האָט מיך געטראָגען!... חאָטש, אַז מען וויל צוריק; וואָס אייגענטליך האָב איך געהאַט מורא צו האָבען, אַז סך הכל בין איך דאָך נאָר אַ יונגערמאַן אַ סוחר, מיט אַ שטיקעל נאָמען, און אַ שענער פערדינער, און אַ קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פאַדאָבנע. איך אין אַזעלכע עסקים מיש מיך נישט! ווי זאָגט איהר: „ניע יעווּשי טשעסנאָקו— אַז מען עסט ניט קיין קנאָבעל הייסט עס..." נאָר וואָס דען? איך האָב עס פיינט! איהר פערשטעהט? — איך האָב עס פיינט און שוין!... איך האָב מיך פערשאַלטען, זאָג איך אַייך, דאָס געביין. נאַ דיר אַ רעסטאָראַציע! נאַ דיר אַ מיידעל! נאַ דיר אַ יוסף!.. איך וואָלט שוין אַליין געוואָלט זי פערגעסען און אַ סוף. איז אָבער ווי אויף צו להכעיס קריכט זי מיר גיט אַרויס פון קאָפּ! נאָך עד היום שטעהט זי מיר פאַר די אויגען מיט'ן ווייסען פאַרטוכעל וואָס שעמערירט, מיט די שענע קאַרשען-אויגען, וואָס קוויקען, מיט'ן קליינעם ליפּעל וואָס קוקט אַרויף, מיט די חנ'גריבעלעך וואָס בעטען זיך: נאַ קוש מיך, און מיט'ן געלעכטערעל וואָס צעגעהט זיך אין איטליכס אבר... און אָפּט מאָל מאַכט זיך ביי נאַכט, אַז איך האַלט אין רעכטען שלאָף, הער איך איהר קול: „יו—סף!.." „יו—סף!" חאַפּ איך מיר אויף אין אַ קאַלטען שווייס, וואָרום קוים דערמאָן איך זיך אָן „איהר", אַזוי קומט מיר באַלד אויף די געדאַנקען „ער"...

ועדט איהר? איך וואַרט ניט ביז איהר וועט זיך געבען אַ טהו אַ נעהם צום זייגער; איך ווייס אַליין, אַז אַלסדינג אויף דער וועלט מוז האָבען אַ סוף... האָט נאָר קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך האָב ביי אַייך צוגענומען אַביסעל צופיעל צייט, און ניט מיר אַייער האַנד, אַז אַלסדינג וואָס כ'האָב אַייך דאָ דערצעהלט וועט דאָס בלייבען צווישען אונז ביידען, ווי זאָגט איהר: קאָנפידענציאָנאל... קאָנספיראַצי... קאָנספּירייטשען...

אדיע!

נישטא קיין נייעס.

נישטא קיין נייעס

(צוויי לשנה טובה בריוולעך).

א) וואָס אַ שניידער פֿון אמעריקאַ שרייבט צו זיינעם א פֿריינד פֿון דערהיים.

ב) וואָס אַ שניידער פֿון דערהיים שרייבט צו זיינעם א פֿריינר אין אַמעריקא.

א.

מײַ דיר פֿרענד 1) ישראליק!
לשנה טובה תכתבו ותחתמו דו מיט דײַן ווײַף2) מיט דײַנע טשילדערען3) איהר זאָלט זײַן אָללרײַט4) מיט כל ישראל אמן. מיר האָבען גרויס טראָבעל 5) פֿון דעם וואָס דו שרײַבסט אונז ניט קיין לעטטערס6), וואָרום זינט עס האָבען זיך אָנגעהויבען בײַ אײַך די רעוואָלושאָן מיט דער קאָנסטיטושאָן 7) די מעססעקרעס 8) געהען מיר אַרום דיסאַפּוינטעט 9) ממש אָהן קעפּ. אויב דאָס, וואָס אונזערע פּײַפּערס 10) שרײַבען, איז ניט קיין בלאָף 11), האָט מען שוין בעדאַרפֿט אַוועקלעגען בײַ אײַך אַ האַלבע וועלט, אַלע טאָג הערען מיר פֿון אײַך אײַן אַנדער סענסייַשאָן 12). נעכטען האָב איך געלייענט אַ קייבל 13), אַז מיסטער קרושעוואַן, דעם פּרעזידענט פֿון דער פֿערטער דומע, האָט מען געהאַנגען,— שרײַב מיר צי ס'איז אמת. און פֿון דײַנע ביזנעס 14) זאָלסט דו מיר שרײַבען, און צי דו אַרבייטסט אין אַ שאַפּ 15) אָדער דו ביזט אַ באָס 16) פֿאַר זיך? און וואָס מאַכט דײַן חנה-ריקעל? און וואָס טהוט הערשעל? און מײַן קאָזען 17) ליפּאָ וואָס מאַכט? און יאָסעל הענ'קס? און בענצי מיט רחל'ען?

---

[1]) מיין טייערער פֿריינד. [2]) ווייב. [3]) קינדער. [4]) אין בעסטען שטאנד. [5]) יסורים. [6]) בריעף. [7]) רעוואָלוציע, קאנסטיטוציע. [8]) פּאָגראָמען. [9]) צעטראָגען. [10]) גאזעטען. [11]) גוזמא. [12]) איבערראשונג. [13]) דעפּעש. [14]) געשעפֿטען. [15]) קראָם. [16]) בעל-הבית. [17]) געשוועסטערקינד.

און ולאַטקע? און מאַטעל? און די איבעריגע אַפּרייטערס 18) וואָס מאַכען?
און ציי טראַכסט דו וועגען אַריבערמופען 19) קיין אַמעריקאַ? אַלצדינג זאָלסט
דו מיר אַרויסשרייבען אין דיין לעטער. און וועגען מיר וואָס זאָל איך
דיר שרייבען, מיי דער פרענד? איך בין אָללרייט און מיין חייף איז אָללרייט
און מיינע טשעלדרען זענען אָללרייט. דאַנקען גאָט מיר מאַכען דאָ אַלע אַ לע-
בען. מיר אַרבייטען שווער און ביטער, אָבער מיר מאַכען אַ לעבען. קיין
געלד סייווען 20) מיר ניט, נאָר מיר פערנעהמען צוויי ראומס 21) מיט אַ קי-
טשען 22). אַ גאַנצען טאָג אַרבייטען מיר און ביינאַכט געהען מיר אַרויס אויף
פלעזשור 23), אָדער אויף אַ מיטינג פון סאָשעליסטען 24), אָדער פון זאַיאָניס-
טען 25) אָדער גאָר אין אַ יודישען טעאַטער. דאָס גאַנצע לעבען ווערט מען
טאַקע פערשוואַרצט, דערפאַר זענען מיר אָבער פריי, און איך קאָן מיר זיין
אַ מעמבער 26) אין וואָס פאַר אַ סאָסייטי 27) איך וויל, און אַז איך וויל ווער
איך אַ סיטיזען 28) און ווער צוגעלאָזען צו עלעקשאָן 29). איין זאַך נעהמט אינז
דאָ ניט אַיין — די היים. אָ, בענקט זיך אַהיים! מיין דזשענע (זי הייסט שוין
מעהר ניט בלומע, נאָר דזשענע) לאָזט מיך ניט עטעמען. זי טרייבט מיך, מיר
זאָלען פאָהרען קיין ראָשען 30) אויף קבר אָבות. זאָלסט אָנקוקען איצט מיין
דזשענע, וואָלסט דו זי ניט דערקענט. אַ ליידי 31) מיט אַ העט 32) און מיט
גלאָווס 33), איך שיק דיר דאָ די פיקטשור 34) פון מיין דזשענע מיט מיין
פעמעלי 35). וואָס זאָגסט דו אויף מיין עלטערן באָי 36)? דאָס איז מאָטעל.
מייק הייסט ער שוין אַצונד. ער איז אָללרייט. ער אַרבייט אין אַ פעקטאָרי 37)
און פערדיענט פון 10 ביז 12 דאָלאַר אַ וואָך. ער זאָל ניט געמבלען 38),
וואָלט ער נאָר געווען אָללרייט! דער אַנדערער, דזשעק, איז געווען פריהער
ביי דער אַרבייט, היינט האָט ער זיך צוגעלערנט אַ ביסעל ענגליש און איז
אַ בוקקיפער 39) אין אַ באַרבערשאַפּ 40). דער דריטער ממזר, בענדזשעמען,
דיענט אין אַ סאַלון 41). קיין ווייזשעס 42) נעהמט ער ניט, נאָר ער ברענגט
אַהיים אַמאָל 6 דאָלאַר און אַמאָל — 8. דער 4-טער דער באָיטשיק וואָס
מיט'ן היטעלע איז אַ גוטער לאָפער 43), וויל ניט געהן אין סקוהל (שול),
ליגט טאָג ווי נאַכט אין סטריט 44) און שפּיעלט אין באָל 45). די מיידלעך

18) שניידערס. 19) איבערקלויבען זיך. 20) קלויבען. 21) חדרים. 22) קיך. 23) פער-גינען. 24) סאָציאַליסטען. 25) ציוניסטען. 26) מיטגליעד. 27) געזעלשאַפט. 28) בירגער. 29) וואַהלען. 30) רוסלאַנד. 31) מאַדאַם. 32) הוט. 33) הענטשקעס. 34) בילד. 35) פאַמיליע. 36) יונג. 37) פאַבריק. 38) שפּיעלען אין קאָרטען. 39) בוכהאַלטער. 40) פאַריקמאַכער. 41) שיינק. 42) געצאַהלטס. 43) אַ דער רוח ווייסט וואָס. 44) גאַס. 45) מיאַטש.

אלע ביי מיר זענען אויך אללרייט. זיי ארבייטען אין די שעפער[46] און האבען שוין געלד אין די בייננק. דער חסרון, וואס מען קוקט זיי ניט אן אין די אויגען. זיי געדוען ווען זיי ווילען און וואוהין זיי ווילען און מיט וועמען זיי ווילען. אמעריקא איז א פריי לאנד. מען טאר ניט זאגען יע-נעם קיין דעה, אפילו איין אייגענער טאכטער. אט צום ביישפיעל מיין עלטערע טאכטער, חיה האט זי געהייסען, אצינד הייסט זי שוין פרענסיס, האב איך מיט איהר געהאט א דושאב[47]! זי האט זיך פערליבט און חתונה געהאט אהן מיין וויסען פאר א פוסטען באי, פון די וואס בעלאנגען צו די פיקפאקעטס[48]. ער איז אנטלאפען פון די האוז[49] אף רעפיודזש[50] און איהר האט ער דערצעהלט, אז ער איז א בעוואוסטער קלאדינגמאנו-פעקט-שורער[51] און א רעלעסטייטניק[52], לסוף האט זיך אויסגעלאזט, אז ער איז א ביגאמיסט[53]. ער האט זיין אייגענס סך-הכל דריי ניט קיין גע'גט'ע ווייבער! איך האב געהאט גענוג טראבעל ביז איך בין זיינער פטור געווארען. איצט האט זי געהייראטעט א פושקארט-פעדלער[54] און איז אללרייט! די איבעריגע טעכטער מיינע זענען נאך ניט אויסגעגאנגען[55] און אז זיי וועלען אויסגעהן, וועלען זיי אויך ביי מיר ניט פרעגען. אמעריקא איז א פריי לאנד, יעדער אטענדעט[56] זיינע ביזנעס[57] ווי ער פערשטעהט, און דאטסמאל[58]! האב איך דיר ארויסגעשריבען, מיין דיר פרענד, אלצדינג וואס ביי מיר טהוט זיך, און איך בעט דיך דו זאלסט מיר למען השם באלד אבענטפערן, מיט א לעטטער אויך פון אלצדינג וואס ביי דיר טהוט זיך, און לאז געריסען איטליכען בעזונדער נאר פריינדליך, און ווינש אייך נאכאמאל א כתיבה וחתימה טובה — גוד באיי[59]! פון מיר דיין ביסט פרענד[60].

דזשייקאבס (אמאל געווען יענקעל).

ב.

טייערער פריינד יענקעל!

דיין לשנה טובה-בריעף האב איך פאלוטשעט פונקט ערב ראש השנה, און דאנק דיר זעהר פאר דיין ליעבען בריעף און איך ווינש דיר דעם זעלבען לשנה טובה תכתבו ותחתמו. גיב גאט צו זעהען זיך

[46] געוועלבען, [47] אנ'עסק. [48] גנבים. [49–50] איין אויסבעסערונגסאנשטאלט: [51] א פאבריקאנט פון קליידער. [52] האנדעלט מיט הייזער. [53] האט עטליכע ווייבער. [54] א פעדלער מיט א וועגעלע. [55] חתונה געהאט. [56] בעארבייטעט. [57] עסקים. [58] אנ'עק. [59] זיי געזונד, [60] בעסטער פריינד.

מיט פרעהליכע הערצער, אָמן. אַצונד קום איך דיר ענטפערן אויף דיין בריעף. ממה נפשך, שרייבסט דו שוין יאָ איין מאָל אין צוויי יאָהר אַ לשנה טובה-בריוועל, טאָ שרייב שוין ווי אַ מענש! ווער איז דאָס אָבּיאַזאַן צו פערשטעהן, וואָס הייסט דאָס: לעטטער, פייפער, פיקטשור, בלאָף, וכדומה אַזעלכע ווערטער? היינט שרייבסט דו, מען זאָל דיר שרייבען. וואָס זאָל איך דיר שרייבען? נישטאָ קיין שום נייס. ס'איז איצטער דאַנקען גאָט שוין בלאַהאָפּאָלוטשנע ביי אונז. די נגידים מאַכען גוט ווי אַלע מאָל, און אָרימע לייט שטאַרבען פון הונגער חוץ אומעטום. מיר, בעלי-מלאכות, זיצען אָהן אַ שטאָך אַרבייט. פאַר איין זאַך זענען מיר ברוך השם אָבגעזיפּעטשעט — פאַר אַ פּאָגראָם. מיר האָבען שוין פאַר אַ פּאָגראָם כלל קיין מורא ניט. מחמת ס'איז שוין געווען, און צוויי מאָל אודך — דאָס איז אַ זאַך, וואָס קאָן זיך טרעפען נאָר אין קישענעוו. דער פּאָגראָם איז געווען ביי אונז אפילו שפּעטליך, נאָר דערפאַר האָבען מיר געהאַט אַ פּאָגראָם מיט אַלע פּלעטערלעך. בקצור, קיין סך שרייבען וויל איך דיר ניט און קאָן ניט און האָב ניט וואָס צו שרייבען, איך קאָן דיר נאָר מעלדען, ליעבער יענקעל, איין זאַך: איך לעב! איך האָב זיך געזעהען מיט'ן מלאך-המות דריי מאָל — נאָר בלאָטע! חוץ זאָגט נעצי דער דאַמסקער שניידער — געדענקסט איהם? מי ברעש ומי במגפה — אַז ס'איז באַשערט מוטשען זיך, שענקט גאָט דאָס לעבען... מיר האָט נאָר ווער געטהון דאָס האַרץ פאַר מיין ווייב און פאַר מיינע קינדער, האָב איך זיי אַוועקגעשיקט לעזאָל, זיי האָבען זיך גאַנץ פיין פערקליעבען צו אַ גוטען גוי אויפ'ן בוידעם און זענען דאָרט אָבּגעלעגען בכבוד צוויי טעג מיט צוויי נעכט, חלילה נישט געגעסען, נישט געטרונקען, נישט געשלאָפען, און ערשט העט אויפ'ן דריטען טאָג, אַז ס'איז שוין ניט געווען וואָס צו ראַבעווען און וועמען צו שלאָגען, איז געוואָרען ביי אונז דאַנקען גאָט בלאַהאָפּאָלוטשנע, איז מען פּאַוואָלינקע אַראָב פון די בוידעמער אַלע בשלום, און עס האָט ברוך השם פון אונזער סעמעיסטווע קיינעם ניט געשאַדט, אַחוץ ליפּאָ, וואָס איז נעה'רג'עט געוואָרען מיט ביידע זיהן, נח און מלך — גילדענע צוויי אַרבייטער! און אַחוץ משה הערשען, וואָס מען האָט איהם מחילה אַראָבגעלאָזט פונ'ם בוידעם, און פעריל דבורה'ס האָט מען שוין-שפּעטער געפונען אַ טויטע, טאַקע ביי זיי אין קעלער, און אַ ברעקיל קינד איהרעס (רייזעלע) האָט מען געפונען ביי דער ברוסט... קרונאָם, שוין מיט קליינע קינדער, זענען פון אונזער סעמייסטווע, הייסט עס, גע'הרג'עט געוואָרען סך-הכל זיעבען... נאָר ווי זאָגט נעצי: „גם זו לטובה“ — עס קאָן נאָך זיין ערגער; בעסער האָט קיין

שיעור ניט... אויף הערשלען פֿרעגסט דו? זיי רוהיג. ער זיצט שוין העכער אַ האַלב יאָהר איינער אַליין אָהן אַ קנעלונג אין טורמע. פֿאַרוואָס? מסתמא דערפֿאַר, וואָס ער האָט געקוקט ווי כהנים דוכענען...

ס'איז אַ סברא, אַז מען וועט איהם געבען אַ פֿיינעם כבוד: אָדער מען וועט איהם הענגען, אָדער מען וועט איהם שיסען; דאָס וועט שוין זיין ווי זיין גליק וועט שפּיעלען, מחמת צו אַלסדינג, זאָגט געצי, בעדאַרף מען האָבען מזל. למשל, אָט איז יוסיל הענעך'ס געשטאָרבען נאָך איידער מען האָט איהם געבראַכט אין טורמע אַריין... ווייטער איז ניטאָ קיין שום נייעס דיר צו שרייבען; נו, און אויף נחמיה דעם סטאָלער'ס זוהן, לייב, פֿרעגסט דו גאָרניט? געדענקסט איהם? געווען אַ גאָרנישט מיט אַ גאָרנישט, אַ יאָ? „לייב-דרייב-אַבהעריק“ — האָט מען איהם גערופֿען. היינט ליעגט ער ווי אַ גראַף אין פּעטראָפּאַוולאָווסקע קרעפּאָסט. זעהסט דו, אויף וועמען ס'איז יאָ אַ רחמנות געבין? אויף זלאַטקען. זי, זאָגט מען, איז געריהרט פֿאַר צרות... אַ קלייניגקייט — פֿערליערען אין איין וואָך צוויי קינדער! און אברהם משה'ס זוהן איז שוין איצט אַודאי אין אַמעריקאַ. אַז דו וועסט איהם זעהען, זאָלסט דו איהם לאָזען גריסען און זאָגען, אַז זיין טאַטע איז אַ מאַלאָדיעץ: ער איז געשטאָרבען נאָך פֿאַר דער קאָנסטיטוציע; און מאָטעל אונזערער איז גלאַט פֿערפֿאַלען געוואָרען, מען ווייסט ניט וואו ער איז... עס זענען אָט אַזוי אַ סך אויסגעזונגט געוואָרען, מען ווייס ניט וואו זייער געביין איז אַהינגעקומען... אַ סך זענען זיך צולאָפּען, אַ סך זענען געהרגעט געוואָרען און אַ סך דרייען זיך אויס אין די טורמעס, שפּאַצירען אַרום אין סיבירער שנייען, אַרבייטען מיט דער טאַטשקע—נאָר וועמען הערען זיי? חברה האָבען זיך איינגעשפּאַרט איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל: אָדער קאָנסטיטוציע, אָדער אַ קרענק! קיין חכמות געהט ניט אָן ביי אונז, בעל-מלאכות, ווי זאָגט געצי: „לא מעוקצך ולא מדובשך“ — זיי מיר ניט קיין פֿעטער און נייה מיר ניט קיין שטיוועל. אַ מאָדנער מענש אָט דער געצי: איין זוהן האָט מען איהם אַוועקגעלעגט אין דער מלחמה, דער אַנדערער — זיצט, און אַליין איז ער אויך אויף צרות, נאָר קומט צו אַ גלייכווערטיל אָדער אַ פּסוק, כאַפּט איהם אַוועק דער רוח!.. און ווייטער איז ניטאָ מעהר קיין נייס צו שרייבען, ס'איז דאַנקען גאָט בלאַהאָפּאָלוטשנע און מיר זענען אַלע ברוך השם אין בעסטען געזונד, אַחוץ וואָס חנה-ריקעל מיינע קלאָגט זיך נעבּיך אויפ'ן האַרצען... אַ ווערטיל אויסצורייִדען — די פּחדים, וואָס מען שטעהט דאָ אויס פֿון די עקספּראָפּריאַציעס. דו ווייסט אַודאי נישט, מיט וואָס מען עסט דאָס? וועל איך דיר בעשרייבען. מען קומט אַריין צו דיר אין שטוב אַריין מיט אַ פֿאַר-

טיגער באַמבע, אָנגעפּיהלט דוקא ניט מיט מצה-מעל, נאָר מיט פּילווער און מיט צוועקעס, און מען זאָגט צו דיר: רוק! ווערך! (גיגצי רופט דאָס אָן: „שאו ידיכם!") און מען צושפּילעט דיר די קאַפּאָטע און מען נעהמט צו ביי דיר וואָס דו האָסט — און רופט מיך קאַנאַקניסעל! אַנימעלטען זענען אַריין צו מיר צוויי חברה-לייט, געזאָגט מיט מיר דעם פּסוק און צוגענומען ביי מיר די מאַשינע, און אַ בהמה האָב איך געהאַט, איז זי אַליין געפּגרט, און מיין ברכה איז נאָך אַ גרעסערע אביונטע ווי זי איז געוועזן,, און אַלטער'ן געדעם אויך אָב געגעבען צו אַ נגיד, און לייזערן האָט מען אַרויסגעשיקט ניט לאַנג פאַר אַ פּאַס. אַ מצוה — ווער איז איהם שולדיג? לאָז ער ניט זיין קיין מלמד! און מענדיל האָט זיך אויך שוין אויסגעפּיינט, געגומען און געשטאָרבען, אַ טייל זאָגען — פון דער טשאַכאָטקע, אַ טייל זאָגען — פון הונגער, און איך מיין, אַז פון ביידע זאַכען... און בנימינ'ס קדיש דיענט, און פון דער חאָלערא שמועסט מען ביי אונז גאַנץ געשמאַק. נאָך דאָס פעהלט אונז! — און ווייטער איז ניטאָ מעהר קיין שום נייס דיר צו שרייבען. און דאָס, וואָס דיין בלומע, אָדער ווי אַזוי הייסט זי היינט, דזשענע, וויל קומען צופאָהרען אויף קבר אָבות, איז ניט איצטער די צייט, יענקעל! לאָז איבער אויף איבער-אַ-יאָהר אם ירצה שם, ס'וועט ווערען ביי אונז אַ ביסעל שטילער, דער עולם וועט אויפהערען זיך קוילען איינס דאָס אַנדערע, וועט איהר דעמאָלט קומען צופאָהרען, וועלען מיר געהן אם ירצה שם אינאיינעם אויפ'ן פעלד, ס'איז אונז דאָרט צוגעקומען ברוך השם אַ שען ביסעל פריינד, פון בעקאַנטע שמועסט מען ניט; עס קומט נאָך צו היינט אויף אַלע טאָג! מעהר קיין נייס איז ניטאָ צו שרייבען, זיי געזונד און לאָז געריסען איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך. קיין אַמעריקאַ פאָהר איך ניט. דיין אַמעריקאַ הויבט מיר גיט אָן צו געפעלען. אַ לאַנד, וואָס אַ גאַזעט הייסט פּייפּער, וואָס פון בלומע ווערט דזשענע, און אַ חתן, האָט דריי ווייבער — פון אַזאַ לאַנד, האָב קיין פאַריבעל ניט, דאַרף מען לויפען! פון דיין בריעף זעה איך אַרויס, אַז ווען מיר האָבען דאָ די קאָנסטיטוציע, וואָס מיר מיינען, בעדאַרפען מיר שוין קיין שום אַמעריקאַ נישט. דעמאָלט האָבען מיר דאָ אַ בעסער אַמעריקאַ ווי איהר דאָרט... יענקעל! זאָלסט גאָר קיין יסורים ניט האָבען; אַזאַ שטיק גאָלד מיר, און אַזאַ מכה קרושעוואַנען, וואָס פאַר אַ קאָנסטיטוציע מיר וועלען אם ירצה השם האָבען!.. הלואי זאָל אונז גאָט אָנטהמענען אַ גוט יאָהר, אונז דאָ און אייך דאָרטען!

פון מיר דיין פריינד ישראל.

פינף און זיעבציג טויזענד

פֿינף און זיבּעצינ טויזענד.

(א פעקעל).

איהר זאגט „פּעקליך?"... אַלץ הייסט בּײַ אײַך „פּעקליך"!.. מיר דאַכט, אַז זינט נאָט האָט בּעשאַפֿען די וועלט, און זינט יודען זענען אַ פֿאָלק האָט מען נאָך קײן אַזאַ „פּעקיל" נישט געהערט און נישט געזעהען אין חלום אַפּילו! אויבּ איהר האָט צײַט רוקט זיך צו ווײַט מוחל און הערט מיך אויס מיט קאָפּ, וועל איך אײַך דערצעהלען פֿון אי בּיז תּ' מיט אַלע בּרעקליך און מיט אַלע פּישטשיווקעס אַ מעשה מיט פֿינף און זיבּעצינ טויזענד. איך פֿיהל אַז ס'איז מיר אײנג אָט־אַ־דאָ־אָ, סע קוועטשט מיך, סע בּרענט אין מיר אַ פֿײַער, איך מוז, און מוז דאָס אַרויסגעבּען פֿון זיך... איהר פֿערשטעהט צו ניין?... נאָר אײן זאַך וועל איך פֿון אײַך בּעטען: אַז איך וועל זיך אָבּשטעלען, אָדער פֿערקריכען קיין בּויבּעריק, זאָלט איהר מיר דערמאָנען וואו איך האַלט, װאָרום פֿון דער חתונה אָן, פֿון די פֿינף און זיבּעצינ טויזענד הייסט דאָס, האָט מיר אָנגעהויבּען ניט פֿאַר אײַך געדאַכט ושומען אינהיינינ אין קאָפּ און סע מאַכט זיך מיר הײַנט אָפּט, אַז איך פֿערגעס, וואו איך האַלט... איהר פֿערשטעהט צו ניין?... זאָגט נאָר, האָט איהר נישט בּײַ זיך קיין פֿינף און זיבּעצינ טויזענד... טפֿו! מײן איך אַ ציגאַר טיטון?

קורץ און גוט װאו האַלט איך? בּײַ די פֿינף און זיבּעצינ טויזענד הייסט דאָס... הײַנטינען ערשטען מאי האָבּ איך, ווי איהר זעהט מיך, געוואונען די פֿינף און זיבּעצינ טויזענד. דאַכט זיך אין פֿלוג װאָס איז דאָ פֿאַראַן צו האָרכען? קאַרג מענשען פֿאַראַן וואָס געווינען געלד? למאי אָט האָט אײַנער אַ ניקאָלאַיעווער זאָגט מען, אויסגענומען די רי"ש אלפים? צי אָט האָט אַנ־אַדעסער יונגערמאַנטשיק, אַ בּוכהאַלטער פֿון אַ קאַנטאָר, געוואונען פֿערצינ טויזענד קערבּען — און שאַ, שטיל, פּיין, שען, מהכתיתי... אמת אויף די

פרעמיע ט. 3.

גרויסע געווינסען קוקט אַרויס די גאַנצע וועלט, הונדערט וועקס און דרייסיג מיליאָן מענשען זענען אונז מקנא. איהר פערשטעהט צי ניין? נאָר די מעשה איז, וואָס אַ געווינס צו אַ געווינס איז ניט גלייך, די מעשה מיט דעם געווינס איז אַ מעשה נפלא, אַ געקייטעלטע מעשה, אַ מעשה אויף אַ מעשה און אַ מעשה בתוך מעשה און אַ מעשה איבער אַ מעשה. מע בעדאַרף זיך, הערט איהר, גוט אונטערצוגאַרטלען מע זאָל זי אויסהאָרכען ביזן סוף און פער־שטעהן, וואָס דאָ טהוט זיך.

קודם כל בעדאַרף איך מיך פאַר אייך פאָרשטעלען ווער איך בין. איך וועל מיך פאַר אייך ניט געהן בעריהמען, אַז איך בין דער גרויסער למדן, מיט'ן גרויסען, עושר, מיט'ן גרויסען פילאָזאָף. איך בין, ווי איהר זעהט מיך, אַ יוד פון אַ גאַנץ יאָהר, — אַ יוד אַ בעל-הבית הייסט דאָס, מיט אַיין אייגענער שטוב, מיט אַ שטיקעל נאָמען און מיט אַ שטיק ווערדע ביי זיך אין שטעדטיל. איהר פערשטעהט צי ניין?... אמת אַמאָל האָב איך געהאַט געלד, טאַקי גאָר אַ סך געלד, וואָס איז שייך צו זאָגען אַ סך? בראָדסקי האָט אַודאי אַ סך מעהר, נאָר גאָר נישט, עטליכע טויזענד קערבליך האָב איך געהאַט, האָט זיך, ווי זאָגט איהר, גאָט אַרומגעקוקט אויף מיר, עס האָט זיך מיר פערגלוסט, פערשטעהט איהר מיך, מיט אַמאָל רייך ווערען, האָב איך אַ האַנדעל געטהון אין די הונגעריגע גובערניעס מיט ברויט און בין געבליבען, ווי מע זאָגט, אָהן אַ פיערער, אַ שטיקעל גליק חאָטש וואָס נישט דערונטער. מיינט איהר דאָך מן הסתם, אַז ווי באַלד איך האָב אָנגעוואָהרען דאָס געלד בין איך געוואָרען חלילה ביי זיך געפאַלען? קאָנט איהר מיך נישט! איך בין פערשטעהט איהר, אַזאַ נפש וואָס געלד שפּיעלט ביי מיר אַזאַ ראָלע ווי וואָס זאָל איך אייך זאָגען? ווי אָט דאָס אַש פונ'ם פאַפּיראָס. לחלוטין גאָר נישט, אָבער טאַקי גאָלע גאָר נישט, וואָס איז שייך צו זאָגען גאָר נישט? געלד איז אודאי אַ גוטע זאַך, נאָר געהן זיך שלאָגען איבער דעם, מפקיר זיין דאָס לעבען — דאָס נישט. שלעכט איז נאָר, אַז ס'איז נישטאָ דאָס, וואָס מע בעדאַרף, אַז מען קען זיך ניט שטעלען ווי סע געהער צו זיין, אַז מע קען נישט געבען די נדבה מיט דעם נדר, וואָס איך וואָלט וועלען געבען. איהר מעגט מיר זיכער גלויבען, אַז איך זעה בשעת מע געהט צו צו יענעם בעל-הבית און מע מאָנט ביי איהם אַ דרייעריל אויף דער שטאָדט און ביי מיר נישט, עקט זיך מיר דאָס חיות, איהר פערשטעהט צו ניין? איך וועל ניכער חאַפּען אַ פּסק פונ'ם ווייב פאַר וואָס ס'איז נישטאָ אויף שבת, איידער אָבזאָגען אַנ'אָרעמאַן בשעת עס באָמ־בעלט זיך נאָך אַ פערציגער אין בייטעלע, איהר פערשטעהט צו ניין?... אָט

אַזאַ מין משוגע'נער בין איך! האָט איהר ניט בײַ זיך אַ פֿערצינגער? טאָמער מיין איך אַ שוועבעלע אויף צו פֿעררויכערען?...

קורץ און גוט וואו זשע האַלט איך? האָב איך אָנגעוואָהרען די עטליכע גילדען און בין געבליבען הייסט דאָס אָהן אַ פֿערצינגער. אַז איך האָב אָנגעוואָהרען די עטליכע גילדען און בין געבליבען אָהן אַ פֿערצינגער, רוף איך מיך אָן איין מאָל אין אַ שענעם פֿריה מאָרגען צו מיין ווייב: „הערסט דו, צפּורה, וואָס איך וועל דיר זאָגען? מיר וועגען רייך". מאַכט זי צו מיר: — וואָס הייסט מיר וועגען רייך? זאָג איך: „מיר האָבען שוין נישט אַ פֿערצינגער!" איז דאָך עס אַ יודינע, הויבט זי דאָך אָן מסתמא צו ליאַרעמען: — וועה איז מיר, וויסט איז מיר, פֿינסטער איז מיר, אַ שלאַק איז מיר, יעקב יוסיל, וואָס רעדסט דו, וואו איז דיין געלד?.. שאַ, שאַ! זאָג איך, וואָס פּילדערסטו אַזוי? וואו שטעהט דאָס געשריבען אַז ס'איז מיין געלד? ד' נתן וד' לקח, אָדער ווי זאָגט איהר: נע בילאַ או מיקיטע הראָשי אי נע בודע! וואו שטעהט דאָס, זאָג איך, געשריבען, אַז יעקב יוסיל בעדאַרף זיצען אין פֿיער דירות און האַלטען צוויי דינסטען און אַרויסגעהן מיט דער שענער שבת'דיגע קאַפּאָטע? למאי, זאָג איך, אָט איז פֿאַראַן יודען וואָס געהען אויס, פֿון הונגער, ניט אם כן שטאַרבען זיי דען? אַז מען זאָל וועלען, זאָג איך, גערען מיט דעם גאַנג למאי דאָס למאי יענץ, וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט"... און נאָך כדומה אַזעלכע ווערטער מיט משלים האָב איך איהר געבראַכט, און זי, מיין ווייב הייסט דאָס, האָט פֿערשטאַנען, אַז איך בין גערעכט, איהר פֿערשטעהט צי ניין?... דאָס בעדאַרפֿט איהר וויסען, אַז איך האָב, מיין איינענס אַ ווייב, וואָס איך בעדאַרף מיך מיט איהר כלל ניט שעמען, זי פֿערשטעהט אַני-עסק; לאַנג טענה'ן בעדאַרף מען נישט, זי האָט באַלד אויפֿגעהערט צו פּילדערן און צו ליאַרעמען און האָט נאָך אדרבה גענומען מיר אויסרעדען דאָס האַרץ, אַז מסתמא איז דאָס אַ באַשערטע זאַך, אַז גאָט איז אַ פֿאָטער, ער וועט מסתמא אויספֿיהרען.... און טאַקי ווי נישט-לאַנג געטראַכט, גענומען און פֿער-דונגען די דירה אַ שכן, אַליין זיך בעזעצט אין איין שטיבעל מיט אַ קיך, די דינסטען מחילה אָבגעשאַפֿט, דאָס ווייב זאָל מאריך ימים זיין האָט פֿער-קאַטשעט די אַרבעל און זיך אַליין אַוועקגעשטעלט בײַ'ם אויווען און איך האָב מיך אַליין אויפֿגערופֿען חמישי: „יעמוד רב יעקב יוסיל קבצן!" זיך פֿער-שריבען, ווי זאָגט איהר, פֿאַר אַנ'אָרעמאַן. וואָס איז שייך זאָגען אַנ'אָרעמאַן? פֿאַראַן מאָלט אײַך גרעסערע אָרעמע-לײַט פֿון מיר, פֿאָרט, ווי זאָגט איהר, אַ שטיקעל נחלה, אַ שטוב וואָס מען קען צידען פֿון איהר די פּרנסה. דער

55

חסרון איז נאָר וואָס ס'איז פֿיער וואָכען אין חודש. אין אַ חודש זאָל מעהר ניט זיין ווי צוויי וואָכען וואָלט מען מיט דער הוצאה אפשר אויסגעקומען אַקוראַט, און אַזוי בלייבען איבער צוויי וואָכען אויף'ן אַנדערען חודש איז נישט גוט, וואָס זאָלט איהר קלערען! נאָר גאָרנישט, חי זאָגט איהר: מיט צרות ווערט מען געוואָהנט; ס'איז גאָר נישטאָ קיין בעסערס און קיין רוהיגערס זאָג איך אייך, ווי אַגאָרעמאַן, מען איז פּטור פֿערשטעהט איהר מיך, פֿון קאָפּדרעהעניש, פֿון צאָהלעניש, לייעניש, באָרגעניש, לויפֿעניש, עולם התהו! איז דאָך אָבער פֿאַראַן אַ גאָט אויף דער וועלט, זאָגט ער: „וואָס טויג דיר, יעקב יוסיל, לעבען בערוהט אָהן צרות? אַ בילעט האָסט דו? נאַ דיר פֿינף און זיבעציג טויזענד און ווער פֿערשוואַרצט!“... איהר פֿערשטעהט צי ניין?... האָט איהר נישט בײַ זיך קיין בילעט, טפֿו, מיין איך אַ פּאַפּיראָס טיטון?..

קורץ און גוט, וואו זשע האַלט איך? ביי'ם בילעט הייסט דאָס. אַ בילעט? אָט אַזוי אָ האָט זיך מסתּמא אַ יוד אַ בילעט און נעמט אויס די פֿינף און זיבעציג טויזענד? וואַרט צו אַ קאַפּעטשקע! ערשטענס אויף וואָס האַלט אַ יוד אַ בילעט? ער זאָל איהם קענען פֿערזעצען און נעהמען געלד, נעה זשע, דו שוטה יעקב יוסיל, טראָג אַריין דעם בילעט אין אַ באַנק און נעם געלד! איז דער תירוץ: ראשית איז נישטאָ בײַ אונז אין שטעדטיל קיין ביינק, און והשנית, וואָס איז מיר די באַנק? אַ באַנק קאָן דען ניט אָנזעצען אַז זי חיל?... די וועלט איז ניט הפקר, מע חאַפּט נישט פֿון די הענד, און ווער דאַרף עס מיין בילעט? איהר פֿערשטעהט צי ניין? אַזוי האָב איך מיר בשעת מעשה געטראַכט, און אפשר האָב איך בשעת מעשה גאָר ניט געטראַכט, און האָב מיך מישב געווען, איך האָב אַ שכן, וואָס זיצט בײַ מיר אין דער דירה טאַקי, אַ יונגערמאַן, אַ בעל-הלואה, זעהר אַ פֿיינער יונגערמאַן, אַ יונגערמאַן וואָס קאָן שוין לערנען, אַ לייטישער יונגערמאַן — פֿאַר וואָס זאָל איך ניט אָבלייגען דעם בילעט בײַ איהם? לאָז ער מיר נאָר געבען אויף איהם צוויי הונדערטער וועל איך אודאי נעמען, פֿאַר וואָס זאָל איך ניט נעמען? בין איך אַרײַנגעגאַנגען צו מיין שכן, בירנבוים הייסט ער, און רוף מיך אָן צו איהם: „פּאַני בירנבוים, אפשר וועט איהר מיר געבען צוויי הונדערט קערבליך אויף מיין בילעט?“ מאַכט ער: איך וועל אייך געבען צוויי הונדערט קערבליך אויף אייער בילעט. זאָג איך: „וויפֿיעל וועט איהר מיר רעכענען פּראָצענט?“ זאָגט ער: וויפֿיעל זאָל איך אייך רעכענען פּראָצענט? זאָג איך: איך מיין וויפֿיעל איהר וואָלט מיר רעכענען פּראָצענט? רעכענט מיר באַנקאָווע פּראָצענט“. מאַכט ער: איך וועל אייך רעכענען באַנקאָווע פּראָצענט... בקצור

53

מיר האָבען זיך אויסגעגלייכט מיט'ן פּראָצענט און איך האָב איהם אַוועקגעגעבען דעם בילעט אויף פינף חדשים און האָב גענומען די צוויי הונדערט קערבליך. איהר פערשטעהט צי ניין? נעה זשע, דו שוטה, יעקב יוסיל, און נעם אַרויס ביי איהם א צעטיל, אַז דו האָסט ביי איהם אַזאַ און אַזאַ בילעט פון אַזאַ און אַזאַ סעריע מיט אַזאַ און אַזאַ נומער! ניין. געהט ער, בירנבוים הייסט דאָס, און נעמט אדרבה ביי מיר אַרויס אַ צעטיל, אַז איך האָב ביי איהם אַנטליהען אויף פינף חדשים צוויי הונדערט קאַרבען אויף אָט אַזאַ און אַזאַ בילעט מיט אַזאַ און אַזאַ נומער מיט אַזאַ און אזא סעריע; און באַם איך צאָהל איהם ניט אָב צום זמן די צוויי הונדערט קערבליך, איז אַזאַ און אַזאַ בילעט מיט אַזאַ-און אַזאַ נומער און מיט אַזאַ און אַזאַ סעריע זיין בילעט און איך האָב צו איהם קיין טענות ניט... איהר פערשטעהט צי ניין? וואָס האָב איך מיר בשעת מעשה געקלעהרט? איך האָב מיר געקלעהרט: וואָס האָב איך דאָ מורא? ממה-נפשך עס וועט קומען צום זמן און איך וועל אויסקויפען דעם בילעט איז דאָך אודאי גוט; אלא ניט, וועל איך איהם בעצאָהלען די עסקא וואָס איהם קומט, וועט ער מיר וואַרטען, פאַר וואָס זאָל ער מיר ניט וואַרטען? וואָס אַרט דאָס איהם, אַבי עסקא! איהר פערשטעהט צי ניין?

כך הוה. ס'איז געקומען צום זמן, האָב איך דאָך מסתמא דעם בילעט נישט אויסגעקויפט; ס'איז אַוועקגעגאַנגען די פינף חדשים מיט נאָך פינף חדשים, אָט אַזוי פאַוואָלינקע האָט זיך אַוועקגעצויגען צוויי יאָהר מיט פינף חדשים; פּראָצענט געוויינטליך, צאָהל איך איהם, דאָס הייסט אַמאָל געצאָהלט און אַמאָל ניט געצאָהלט, וואָס האָב איך מורא? ער וועט פערקויפען מיין בילעט? ער וועט ניט פערקויפען מיין בילעט! למאי זאָל ער פערקויפען מיין בילעט? אַזוי האָב איך מיר בשעת מעשה געטראַכט און אפשר האָב איך בשעת מעשה נאָר ניט געטראַכט... און די צייט דערוויל איז נישט גוט, קיין געשעפטען איז ניטאָ, וואָכען זענען אין הודש אַלץ איבעריגע, מע מוטשעט זיך, וואָס זאָל מען טהון? אַבי, ווי זאָגט איהר, יאָהרען, קיין צרות איז מען ניט זשעדנע... ביז היינטיגען פאַר פסח...

היינטיגען פאַר פסח האָט מיר גאָט צוגעשיקט אַ געשעפטיל, איך האָב געהאַנדעלט עטליכע וואַגאָן הירזש, ס'איז געוואָרען חשוב הירזש, האָב איך פערקויפט די-הירזש און האָב דוקא פערדיענט אויף די הירזש דאַנקען גאָט שענע עטליכע קערבליך און האָב נעהאַט אַ פסח, מעגט איהר מיר גלויבען, אַז בראָדסקי, בראָדסקי איז גאָר נישט אַקעגען מיר! אַ קליינינקייט אַ מענ'ש א ז

57

ניט שולדיג קיינעם אַ פּרוטה ניט און פֿערמאָגט נאָך זײַן אייגענס אַ פּאָר הונ־דערט קערבלעך אויך, הײַנט ווער איז צו מיר גלײַך, איהר פֿערשטעהט צי ניין? נעם זשע, דו שוטה, יעקב יוסיל, טראָג אַרײַן בירנבוים׳ן די צווייַ הונ־דערטער און קויף אויס דעם בילעט! ניין, בין איך מיך מיישב וואָס האָב איך קיין צײַט ניט? בירנבוים וועט ניט אַנטלויפֿען מיט׳ן בילעט, איך וועל נאָך צײַט האָבען אויסקויפֿען דעם בילעט נאָך פּסח, אָדער אַ ניט וועל איך אַיינ־צאָהלען פּראָצענט וויפֿיעל סע קומט און אַרויסנעמען אַ קוויטיל אויפֿ׳ן בילעט. אַזוי האָב איך מיר בשעת מעשה געטראַכט און אפשר האָב איך בשעת מעשה גאָר ניט געטראַכט. איהר פֿערשטעהט צי ניין? און בין אַוועק־געגאַנגען און האָב פֿאַר׳ן געלד געהאַנדעלט זעק, און האָב אָבגעלייגט די זעק אין איין אַמבאַר, האָט גאָט געטהון אַ נס מע האָט אָבגעשלאָגען דעם שלאָס פֿונ׳ם אַמבאַר — ס׳איז געווען הײַנטיגען נאָך פּסח איז דאָס געווען, פּונקט דעם דרײַסיגסטען אַפּריל, די נאַכט וואָס אַקעגען 1 מאַי, ווען סע שפּיעלט דער בילעט, און מע האָט אַוועקגעגנב׳עט די זעק, און איך בין ווײַטער געבליבען אָהן אַ פֿערציגער.

— צפּורה, זאָג איך צו מײַן חײַב, ווייסט דו וואָס איך וועל דיר דער־צעהלען אַ נײַעס? מיר זענען שוין ווידער רייך.

— וואָס הייסט, זאָגט זי, מיר זענען רייך?

— מיר האָבען שוין ניט, זאָג איך, איין זאַק אפילו.

— וואָס הייסט, זאָגט זי, וואו זענען אַהינגעקומען די זעק?

— מען האָט זיי, זאָג איך, הײַנטיגע נאַכט אַרויסגעטראָגען פֿונ׳ם אַמבאַר.

הויבט זי דאָך אָן מסתמא צו ליאַרעמען און צו פּילדערען, ווי דער שטייגער איז פֿון אַ יודענע; רוף איך זיך אָן צו איהר:

— שאַ־שאַ, צפּורה, שרייַ ניט אַזוי, ביזט ניט איינע בײַ גאָט; עלעהיי, זאָג איך, לאָז זיך דיר דאַכטען, אַז ס׳איז פֿאַרבערענט געוואָרען די שטוב און מיר זענען אַרויס נאַקעט הויל ווי די מאַמע האָט אונז געהאַט, וואָלט דיר דעמאָלט געווען בעסער?

— סאַ גוטער משל! זאָגט זי — דעריבער בעדאַרף מען אַוועק־גנב׳ענען די זעק?

— וואָס געהער זיך אָן, זאָג איך, דאָס מיט דעם? אָט וועסט דו געדענקען מײַן וואָרט, זאָג איך, עס וועלען זיך געפֿינען די זעק...

— פון וואנען, וואנט זי, וועלען זיי זיך צו דיר נעהמען? די גנבים וועלען דיר אונטערוואַרפען די גנבה׳שע זעק דערפאַר וואס דו הייסט יעקב יוסיל?.. זיי האָבען אַ פּנים מעהר נישט וואס צו טהון?..

— ע, ביזט אַ נאַרר! זאָג איך, וואס גאָט קאָן טהון קאָן אַ מענש גאָר נישט צוטראַכטען אפילו...

כּן דוה. די זעק זענען דאָך מסתמא געוועזען פאַרפאַלען ווי אין וואַסער אַריין; וועט מיר זעק? וואס מיר זעק? איך בין נאָר אַרומגעפלויגען ווי אַ משוגע־נער, געהאַט צו טהון מיט פאָליציע, געזוכט אין אַלע ווינקעליך, געניששטערט אין אַלע מיזענלעכער, נאָר וועט? וואס? געה זוך דעם פאַראַיאָהריגען שניי, דעם נעכטיגען טאָג! איהר פערשטעהט צי ניין? דער קאָפּ איז אין דער ערד, דאָס האַרץ איז ניכטער, אין מויל איז טרוקען, אויף דער נשמה איז וויסט און פינסטער, שטעה איך מיר אַזוי אין מאַרק בּיי אונז אויף דער בערזע, בּיי דער אַפּטייק הייסט עס, און עס פליהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ, ס׳איז געוועזען אין דער פריה אַרום זייגער 12 איז דאָס געוועזען: „טטייטש, ס׳איז דאָך עפּיס היינט אַ יום הדין, 1 מאַי, דער בּילעט שפּיעלט, אַ קשיא אויף גאָט? מיר האָבען אַ גרויסען גאָט און אַ שטאַרקען! ער קאָן דאָך מיך, אויב ער וויל נאָר, בּעגליקען מיך מיט מיין גאַנצער משפחה!..“ און דאָ דער־מאָן איך מיר אָן די גע׳גנבה׳טע זעק, פערנעם איך אַז ס׳איז 1 מאַי און אַז איך האָב אַ בּילעט וואס שפּיעלט און לאָז מיך ווידער אַמאָל זוכען די זעק, עפּיס האָט זיך געפונען אַ שטיקעל סליד פון די זעק, און אַזוי דעם גאַנצען טאָג מיט דער גאַנצער נאַכט, בּיז אויף מאָרגען דעם 2־טען מאַי. אַליין בין איך פער־טערעראַמט. אַ גאַנץ מעת־לעת אין מויל נישט געהאַט, שוין זייגער איינס, דאָס האַרץ געהט מיר אונטער, איהר פערשטעהט צי ניין? איך קום אַהיים פאַלט גאָך אָן אויף מיר דאָס ווייב:

— טאָמער וואָלסט דו געגאַנגען זיך וואַשען און עפּיס נעמען אין מויל אַריין? טאָמער וואָלט שוין געווען נענוג זעק? דיינע זעק ליגען מיר שוין אָט אַ דאָ אָ! חאַפּט דער רוח די זעק! מע בּעדאַרף זיך טאַקי נעמען דאָס לעבען פון די זעק? אַזוי ווי מיט די זעק אַזוי איז אָהן די זעק! נאַ דיר אַנ׳עסק מיט זעק! זעק־זעק! זעק־זעק!

— ווייסט דו וואס מיין ווייב, זאָג איך צו איהר, טאָמער וואָלט שוין געווען גענוג זעק? סע זעקט מיר שוין אַזוי אויף גט אין קאָפּ, קומסט דו צו־געהן און זאָלצסט מיר אויף די וואונדען: זעק־זעק! זעק־זעק!.. איהר פער־

שטעהט צי ניין? אפשר געפינט זיך ביי אייך נאך א זאק—טפו! מיין איך נאך א פאפיראס?

קורץ און גוט, וואו זשע האלט איך? ביי די זעק הייסט דאס. מילא פארפאלען די זעק. וואס זאל מען טהון? די נשמה אויסשפייען קאן מען ניט. איך וואש מיך און זעץ מיך צום טיש—ווער וואס? עס קריכט ניט אין מויל אריין.

— וואס איז מיט דיר, יעקב יוסיל, פרעגט מיך מיין ווייב זאל לע־בען—ווער איז דיר איבערגעגאנגען דעם וועג היינטיגען טאג?

— איך וויים אליין ניט, וואס מיר איז, זאג איך, און ווארף אוועק אין מיטען עסען און לייג מיך צו אביסעל אויף דער סאפע. אזוי ווי איך ליג מיר אזוי טראגט מען מיר אריין דאס בלאט פון דער פאסט. נעם זשע, דו שוטה יעקב יוסיל, און טהו א קוק אין בלאט, ס'איז היינט דער צווייטער מאי, אפשר האט דיין בילעט עפיס געוואונען! ווער? וואס? פרעגט מיך בחרם צי ס'איז היינט דער 2 מאי צי ס'איז היינט 22 יוני צי גאר ראש חודש קרעמעניץ! איהר פערשטעהט צי ניין? און נעם דאס בלאט און הויב אן צו לייענען געוויינטליך פון מה טובו. בקצור איך ליג מיר אזוי און לייען אלערליי נייעסען, געשאסען—געהאנגען, געשטאכען—געקוילעט, די איינ־לענדער מיט די בורען—עס קריכט מיר מסתמא אין איין אויהער אריין פונ'ם אנדערען ארויס, וואס מיר ענגלענדער, ווער מיר בורען, אז ביי מיר האט מען אוועקגעגנב'עט די זעק? א כפרה אלע ענגלענדער מיט אלע בורען פאר מיינע זעק! אזוי האב איך מיר בשעת מעשה געטראכט און אפשר האב איך בשעת מעשה נישט געטראכט נאר ניט, און מיש מיר דאס בלאט פון איין זייט אויף דער אנדערער, פון דער אנדערער אויף דער דריטער—איך טהו א קוק: טיראזש!.. פלידהט מיר דורך פלוצים א מחשבה: אפשר האט מיין בילעט אויסגענומען חאטש ת"ק קערבליך? אצונד וואלט דאס מיר צו מיינע זעק דוקא געוועזען צוגעפאסט ווי געוואונשען. און איך נעם און קוק איבער פון אונטען ארויף אלע ת"ק'ער—נישטא; טויזענדער נישטא; פינף טויזענדער, אכט-טויזענדער, צעהענטויזענדער אודאי ניט! אזוי לאנג אזוי ברייט ביז איך בין געקומען צו די פינף און זיבעציג טויזענד. און אז איך בין געקומען צו די פינף און זיבעציג טויזענד, האט מיר עפיס מיט אמאל זיך א ווארף געטהון אין די אויגען און א זעץ געטהון אין קאפ: סעריע 2289 נומער 12! איך וואלט נעמענט שווערען אז ס'איז מיין נומער! נאר ווייס איך! ווי קומט צו מיר שלים מזל אזא גרוים געווינס! איך קוק

60

זיך גוט אײַן אין די ציפֿערס — רבונו של עולם! ס'איז פֿאַרט מײַן נומער! איך װיל אױפֿשטעהן — קאָן איך ניט, איך בין װי צוגעװאַקסען געװאָרען צו דער סאָפֿע, איך װיל אַ געשרײַ טהון: צפורה! קאָן איך ניט; די צונג איז מיר עפּיס מיט אַ מאָל װי צוגעװאַקסען געװאָרען צום גומען. איך האָב זיך אָנגענומען מיט אַלע כחות, בין אױפֿגעשטאַנען, צוגעגאַנגען צום טיש־קעסטיל, אָ קוק געטהון בײַ זיך אין בוך. יאָ, װי איך בין אַ יוד: סעריע 2289 נומער 12!..

— צפורה — זאָג איך צו מײַן װײַב און די הענד ציטערען מיר און די צײַן אין מױל קלאַפּען — דו װײסט? עס האָבען זיך געפֿונען די גנבה'שע זעק... קוקט זי מיך אָן װי אַ משוגענעם.

— װאָס רעדסט דו? דו װײסט װאָס דו רעדסט?

— איך זאָג דיר, מאַך איך צו איהר — גאָט האָט אונז אומגעקעהרט אונזערע זעק בכפל כפלים און מיט פּראָצענט... אונזער בילעט האָט אױסגענומען און מיר האָבען געװאונען, זאָג איך, אַ פֿולע היטעל מיט געלד!

— דו זאָגסט דאָס ערנסט, יעקב יוסיל, צי דו לאַכסט פֿון מיר?

— װאָס הײסט, זאָג איך, איך לאַך, איך זאָג דאָס גאַנץ ערענסט, אונז קומט מזל טוב, מיר האָבען געװאונען געלד!

— װיפֿיעל זשע האָבען מיר געװאונען? — מאַכט זי צו מיר און קוקט מיר גלײַך אין די אױגען אַרײַן, װי אײנער רעדט: „אַנו, לאָז דאָס נאָר זײַן אַ ליגען, װעסט דו זיך פֿון מיר נישט נאַרען!“

— אַ שטײנער כדומה למשל, װיפֿיעל האָסט דו אַ השגה זאָלען מיר געװינען?

— איך װײס — זאָגט זי, עטליכע הונדערט קערבליך מסתמא?

— פֿאַר װאָס ניט, זאָג איך, עטליכע טױזענד?

— װיפֿיעל הײסט עטליכע טױזענד, זאָגט זי, פֿינף? צי זעקס, צי אפשר טאַקי אַלע זיבען?..

— אױף מעהר, זאָג איך, האָסט דו אַ פּנים קײן השגה ניט?

— צעהנטױזענד? זאָגט זי.

— האָב שכל, זאָג איך, נעם אַ ביסעל העכער!

— פֿופֿצעהן טױזענד?

— — העכער!

— —נציג? פֿינף און צװאַנציג?

— נאָך העכער!

— יעקב יוסיל, זאָגט זי, זאָג, מוטשע ניט!

— צפורה — זאָג איך און נעם זי אָן ביי דער האַנד און קוועטש זי — מיר האָבען געוואונען איין עושר מיט געלד! אַ גאַנצען גביר האָבען מיר געוואונען! אַזוי פיעל געלד וואָס עס האָט זיך דיר קיינמאָל ניט פאָרגע-שטעלט אין חלום אפילו!

— נו, זאָג זשע, זאָג, וויפיעל האָבען מיר געוואונען, יעקב יוסיל, ציה נישט ביי עדר נשמה!

— מיר האָבען געוואונען — זאָג איך, אַ פּוטעקע, אַ סך געלד, איין אוצר, אַ סומע פון פינף און זיעבעציג טויזענד קאַרבען! דו הערסט, צפורה? פינף און זיעבעציג טויזענד!

— געלויבט ביזט דו גאָט — זאָגט זי און חאַפּט זיך אויף און הויבט אָן אַרומלויפען איבער'ן שטוב און ברעכען די הענד, געבענשט זאָל זיין דער נאָמען דיינער, וואָס דו האָסט זיך אַרומגעקוקט אויף אונז אויך אַ מאָל און האָסט אונז בעגליקט! אַ דאַנק דיר גאָטעניו, אַ דאַנק דיר!.. האָסט דו נאָר גוט אכטונג געגעבען, יעקב יוסיל, האָסט חלילה קיין טעות ניט? גע-לויבט ביזט דו גאָט, דערבאַרעמדיגער פאָטער, האַרציגער געטרייער! די גאַנ-צע משפחה וועט זיך מחיה זיין, גוטע פריינד וועלען זיך פרעהען, שונאים וועלען צופּיקעט ווערען, אַ קליינינקייט אַזוי פיעל געלד קיין עין הרע, וויפיעל זאָגסט דו, יעקב יוסיל, פינף און זיבעציג טויזענד?

— פינף און זיבעציג טויזענד! — זאָג איך — גיב מיר, צפורה די קאַ-פאָטע, לאָם איך געהן.

— וואוהין וועסט דו געהן?

— וואָס הייסט וואוהין זאָל איך געהן? צו בירנבוים'ן בעדאַרף איך אַריינגעהן, דער ביליעט ליגט דאָך ביי איהם פערזעצט... און קיין צעטיל האָב איך פון איהם ניט...

אַז איך האָב איהר אויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער, איז זי געוואָרען אַלערליי קאָליִרען, מיין ווייב הייסט דאָס, און נעמט מיך אָן פאַר ביידע הענד און רופט זיך אָן צו מיר:

— יעקב יוסיל, ווי גאָט איז דיר ליעב, געה נישט גלייך, בעטראַכט זיך פריהער, וואָס דו טהוסט און וואוהין דו געהסט און ווי אַזוי דו זאָלסט מיט איהם רעדען, פערגעס ניט, ס'איז פינף און זיבעציג טויזענד!

— דו רעדסט ווי אַ יורטע — זאָג איך, און אַז פינף און זיבעציג טויזענד איז וואָס? וואָס בין איך עפּים אַ יונגעליִ?

— פֿאָלג מיך — זאָגט זי — יעקב יוסיל, בעטראַכט זיך פֿריהער, האַלט זיך אַן עצה מיט אַ גוטען פֿריינד, גיה נישט גלייך אַהין, איך וועל דיך ניט לאָזען!

קורץ און גוט איהר ווייסט דאָך אַז אַ ווייב שפּאַ'ט זיך איין פֿידרט זי אויס — איהרס. מיר האָבען אַריינגערופֿען אַ גוטען פֿריינד, דערצעהלט איהם די גאַנצע געשיכטע. אויסגעהערט די מעשה, מאַכט ער אַז זי איז גערעכט, מיין ווייב הייסט דאָס, וואָרום פֿינף און זיבעציג טויזענד איז ניט קיין שפּילעכיל, דערווייל ליגט דער בילעט ביי יענעם און קיין צעטעל אויף איהם איז נישטאָ, געלד איז אַ יצר הרע. אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער קומט איהם אָן אַ שלעכטע מחשבה, ס'איז פֿינף און זיבעציג טויזענד!

איהר פֿערשטעהט צי ניין? וואָס זאָל איך אייך זאָגען, ווי האָבען מיך אַריינגעוואָרפֿען אין אַזאַ מרה שחורה, אַז איך האָב שוין אַליין אויך אָנגעהויבען מורא האָבען און איבערקלעהרען מי יודע וואָס... אָ, ווי אַזוי זשע טהוט מען דאָ? ס'איז געבליבען איך זאָל נעהמען מיט זיך צוויי הונדערט קערבליך (געלד איז געוואָרען מיט דער רגע, וואָרום אַז מען געווינט פֿינף און זיבעציג טויזענד ווערט מען שוין אַ בטוח) און איך זאָל מיט נעמען מיט זיך אַ מענשען, דער מענש זאָל דערווייל שטעהען אונטער דער טהיר און איך זאָל מאַכען מיט מיין בירנבוים'ן אַ שמועס, בעצאָהלען איהם זיין חוב מיט פּראָצענט און אויסקויפֿען דעם בילעט. איז דאָך ממה נפשך, וועט ער אָפּגעבען דעם בילעט איז דאָך אַודאי גוט; אלא ניט, וועל איך חאָטש האָבען איין עדות... איהר פֿערשטעהט צי ניין? „דאָס איז אָבער אַלסדינג גוט — טראַכט איך מיר — אויב ער ווייסט נאָך ניט, אַז דער בילעט האָט געוואונען די פֿינף און זיבעציג טויזענד. וואָס טהוט מען אָבער, אַז ער האָט אויך אַ בלאַט און האָט אויך געזעהען אַז דער נומער האָט געוואונען די פֿינף און זיבעציג טויזענד? און וואָס טהו איך, אַז ער זאָגט, אַ שטיינער ווי יענע יודענע מיט'ן טעפּיל: „ערשטענס האָב איך איך שוין לאַנג אָפּגעגעבען אייער בילעט, צווייטענס איז אייער נומער גאָר ניט דער נומער, און דריטענס האָב איך ביי אייך קיין מאָל קיין בילעט ניט גענומען!?“ איהר פֿערשטעהט צי ניין? סיידען אפשר נאָט האָט אַ נס געטהון ער ווייסט נאָך ניט פֿון קיין געווינס?

— געדענק זשע, יעקב יוסיל, ס'איז נישט קיין קליינינקייט, דו געהסט איצטער אויף פֿינף און זיבעציג טויזענד! מע זאָל ביי דיר נישט דערקענען אויפ'ן פּנים קיין סימן, קיין זכר פֿון קיין פֿינף און זיבעציג טויזענד; אין

וואס סע זאל זיך מיט דיר נישט טרעפען, זאלסט דו געדענקען, אז דאס לע-בען איז טייערער פון פינף און זיבעציג מאל פינף און זיבעציג טויזענד!

אזוי מאכט צו מיר מיין ווייב זאל געזונד זיין און נעמט מיך אן פאר ביידע הענד און זאגט מיר איך זאל איהר געבען דאס ווארט, דאס היילינע ווארט, אז איך זאל זיין רוהיג... רוהיג? איהר פערשטעהט, גאה זיי רוהיג, אז דאס הארץ קאכט אין מיר און די געדאנקען שלאגען און איך קאן מיר נישט מוחל זיין: „סטייטש, סטייטש. יעקב יוסיל שוטה, נעמסט און גיסט אוועק א בילעט פון פינף און זיבעציג טויזענד א בירנבוים'ן, א ווילד פרעמדען און נעמסט נישט ארויס ביי יענעם קיין צעטעל, קיין איינגעטונקטע פען! איהר פערשטעהט צי ניין?... געפינט זיך נישט ביי אייך קיין איינגעטונקטע פען? טפו! מיין איך קיין פאפיראס טיטון?..

קורץ און גוט וואו זשע האלט איך? ביי בירנבוים'ן הייסט דאס. „שען וואלט געווען, טראכט איך מיר, ווען מיין בירנבוים זאל האבען געהאט לאנג דורכגעקוקט דאס בלאט און ווייסט שוין פון די פינף און זיבעציג טויזענד גלייך מיט מיר און אפשר נאך פריהער פון מיר און איך קום צו איהם און זאג איהם: „גאט העלף אייך, פאני בירנבוים... גוט יאהר. וואס ווערט איהר עפיס זאגען... וואו איז מיין בילעט פאני?... וואסער בילעט?... דער בילעט סעריע 2289 נומער 12, וואס איך האב ביי אייך פערזעצט... קוקט ער מיך אן ווי א תם“... אט אזעלכע מחשבות פליהען מיר דורך אין קאפ און אין הארצען ווערט מיר אייננ, אין האלז שטיקט מיך. נישטא קיין „דעחאניע“, קיין פיצעל אטהעם! צום סוף וואס לאזט זיך אויס? איך קום צו בירנבוים'ן; וואו איז בירנבוים? ער שלאפט... ער שלאפט? איז דאך א סימן אז ער ווייסט נאך ניט פון קיין פותר און פון קיין חלום, געלויבט ביזט דו גאט!.. איך קום אריין צו איהם אין שטוב אריין, טרעף איך דאס ווייב זיינס, פייגעלי רופט מען זי, אין קעך. ס'איז א רויך און א היטץ און א טואן ביזן האלז.

— ברוך הבא, א גאסט, רב יעקב יוסיל! מאכט צו מיר פייגעלי און בעט מיך אריין אין שטוב אריין און בעזעצט מיך גאנץ אויבענאן און פרעגט וואס איז די מעשה וואס מע זעהט מיך ניט.

— איך וויים פאר וואס מע זעהט מיך ניט? איך חיים אליין ניט! — זאג איך און קוק איהר בשעת מעשה אין די אויגען אריין און טראכט מיר: „זי ווייסט שוין, צי זי ווייסט נאך ניט? דאכט זיך אז זי ווייסט נאך ניט?... און אפשר ווייסט זי שוין?“...

64

— וואָס זשע מאַכט איהר עפּיס, רב יעקב יאָסיל?

— וואָס זאָל איך מאַכען? — זאָג איך — מסתּמא האָט איהר געהערט פון מײַן „פּעקיל“?

— פון וואָסער „פּעקיל“?

— סטײַטש, איהר האָט גאָר ניט געהערט — „יאָ“ איך — די מעשׂה מיט די זעק וואָס מע האָט בײַ מיר אַוועק־גע׳גנב׳עט?

— אָט דאָס איז דאָס „פּעקיל“? — מאַכט זי — דאָס איז דאָך שוין אַן אַלטע מעשׂה! איך האָב געמיינט עפּיס אַ נײַעס.

„עפּיס אַ נײַעס?“... „צי מיינט זי ניט די פינף און זיבעציג טויזענד?“— אַזוי טראַכט איך מיר און קוק איהר גלײַך אין די אויגען אַרײַן און קאָן בײַ איהר אין די אויגען נישט איבערלייענען גאָר ניט, גאָלע גאָר ניט, קיין פּיצעל ניט אפילו!

— אפשר וועט איהר טרינקען אַ גלעזיל טײ, רב יעקב יאָסיל, וועל איך הייסען צעבלאָזען דעם סאַמאָוואַר ביז מײַן מאַן וועט אויפשטעהן.

— אַ גלעזיל טײ? מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? — מאַך איך צו איהר און דאָס האַרץ געהט מיר אונטער, קיין „דעחאַניע“ איז נישטאָ, קיין פּיצעל אָטהעם, אין מויל איז טרוקען, אין שטוב הייס, דער שוויים רינט, און זי, פיינגעלי הייסט דאָס, רעדט צו מיר, לאָם איך אַזוי וויסען אַ בייזע וועטשערע מיט אייך אינאיינעם, ווי איך חיים וואָס זי רעדט, אַז דער קאָפּ איז מיר גאָר דאַרטען, אין יענעם אַלקיר, וואו בירנבוים ליגט און שלאָפט און חראָפּעט אַזוי געשמאַק, איהר פערשטעהט צי ניין?

— פאַר וואָס טרינקט איהר ניט? — מאַכט זי צו מיר, פיינגעל הייסט דאָס.

— וואָס דען טהו איך? — זאָג איך און דרעה מיט׳ן לעפעלע אין גלאָז.

— איהר דרעהט מיט׳ן לעפעלע, — זאָגט זי — שוין אַ שעה כסדר אַ טרינקען טרינקט איהר נישט.

— אַ דאַנק — זאָג איך — איך טרינק נישט קיין קאַלטע, מיין איך ק הייסע טײ, איך האָב ליעב, זאָג איך, אַז די טײ שטעהט זיך אָב און וועד נט הייס, מיין איך גוט קאַלט, דאָס הייסט זי ווערט גוט אָבגעהיצט, מ איך אָבגעקיהלט...

— עפּיס זענט איהר מיר וועהר צוטראָגען, רב יעקב יאָסיל! — מאַכ זי צו מיר — איהר זענט אַזוי צוטראָגען, אַז איהר ווייסט גאָר נישט וואָס איז

רעדט. שוין זשע בעדאַרף מען זײַן אַזוי צוטראָגען, אַז מע גנבעט אַוועק די זעק? גאָט וועט העלפען, די זעק וועלען זיך נאָך געפינען. איך האָב געהערט, מע זאָגט, ס'איז פאַראַן אַ סליד... שאַ מײַן מאַן ריהרט זיך שוין, ער שטעהט שוין אויף, אָט געהט ער.

„געלויבט ביזט דו גאָט!“ — טראַכט איך מיר.

אַרויסגעקומען איז מײַן חברה־מאַן אַ פערשלאָפענער מיט אַ זײַדען יאַרמעלקעלי אויפ'ן קאָפּ. זיך געריבען די אויגען און געקוקט אויף מיר פון צפון זײַט.

— וואָס מאַכט אַ ייד, רב יעקב יוסיל?

די ערשטע מחשבה מײַנע איז געווען: „ער ווייסט? צי ער ווייסט ניט? דאַכט זיך אַז ער ווייסט ניט? און אפשר יאָ?“

— וואָס זאָל מען מאַכען? — זאָג איך — איהר האָט דאָך געהערט מײַן אומגליק פון די זעק?

— די מעשה האָט שוין אַ באָרד, הערצעהלט אונז עפּיס נײַעס... געפינט זיך ניט בײַ דיר, פייגעלי, אַביסיל אײַנגעמאַכטס, ס'איז מיר פאַסקודנע אין מויל פונ'ם שלאָף — מאַכט בירנבוים און פערקרימט זיך.

„ט, ווי באַלד עס ווילט זיך איהם אײַנגעמאַכטס, איז אַ סימן, אַז ער ווייסט נאָך נאָר נישט גיט“ — אַזוי קלעהר איך מיר און איך פערבינד מיט איהם אַ שמועס דער רוח ווייסט פון וואָס, עס קלעבט זיך ניט אַ וואָרט צו אַ וואָרט; איטווייניג אין בויך גענזעלט מיך, אין האַלז שטיקט מיך, איך פיהל אַז עס ווקט זיך מיר דאָס חיות, אָט פאַל איך אום, אָט הויב איך אָן צו שרײַען אויף אַ קול: „גוואַלד, יודישע קינדער, פינף און זיבעציג טויזענד!“ איהר פערשטעהט צי ניין?... ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט איך בין אַרויף אויף אַ שמועס מכּח פּראָצענט.

— איך קאָן אײַך, פאַני בירנבוים, געבען אַביסיל פּראָצענט, זאָג איך, דאָס הייסט איך קאָן אײַך בעצאָהלען דאָס פּראָצענט וואָס אײַך קומט אויפ'ן ביליעט.

— אָך, מהכתיתי, מיט'ן גרעסטען כבוד, מאַכט ער און פערזוכט אַ לעפעלע אײַנגעמאַכטס.

— וויפיעל זשע וועט אײַך קומען, זאָג איך, פּראָצענט הייסט דאָס?

— איהר ווילט וויסען, מאַכט ער, אַ חשבון, צי איהר ווילט טאַקי צאָהלען געלד?

— ניין, זאָג איך, איך מיין טאַקי הייסט דאָס צאָהלען געלד ממש.

66

— פֿייגעלי, אַנו, גיב נאָר אַהער דעם בוך...

דערהערט די דאָזיגע ווערטער בין איך פֿון טויטע לעבעדיג געוואָרען:
„ער ווייסט נעביך ניט פֿון וואָס צו זאָגען!“...

בעצאָהלט דאָס פּראָצענט רוף איך זיך אָן צו איהם:

— פֿערשרייבט זשע טאַקי, זייט מוחל, פּאַני בירנבוים, ביי אייך אין בוך הייסט דאָס, אַז איהר האָט מקבל געווען ביי מיר פּראָצענט פֿאַר מיין בילעט סעריע 2289 נומער 12.

— פֿערשרייב, מאַכט ער, פֿייגעלי, פֿאַר'ן בילעט — סעריע 2289 נומער 12.

„ער הויבט נישט אָן צו וויסען!“ קלער איך מיר און פֿערבינד מיט איהם אַ שמועס מכח'ן בילעט, אַז עס לוינט גאָר ניט צו האָבען אַ בילעט און צאָהלען פֿאַר איהם פּראָצענט און וואָס וועט זיין מיט'ן בילעט אויף ווייטער?...

— אַקעגען וואָס הייסט דאָס זאָגט איהר דאָס? — מאַכט ער צו מיר און טהוט אַ קוק אויף מיר מיט איין אייגעל פֿון צפֿון זייט.

פֿונ'ם דאָזיגען קוק האָט זיך מיר אָבגעריסען אין האַרצען, ס'איז מיר נישט געפֿעלען דער קוק, איהר פֿערשטעהט צי ניין? נאָר איך האָב מיך באַלד פֿערכאַפּט און האָב אַ זאָג געטהון:

— פֿערשטעהט איהר, פּאַני בירנבוים, איך זאָג דאָס אַקעגען דעם וואָס סע פֿאַלט הוצאות אויפ'ן בילעט, איהר וואָלט, כ'לעבען, גענומען בעסער ביי מיר אויף ווייטער מיט אַ פּראָצענט ווינציגער, פֿאָרט, ווי זאָגט איהר, אַלטע בעקאַנטע און נאָהענטע שכנים.

— ניין, זאָגט ער, אַלסדינג יאָ, נאָר דאָס ניט. ווילט איהר אַזוי איז רעכט, אַ ניט בעצאָהלט מיר מיין געלד און פֿערזעצט אייך איהם ערגיץ אַנדערש.

— טאַקי היינט? — זאָג איך און דאָס האַרץ קלאַפּט מיר ווי אַ האַמער: טיק־טיק־טאַק! טיק־טיק־טאַק!

— אפֿילו באַלד! — מאַכט ער.

— נאַט זשע אייך אייער געלד — זאָג איך און נעם און לייג איהם אַנידער זיינע צוויי הונדערטער און דאָס האַרץ אָט־אָט שפּרינגט דאָס אַרויס!

— נעם געלד! — מאַכט ער צו פֿייגעלין און אַליין בייגט ער זיך אָן צו דער גלאָז טיי און פֿערבייסט מיט אַ לעפֿעלע איינגעמאַכטס. נאָכ'ן לעפֿעלע נעמט ער נאָך אַ לעפֿעלע, און נאָך יענעם לעפֿעלע נאָך אַ לעפֿעלע און נאָך

אַ לעפּעלע. איך וואָלט ... ין וועלען דערלעבען זעהען אַ בילעט און צום סוף עסט ער גאָר אַיינגעמאַכטס! מיך קאָסט יעדער מינוט יעדער רגע בלוט און געזונד! מע קען אָבער קיין חזיר ניט זיין, יענער האָט ליעב אַיינגעמאַכטס לאָז איהם וואהל בעקומען, טרייבען יענעם האַלז און אַקען פאַסט אויך נישט, מוז מען זיצען אין געהאַקטע וואונדען און וואַרטען ביז ער וועט מאַכען אַיין עק מיט׳ן אַיינגעמאַכטס. איהר פערשטעהט צי ניין?... געפינט זיך ניט ביי אַייך אַביסיל אַיינגעמאַכטס — טפו! מיין איך אַ פאַפּיראָס טיטון?

קורץ און גוט וואו זשע האַלט איך? מיין חברה-מאַן עסט אַיינגעמאַכטס. אָבגעגעסען דעם אַיינגעמאַכטס און אָבגעווישט די ליפּען, רופט ער זיך אָן צו מיר:

— רב יעקב יוסיל, געלד האָב איך ביי אַייך אָבגענומען, פּראָצענט האָט איהר מיר בעצאָהלט, אַצינד בעדאַרף איך אַייך הייסט דאָס געבען אַייער בּיליעט?

— אַ פּנים האָט דאָס? מאַך איך כלומר׳שט קאַלט בלוטיג און פאַל שיער חלשות פאַר פריידי.

— דער חסרון אָבער — מאַכט ער — איך קאָן אַייך היינט דעם בּיליעט נישט געבען.

ווי ער האָט מיר אויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער האָב איך דערפיהלט אַז עס האָט זיך מיר עפּיס אַ ריס געטהון אינוויינינג אין האַרצען, איך בין מיט אַמאָל אַראָבגעפאַלען פונים זיבעטען הימעל גלייך אויף דער ערד. ווי אַזוי איך האָב מיך געהאַלטען אויף די פיס — פערשטעה איך ניט.

— וואָס איז די מעשה, פאַני בירנבוים, פאַר וואָס קאָנט איהר מיר ניט געבען מיין בּיליעט.

— דערפאַר — זאָגט ער — וואָס איך האָב איהם נישט ביי זיך.

— וואָס הייסט — זאָג איך — איהר האָט איהם נישט ביי זיך?

— ער ליגט ביי מיר — זאָגט ער — אויף מיין רעכענונג אין באַנק.

דערהערט די דאָזיגע דבורים איז מיר געוואָרען אַביסעלע גרינגער אויף דער נשמה, און איך האָב מיך פערטראַכט.

— וואָס האָט איהר זיך, מאַכט ער צו מיר, אַזוי פערטראַכט?

— גאָר נישט, זאָג איך, איך שטעה און טראַכט ווי אַזוי קומט די קאַץ איבער׳ן וואַסער?

— גאַנץ פּשוט — מאַכט ער — איך פאָהר מאָרגען אין שטאָדט אַריין, ברייננ איך אַייך דעם בּיליעט.

— אויך געפּועל'ט! — זאָג איך און הויב מיך אויף און געזעגען זיך אָב אין לאָז מיך געהן כלומר'שט צו דער טהיר און קעהר מיך אום באַלד צוריק.

— געפעלט אייך בעסער, פאַני בירנבוים, וואָס פאַר אַ שטיק סוחר איך בין? דאָס געלד האָב איך אייך אָבגעגעבען, פּראָצענט אָבגעצאָהלט, דער בילעט ליגט ביי אייך, ניט זשע מיר חאַטש אַ קוויטעל אויפ'ן בילעט

— אויף וואָס נוצט אייך אַ קוויטעל? — מאַכט ער — איך בין ביי אייך נישט קיין בטוח אויף צוויי הונדערט קערבליך אָהן אַ קוויטעל?

— און אפשר ווענט איהר אויך גערעכט? — זאָג איך און לאָז מיך געהן צו דער טהיר און קעהר מיך אום ווידער אַמאָל צוריק.

— ניין — זאָג איך צו איהם — עס פּאַסט עפּיס נישט, ס'איז ניט מעשה סוחר, אַז מע האָט ביי יענעם אַ בילעט, בעדאַרף מען האָבען אַ קוויטעל... פאָלגט מיך, פאַני בירנבוים, גיט מיר אַ קוויטעל. פאַר וואָס זאָלט איהר מיר ניט געבען קיין קוויטעל?

פּלוצים הויבט זיך אויף מיין בירנבוים, געהט אַוועק צו זיך אין אַלקיר אַריין אונטערען פאָרהאַנג און טהוט אַ רוף פייגעלען צו זיך.

— פאַני! — רופט איך זיך אָן צו איהם — איך ווייס אויף וואָס איהר רופט צו זיך פייגעלען. איהר ווילט איהר הייסען, זי זאָל שיקען די דיענסט קויפען דאָס בלאַט, ס'איז היינט דער 2 מאי, ווילט איהר אַ קוק טהון, צי האָט דער בילעט נישט געווינען קיין געלד. למאי זאָלט איהר זיך אומזיסט מטריח זיין? איך וועל אייך בעסער אַליין אָנזאָגען די בשורה, אַז מיין בילעט האָט דאַנקען גאָט געווינען שוין געלד!

מיין פערשוין איז געוואָרען אַלערליי קאָלירען.

— טאַקי באמת? זאָגט ער — לאָז אייך גאָט העלפען! וויפיל זשע האָט ער געוואונען?

— ער האָט געוואונען — זאָג איך — היבשלעך, אויף אַלע יודישע קינדער געזאָגט געוואָרען און דערפאַר טאַקי, וויל איך ביי אייך אַ קוויטעל, איהר פערשטעהט צו ניין?

— איך זאָג דאָך אייך — מאַכט ער – לאָז אייך גאָט העלפען אפילו די רי"ש אלפים, איך פערגין אייך, גלויבט מיר, מיט'ן גאַנצען האַרצען! פאָרט וויפיל האָט דער בילעט געוואונען? וואָס האָט איהר מורא אויסצוזאָגען?

— פאַני בירנבוים! — זאָג איך — וואָס טויגען אונז לאַנגע מחוקות מיט איבעריגע רייד? דער בילעט האָט געוואונען פינף און זיבעציג טויזענד קאַרבען און ער ליגט ביי אייך, פּראָצענט האָב איך אייך בעצאָהלט, דאָס

געלד האב איך אייך אבגעגעבען, גיט מיר אב מיין בילעט! איהר זאגט, איהר האט ניט דעם בילעט, ער ליעגט אין באנק, גיט מיר ארויס א קוויטעל און איין עק לאז דאס האבען!

וואס טוינ איך, ביי מיין פארשוין האבען זיך מיט אמאל איבערגעקעהרט די אויגען און דאס פנים איז איהם געווארען אנגעצונדען. איך האב ארויסגעזעהען, אז ס'איז מיט איהם נישט פריילעך, רוף איך איהם אב אויף א זייט און נעם איהם אהן ביי די הענד און זאג צו איהם:

— ליבער פריינד! האט רחמנות אויף מיר און אויף זיך, זאגט וואס ווילט איהר. מיר וועלען דורכקומען, מוטשעט מיך ניט, איך שטעה קוים אויף די פיס, זאגט וויפיל ווילט איהר און גיט מיר ארויס א קוויטעל אויפ'ן ביליעט; ס'איז נאריש, איך וועל אהן א קוויטעל פון דאנען ניט אוועקגעהן, ווארום ס'איז פינף און זיבעציג טויזענד קארבען!

— וואס זאל איך אייך זאגען? — מאכט ער און די אויגען ברענען ביי איהם ווי פייער — מיר וועלען זיך פערלאזען אויף מענשען, וואס מענשען וועלען זאגען אזוי וועט זיין.

— וואס טוינ אונז — זאג איך — מענשען? לאמיר בעסער אליין זיין מענשען. פאלגט מיך, בירנבוים, ווי גאט איז אייך ליעב, זאגט וואס ווילט איהר, לאמיר נישט הערלאזען צו קיין לייטיש געלעכטער און צו סקאנדאלען.

— נאר מענשען! — זאגט ער — וואס מענשען וועלען זאגען, אזוי וועל איך טהון...

איך האב ארויסגעזעהען, אז איך וועל מיט איהם גאר ניט מאכען, האב איך אויפגעעפענט די טהיר און רוף מיך אן צו מיין פארשוין, דעם עדות הייסט דאס: „ווייביל! אצונד קאנסט דו געהן!" מיין ווייביל האט נעהאפט די פיס אויף די פלייצעס און איז אוועק און האט אויסגעפויקט איבער דער גאנצער שטאדט, אז יעקב יוסיל'ס בילעט האט אויסגענומען פינף און זיבעציג טויזענד און אז דער בילעט ליגט ביי בירנבוים'ען און בירנבוים גיט דעם בילעט נישט ארויס!.. איהר פערשטעהט צו ניין?.. מעהר האט מען נישט בעדארפט האבען, עס איז ניט אוועקגעגאנגען קיין האלבע שעה איז די שטוב ביי בירנבוים'ן געווארען פול, די גאס פערפלייצט, עס איז געווארען א רעש, א טומעל, א הו-הא: בילעט... יעקב יוסיל... בירנבוים... פינף און זיבעציג טויזענד... חברה האבען זיך אנגענומען מיין קריוודע, עס האבען זיך געפונען אזעלכע וואס האבען געקלאפט אין טיש, אנדערע האבען צוגעזאגט געבען פעטש, ברעכען ביינער, צוטראגען די שטוב אויף פיץ-פיצליך, נאר

70

נישט אויף קאטאוועס, ביז ס'איז געבליבען אז מע פערלאזט זיך אינגאנצען אויפ'ן נגיר. ווי אזוי דער נגיר וועט פסק'נען אזוי וועט זיין. — און מיר האבען זיך געלאזט גאנץ קהל הייסט דאס צום נגיר.

אונזער נגיר, דארפט איהר וויסען, איז א מענש א שטילער א לייטישער און אן אנ'ארענטליכער מאן ביז נאר. בסך־הכל האט ער גאר פיינט אזעלכע מעשיות מיט בררות'ען, נאר אז גאנץ קהל איז אריינגעפאלען צו איהם מיט א גוואלד: „ראטעוועט!“ אניט צוטראגט מען איהם די שטוב! האט ער קיין אנדער ברירה ניט געהאט און האט געמוזט איבערנעהמען אויף זיך די חתונה און מיר האבען זיך צושריבען, אז מיר פערלאזען זיך אינגאנצען אויף איהם און טאקי אויף זיין נאכען האט געבעך בירנבוים איבערגעשריבען דעם בילעט, און ס'איז געבליבען אז אם ירצה השם מארגען אדער איבערמארגען פאהרען מיר אלע אין שטאדט אריין ארויסנעמען דעם בילעט פון באנק. און וויפיעל דער נגיר וועט הייסען בעצאהלען בירנבוים'ען אזוי פיעל וועל איך בעצאהלען. איהר פערשטעהט צו ניין?.. נאר איהר מיינט דאך מסתמא, אז דערמיט האט דאס איין עק? טע — טע — טע! אט דא הויבט זיך ערשט אן די רעכטע חתונה. איך האב, פערשטעהט איהר מיך, א שותף צו מיין בילעט, וואו האט איהר געזעהען א יוד זאל האבען אליין א גאנצען בילעט? ווער איז מיין שותף? מיין שותף איז טאקי מיינער אנ'איינענער ברודער, העניך הייסט ער, און זיצען זיצט ער אין א קליין שטעדטיל ניט ווייט פון אונז, און דורך איהם הייסט דאס האב איך טאקי דעם דאזיגען בילעט פערזעצט ביי דעם דאזיגען בירנבוים. דאס הייסט פערקעהרט מיין איך, דורך מיר הייסט דאס האט ער, דער ברודער מיינער, פערזעצט דעם דאזיגען בילעט ביי דעם דאזיגען בירנבוים... איהר פערשטעהט צו ניין? נאר דריגען איז א גאנצע מעשה, וואס איך מוז אייך דערצעהלען אקיראט איהר זאלט פערשטעהן.

קורץ און גוט וואו זשע האלט איך? ביי מיין ברודער העניך הייסט דאס. מילא האב איך מיין איינעם א ברודער העניך ביז 120 יאהר, וואס זאל איך אייך זאגען? ס'איז דאך ניט שייך צו רעדען אויף איין איינענעם ברודער, ווי זאגט איהר: „שנייץ די נאז און שמיר דאס פנים“; נאר גארנישט, חאטשע פאקרישקע... מיר האלטען עפיס ניט איינס פון דאס אנדערע, איהר פערשטערט צי ניין?.. וואס איך האב מאלט אייך געטהון פון זיינעטוועגען זאל דאס מיר אקעגען קומען. איך מעג מיך בעריהמען, אז איך האב איהם געשטעלט אויף די פיס, פריהער נאט נאכדעם איך האב איהם געמאכט

פֿאַר אַלײַט. איך בעדאַרף מיך פֿאַר אײַך ניט אויסשטעלען, איהר פֿערשטעהט צי ניין?... איז דאַכט זיך מיר, אַז ער שיקט מיר אַרײַן אַ בּיליעט און בעט מיך איך זאָל דעם בּיליעט פֿערקויפֿען, אָדער פֿערזעצען און קריגען אויף איהם צוויי הונדערטער און אַרויסשיקען איהם דאָס געלד,—מעג איך דאָס טהון צי ניין?.. אַי פֿרעגט איהם בחרם וואָס בּיליעט? ווער בּיליעט? געה האָב אין זינען דעם בּיליעט, סטראַכיר איהם, פּראָצענט צאָהל, וואָס געדעט דאָס איהם אָן אַ שטייגער? און אַז גאָט האָט געהאָלפֿען דער בּיליעט האָט געוואונען,—ווער האָט זיך געשלאָגען קאָפּ אָן וואַנט מיט בּירנבוימען? ווער האָט שיער דעם שלאַג בעקומען, אײדער ער איז אַרויף מיט איהם אויף אַ שטיקעל דרך? און לסוף אַז ס'איז געקומען צו עפּים טענה'ט ער, דער ברודער מײַנער: „ווער האָט דיך געבעטען דו זאָלסט חלש'ן פֿאַר מײַן בּיליעט?..“ איהר הערט דבורים? געפֿעלט אײַך אַ שטייגער אַזאַ מין טענה פֿון אַ גראָבען יונג?.. האָט דאָך דאָס מיך געוועהנטליך גוט פֿערדראָסען און פֿערבראָטען בײַ'ם האַרצען: „ע, אַז דו ביזט יאָ אַזאַ גראָבער נפש, וואו שטעהט דאָס געשריעבען אַז דער בּיליעט איז דײַנער?“—וועמעגנס דען, זאָגט ער, בּיליעט איז דאָס? „וועמעגנס ער איז איז ער, זאָג איך, לעת עתה בעדאַרף מען פֿאָהרען דעם בּיליעט אַרויסראַטעווען פֿון פֿרעמדע ידים, ווארום ס'איז ניט קיין שפּיעלכעל, זאָג איך, ס'איז פֿינף און זיבעציג טויזענד קאַרבען!..“ איהר פֿערשטעהט צי ניין?.. נו, וואָס קומט מיר דערפֿאַר? בעדאַרף מען מיר מאַכען סקאַנדאַלען? קלאַפּען אין טיש אַרײַן? ברעכען בײַנקליך?.. הערט איהר, אַז די וועלט זאָגט, אַז פֿון אַ חזירשען עק קאָן מען קיין שטרײַמעל ניט מאַכען, איז טאַקי אַ פּנים אַנ'אמת... איך האָב מיך מישב געווען, וואָס וועל איך דאָ מיט מײַן ברודער האַריקען זיך אומזיסט, הונדערט זעכס און דרײַסיג מיליאָן מענשען זענען אונז מקנא אויפ'ן געווינס צום סוף קריעגען מיר זיך אײַנענע ברידער, מײַן בּיליעט, דײַן בּיליעט—פֿע, חלשות! מע בעדאַרף זעהען קודם כל בעוואָהרענען דעם בּיליעט, דאָס איז דאַכט מיר אַבּיסעל בּילכער. האַ? וואָס זאָגט איהר? ניט אַזוי?.. נו, געה טענה מיט אַ פּראָסטען מענשען? איך מײן טאַקי מײַן ברודער העניך מײן איך, גאָט זאָל מיך ניט שטראָפֿען פֿאַר די רעד... ווארום ווען ער זאָגט מיר פֿריהער, וואָס איהם קוועטשט, ווען ער דערצעהלט מיר פֿריהער אַז דאָס איז נישט גלאַט אַזוי אַ בּיליעט ווי אַלע בּיליעטען, אַז דאָס איז אַ מעשה מיט אַ בּײַנדיל, וואָלט איך דאָך געוואוסט וואָס איך האָב צו טהון!.. ערשט ווען האָט זיך מײַן ברודער העניך

אויסגעקוועטשט מיט'ן ביינדיל? — האָט — האָט שפּעטער, אַז דער בּילעט איז שוין לאַנג אַריבּער אויפ'ן גבירים נאָמען און דער סלעדראָוואַטעל האָט אויפ'ן דאָזיגען בּילעט הייסט דאָס אַנידערגעלעגט מחילה אַנ'אַרעסט טאַקי אין באַנק, און אונז האָט מען גענומען איטליכען בּעזונדער צום סמיך, דאָס הייסט דער סליעדראָוואַטעל האָט אונז געשיקט בּעטען צו זיך מיר זאָלען זיך מטריח זיין איהם דערצעהלען אַקוראַט די מעשה מיט'ן בּילעט: פון וואַנען האָט זיך, זאָגט ער, גענומען צו מיר דער דאָזיגער בּילעט? און וואָס פאַר אַ מחותן, זאָגט ער, איז דאָ בּירנבוים? און וואָס געהער זיך, זאָגט ער, אָן אַהער דער גביר? — אַ גאַנצע חתונה! איהר פערשטעהט צי ניין?.. אַי וואָס געהער זיך אָן אַהער דער סליעדראָוואַטעל? צו וואָס דאַרף ער וויסען די דאָזיגע אַלע מעשיות?.. הערסט דו, אָט דאָס איז דאָך טאַקי די רעכטע מעשה מיט'ן ביינדיל! דאָס איז אַ מין ביינדיל, הערט איהר, וואָס ניט אַהער ניט אַהין, מיט אַזאַ ביינדיל קאָן מען זיך דערוואַרגען!.. איהר ווילט וויסען פון וואַנען האָט זיך גענומען דאָס דאָזיגע ביינדיל? דאָס דאָזיגע ביינדיל האָט זיך גענומען פון עפּיס אַ מאָנאַך, אַ גלח, איהר פערשטעהט צי ניין?.. עפּיס אַ מאָנאַך, אַ גלח פון דאָרטען, וואו מיין ברודער הענך זיצט, האַנדעלט מיט איהם דער ברודער מיינער אויפ'ן וואָרט שוין פון כמה וכמה יאָהרען, ליידט ביי איהם געלד און פערקויפט איהם סחורה, און זיי לעבען צווישען זיך ווי די בעסטע גוטע פריינד, איהר פערשטעהט צי ניין?..

ויהי היום טרעפט זיך אַ מעשה, אַזוי דערצעהלט דער גלח און געה גלויב איהם אויף זיינע הייליגע נאמנות, דער אָחי מיינער קומט צו איהם צו געהן און זאָגט איהם: „פאָטעריל, איך בעדאַרף האָבּען אַ גמילת חסד אַ פּאָר הונדערטער. ס'איז ביי מיר יריד!..“ מאַכט צו איהם דער כומר:

— וואו זאָל איך דיר נעהמען, אַז איך האָב קיין געלד ניט?

— ס'איז קיין שום תירוץ ניט, — זאָגט צו איהם דער אָחי מיינער — איך בעדאַרף האָבען צוויי הונדערט קאַרבּען ווי אין לעבּען אַריין!

— אַ מאָדנער יוד דו ביזט! — זאָגט צו איהם דער כומר — איך זאָג דאָך דיר, אַז קיין געלד האָב איך ניט; אַ בּילעט אויב דו ווילסט אַ וויגרעשנע קאָן איך דער ליידען און דו געה קריג דיר אויף איהם געלד...

איהר פערשטעהט צי ניין? אָט דאָס איז טאַקי דער דאָזיגער בּילעט, וואָס האָט געוואונען הייסט דאָס די פינף און זיבּעציג טויזענד; אַזוי זאָגט דער גלח הייסט דאָס, און געה גלויב איהם אויף זיינע הייליגע נאמנות. אַצונד, אַז דער בּילעט האָט געוואונען, — קומט דאָך מסתמא דער גלח צו-

לויפֿען צו מײַן ברודער און זאָגט איהם אַזוי און אַזוי, דער בּילעט האָט
דאַנקען גאָט געוואונען היבּשליך געלד... מאַכט צו איהם דער אָחי מײַנער:
יאָ, מע זאָגט אַז ער האָט געוואונען געלד... מאַכט צו איהם דער כּומר: „נו,
וואָס זשע וועט זײַן?“ מאַכט צו איהם דער אָחי מײַנער: וואָס זאָל זײַן?..
בּקצור אַהין אַהער, מילא ווערטליך אָהן אַ זײַט, ער זאָגט איהם דאָס, ער
ענטפֿערט איהם יענץ; ער פֿרעגט איהם פּדרוך, ענטפֿערט ער איהם בּוידעם;
קיין שוואַרץ אויף ווײַס, אויף פּאַפּיר איהר פֿערשטעהט צי ניין, האָבּען זיי
בּיידע ניט; מילא מײַן אָחי האָט חאָטש אַ בּילעט, און דער כּומר וואָס האָט?
עגמת נפש האָט ער!.. וואָס טויג אײַך ס'איז געבּליבּען — ער בּעט בּײַ איהם,
דער גלח הייסט דאָס, חאָטש עטליכע טויזענד קערבּליך. נעם זשע, דו גראָ-
בּער מענש. דו העניך איינער, פֿערשטופּ איהם דאָס מויל מיט עטליכע
טויזענד קערבּליך, און לאָז זיך יענער נישט טשעפּען! טענה'ט אָבּער
דער אָחי מײַנער: פֿאַר וואָס קומט איהם? דער בּילעט איז דאָך מײַנער, איך
זאָל אַזוי האָבּען, זאָגט ער, אַלדעס גוטס, ווי איך האָבּ איהם אַוועקגעקויפֿט
בּײַ איהם שוין אַ מעשׂה פֿון חדרי יאָהר!.. וואָלט אפשר אָפּגעלאָפֿען גלאַט;
איז דאָך אָבּער אונזערע יודעליך זאָלען זײַן געזונד! און דאָס שטעדטעל
אַליין איז אַ גוט שטעדטעל, אפשר האָט איהר געהערט פֿון דעם? „פּישי-
יאַבּעדע“ הייסט דאָס, דאָס שטעדטעל, כּשמה כּן היא, אַ שטאָדט פֿון יאַבּעד-
ניקעס, מוסרים, פֿערבּרענט זאָל זי ווערען אין אַ זומער טאָג! וואָס טויג אײַך
מע איז אַוועק צום גלח און מע האָט איהם אויפֿגעקלעהרט, אַז ער קאָן דאָ
מאַכען גימל. און מע האָט איהם אַרויסגעפֿיהרט ער זאָל ניט מאַכען קיין לאַנגע
שיהות, פֿאָהרען אין דער גרויסער שטאָדט אַרײַן גלײַך צום פּראָקוראָר
און איינגעבּען אַזוי און אַזוי, אַז יודען הייסט דאָס האָבּען בּײַ איהם אויס-
גענאַרט אַ בּילעט, און דער בּילעט האָט געוואונען פֿינף און זיבּעציג טוי-
זענד און מען גיט איהם נישט אָפּ דעם בּילעט... איהר פֿערשטעהט צי
ניין? וואָס טויג אײַך, דער גלח האָט זיך דוקא ניט געפֿוילט אונהאָט גע-
טהון אַלסדינג וואָס מען דאַרף, נאָך מעהר ווי מע בּעדאַרף, און מען האָט
אויפֿ'ן בּילעט מחילה אַנידערגעלעגט אַנ'אַרעסט און סע פֿערבּינדט זיך פּאַ-
וואָלינקע אַ גאַנצער עסק טאַקי נאָר נישט אויף קאַטאָוועס... אָט האָט דיר
דיר אַזאַ מין שלאַק טאָמער איז קאַרג! נאַ דיר נאָר אַ בּיינדיל, אַ גלח!..
מײַן אָחי האָט שוין אפילו מיט איהם נאָכדעם געענדיגט פֿאַר צעהנטויזענד,
נאָכדעם פֿאַר פֿופֿצעהנטויזענד קאַרבּען, האָט דער גלח חרטה גקריגען. מע
האָט איהם אַזוי צודרעהט, פֿערשטעהט איהר, אַז ער ווייסט שוין אַליין ניט

וואס ער זאל וועלען... אט דאס האט איהר אייך די מעשה מיט'ן ביינדיל, איהר פערשטעהט צי ניין?..

קורץ און גוט וואו זשע האלט איך? ביים ביינדיל הייסט דאס. גאט האט אונז באשערט א רעכט ביינדיל, וואס זאלט איהר קלעהרען, נישט איינצושלינגען און נישט אויסצושפייען! נישט אהער און נישט אהין. איז דאך אבער פאראן א גאט אויף דער וועלט, א גרויסער גאט ווי זאגט איהר, וואס מיט איין האנד שטראפט ער מיט דער אנדערער היילט ער, האבען זיך גע־פונען מענשען, גוטע ברידער, מחותנים, גוטע פריינד, און גלאט מענשען, מען האט זיך אדיינגעלעגט אין דער־מיט, געדרעהט, געפרובט אויף אלע זייטען הין און צוריק, פון מיין ברודער צום גלח, פונ'ם גלח צו מיין ברודער, פון מיר צו בירנבוימ'ען, פון בירנבוימ'ען צו מיר און פון אונז ביידען צו מיין ברודער, און פון אונז אלע דריי — ווידער צום גלח, א דרעהעניש, א לויפעניש, א געפאהרעריי, א גערעדעריי, א געשפארעריי, — בקצור מע האט אונז קוים מיט צרות מיט לייד אויסגעגלייכט. וואס אויסגעגלייכט? ווי אזוי אויס־געגלייכט? — פרעגט נישט, אבי אויסגעגלייכט; ווי זאגט איהר: פון קריווודע קאכט מען וועטשערע, אדער ווי מיין אחי האט געזאגט אז מען האט איהם צענויפגעפיהרט מיט'ן גלח:

— וואשע פרעפאדאביע — זאגט ער — יאק נע פסק טא פטאקען, נעחאי בודע יחלוקו...

— נעחאי בודע יחלוקו! — זאגט איהם דער גלח — אלע טי הענעך טאשעניק!..

— לחיים, פאטער'ל, זא וואשע זדאראוויע — זאגט צו איהם מיין אחי און טראגט איהם אונטער א גלעזעל און מיר אלע נעהמען צו גלעזלעך און מען טרינקט אויס און מע צוקישט זיך, פיין, שען, צופריעדען... שייך זאגען צו פריעדען? ווי קאן מען זיין צופריעדען, אז איטליכער פון אונז האט געהאט כמעט ביי זיך אין האנד די פינף און זיבעציג טויזענד און האט זיי ארויסגעלאזט אויפ'ן ווינט — פפוי! איהר ווילט וויסען ווי אזוי? נאט אייך א פראסטען חשבון: מילא פון מיר שמועסט מען ניט, האב איך ניט פינף און זיבעציג טויזענד, א שענע ריינע כפרה! נאר איך פרעג אייך וואס וואלט געטהון א שטייגער מיין ברודער העניך, ווען איך זאל איהם ניט גע־ווען געבען קיין דעפעש אז אונזער בילעט האט אויסגענומען די פינף און זיבעציג טויזענד? איין אנדערער אויף מיין ארט, אז ער דערהערט אזא גע־חינם, ווייסט ער וואס ער טהוט? ער ווישט אפ די ליפען און מאכט א שוויינ;

וואָס מיר ברודער? ווער מיר העניך? וואָרום לאָז זיך איהם דאַכטען, אַז איך האָב נאָר פערקויפט דעם בילעט? אָדער עלעהיי איך האָב איהם פערזעצט ביי בירנבוים'ן און האָב איהם ניט אויסגעקויפט צו דער צייט, און אַ צעטיל פון מיר האָט דאָך בירנבוים, אַז איך האָב אַיינגעלייגט ביי איהם אַזאַ און אַזאַ בילעט פון אַזאַ און אַזאַ סעריע און באָם איך קויף ניט אויס צו דער צייט, איז אַזאַ און אַזאַ בילעט פון אַזאַ און אַזאַ סעריע — איהר פערשטעהט צי ניין?.. נאָר וואָס דען, אַז ס'איז מיר גאָר נישט געקומען אויף דער מחשבה, איך זאָל אַזוי ריין זיין פון שלעכטס, וואָרום ווי איהר זעהט מיך אָטאָ בין איך אַזאַ יוד וואָס קאַטאָרי געלד שפילט ביי מיר גאָר אַ קליינע ראָליע! וואָס איז דען איינעגנטליך געלד? געלד איז בלאָטע, אַבי נאָט העלפט, ווי מיין ווייב זאָגט, מע איז געזונד און מע האָט אַלסדינג וואָס מע בעדאַרף... נאָר גאָרנישט, פאַרדראָסיג איז דאָס, פאָרט ווי זאָגט איהר פינף און זיבעציג טויזענד! איהר פערשטעהט צי ניין?.".

אַצונד נעמט בירנבוים'ען. בירנבוים איז דאָך טאַקי נאָט די נשמה שולדיג; ער האָט דאָך טאַקי געבאַך אַרויסגעלאָזט די פינף און זיבעציג טויזענד ממש פון די הענד! גלאַט ער איז איין ערהרליכער, אַ לעצט אָרענטליכער יונגערמאַן און וויל ניט נהגה זיין פון אַ פרעמדען בילעט, ער וויל נאָר מע זאָל אַ פרעג טהון מענשען, וואָס מענשען וועלען זאָגען, איהר פערשטעהט צי ניין? ווייטער וואָלט דאָך געווען, ווי זאָגט איהר, אַ כשר'ער טאָפּ מיט אַ כשר לעפיל, וואָרום ער האָט דאָך טאַקי פון מיר אַ צעטיל, אַז איך קויף נישט אויס ביי איהם דעם בילעט צו דער צייט איז אַזאַ און אַזאַ בילעט פון אַזאַ און אַזאַ סעריע — איהר פערשטעהט צי ניין? נעמט דער דאָזיגער בילעט און געווינט פונקט די פינף און זיבעציג טויזענד? ט פרעג איך אייך, קאָן נישט די טאַל צוזעצט ווערען?.. האָט איהר שוין הייסט דאָס צוויי אומגליקליכע נפשות אויף דער וועלט, וואָס האָבען כמעט פון קעשענע פערלאָרען צו פינף און זיבעציג טויזענד קאַרבען — וואָס? ניט אַזוי?..

דער דריטער אומגליקליכער ממש איז מיין ברודער העניך נעבעך. ער גערט גלאַט אַרום ווי אַ נגזל, אַ געקוילעטער האָהן, און ס'איז טאַקי אַ ביטערע רחמנות אויף איהם, וואָס ער נעמט אַזוי חינציג געלד, וואָרום ער איז דאָך טאַקי געוואָהנט געוואָרען אַלע יאָהר און אפשר צוויי מאָל אין יאָהר, אַז בילעטען שפּילען, אויסנעמען פינף און זיבעציג טויזענד, נישט ווינציגער! נעדט ער אַרום און שרייט: „וואָס האָבען זיי צו מיר? וואָס האָבעוועז זיי

מיך ? אלעמען נעב געלד ! דעם גלח געב, דעם ברודער געב, בירנבוים'ן געב – זיי ווילען מיך מאכען פאר א קבצן" – איהר פערשטעהט צי ניין ?.

דער פערטער, דער גלח הייסט דאס, איז דאך אודאי איין אומגליקליכער גלח ! ער שווערט און מע מוז איהם גלויבען, אויף זיינע הייליגע נאמנות, אז ער פערשטעהט ניט, פאר וואס יודען טהיילען זיך מיט זיין געלד ? מילא דעניך, זאגט ער מעג זיך טאקי זיין א מאשעניק און סע קומט איהם אודאי געהן אין חדר אריין, ער איז אבער פארט א היימישער מענש און א גוטער ברודער... אבער דאס גאנצע איברינע „קהל", זאגט ער, וואס פאר א מחותנים איז „קהל" צו מיין בילעט ? ! איהר פערשטעהט צי ניין ? געה רעד מיט א גלח און געב איהם צו פערשטעהן, וואס הייסט ארענטליך, אז דער איז א ברודער וואס האט נעהאט ביד צונעמען איינגאנצען אזוי, אז קיין האהן זאל אפילו נישט קרייהען, און דער איז א לעצט ארענטליכער יונגערמאן וואס האט פון מיר א צעטיל, אז אזא און אזא בילעט פון אזא און אזא סעריע – איהר פערשטעהט צי ניין ? ער מיינט דען עפיס, בירנבוים הייסט דאס ? ער מאנט דען געלד ? ער האט דען עפיס טענות ? חס וחלילה ! ער וויל נאר מע זאל א פרעג טהון מענשען, וואס מענשען וועלען זאגען, א מענש וואס האט זיך איינגעליעבט אין מענשען, א מענשליכער מענש – איהר פערשטעהט צי ניין..

הכלל פיער מענטשען האבען געוואונען הייסט דאס צו פינף און זיבעציג טויזענד אויף א חלק, און פיער מענשען האבען פערלאהרען צו פינף און זיבעציג טויזענד, פיער אומגליקליכע געקוילעטע מענטשען !... נאר נארנישט, אויסגעגלייכט זיך איז פאר־פאלען, מסתמא איז דאך עס א באשערטע זאך... וואס זשע בלייבט איבער צו טהון אצינד ? אצינד בעדארף מען הייסט דאס נעמען און זיך צוטיילען מיט'ן בילעט, דאס הייסט מע בעדארף געהן אלע פיער אין באנק אריין, ארויסנעמען דעם בילעט, אבנעמען דאס געווינס, אבגעבען איטליכען זיינס און זאגען מזל־טוב און טרינקען מאהריטש, איא ? האט זשע צייט אביסעל, פאוואלינקע נישט געחאפט. ערשטענס ליגט דאך אויפ'ן בילעט עפיס א חתימה פונ'ם סליעדאוואטעל, בעדארף מען דאך קודם כל בעפרייען הייסט דאס דעם בילעט, וויל דער גלח נישט בעפרייען דעם בילעט ביז מע וועט איהם נישט בעוואהרענען מיט זיין חלק, איהר פערשטעהט צי ניין ?... ווי אזוי זשע בעוואהרענט מען איהם מיט זיין חלק ? בעדארף מען דאס בילעט הייסט דאס אראבנעמען פונ'ם גביר'ס חשבון און איבערלייגען איהם אויף מיין ברודער העניך'ס און אויפ'ן גלח'ס נאמען,

חיל דער גביר נישט הערען ניט זעהען. באשר ער טענה'ט, דער גביר הייסט דאס און איז דוקא געדעכט:

— וואס בין איך פאר א מחותן צו א פרעמדען בילייעט? ווי קאן איך היסען איבערגעבען א פרעמדען בילייעט פון פינף און זיבעציג טויזענד, וואס סע ליגט אויף איהם אנ'ארעסט, אז איך ווייס ניט וועמענס בילייעט דאס איז? פרידער איז ער געווען בירגבוים'ס מיט יעקב יוסילים, היינט העך איך אז ער איז נאר א העניך'ס מיט א גלח'ס, שפעטער וועלען זיך אלע מאל ארויסבעוויזען נייע בעלי-בתים, נייע העניך'ס מיט נייע גלחים, וואס וועל איך טהון אז זיי וועלען נאכדעם מאנען ביי מיר איטליכער בעזונדער צו פינף און זיבעציג טויזענד? וואו וועל איך נעמען, קינדערליך, אזוי פיעל געלד אויף צו בעצאהלען? איך בין דאך ניט בראדסקי!

איהר פערשטעהט צי ניין? האט זיך אנגעהויבען אנ'עסק מיט אדוואקאטען, און אדוואקאטען זענען דאך פונקט ווי די דאקטוירים: וואס איינער זאגט, זאגט דער אנדערער קאפויר; געלד נעמען זיי אלע און געבען עצות, איטליכער אנ'אנדערע עצה. איין אדוואקאט זאגט, אז דער גביר מעג זעהר שען איבערגעבען דעם בילייעט וועמען ער וויל... און דער אנדערער זאגט: ער טאר ניט בשום אופן איבערגעבען דעם בילייעט... קומט דער דריטער און זאגט אז ער מוז איבערגעבען, א ניט קאן ער האבען אויף זיך א „פעקיל", למאי ער ניט ניט איבער... קומט נאך אנ'אדוואקאט און זאגט: לאז זיך דער גביר גלאט אזוי אבזאגען פונ'ם בילייעט וועט דאס זיין ווי געווינשען... קומט נאך איינער און זאגט הם מלהזכיר! באם ער זאגט זיך אב פונ'ם בילייעט, דער גביר הייסט דאס, בלייבט דער בילייעט הייננען אין דער לופטען, קאן ער נאכדעם האבען אויף זיך א רעכט „פעקיל"!.. קומט נאך אנ'אדוואקאט און זאגט: אדרבה, טאמער זאגט ער זיך ניט אב, האט ער ערשט אויף זיך א „פעקיל"!.. קומט א נייער אדוואקאט און זאגט א נייעם דין, דער גביר, זאגט ער, מעג זיך יא אבזאגען, ניט אבזאגען, ער וועט סיי ווי סיי האבען אויף זיך א „פעקיל"... איהר פערשטעהט צי ניין? נאר מיר דאכט אז ער האט שוין אויף זיך א גוט „פעקיל", ווארום א חוץ וואס מע דולט איהם אלע מינוט דעם ספאדיק, פאהרט ער געבעך אלע וואך אין דער גרויסער שטאדט אריין, אונזער גביר הייסט דאס, פון איין אדוואקאט צום אנדערען, צאהלט געלד און בעט מע זאל אויף איהם רחמנות האבען, געבען איין עצה, ווי אזוי ער זאל פטור ווערען פון דער דאזיגער באמבע? ס'איז א גאט'ס א רחמנות זאג איך אייך און א חרפה א בזיון פאר לייטען,

78

מע מְ'עֶהמט אַ מענשען, אַנערהערליכען, אַ שטילען מענשען, וואָס טשעפּעט ניט קיין פֿליג אויף דער וואַנט, און מע היינגט איהם אָן אַזאַ באָמבע, אַ לונג און לעבער אויף דער נאָז און האַלט זיך געזונדערהייט!... טאָמער ווייסט איהר פֿאַר וואָס? פֿאַר ווען? פֿאַר וואָס קומט איהם אַזאַ באָמבע? דערפֿאַר וואָס מענשען האָבען זיך אַריינגעלייגט, געוואָלט אַ יודען אַ טובה טהון, איהר פֿערשטעהט צי ניין?... האָט איהר ניט בּיי זיך נאָך אַ באָמבע? — טפֿו! מיין איך נאָך אַ פּאַפּיראָס?

קהָ'ץ און גוט וואו זשע האַלט איך? ביי דער באָמבע הייסט דאָס, וואָס מע האָט אָנגעהאַנגען אונזער גביר... ווילט איהר דאָך מסתּמא וויסען, וואָס הערט זיך מיט דער באָמבע? גאָר ניט, די באָמבע איז אַ באָמבע! לעת־עתּה הייגט זי נאָך אין דער לופֿטען... דער גביר העצקעט זיך אַלע וואָך הין און צוריק אין דער גרויסער שטאָדט אַריין צו די אַדוואָקאַטען, די אַדוואָקאַטען נעמען געלד און געבען עצות, דער אַזוי, דער אַנדערער אָט אַזוי, און דער דריטער ניט אַזוי און ניט אַזוי, נאָר פּונקט קאַפּויר, ווי געוויינטליך.. וואָס דער סוף דערפֿון וועט זיין, ווייסט נאָר איין גאָט אין הימעל, ווארום קיין מענשליכער פֿערשטאַנד קאָן דאָס גאָרניט משיג זיין, וואָס דערפֿון קאָן אַרויס, ווארום טאָמער דערגעהט דאָס חלילה צו אַ משפּט, ווייסט מען ניט מיט וואָס עס קאָן זיך ענדיגען... איהר פֿערשטעהט צי ניין? דערווייל וועד ליגט בייטען איילען אין דער אדמה? יעקב יוסיל! אַז די שטאָדט, — וואָס זאָג איך די שטאָדט? — די גאַנצע וועלט האָט מיט מיר צו טהון! איטליכער טייטט אויף מיר מיט די פֿינגער: „אָן געהען די פֿינף און זיבעציג טויזענד!“... פֿון געשעפֿט איז מען אָבגעריסען; אין קעשענע איז ניטאָ אַ דרייערל, נאָך ערגער ווי פֿריהער; מיין ווייב שעמט זיך אַרויסצוקומען אין מאַרק אַריין; מע רופֿט זי די „נייע נגידית“... מיך האָט מען דעם ערשטען שבּת אין שול מכבּד געווען מיט „ששי“ גאָר אויף איין אַנדער אופֿן. מען האָט שוין אפילו געמאַכט אַ חשבּון פֿון די פֿינף און זיבעציג טויזענד, וויפֿיל איך בעדאַרף געבען אויף דער שטאָדט, וויפֿיל איך זאָל צעטיילען אָרעמע קרובים, און וואָס איך וועל טהון מיט'ן איבעריגען. דער האָט געזאָגט, אַז איך וועל מסתּמא ווערען אַ בעל הלואה; און דער האָט געדרונגען אַז ניכער וועל איך האַנדלען מיט ברויט, אַזוי ווי איך האָב אַמאָל געהאַנדעלט: און דער האָט אויסגעוויזען אַז דאָס בעסטע איז פֿאַר מיר אַ קאַנטאָר; מיט אַ קאַנטאָר, זאָגען זיי, מאַך איך די בעסטע געשעפֿטען ביי אונז אין שטאָדט, ווארום וואָסער קאַנטאָר, ביי אונז — פֿערמאָגט דען מיט אַמאָל אַ קאַפּיטאַל פֿון 75,000? מע מיינט

מעות מזומנים מיינט מען טאַקי וואָס מזומנים הייסט! איהר פֿערשטעהט צי ניין? וואָרום ביי אונז אין שטעדטיל זענען די יודען גרויסע אפּיקורסים; קיינער גלויבט גאָר נישט, אַז ס'איז ערגיץ פֿאַראַן במזומנים מעהר ווי אַ פֿינפֿאונצוואַנציגער איין איינענער... אונזער שטעדטיל, דאַרפֿט איהר וויסען, איז אויך אַ רעכט שטעדטיל, דער רוח האָט דאָס ניט גענומען! דאָס איז אַ שטעדטיל, פֿערשטעהט איהר מיך, פֿון די שטעדטליך, וואָס מע פֿרעגט אויף זיי!... פֿאַראַן ליידיגגעהערס גענוג, וואָס האָבען ניט וואָס צו טהון, געהט מען אַרום פֿון שמונין צו בונין און מע רעדט אָב פֿון דער גאַנצער וועלט. קיין איינענע געשעפֿטען איז נישטאָ, האָט מען אין זינען יענעמס. מע קלויבט זיך צונויף אין מאַרק ביי דער אַפּטייק, אויף דער „בערזע“ הייסט דאָס, און מע האַלט אין איין שאַצען יענעמס עסקים, מע האָט טורא טאָמער פֿערדיענט יענער; און אַז יענער דערלייגט איז מען זיך מחיה, עס קומט צו אַ שטיק געזונד... הייַנט פֿערשטעהט איהר, וואָס פֿאַר אַ חמאַרע עס האָט זיך אָנגערוקט אויף דער שטאָדט, אַז מע האָט דערהערט פֿון די פֿינף און זיבעציג טויזענד! פֿון יענעם טאָג אָן מאַכט זיך זיי שוין נישט צו דאָס מויל פֿון אין דער פֿריה ביז ביי נאַכט. מע ווערטעלט זיך און מע שטעכט זיך. איינער דעם אַנדערן עסט אויס די גאַל, קריכט אַריין מיט די פֿיס אין האַרצען.

— פֿאַר וואָס האָט איהר בעסער נישט אויסגענומען די פֿינף און זיבעציג טויזענד? זיי וואָלטען דאָך אייך איצטער שטאַרק צוניטץ געקומען!...

— למאי איהר ניט? איהר בעדאַרפֿט זיי אַ סך נייטיגער פֿון מיר!...

בכדי עס זאָל דעם איבריגען עולם פֿערדריסען האָט איינער אַ בעל-חשבון אויסגערעכענט, אַז איך בין דער גרעסטער גביר אין שטאָדט; עס איז אַ פּראָסטער חשבון — זאָגט ער: פֿינף און זיבעציג טויזענד האָב איך געווינען, אַ קערבעל זעכס-זיבען טויזענד בעטרעפֿט די דירה מיינע — האָט איהר אַ קיימילן פֿון פֿינף און אַכטציג קרוב צו מאה אלף קאַרבען. נו, און אַ יוה וואָס פֿאַרמאָגט הונדערט טויזענד קאַרבען מעג מען דאַכט זיך אויף איהם זאָגען אַז ער פֿאַרמאָגט צוויי, וואָרום אַז מען שאַטצט אַ יודען אין רי"ש אלפים פֿערמאָגט ער דאָך קיין הונדערט טויזענד אויך ניט; אַלזאָ בין איך הייסט דאָס אַ יוד פֿון רי"ש אלפים דאָס הייסט דער גרעסטער גביר אין שטאָדט; איי ס'איז פֿערהאַן נאָך גרעסערע גבירים פֿון מיר? איז דער תירוץ: פֿון וואַנען ווייסט מען? ווער איז געווען ביי זיי אין קעשענע און ווער האָט געציילט זייער געלד? אפשר זענען זיי נאָך דעראונטער? איהר פֿערשטעהט צי ניין?...

אַ סך מענשען האָט דאָס טאַקי אָנגעריהרט ביז דער ביין, ווי האָבען נעבאַך נישט געקאָנט דאָס איבערטראָגען, ווי נעמט דאָס מיט אַמאָל אַ געמיינער יוד, פּלוצלינג אינמיטען דרינען און ווערט, אָהן קאָפּוועהטיג, אַ גביר פֿון פֿינף און זיבעציג טויזענד!... פֿאַראַן ביי אונז איינער, איין אַלטער בחור, אַ רייכער און אַ קאַרגער, האָבען חברה אומיסטען אונטערגעשיקט אַ שליח, איינעם אַ „מענדיל באָרד“, ער זאָל איהם אָנזאָגען די גוטע בשורה, אַז יעקב יוסיל האָט געוואונען די פֿינף און זיבעציג טויזענד, איז איהם געוואָרען, ניט פֿאַר אייך געדאַכט, אַזוי שלעכט, אַז מע האָט געמיינט ס'איז איין עק פֿונ'ם יונגען מאַן! אַ ביטערער רחמנות, ער איז נעבעך עטליכע טאָג כסדר אַרומגעגאַנגען אָהן אַ קאָפּ! און אַצינד אַז ער האָט דערהערט די געשיכטע מיט מיין ברודער העניך און די מעשה מיט'ן ביינדיל איז איהם צוגעקומען אַ שטיק געזונד: לאָז שוין בעסער זיין, זאָגט ער, דעם גלח; פֿאַר וואָס קומט אַ יודען אַזוי פֿיעל געלד?... איהר פֿערשטעהט צי ניין?... נאָר איהר מיינט, אַז אייגענע פֿערגינען שוין? אַזוי לאַנג שמייסט מען זיי! זיי וואָלען קאָנען דערטרינקען אין אַ לעפֿיל וואַסער!... מאָלט אייך, ווען עס פֿאַלט אַריין צי מיר טאַקי די פֿינף און זיבעציג טויזענד, וואָלט געווען אַנדערע ווערטער; דעמאָלט וואָלטען מסתמא אַלע הנאה געהאַט: אי אייגענע, אי פֿרעמדע. נאָר אַז עס האָט זיך שוין געמאַכט אַזוי איז שוין ווידער אַנדערע ווערטער... נישקשה, די משפּחה מעג זיך נייען אַ ביטעל, ביי מיין ברודער העניך וועט מען זיך צופֿירען די הענד; ער איז אַ רעכטער נדבן מיין העניך זאָל געזונד זיין; ער אַז ער וועט אָנהויבען געבען „נתינות“ וועט זיין וואָס צו זעהען. ס'איז אַ סברה, אַז ער האָט שוין אַסיגנירט פֿון פֿינף און זעכציג ביז צוויי און זיבעציג רובל אויף חתונה מאַכען איין אָרעמע שוועסטער; און דעם אַלטען טאַטען האָט ער מנדר געווען אַ גאַנצען הונדערטער אַ האַרטען; לאָז ער וויסען הייסט דאָס דער אַלטער טאַטע, אַז זיין זוהן האָט אויסגענומען די פֿינף און זיבעציג טויזענד, איהר פֿערשטעהט צי ניין?... דאָס זענען די היימישע קרובים; און די וואָס פֿון דערווייטען האָבען זיך גלאַט אַ לאָז געטהון צו מיר פֿון דער נאַרער וועלט, דער מיט אַזאַ „פּעקיל“, און דער מיט אַזאַ „פּעקיל“... אַ סך האָבען אויף דעם חשבון אָנגעהויבען טהון שדוכים, חתונה מאַכען קינדער. איינינע האָבען זיך געצט צוליעב דעם, וואָס זיי ווילען נאָכדעם קאָנען גרויכען צו עפּיס גרעסערס... מילא איז דאָס האָטש קרובים; ווי זאָגט איהר פֿון אייגענע מוז מען ליידען, איהר פֿערשטעהט צי ניין? אָבער פֿון פֿרעמדע, פֿון ווילד פֿרעמדע וואָס בין איך נאָך מחויב צו טראָגען? פֿאַר וואָס קומט דאָס מיר! פֿאַר וועמענס זינד?..

וואו איך האָב ערגיץ אַ שונא, הערט איהר, ווינש איך איהם אַזאַ געזיינס פֿון פֿינף און זיבעציג טויזענד; איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות אַז דאָס אָפּגעבען מזל-טוב וואָס איטליכער גיט מיר אָפּ, מיט דעם אונטערשמייכלען זיך, מיט די חנופהליך פֿון איטליכען בעזונדער — בין איך שוין ניט אימשטאַנד אַריבער צוטראָגען! מענשען וואָס איך קען זיי ניט און ווייס זיי נישט קוימען צו מיר צוגעהן זיך מיט מיר אַנעצה האַלטען.

— מיר האָבען געהערט, זאָגען זיי, פֿון אייך, רב יעקב יוסיל, מיר האָבען שוין לאַנג פֿון אייך געהערט, אַז איהר זענט אַ קלוגער מענש. מיינט נישט, זאָגען זיי, אַז מיר מיינען עפּיס דערמיט אַ מיין, וואָס גאָט האָט אייך בעגליקט די פֿינף און זיבעציג טויזענד, חלילה וחס! גלאַט אַזוי, זאָגען זיי, מיר זענען געקומען צו אייך אַביסעל אויסרעדען זיך דאָס האַרץ...

איהר פֿערשטעהט צי ניין?.. איינער איז געקומען צו מיר עפּעס, פֿון אַ מאָדנער שטאָדט, איך האָב שוין פֿערגעסען ווי זי הייסט, פֿון אַ ווייטער מדינה, וואָס מיין זיידענס באָבע איז דאָרט קיין מאָל נישט געוועזען. עס עפֿענט זיך די טהיר, עס קומט אַריין פּלוצים אַ יוד, ליינט אָפּ דאָס פּעקיל.

— שלום עליכם!

— עליכם שלום! פֿון וואַנען איז אַ יוד?

— פֿון אויסרייסען. דאָס זענט איהר דער רב יעקב יוסיל?

— דאָס בין איך יעקב יוסיל. וואָס ווערט איהר זאָגען גוטס?

— זענט איהר דאָס טאַקי אַליין הייסט עס אָט דער רב יעקב יוסיל וואָס האָט אויסגענומען די פֿינף און זיעבציג טויזענד? דאָס בין איך אומיסטען, זאָגט ער, געקומען צו פֿאָהרען אַ הער, דאָס הייסט איך פֿאָהר במילא פֿערביי, האָב איך דערהערט די מעשה מיט די פֿינף און זיבעציג טויזענד האָב איך מיך מישב געווען: טאַ, לאָם איך אַראָפּפֿאָהרען אַהער אויף אַ טאָג; איך וויל אָנקוקען מיט מיינע אויגען דעם דאָזיגען גליקליכען וואָס האָט געוואונען די פֿינף און זיבעציג טויזענד, ס'איז ניט קיין קלייניגקייט, ס'איז פֿינף און זיבעציג טויזענד!..

איהר פֿערשטעהט צי ניין? נעה דערצעהל איטליכען בעזונדער אַ מעשה מיט אַ בירנבוים וואָס וויל מענשען, און מיט אַ ברודער וואָס הייסט הענוך, און מיט אַ ביינדיל, און מיט אַ גביר, און מיט אַ באָמבע, און מיט אַדוואָקאַטען, און מיט רוחות, און מיט שדים!.. איך זאָל האָבען, הערט איהר, די גליקליכע יאָהר, וואָס ס'איז פֿריהער פֿאַר די פֿינף און זיעבציג טויזענד געוועזען בעסער ווי אַצונד נאָך די פֿינף און זיבעציג טויזענד און רוהיגער אַודאי! איך

62

וועל אַייך זאָגען דעם אמת, איך בין שוין איצטער ניט זיכער מיט'ן לעבען אויך; אָט בין איך געוועזען ניט לאַנג אין דער גרויסער שטאָדט ביי די אַדוואָקאַטען דאָרטען, האָט מיך איינער אַ חברה מאַן פערנאַרט צו זיך אַהיים אויף פּאָדאָל, בלומרשט אויף טיי; איך קום צו אידם אויף פּאָדאָל, ביי נאַכט איז דאָס געוועזען, טרעף איך דאָרטען נאָך איינעם אַ חברה-מאַן, אַ יורען מיט חוקא אַ שענער בּאָרד, זיצען איבער אַ ספר, ניט ער מיר אָב שלום, שטעהט אויף פערדרויכערען אַ פּאַפּיראָס, פערלעשט די לאָמפּ און מיר בלייבען אין דער פינסטער... איהר פערשטעהט צי ניין? עס וואָלט כדאי געוועזען, כ'לעבען, ס'זאָל ניט זיין אַזוי שפּעט און איהר זאָלט זיך אַזוי ניט חאַפּען אין וועג אַריין, אַייך דערצעהלען די ראָזינגע מעשה אויך, און אויף יענער מעשה זיצט נאָך אַ מעשה, אָדער ווי זאָגט איהר: אויף אַ בלאָטער אַ פּרישטש און אויף אַ מכה אַ בלאָטער, איהר פערשטעהט צי ניין?..

קורץ און גוט וואו זשע האַלט איך הייסט עס? בּיי'ם סוף פון דער מעשה. אַ סוף מיינט איהר? האָט צייט אַ ביסעל, נישט נעחאַפּט, ס'איז ערשט אַנאָנהויב; וואָס זאָג איך אַנ'אָנהויב? עס הויבט נאָך גאָר נישט אָן צו זיין קיין אָנהויב אַפּילו! און ווער איז שולדיג? איך אַליין טאַקי! שייך זאָגען איך בין שולדיג? וואָס בין איך שולדיג? איך ווייס? איך בין דאָך נישט מעהר ווי אַ מענש, ווי זאָגט איהר אַ בשר ודם, נאָר אַז ס'איז באַשערט אַנאומגליק העלפט זיך עפּיס? וואָס בין איך שולדיג למשל אַז איך... נאָר שאַ! מע טאָר נישט חאַפּען די פיש פאַר די לאָקשען, מיין איך פאַרקעהרט די לאָקשען פאַר די פיש; לאָם איך אייך בעסער דערצעהלען פּאַוואָלינקע, נישט נעחאַפּט די גאַנצע מעשה פונ'ם אָנהויב, דאָס הייסט ניט פונ'ם אָנהויב, נאָר פונ'ם לעצטען אָנהויב, דאָס הייסט פון דעם וואָס איהר מיינט אַז ס'איז שוין דער סוף... על כל פּנים אַז גאָט האָט געהאָלפען, מיר האָבען זיך דערמאָלט אויב איהר געדענקט, מיט צרות מיט אַנגסטען איינגעטיילט מיט'ן בילעט הייסט דאָס. איטליכען בעזונדער זיין חלק, געוויינטליך נישט אַזוי גיך טהוט זיך עס ווי סע רעדט זיך, מע האָט זיך נעטוג אָנגערעדט, אָנגעהאַריקעט מיט איטליכען בעזונדער, אַז דער גלח טענה'ט פאַר וואָס קומט אונז געלד, מיר און בירנבוימען, אונז ביידען הייסט עס, און מיין ברודער העניך איז אַ בעלן איך זאָל מיר פערלאָזען אויף זיין יושר און אויף זיין גוטען ווילען און אויף זיין השגה, און מיין חברה'מאַן, בירנבוים הייסט עס שרייט, אַז ער וויל גאָר נישט, ער וויל נאָר מענשען, האָרכען וואָס מענשען וועלען זאָגען, איהר פערשטעהט צי ניין? האָבען זיך אַריינגעמישט אין דעם ראָזינגען עסק

מעקלערס, און דוקא דריי מיט אמאל; צוגעהארעוועט, אויסגעגלייכט, אנ־געק, א סוף, און ס'איז געבליבען, אויב איהר געדענקט, וואס זשע הייסט דאס איז געבליבען? ס'איז געבליבען אז מיר זאלען זיך צונויפקלייבען אלע פיער, הייסט עס, אוועקפאהרען אין דער גרויסער שטאדט אריין, ארויסנעמען דעם ביליעט, אפנעמען דאס ביסעל מינץ, צעטיילען זיך מיט די חלקים, נא דיר, געב מיר — און א גוטען טאג מיט דער קאפאטע! יא, ווען זשע איז דאס געווארען? נאפשיקלאד אז ס'איז פאראן א ביליעט, אבער אז ס'איז קיין ביליעט נישטא? שייך זאגען ס'איז קיין ביליעט נישטא! א בי־ליעט איז פאראן א ביליעט, נאר, אויב איהר געדענקט, וואו ליגט ער דער בי־ליעט? פארצוויאקעוועט אין א באנק ערגיץ אויף א פרעמדען נאמען און פון אויבען אויפ'ן ביליעט הייסט עס, אויב איהר געדענקט ליגט, איך בעט אי־בער אייער כבוד, אנ'ארעסט פונ'ם סליעדאוואטעל — געה נעם ארויס אזא ביליעט! וואס זשע טהוט מען? בעדארף מען קודם כל, אויב איהר געדענקט, זעהען מע זאל צוטרייבען דעם עסק, לאז דערווייליע הייסט עס ווערען אויס עסק, וועט מען שוין נאכדעם זעהען וואס מע האט צו טהון, איהר פערשטעהט מיך? ווער זשע בעדארף צוטרייבען דעם עסק סע זאל ווערען אויס עסק? פערשטעהט זיך אז דער גלח? זאגט אבער דער גלח, אויב איהר געדענקט, לאז מען איהם פריהער באווארענען, דאס הייסט איבערגעבען דעם ביליעט אויף זיין נאמען, וועט ער זעהען מע זאל צוטרייבען דעם עסק. איז ער דאכט זיך אויך גערעכט? ווער זשע בעדארף דאס איבערגעבען דעם ביליעט אויף זיין נאמען, אז ער זאל צוטרייבען דעם עסק? פערשטעהט זיך אז דער גביר אונזערער. קומען מיר מסתמא צו אונזער גביר און בעטען איהם ער זאל זיין אזוי גוט און איבערגעבען דעם ביליעט וועט מען צוטרייבען דעם עסק. טענה'ט דער גביר ווידער די אייגענע טענה, אויב איהר געדענקט, און איז אויך גערעכט: וואס האט איהר צו מיר? — זאגט ער — וואס האט איהר מיר אנגעהאנגען א פרעמדען עסק? טענה'ן מיר: גערעכט זענט איהר טאקי; נאר וואס זאלען מיר טהון, אז אהן אייך קאן מען ניט צוטרייבען דעם עסק? זאגט ער: אם כן וואס בין איך שולדיג? צוטרייבט אייך יא דעם עסק און צוטרייבט אייך ניט דעם עסק, וואס איז מיין עסק? איהר פערשטעהט צי ניין?.. האט איהר גיט ביי זיך אנ'עסק — טפו! מיין איך א פאפיראס?..

קורץ און גוט, וואו זשע האלט איך הייסט דאס? ביי צוטרייבען דעם עסק. עצות אהער עצות אהין, ס'איז געבליבען — לאדען זיך. און ווי באלד לאדען זיך בעדארף מען פרעגען אנ'אדוואקאט. און ווי באלד, פרעגען

בײַ אַיין אַדוואָקאַט בעדאַרף מען פֿאָהרען אין שטאָדט אַרײַן. הויבט זיך אָן: בײַ וואָסער אַדוואָקאַט זאָל מען פֿרעגען? זאָגט דער מע זאָל פֿרעגען בײַ דעם אַדוואָקאַט, און יענער זאָגט מע זאָל פֿרעגען בײַ יענעם אַדוואָקאַט, פֿרעגט מען דאָך מסתמא בײַ ביידע אַדוואָקאַטען, אַ ברירה האָט מען? זאָגט דאָך מסתמא דער אַדוואָקאַט פּונקט דעם היפּוך וואָס יענער אַדוואָקאַט, זאָגט דער דריטער אַדוואָקאַט בּוידעם; איז דאָך ביטער, גייט מען צו אַ פֿירטען אַדוואָקאַט, — בקיצור איך בעדאַרף אייך דערצעהלען וואָס אַדוואָקאַטען זענען? אַדוואָקאַטען און דאָקטוירים דאָס איז איין מכה; אַדוואָקאַטען און דאָקטוירים זענען לכתחילה בעשאַפֿען געוואָרען זיי זאָלען זאָגען איינס דאָס אַנדערע אויף צו להכעיס, וואָס יענער זאָגט בעדאַרף דער זאָגען פּונקט קאַפּויר, ווי להבדיל דער תרגום. איך האָב אַ גוטען ברודער, זאָגט ער: וואָס איז דען אייגענטליך דער תרגום? דער תרגום זאָגט ער איז אַ צולהכעיס'ניק; דער תרגום דאַרף זאָגען לאַקירדע, למשל, אַז דער חומש זאָגט „ויאמר“ קומט דער תרגום און זאָגט „ואמר“; און אַז דער חומש זאָגט „לאמר“, איז דאַכט מיר, וואָס קאָן דאָס דיר שאַדען, רב תרגום, אַז ס'וועט שטעהן לאמר? ניין, לוינט איהם נישט! נאָר ל-מי-מר! — און נעה טהו איהם עפּיס! איהר פֿערשטעהט צו ניין?... אַז אַנ'אַדוואָקאַט זאָגט, אַז מיר אַלע פֿיער זאָלען אַיינגעבען אַ פּאַפּיר אויף דער באַנק און אויפֿ'ן גביר למאי זיי געבען אונז ניט אַרויס דעם בילייעט. דאַכט זיך אַ גלייכער אײַנפֿאַל, האַ? קומט דער אַנדערער אַדוואָקאַט און זאָגט: אַז אַיינגעבען בעדאַרפֿען נאָר צוויי, איך און בירנבוים, מיר ביידע הייסט עס, און נאָר אויפֿ'ן גביר אַליין, למאי ער הייסט ניט די באַנק זי זאָל איבערגעבען דעם בילייעט; דאַכט זיך אויך נישט קרום, האַ, וואָס זאָגט איהר? זאָגט אָבער דער דריטער אַדוואָקאַט, וואָס פֿאַר אַ מחותן בין איך מיט דער באַנק? די באַנק קען מיך? זי האָט געהאַט מיט מיר עסקים? אײַנגעבען לאָז בירנבוים אַליין און נישט אויף דער באַנק נאָר אויפֿ'ן גביר אַליין, וואָרום וואָס איז שולדיג די באַנק, אַז ער אַליין, בירנבוים הייסט עס, האָט ערשט ניט לאַנג נעהייסען די באַנק זי זאָל אַריבער טראָגען דעם בילייעט פֿון זײַן חשבון על חשבון הגביר. דאַכט זיך גערעדט ווי אַ מענטש, האַ? קומט נאָך אַיין אַדוואָקאַט און דרינגט, אַז אײַנגעבען בעדאַרף ניט איך און ניט בירנבוים, אײַנגעבען בעדאַרף גאָר דער גלח מיט מײַן ברודער, הענים הייסט עס! דאַכט זיך ס'איז אויך מיט אַ גאַנג, האַ? קומט אַיין אַנדערער אַדוואָקאַט און פֿאַלט גאָר אויף אַזאַ מין המצאה: מע בעדאַרף זיך, זאָגט ער, גאָר ניט לאָדען, וואָרום לאָטיר' שרייען, פֿון וואַנען, זאָגט ער, האָט זיך גענומען אין באַנק

אַ בילעט אויפ'ן גבירים נאָמען? בירנבוים האָט איהם אַריינגעטראָגען, [illegible]
האָט בירנבוים גענומען אַ בילעט? ביי יעקב יוסלין, ביי מיר הייסט עס? וואו
האָב איך איהם גענומען? ביי מיין ברודער, הענעך הייסט דאָס. ביי וועמען
האָט איהם גענומען מיין ברודער, הענעך הייסט עס? אַנטליהען, מיין איך, גע-
קויפט ביי'ם גלח. ער זאָגט געקויפט, דער גלח זאָגט געליהען, וואָס מאַכט דאָס
אויס, אַ פאַרפאַלענער עסק; על כן, זאָגט ער, לאָז דער גלח מאָגען דעם
בילעט ביי מיין ברודער הענעך, מיין ברודער הענעך ביי מיר, איך ביי בירנבוים'ן
און בירנבוים ביי וועמען? בירנבוים ביי דער באַנק, אי די באַנק טענה'ט דאָך,
זי קען שוין נישט בירנבוים'ן, זי קען נאָר דעם גביר? שאָ לאָז בירנבוים
מאָגען ביי'ם גביר און דער גביר לאָז מאָגען ביי דער באַנק, אי דער גביר
האָט מורא טאָמער — וואָס? טאָמער לאָדט מען איהם? איז פאַראַן, זאָגט
ער, אַן עצה: לאָז בירנבוים אַרויסגעבען אַ צעטיל, קוויטירען הייסט עס
דעם גביר, איך זאָל קוויטירען בירנבוים'ן, און מיין ברודער הענעך זאָל קווי-
טירען מיך, און דער גלח זאָל קוויטירען מיין ברודער הענעך. נו, ווי געפעלט
אייך אַן'איינפאַל? האָס קאָן שוין זיין גלייכער דערפון? געפינט זיך נאָך
אַן'אַדוואָקאַט אַ חכם און פרעגט אַ קלאָרן קשיא: שאַט, פון וואַנען ווייסען
מיר, זאָגט ער, אַז דער בילעט געדינגט זיך שוין מיט'ן גלח? טאָמער ליגט
ערגיץ בעהאַלטען אויף אַ בוידעם נאָך אַ נפש, וואָס וועט אויפשטעהן מאָרגען,
וועט ברענגען עדות מיט פאַפירען, און וועט טענה'ן: דער בילעט איז מיינער;
קינדער וואו איז מיין בילעט?! וואָס זשע וועט זיין? וועט ער מאָגען שוין
נישט קיין בילעט נאָר פינף און זיבעציג טויזענד! ביי וועמען? נישט ביי
קיינעם, נאָר ביי'ם גביר! אַי דער גביר האָט אַ צעטיל פון בירנבוים'ן, בירנ-
בוים פון מיר, איך פון מיין ברודער הענעך, מיין ברודער הענעך פונ'ם גלח?
לאָז דער גביר גיהן, זאָגט ער, נאָכרעם לאָדען בירנבוים'ן, בירנבוים מיך,
איך מיין ברודער הענעך, מיין ברודער הענעך דעם גלח, פונקט די אייגענע
מעשה וואָס מיט'ן חד גדיא: ציגעלע-קעצעלע, קעצעלע-הינטעלע, הינטעלע-
שטעקעלע, שטעקעלע-פייערל, פייערל-וואַסעריל, וואַסעריל-אָקסעלע, אָקסע-
לע-שוחט'ל — איהר פערשטעהט צי ניין?... איז שוין ווידער שלעכט! וואָס
זשע טהוט מען? בעדאַרף מען גיהן צו אַ נייעם אַדוואָקאַט, צו קאָפערניקאָווען
אַליין, און פון קאָפערניקאָווען צו נאָך אַ גרעסערען אַדוואָקאַט, צום „גאָלדענעם-
חייזער“; וואָס טויג אייך, מיר האָבען נישט דורכגעלאָזט קיין איין אַדוואָקאַט,
מיר האָבען זיך מיט זיי, מיט די דאָזיגע אַדוואָקאַטען הייסט עס אַזוי, פאַר
אַדוואָקאַטעט דעם קאָפּ, אַז וואו מיר זענען געשטאַנען און וואו מיר זענען

געגאנגען! האט מען געהערט נאר אַדוואָקאַט און אַדוואָקאַט. האט איהר נישט בײַ זיך אײן אַדוואָקאַט — טפו! מײן איך אַ פּאַפּיראָס?..

קורץ און גוט, וואו זשע האַלט איך הײסט עס? בײַ די אַדוואָקאַטען. נאָט האָט געהאָלפען די אַדוואָקאַטען האָבען געפונען אַן עצה, פאָרט אַדוואָקאַטען! וואָס זשע איז די עצה? די עצה איז אַזאַ מין עצה: אַז איך און בירנבוים, מיר בײדע הײסט עס, זאָלען קודם כל פריהער פאַר אַלע הוזים אײנגעבען אַ פּאַפּיר, צושרײַבען זיך בײַ'ם נאָטאַריוס הײסט עס, אַז מיר וועגען ניט שײך צום בילעט כלל וכלל, קײן שום מתּנים נישט הײסט עס, און אַז דעם דאָזיגען בילעט האָט מיר צוגעשיקט מײַן ברודער העניך, וואָס ער האָט איהם גענומען. נעקויפט הײסט עס, בײַ'ם גלח, אויף צו פערזעצען, און איך האָב איהם פערזעצט בײַ בירנבוים'ן און גענומען אויף איהם רי"ש קערבליך, ווי די מעשה איז געװען, דאָס הײסט דעם רעכטען, דעם רײנעם, דעם אמת'ן אמת! דאַכט זיך פּראָסט און פּשוט, אָהן שפּיצליך, אָהן חכמות און אָהן אויבער הסברות, וואָס קאָן זײַן בעסער ווי דער אמת? איז אָבער קײנער דערויף פריהער נישט געפאַלען, איהר פערשטעהט צי נײן?... נאָר שאַט, איהר וועגט נאָך ניט פאַרטיג. וואָס הײסט מיר וועלען נעמען, איך און בירנבוים, מיר בײדע הײסט עס, און וועלען אַרויסגעבען אויף זיך אַזאַ בײַטש? און וואָס וועט זײַן מיט אונזערע חלקים? וואָס וועלען מיר טהון אַז מע וועט אונז נאָכדעם זאָגען ישקני?... זיך געהן פערלאָזען אויף מײַן ברודערס יושר און אויף'ן גלח'ס נאמנות? אַז מיר האָבען זיך צושריבען מיט זײ אויף פּאַפּיר און געטרונקען לחיים? בלאָטע! אַ בוינען פּאַפּיר קאָסט אַ גראָשען און לחיים קען מען טרונקען אַלע טאָג, אַבי ס'איז נאָר פאַראַן, ווי זאָגט איהר, אַביסעל בראָנפען. וואָס זשע האָבען מיר געוואָלט, איך און בירנבוים, מיר בײדע הײסט עס? אַ באַוואָרעניש, מע זאָל אונז באַוואָרענען אונזערס, וואָס אונז קומט... איהר פערשטעהט צי נײן?... אָט דאָ האָט זיך ערשט אָנגעהויבען די רעכטע חתונה: באַוואָרענישען? פאַר וואָס קומט זײ באַוואָרענישען? געװנג זײ נעמען אומזיסט געלד געב זײ נאָך באַוואָרענישען! האָט דאָך עס אונז אָנגענומען בײַ'ם האַרצען: „סטײַטש, פאַר אונזער ערהרליכקײט, איהר זאָלכע און אַזעלכע, געװנג מע טהוט אײַך אַזאַ טובה, מע האָלט דאָך געקאָנט צונעמען בײַ אײַך אינגאַנצען, די פינף און זיבעציג טויזענד אַז קײן האָהן זאָל אפילו ניט קרײען, האָט איהר נאָך טענות!?... — קומט אײַך, הײסט דאָס, אַ דאַנק, אַ קניפּ אין בעקיל?... אַזוי זאָגט דער ברודער מײַנער, העניך הײסט דאָס; האָט דאָך עס מיך פערדראָסען, אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט, פּיטש-פּאַטש, ווי געוויינטליך

87 ..

צווישען ברידער — הקיצור, געפּועל'ט מע האט אונז שוין געבען א באוואָרע-
ניש. וואס פאר א באוואָרעניש? קוויטליך? א קוויטעל איז א סוכה'שער.
וועכסעליך? איין עבירה וועכסיל פאפיר. וואס דען? מזומן געלד, ווי מיין באבע
עליה-השלום פלעגט זאגען: „דאס בעסטע מילכיגס איז א שטיקעל פלייש".
וואו זשע קריגט מען מזומן געלד, אז קיין מזומן געלד איז היינטיגע צייטען
נישטא ביי קיינעם, שייך זאגען ביי קיינעם? פאראן געלד, און א סך, נאר
ביי די בראצקים. „הכלל, ס'איז פוסטע דברים, ביז מע וועט ניט לייגען קיין
באוואָרעניש וועל איך ניט חתמ'ענען!" וואס פאר א באוואָרעניש? „וואס פאר
א באוואָרעניש איהר ווילט, אבי א באוואָרעניש, די וועלט זאל פון מיר
נאכדעם נישט לאכען, זאגען אז יעקב יוסיל איז געווען א בהמה", איהר
פערשטעהט צי ניין?... דאס איז אייך איין מאל אוועק. און מיין חברה-מאן,
בירנבוים הייסט ער, האט זיך טאקי גענומען פשוט ווידער אמאל צו דער
אלטער טענה: מענטשען!... באשר, זאגט ער, אזוי ווי ער גיט איצטער,
זאגט ער, ארויס פון זיך אזא מין געשריפטס א רעציפּים, הייסט עס אויף
אייביג, לכן וויל ער מע זאל זיך מיט איהם פערלאזען אויף מענשען, וואס
מענשען וועלען זאגען אזוי וועט זיין. „ווידער אמאל מענשען? זאג איך, מע
האט דאך איין מאל געענדיגט, וואס טויג אייך מענשען?" — פערשטעהט
איהר מיך, זאגט ער, בירנבוים הייסט ער, איך וויל מע זאל א פראגע טהון
מענשען, אפשר וועלען מענשען געפינען אז סע קומט מיר גארניט, למאי זשע
זאל איך נעמען אומזיסט געלד?... איהר פערשטעהט צי ניין?... איך שריי
באוואָרעניש און ער טענה'ט מענשען; באוואָרעניש וועט, זאגט ער,
זיין נאכדעם, פריהער לאז מען פרעגען מענשען. „איהר האט זיך שוין
ווידער אמאל, זאג איך, צומענטשעלט? סע מענטשעלט מיר שוין, זאג איך,
אין קאפּ פון אייערע מענשען! בעסער אין זינען האבען, זאג איך, א בא-
וואָרעניש; א באוואָרעניש איז בילכער.

קורץ און גוט, וואו זשע האלט איך הייסט עס? ביים באוואָרעניש.
מע האט אונז, לאז זיך אייך דאכטען באוואָרענט, פערבונדען איינס דאס
אנדערע ווי עס געהער צו זיין, זיך צושריבען פון אלע זייטען הייסט עס,
און דוקא ביים נאטאריוס, און מע האט איינגעגעבען די אלע פאפירען אהין
וואו מע דארף און מע האט אנגעהויבען געהן צו אדוואקאטען, שרייבען
פאפירען, אזא פאפיר און אזא פאפיר, דערצקען זיך אלע מאנטאג און דאָ-
נערשטאג אין דער גרויסער שטאדט אריין, לייגען הוצאות, צאהלען בעטעל-
געלד, שלאפען מיט וואנצען, אבי סע הייסט „האטעל", ואכבניה לווינט זיי

ניט)! עסען פּאַרציעס, געפּרעגעלטע טאַראַקאַנעס — אַבי סע הייסט „בראַטען" (ראָסטעל פֿלייש לוינט זיי נישט), שוויצען ווי אין אַ שוויץ־באָד, בראָטען זיך אויף דער זון, פּוצען די שטיינער, הערען טויב און דול פֿונ׳ם קלאַפּען און פֿונ׳ם טראַסקען און פֿונ׳ם הו־האַ, טאָמער ווייסט איהר וואָס? אַ גדולה פֿינף און זיבעציג טויזענד; געקויפֿט ביי וואָלט דאָס שוין געווען, אַנ׳עק לאָז דאָס האָבען, ווי זאָגט מיין ווייב זאָל לעבען: אַ קופּערנער גראָשען אויף דער וואָהר איז טייערער פֿון אַ גאָלדען רענדיל אין חלום. דיינע פֿינף און זיבעציג טויזענד, זאָגט זי, האָבען מיר שוין געמאַכט פֿינף און זיבעציג לעכער אין האַרצען, איך וואָלט דיר מוחל געווען דעם כבוד, צו וואָס האָב איך עס, זאָגט זי, בעדאַרפֿט?... „עה, ביזט אַ יודינע, זאָג איך, און אַ־יודינע בלייבט אַ יודינע"... אַזוי זאָג איך צו איהר און פֿיהלען פֿיהל איך אַז זי איז גערעכט, ווארום וואָס האָב איך דערפֿון, אַז אין מאַרק אַריין נעמען קאָן מען דאָס נישט, זיך נאָר נעקויפֿט אומזיסטע שונאים, דער איז מיר גלאַט מקנא, און דער פֿערגינט מיר ניט, האָט מורא טאָמער נעם איך געלד, פֿאַר וואָס קומט יעקב יוסלען אַזוי פֿיעל געלד, איהר פֿערשטעהט צי ניין?... וואָס זאָלט איהר קלערען, עס האָט זיך געטוג בלוט אָבגעצאַפּט ביז מע האָט דערלעבט הערען דאָס גוטע וואָרט, אַז דער עסק איז שוין אַ צוריבענער עסק, אויס עסק! און עס איז געטוג די אויגען אַרויסגעקראָכען ביז מע האָט דערלעבט זעהען דעם בילעט אין אַ גוטער שעה, אין אַ מזל׳דיגער שעה! נאָר איהר מיינט אַז אָט אַזוי גיך האָבען מיר דערזעהען דעם בילעט? פּאַמאַלינקע, נאָר נישט געחאַפּט. פֿריהער האָט מען בעדאַרפֿט ס׳זאָל איבערגעהן די צייט, דער חודש הייסט עס, וואָס טאָמער גיט עמיצער איין אַז ער איז ניט צופֿריעדען מיט׳ן משפּט. דעם דאָזיגען חודש חיים איך ניט אויב איך בין געשלאָפֿען איין נאַכט אפילו. עס האָבען זיך מיר געפּלאָנטעט אַלע אַזעלכע ווילדע משונה חלומות, אַז ניט איין מאָל פֿלעג איך מיך, איהר פֿערשטעהט צי ניין? אויפֿחאַפּען אין מיטען ביינאַכט און שרייען נישט מיט מיין קול: „צפּורה, איך פֿליה!"... וואָהין פֿליהסט דו? זאָגט זי צו מיר — וואָס איז פֿאַר אַ פֿליהען אויף דיר? שפּיי אויס דריי מאָל און דערצעהל מיר, וואָס האָט זיך דיר געחלומ׳ט? „עס האָט זיך מיר געחלומ׳ט, זאָג איך, אַ שעגער חלום; עס האָט זיך מיר געחלומ׳ט, אַז איך האָב פֿליגעל און איך פֿליה און עס פֿליהען מיר נאָך ווילדע ברואים, מיני מאָדנע באַשעפֿענישען, שלאַנגען און עקדישען און ווילען מיך גאָר דורס זיין"... דאָס איז איין מאָל געווען; דאָס אַנדערע מאָל האָט זיך מיר געחלומ׳ט אַז איך זיץ אויף אַ זאַק, אַ גרויסען, איין אָנגע־

בלאָזענעם זאַק; דער זאַק איז אַ גומיגער זאַק און אַ רויטער און ביי דער זייט שטעהט אָנגעצייכענט אויף איהם מיט גרויסע ציפערן 75.000... ס'איז שבת ביינאַכט, זומער צייט, איהר פערשטעהט צי ניין, די גאַנצע שטאָדט יודען און ווייבער, געהען אַרום אויס'ן שפּאַציר, שטעלען זיך אָפּ אַלע ווייַלע און קוקען, קוקען אויף מיר מיט אויגען... פּלוצים — טררראַך! — עס הערט זיך אַ קנאַק, דאָס האָט געפּלאַצט דער גומיגער זאַק און איך פאַל, פאַל מיט אַ געשריי: „צפורה, געפּלאַצט!" גאָט איז מיט דיר! ווער? ווער האָט געפּלאַצט? לאָזען מיינע שונאים פּלאַצען!.. אַזוי זאָגט צו מיר מיין ווייב און וועקט מיך אויף פונ'ם שלאָף און איז מיר מסתמא פּותר חלום צו גוטען, ווי געוועהנטליך אַ ווייב.

קורץ און גוט וואו ושע האַלט איך היינט עס? ביים בילעט אַרויסנעמען. אַז ס'איז געקומען צום געהן דעם בילעט אַרויסנעהמען האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייער עסק; מי ומי ההולכים — ווער זענען היינט עס די געהערס? איטליכער בעזונדער איז ביי זיך אודאי זעהר אַ גרויסער בטוח, נאָר איינגאַנצען פערגלויבען זיך אויף יענעם בין איך אויך ניט מחויב, ס'איז צו אַ גרויסער נסיון, ס'איז פ י נ ף און ז י ב ע צ י ג ט ו י ז ע נ ד ק ע ר ב ל י ך! איהר פערשטעהט צי ניין?.. בכן איז געבליבען, איך גלויב דיר ניט, דו גלויבסט מ י ר ניט, לאָמיר בעסער געהן אַלע זאַלבענאַנד, דהיינו וואָס היינט אַלע זאַלבענאַנד? אַ פאַרשוין צעהען. פון וואַנען האָבען זיך גענומען צעהען פאַרשוין? רעכענט אויס, וועט איהר זעהען: איך בין ניט איינס, בירנבוים איז ניט צוויי, דער גלח איז ניט דריי, מיין ברודער העניך היינט עס, איז ניט פיער, דריי אַדוואָקאַטען (איינער פונ'ם גלח'ס צד, איינער פון מיין ברודערס צד, אַ טאַראַשטשער אַדוואָקאַט און איינער פון מיין צד מיט בירנבוים'ס צד, אַ טשערקאַסער אַדוואָקאַט) האָט איהר שוין אַ קימילן פון קיין עין הרע זיבען פאַרשוין, היינט די דריי מעקלערס, וואָס האָבען זיך אַריינגעלעגט אין געשעפט און אויסגעגלייכט אונז, אָט האָט איהר אייך פונקט צעהען פאַרשוין, אַ ייִנין היינט עס... איז אַפילו תחלת געווען אַביסעל פריקרע; מיין ברודער, העניך היינט עס, האָט זיך געשמיצט און געוואָרפען למאי עס געהען אַזוי פיעל מענשען, אַ גאַנצע חאַליאַסטרע! געגונג, זאָגט ער, וואָלט געווען דאַכט זיך מיר ואָלען געהן אינצווייען, ער מיט'ן גלח היינט עס... ס'איז איהם ניט אָנגעשטאַנען די מעשה אַ פנים, וואָס קיינער וויל זיך ניט פאַרלאָזען אויף זיין יושר מיט'ן גלח'ס נאמנות; עס האָט זיך איהם אָבער געהאָלפען מאָלט אייך ווי דער פאַראַיאָהריגער שניי, וואָרום איטליכער האָט געהאַט איין אַנדער

טענה און איז געווען גערעכט. למשל איך האָב אויסגעוויזען אַז איך מוז געהן, וואָרום איך בין אַ ברודער, נישט מחמת כבוד, נאָר מחמת דעם וואָס איין ברודער דעם אַנדערען מעג אָנשפּייען; וואָס וועל איך איהם נאָכדעם טהון? געהן לאָדען צום ונתנה תוקף? ס'איז דאָך אַ ברודער!.. און מיין בירנבוים האָט געשטענה'ט, אַז ווי באַלד איין אייגענער ברודער וויל ניט גלויבען, מעג ער, אַ ווילד פרעמדער, פֿאַר זיין עהרליכקייט אַודאי ניט פֿערלאָזען זיך אויף נסים! ער איז אַזוי אויך, זאָגט ער, געגנוג יוצא... און מע קאָן ניט זאָגען ער זאָל זיין אינגאַנצען אומגערעכט... די דריי אַדוואָקאַטען שמועסט מען ניט אַז זיי מוזען זיין דערביי, וואָרום מע וועט נאָך בעדאַרפֿען, זאָגען זיי, שרייבען און שרייבען... איז געבליעבען הייסט עס נאָר די מעקלערס; זאָגען די מעקלערס אַז געהן בעדאַרפֿען זיי אויך געהן און דוקא אַלע דריי, וואָרום זיי וועגען שוין, זאָגען זיי, געשלאָגענע הינט, געניטע מענשען הייסט עס; זיי וועגען דורכגעגאַנגען, זאָגען זיי, אַ גוטע שקאָלע; זיי האָבען דורכגעמאַכט דעם קורס פֿון דער בערזע אין יעהופּעץ, ווייסען זיי שוין וואָס בעדייט מעקלער-געלד, „קאַרטאַזש" הייסט עס; דאָס איז אַזאַ געלד ווי רח"ש וואָס מע מוז. זאָגען זיי, זיין ביים ערשטען טעלער ברעכען, איהר פֿערשטעהט צי ניין?.. אָפּגערעדט האָבען מיר נאָר, אַז צענויפֿקומען זיך זאָלען מיר האָטש ניט אַלע מיט אַ מאָל, נאָר איינציגווייז; און אַזוי ווי איטליכער בעזונדער האָט זיך געסֿעדערט זיין דער ערשטער, לכן וועגען מיר אַלע געווען ביי דער באַנק כאור הבוקר, זיך אַרומגעדרעהט אין דרויסען אַ היבשע ווילע, ביז מע האָט אונז אויפֿגעעפֿענט די טהיר, און מיר זענען אַריינגעגאַנגען אָפּמעסטען דעם ביליעט. נו, און דאָס פֿאַרשפּאַר איך דאָך אייך דערצעהלען וואָס אַ באַנק איז. אַ באַנק האָט פֿיינט חאַפּען זיך, זי האָט זיך צייט, וואָס געדט איהר אָן ביליעט, יעקב יאָזיל, פֿינף און זיבעציג טויזענד, גלחים, העגידי'ס, בירנבוים'ס, מעקלערס וואָס ווילען געבעך פֿערדינען, און גלאַט מענשען? ווייס איך, — אפילו נישט אין דער לינקער פּאָה! דער פֿערוויכערט זיך אַ פּאַפּיראָס, דער רעדט דברים בטלים, דער טרינקט אַ גלעזעל טיי, דער פֿאַרשניצט אַ שטיפֿטעל, דער לייענט אַ נאַזעט, אַריינגעשטעקט די נאָז טיעף-טיעף און הויבט נישט אויף דעם קאָפּ האָטש געב איהם אַ קריינק. מיר דרעהען זיך אַרום, מיר געגעצען, הוסטען, מיר וואָלטען שוין געהרגעט דער-לעבען די מינוט די רגע — איז ניטאָ דער בוכהאַלטער. געקומען דער בוכ-האַלטער — ניטאָ דער קאַססיר. געקומען דער קאַססיר — ניטאָ דער דרעק-טער. וואו איז דער דרעקטער? ער שלאָפֿט נאָך. דער בעל-הבית פֿון דער

באנק הייסט עס ליגט זיך און שלאפט; וואס געהט איהם אן אַ שטייגער ביליעטען, יעקב יוסיל, פינף און זיבעציג טויזענד, גלחים, העניך'ס, בירנבוים, מעקלערס וואס ווילען נעבעך פערדינען, און גלאט מענשען? וויפיעל קאן ער אַשטייגער נעהמען דא געהאלט, אזא מין דירעקטער? אודאי זעכס טויזענד קארבען, און אפשר אכט, און פאר וואס ניט אלע צעהען? קארג האָרעוועט ער נעבאך?.. איך וואלט זיך דא געשטעלט פאר האלב, כ'לעבען פאר אַ דריטעל, און וואלט אפשר מעהר געארבייט פון איהם און געטרייער אודאי!.. אַזוי שטעה איך מיר בשעת מעשה און טראַכט, און אפשר האב איך בשעת מעשה גאר ניט געטראכט, איהר פערשטעהט צי ניין?.. און בתוך כך קומט אן דער דירעקטער. אנגעקומען דער דירעקטער האבען מיר זיך מסתמא אלאז געטהון צו איהם אלע מיט אמאל, האט ער זיך עפּיס ווי איבערגעשראָקען און א מאך געטהון מיט דער האנד, זענען צו געגאנגען צו איהם נאר די אדוואקאטען, אלע דריי הייסט עס, און דער גלח, און ווי[illegible]בען איהם דערלאנגט די פאפירען, איהר פערשטעהט צי ניין?.. האט זיך דער דירעקטער פערשלאסען ביי זיך מיט די פאפירען און מיר האבען גענומען ווארטען און ווארטען, ווארטען און ווארטען, אזוי לאנג אזוי ברייט ביז מיר האבען זיך דערווארט. דער דירעקטער איז ארויסגעגאנגען מיט עפּיס א גראבען פריץ און האט זיך אוועקגעשטעלט צו אונז, מחילה, מיט'ן הינטען, רעדען,— רעדט ער נאך. וואס געהט איהם אן ביליעטען, יעקב יוסיל, פינף און זיבעציג טויזענד, גלחים, העניך'ס, בירנבויים, מעקלערס, וואס ווילען נעבעך פערדינען, און גלאט מענשען?.. פלוצים דרעהט ער זיך אוים צו אונז מיט'ן פנים: „וואשי בומאגי; אטאָווי סטופאַיטיע אוו קאססו — שוין פארטיג הייסט עס אייערע פאפירען געהט צום קאססיר"... ניטשט געקאנט זאגען פריהער, איהר פערשטעהט צי ניין?.. גענומען די פאפירען האבען מיר זיך אלאז געטהון צום קאססיר און דערלאנגט איהם די פאפירען, געמיינט, אט דא זענען מיר שוין פארטיג, צום סוף, ווער? וואס? עס הויבט זיך גאר ניט אן; דער קאססיר איז פערנומען, ער צעהלט געלד, פאפירליך, הונדערטערס און ת"קערס אזוי ווי מיסט און גאלד, גאלד גאנצע קופקעליך, א פולער טיש! וויפיעל קאן דא זיין געלד? וועה איז מיר, ווען איך פערמאג א צעהנטחלק חאטש, לאך איך מיך אויס אויפ'ן גאנצען ביליעט!.. אט אזוי שטעה איך מיר בשעת מעשה און טראכט, און אפשר האב איך בשעת מעשה נאר ניט געטראכט, און ער, דער קאססיר הייסט עס, האלט אין איין צעהלען דאס געלד, ער זאל עס אפילו אונז שענקען א קוק! וואס געהט איהם

92

אָן אַ שטייניגער בילעט, יעקב יוסיל, פֿינף און זיבעציג טויזענד, גלחים, הענעדים, בירנבוים, מעקלערס, וואָס ווילען נעבעך פֿערדינען, און גלאַט מענשען?.. דאָס געלד ביי איהם אין די הענט פֿליהט — פֿליהט מיט אַ משונה׳דיגען קלאַנג, מיט׳ן קלאַנג פֿון געלד, אַ „גאָלדענער קלאַנג“ איהר פֿערשטעהט צי ניין?..

קורץ און גוט, וואו זשע האַלט איך הייסט עס? ביים ביסעל געלד, איבערגעצעהלט דאָס געלד, הייבט ער אויף אויף אונז די ברילען, טהוט אַ נעם ביי אונז די פּאַפּירען און אַ מיש ווי מען צעהלט געלד, הונדערטערס אַ שטייגער, מיט אַ מאָדנעם קנאַק מיט די פֿינגער: עפֿענט אויף דאָס טישקעסטיל, נעמט אַרויס פֿון דאָרטען אַ גאַנץ גרויסען פּאַקעט; עפֿענט אויף אַ קאָנווערט, רייסט איהם אויף, נעמט אַרויס פֿון דאָרטען דעם בילעט, דעם אמת׳ן בילעט הייסט עס, און טהוט אַ פֿרעג: „ווער נעמט?..“ האָבען זיך אַ לאָז געטהון מיט אַמאָל צעהען פּאָר הענד. „ניין! — רופֿט זיך אָן דער קאַססיר — אַזוי פֿיעל הענד קאָן איך דעם בילעט נישט געבען; קלויבט אייך אויס איינעם פֿון אייער קאָמפּאַניע“... האָבען מיר, איהר פֿערשטעהט צי ניין, אויסגעקלויבען איינעם פֿון אונזער קאָמפּאַניע, דעם עלטערסטען פֿון די דריי אַדוואָקאַטען. דער עלטערסטער פֿון די דריי אַדוואָקאַטען האָט גענומען דעם בילעט פּאַוואָלינקע אין ביידע הענט אַריין, ווי מען נעמט אַ קינד בשעת יודישען... און האָט איהם צוגעטראָגען פֿריהער צום גלח, נאָכדעם צו מיין ברודער, הענעך הייסט עס, נאָכדעם צו מיר און צו בירנבוים׳ען, אונז ביידען הייסט עס מיר זאָלען זעהען צי איז דאָס דער זעלבער בילעט טאַקי צי ניין?... האָט דער גלח געזאָגט, אַז ער האָט איהם דערקענט נאָך פֿון דער ווייטען ביי׳ם קאַססיר אין די הענד, ער האָט אויף איהם, זאָגט ער, אַ גוטען סימן. וואָס פֿאַר אַ סימן? — וויל ער ניט זאָגען... און מיין ברודער, הענעך הייסט עס, האָט געשוואָרען ביי אַלדעם גוטס, אַז ווען מען וועקט איהם למשל זייגער צוויי ביינאַכט און מען טראָגט איהם צו דעם דאָזיגען בילעט, דערקענט ער איהם מיט׳ן קוק! איהר פֿערשטעהט צי ניין?.. און איך און בירנבוים, מיר ביידע הייסט עס, האָבען דוקא דעם בילעט ניט דערקענט, למאַי זאָל איך זאָגען אַזאַ זאַך וואָס ניט געשטויגען נישט געפֿלויגען? מיר האָבען נאָר גוט בעטראַכט די סעריע מיט׳ן נומער 12 הייסט עס — דאָס איז דאָך דער עיקר, ווי זאָגט איהר, האַ? און מיר האָבען זיך געלאָזט פֿון דאָרט גלייך אין גאָסודאַרסטווענע באַנק אַריין אָפּשקאָנטירען דעם בילעט, אָפּנעמען די ממתּקים הייסט עס, די פֿינף און זיבעציג טויזענד. געגאַנגען

וועלען מיר אַלע אינאיינעם און דוקא צו פֿוס, חאָטש ס'איז אַרויף באַרג. דער עלטסטער פֿון די אַדוואָקאַטען האָט געהאַלטען דעם בילעט אויבען אויף, גאַנץ שטאַרק, מיט ביידע הענד, ער זאָל איהם חלילה נישט פֿערליערען, אָדער מע זאָל אויף איהם חס ושלום נִיט איבערטראַכטען אַז ער וויל מאַכען די קונץ, איבערבייטען, אַ קשיא אויף אַ מעשה, אַזאַ שלים מזל'דיגער בילעט, — איהר פֿערשטעהט צי ניין?.. און בעגאַנגען זענען מיר שוין נישט נאָר זאַלבעצעהענט, מיר זענען שוין געווען מעהר פֿון צוויי מנינים. פֿון וואַנען האָבען זיך גענומען קיין עין הרע אַזוי פֿיעל מענשען? וועל איך אייך זאָגען: ערשטענס גלאַט אַזוי, גוטע בעקאַנטע, פֿון מיין שטעדטעל, וועלכע גראַדע געווען דעם טאָג אין דער גרויסער שטאָדט און הערענדיג מיר געהען שוין מיט'ן בילעט אין גאָסודאַרסטווענע באַנק אַריין אָפּנעמען די פֿינף און זיבעציג טויזענד, זענען זיי אונז נאָכגעגאַנגען אַביסעל באַגלייטען און טאַקי אין איין וועגס אַ קוק טהון ווי אַזוי מע נעמט דאָס גרויסע געווינס, וואָרום נישט אַלע טאָג קאָן מען אַזעלכס זעהען. הקיצור וואָס זאָלט איהר קלערען, מיר האָבען געהאַט אַ שיינע לויה, און אַ שיינעם ברוך הבא אין גאָסודאַרסטווענע באַנק. דער יעפּרייטער. וואָס שטעהט ביי דער טהיר, האָט זיך אפילו תחלת אַביסעל דערשראָקען, אַז ער האָט דערזעהען פֿאַר זיך קיין עין הרע אַזוי פֿיעל יודען מיט אַ גלח אין מיטען, פֿונדעסטוועגען האָט ער אונז גאַנץ פֿיין אויפֿגענומען און אַריינגעבעטען איינציגווייז אין באַנק אַריין. צוגעגאַנגען מיט'ן בילעט אַהין וואו מע דאַרף און געזאָגט וואָס מיר בעדאַרפֿען האָט מען אונז צוגעפֿיהרט צו איינעם אַ טשינאָווניק מיט אַ ווייסער גלאַנצענדיגער ליסינע, ווי אַ מילכיגער טעלער, און מע האָט איהם איבערגעגעבען אונזער בילעט און מע האָט איהם עפּיס אַ זאָג געטהון, וואָס — ווייס איך נִיט. יענער וואָס מיט דער ליסינע, וואָס איז געזעסען אויף יענער זייט גראַטעס, האָט אויפֿגעהויבען די אויגען, אַ וואָרף געטהון אויף אונז אַ שאַרפֿען קוק דורך די ברילען און געטהון זיך זיין אַרבייט: ער האָט געהאַלטען אין די הענט אַ שאַרף מעסערל, איהר פֿערשטעהט צי ניין, — און האָט מיט'ן מעסערל געקראַצט אין אַ בוך, געקראַצט און געקראַצט אָהן אַיין אויפֿהער. ער קראַצט און מיר שטעהען אין געהאַקטע וואונדען און קוקען ווי ער קראַצט, און דער גאַנצער איבעריגער עולם שטעהט און קוקט אויף אונז און בעטראַכט אונז פֿון קאָפּ ביז די פֿיס, און ער, דער טשינאָווניק מיט דער ליסינע, הערט נישט אויף צו קראַצען, און אַרום און אַרום אויף אַלע טישען זיצען נאָך טשינאָווניקעס און ציילען געלד, נאָר ווי אַזוי ציילט איהר געלד? אַזוי ווי פּאַלאַטקע, ווי מיסט!

גאָלד — גאַנצע סטערטעס! דער קאָפּ דרעהט זיך אוש, „גאָלדענער קלאַנג" הילכט אַזש אין די אוידערען, און סע שעמעריט אין די אויגען! „ווער האָט דאָס אויסגעקלערט, טראַכט איך מיר, אַט דאָס געלד, וואָס איבער דעם ווערען מענשען אַזוי פערשוואַרצט, שלאָגען זיך קאָפּ אין וואַנט, און איינער דעם אַנדערען וואָלט גאָר אַיינגעשלונגען לעבעדיגערהייד. נישטאָ קיין ברודער, קיין שוועסטער קיין פאָטער, קיין קינד, קיין שכן, קיין גוטער פריינד, קיין טייערס אויף דער וועלט, נאָר געלד און געלד און געלד!.." אַזוי טראַכט איך מיר, און אפשר האָב איך בשעת מעשה גאָר ניט געטראַכט, איהר פערשטעהט צי ניין?.. און ער, דער טשינאָווניק הייסט עס, הערט נישט אויף צו קראַצען, וואָרום וואָס געהערט איהם אָן אַ שטייגער אַ בּיליעט, יעקב יוסיל, פינף און זיבעציג טויזענד, גלחים, הענקיס, בירנבוים, מעקלערס, וואָס ווילען געבען פערדינען, און גלאַט מענשען?.. נאָר אַלסדינג אויף דער וועלט איז דאָך בּיז אַ צייט; נאָט האָט רחמנות געהאַט, דער טשינאָווניק האָט אויפגעהערט צו קראַצען, צונויפגעלייגט דאָס שאַרפע מעסערל, בעהאַלטען דאָס אין זשילעט קעשענע, אַרויסגענומען אַ קלאָהר ווייסע פעטשיילע, גוט אויסגעשנייצט די נאָז ווי מע בעדאַרף; נאָכדעם האָט ער אַ נעם געטהון דעם בּיליעט, פּשוט ווי מע נעמט אַ פּראָסטען בּוינגען פּאַפּיר פאַר אַ גראָשען, געעפענט עפּיס אַ בּוך, אַ ספר הזכרונות, אין געקוקט — געקוקט, אַ קוק אין בּוך און אַ קוק אויפ'ן בּיליעט; אַ קוק אויפ'ן בּיליעט און אַ קוק אין בּוך; „ער האָט אַ פּנים מורא דער דאָזיגער חכם, אַז דער בּיליעט איז אַ געמלאכה'טער בּיליעט... אַזוי טראַכט איך מיר — קראַץ-קראַץ! טראַכט איך מיר — שמעק-שמעק! ס'איז איין אמת'ער בּיליעט געבּאַך, ניט קיין פאַלשער!.." פּלוצים זעה איך ווי ער נעהמט דעם בּיליעט, טהוט אידם אַ וואָרף אונז כמעט גלייך אין פּנים אַריין מיט די דאָזיגע ווערטער: (איך געדענק זיי אַזוי ווי אַצונד געדענק איך זיי).

— ווער האָט — אייך געזאָגט, אַז דער דאָזיגער בּיליעט האָט געוואונען די פינף און זיבעציג טויזענד?...

איהר פערשטעהט צי ניין — ווער האָט אונז געזאָגט??? ווי געפעלט אייך אַזאַ משל?!

— וואָס הייסט — זאָגען מיר — ווער האָט אונז געזאָגט? — דער בּיליעט אַליין האָט אונז געזאָגט, אַז ער האָט געוואונען די פינף און זיבעציג טויזענד; די סעריע 2289 נומר 12!

— יאָ — מאַכט ער צו אונז גאַנץ ערנסט — דאָס איז אמת, די סעריע 2289 נומר 12 האָט טאַקי געוואונען פינף און זיבעציג טויזענד, און אייער בילעט איז 2298 נומר 12, אַ קליין טעות'ל, מאַליענקאַיאַ אָשיבאָטשקאַ. .

געפעלט אייך עפּיס אַזאַ נייעס? מילא וואָס זאָל איך אייך זאָגען, תחלת, אַז ער האָט אונז אויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער זענען מיר געווען אַלע ווי צומישט; מיר האָבען גערעכענט: אָדער ער איז דול, אָדער מיר זענען משוגע, אָדער סע חלומט זיך אונז אַ חלום, און מיר האָבען גענומען קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע, נאָכדעם האָבען מיר זיך ערשט דערמאַנט אַ קוק טהון אין בילעט אַריין — יאָ, ווי מיר זענען יודען, סעריע 2298 נומר 12! איהר פערשטעהט צי ניין?..

וואָס זאָל איך אייך דערצעהלען ווייטער, מיין ליבער פריינד? איך בין דאָס גאָר ניט אימשטאַנד אייך איבערצוגעבען אַ צעהנטעל חלק אפילו, איהר וועט דאָס ניט אימשטאַנד צו באַשרייבען, און קיינער איז דאָס ניט אימשטאַנד זיך פאָרשטעלען דאָס בילד, די קאַרטינע, וואָס איז פאָרגעקומען דעמאָלט אין באַנק, בשעת מיר זענען געבליבען שטעהן אַלע אָהן לשון, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע: אויף די פּנימער איז געווען אָנגעצייכענט, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? ס'איז גאָר ניט געווען קיין פּנימער פון מענשען, איהר פערשטעהט צי ניין, ס'איז געווען חיות אין בהמות איז דאָס געווען, אינם געשטאַלט פון מענשען, בהמות בצורת אָדם הייסט עס; איינער דעם אַנדערען ואָל קאָנען דורס זיין, וואָלט ער איהם דורס געווען מיט'ן קוק, מיט די אויגען! דאַכט זיך וואָס? וואָס האָט מען אייך געטהון אַזעלכס? עס האָט זיך אייך נעחלומ'ט אַ חלום פון פינף און זיבעציג טויזענד? נו, אם כן בעדאַרף מען זיך נעמען דאָס לעבען? שוין ושוין האָט דאָס לעבען קיין שום ווערדע ניט אַ חוץ געלד? משוגעים, איהר פערשטעהט צי ניין?.. אויף קיינעם האָט מיך ניט אַזוי פערדראָסען, הערט איהר, ווי אויף מיין חברה'מאַן, אויף בירנבוימען הייסט עס. מילא די איבעריגע חברה האָבען חאָטש פערגעסען זיך, אַרויפגעלעגט די באָד איינס אויף דאָס אַנדערע: דער גלח האָט אַרויפגעלעגט אינגאַנצען אויף מיין ברודער העניך, און מיין ברודער העניך האָט געזאָגט, פרעגט איהם בחרם, עס האָט זיך איהם אַפילו נישט געחלומ'ט קיין פינף און זיבעציג טויזענד און ער וואָלט נישט אָנגעהויבען צו וויסען, ווען איך, יעקב יוסיל הייסט עס, זאָל איהם נישט געוועזן קלאַפּען קיין דע-

98

פּעש און אָפּגעבּען מזל טוב, איהר פֿערשטעהט צי ניין? „שען האָסט דו, זאָגט ער, געקוקט. ברודער מיינער אין בּלאַט!..“ „פֿאַר וואָס האָסט דו, זאָג איך, ניט געקוקט?“ דו בּיזט געוועזען, זאָגט ער, דער גאַנצער ברעכער, בּיי דיר איז געוועזען זאָגט ער, דער בּיליעט, דו בּיזט, זאָגט ער, דער רעכטער בעל הבית! איהר הערט אַ מעשה? פֿריהער אַז ס'איז געוועזען די פֿינף און זיבּעציג טויזענד, האָט מען מיך געוואָלט אָפּלייקענען גאָר אינגאַנצען, און איצט, אַז ס'האָט זיך אויסגעלאָזט אַטייך, בּין איך שוין דער רעכטער בעל הבית, איהר פֿערשטעהט צי ניין? נאָר גאָר נישט, איך יעקב יוסיל, דאָס כּפרה היהנדיל, נעם אויף זיך די גאַנצע כּאָה, לאָז זיין איך בּין דער גאַנצער היב! אַי, וואו זענען געוועזען אַייערע אויגען, בּהמות? איהר האָט דאָך אויך געזעהען גלייך מיט מיר אַמאָל נייַנצעהן די אַלע פּאַפּירען, מיט די קוויטאַנציעס מיט די סטראַכאָוועקעס, וואו סע שטעהט בּפירוש סעריע 2298 נומר 12, און געוואונען האָט גאָר די סעריע 2289 נומר 12, פֿאַר וואָס איז אייך ניט איינגעפֿאַלען אַקוק צו טהון אַז די 9 שטעהט פֿריהער פֿאַר דער 8? און אַז דער בּיליעט איז שוין געוועזען בּיי אייך אין די הענד, ווענט איהר דאַכט זיך ניט קליין געוועזען אַקוק צו טהון נאָך אַמאָל אין דער טאַבּעלע, וואָס פֿאַר אַ סעריע האָט געוואונען די פֿינף און זיבּעציג טויזענד, צי די סעריע 2298 צי די סעריע 2289? אין באַנק אַריין, זעהט איהר, האָט איהר זיך ניט געפֿוילט געהן אַ גאַנצע חאַליאַסטרע, וואָס איז? איהר האָט געמיינט אָט נעמט איהר געלד? איהר פֿערשטעהט צי ניין?.. נאָר אויף קיינעם האָט מיך ניט געבּרענט, זאָג איך אייך, ווי אויף דעם חברה־מאַן, בּירנבּוים הייסט ער; איהר האָט איהם בּעדאַרפֿט אָנקוקען, ווי ער איז זיך געשטאַנען בּיי דער זייט ווי אַ ווילד פֿרעמדער, גלייך ווי מיט איהם געהער זיך דאָס ניט אָן גאָר ניט; אָט ערשט, דאַכט זיך, האָט ער געאַרבּייט מעשים: מענשען! מענשען! ער וויל זיך פֿערלאָזען אויף מענשען! און איצט שטעהט ער ווי אַ כּשר לעמעלע, נעבּאַך גאָט די נשמה שולדיג!.. האָט דאָס מיך שוין אָנגענומען, איהר פֿערשטעהט צי ניין, בּיים האַרצען און איך האָב זיך מישב געווען: לאָז איך מיר חאָטש קיהלען דאָס האַרץ פֿאַר מיין בּלוט, וואָס ער האָט מיר אָפּגעצאַפּט דעמאָלט, דעם צווייטען מאַי, אויב איהר געדענקט, בּשעת איך בּין געשטאַנען פֿאַר איהם און געבּעטען זיך ווי בּיי אַ גזלן ער זאָל מיר אַרויסגעבען דעם בּיליעט.

— פֿאַני בּירנבּוים! — רוף איך מיך אָן צו איהם — אַצונד האָט איהר צייט זיך פֿערלאָזען אויף מענשען; אָט שטעהען מענשען אין באַנק קיין עין

הרע אַ סך! וואָס שווייגט איהר? איהר ווילט שוין נישט קיין מענשען? אויס מענשען?..

דער גאַנצער עולם איז געשטאַנען, איהר פֿערשטעהט צו זיין, און געקוועלט. פֿון וואָס מע האָט געקוועלט קאָן איך אייך ניט זאָגען: צי דאָס קוועלען איז געווען פֿון דעם, וואָס איך רוף מיין חברה׳מאַן, בירנבוים׳ען הייסט עס, אויף מענשען? צי ס׳איז גלאַט געווען אָנגעלייגט ביים עולם, וואָס פֿון די פֿינף און זיבעציג טויזענד האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טייך? קאָן איך אייך זאָגען, איהר פֿערשטעהט צו זיין, און שווערען ביי וואָס איהר ווילט, אַז עס הויבט מיך נישט אָן צו אַרען דאָס געלד, לאָז דאָס ברענען אויפ׳ן פֿייער! אַרען אַרט מיך נאָר, פֿאַר וואָס אַז בשעת מע האָט נאָר גענומען, אַז יעקב יוסיל האָט פֿינף און זיבעציג טויזענד, איז יעקב יוסיל געווען „רב יעקב יוסיל!“ און איצט אַז מע איז געוואָהר געוואָרען, אַז יעקב יוסיל האָט איך בעט איבער אייער כבוד אַ פֿייג, ניט קיין פֿינף און זיבעציג טויזענד איז איין עק, אויס רב יעקב יוסיל!.. וואָס, פֿאַרהעס, אין אייער פֿאָטער און מוטער אַריין! וואָס האָב איך דאָ חוטא בעגל געווען? יאָ פֿינף און זיבעציג טויזענד, ניט פֿינף און זיבעציג טויזענד, וואָס איז דאָ די נפקא מינא?.. הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען פֿאַני שלום עליכם, איהר מעגט זיך טאַקי איבערנעהמען מיט אייערע יודעליך און מיט דער גאַנצער וועלט; ס׳איז, הערט איהר, פֿע, אַ פּאַס-קודנע וועלט, און אַ פֿאַלשע וועלט, און אַ פֿאַרפֿיהרטע וועלט, און אַ נאַרישע וועלט! נאָר זייט זיך מודה, עס קלינגט אייך נאָך נישט אין די אויהרען און עס דרעהט זיך נאָך ניט אויף אייך דאָס היטעל פֿון מיינע פֿינף און זיבעציג טויזענד? האָט נאָר קיין פֿאַריבעל ניט, וואָס איך האָב אייך אפשר אָנגעדולט אַ קאָפּ און זייט מיר געזונד, איהר פֿערשטעהט צו זיין, און לאָז גאָט געבען בעסערע געשעפֿטען.

פּעסעלע דעם רבינ'ס

פּעסעלע רעם רבי'נס.

ז

קורץ פֿרייטאָג און שבת הגדול.

אזוי האָט מען זיי גערופֿען.

איהם — דערפֿאַר, וואָס ער איז געווען אַ קליינינקער און אַ קורצינקער, און זי — דערפֿאַר, וואָס זי איז געווען אַ הויכע און לאַנגע.

אַ הויכע, אַ לאַנגע, נאָר אַ דינע, אַ דאַרע, אַ טרוקענע—אַ לולב; אַז זי פֿלעגט איהם דאַרפֿען זאָגען אַ סוד („אוי, באַגראָבען זאָל איך דיך מיט די קורצע פֿיס"!) פֿלעגט זי מוזען מחילה זיך אָנבויגען, אַראָבלאָזען זיך מיט עטליכע גראַד נידעריגער, אַראָפּנידערען צו איהם; און ער האָט דאָס פֿיינט געהאַט האָרכען, פֿלעגט ער זיך בויגען; פֿלעגט זי זיך דאַרפֿען נאָכבויגען; פֿלעגט ער זיך אָנבויגען נידעריגער· פֿלעגט זי מוזען זיך בויגען נידעריגער: פֿלעגט ער זיך אָנבויגען נאָך נידעריגער; פֿלעגט זי מוזען זיך אָנגעהויבען נאָך נידעריגער:

— אוי, באַגראָבען זאָל איך דיך מיט די קורצע פֿיס!..

מיט איינעם וואָרט; זי איז איהם דערגאַנגען די יאָהרען און ער האָט געשוויגען און מיר, תדר"יומגלעך שקצים, קונדייסים-עכברושים, האָבען געהאַט די גרעסטע נקמה.

פֿאַר וואָס?

דערפֿאַר וואָס ער האָט אונז דערגאַנגען די יאָהרען, געמוטשעט מיט דער גמרא, געבראָכען די ביינער, געשמיסען, געשמיסען, געשמיסען... איהר

געדענקט דאָך די מעשה וואָס אין פּרק: „פּעם אַחת — איין מאָל האָט ער דערזעהען אַ קאָפּ פון אַ מענשען טהוט שווימען אויפ'ן ים, האָט ער זיך אָבּגעשטעלט און אָנגערופען צו דער קאָפּ: על דאַטפת — דערפאַר וואָס דו האָסט יענעם געטרונקען, האָט מען דיך דערטרונקען און דער סוף פון דיינע טרייַנקער — זיי וועלען אויך דערטרונקען ווערען... נאָר איך קעהר זיך אום צוריק צום „קורץ פרייטאָג" און „שבת הגדול".

ער איז געוועזען, ווי איהר שטויסט זיך שוין אָן מסתמא, אונזער רבּי, און האָט געהייסען רב זרחיל, און זי איז געוועזען אונזער רבּיצין, און האָט געהייסען זרליכע.

ער האָט געקנעלט מיט אונז פון גאַנץ פריה בּיז שפּעט אין דער נאַכט, געהאַקט האָלץ, זיך אַיינגעריסען דאָס געזונד, פאַר עטליכע קאַרבּען אַ זמן, און זי האָט געבּאַקען בּלינעס מיט לאַטקעס פון אונזערטוועגען, רעטשאַניקליך, בּאַבּקעליך און קאָרזשעס אויף צו פאַרקויפען.

צי האָט זי געהאַט דערפון פּרנסה — דאָס קען איך אייך ניט זאָגען; נאָר אַז מיר, חדר-יונגליך-שקצים, קונדייסים-עכבּרושים, האָבּען איהר אָנגעפּייפט אין חשבּון — דאָס בּין איך אייך ערוב, וואָרום איטליכער האָט גענומען אויף בּאָרג, און יעדער פון אונז האָט געהאַט בּיי איהר קרעדיט בּיז אַ געוויסער „ציפער", און איטליכען האָט זי געגלויבּט אויף נאמנות.

מע האָט בּעדאַרפט האָבּען אַ האַרץ פון אַ טאָטער מע זאָל זרליכען אָפּנאַרען: און ווער האָט נאָך אַזוי געקענט זרליכען ווי איך האָבּ זי געקענט?

אַז בּסך הכל האָבּ איך בּיי איהר געגעסען קעסט, וואָרום איך בּין געוועזען אַ דאָרפסיונגעל, האָבּ איך זיך אָנגעזעהען ווי זי האָרעוועט נעבּעך, שטעהט אויף פאַרטאָג, ווען גאָט אַליין שלאָפט נאָך, נעמט זיך צו דער באַקדייזשע אָדער צו דער מולטער, פאַרקאַטשעט די אַרבּעל און קנעט גאַנץ געשמאַק מיט בּיידע לאַנגע דאַרע טרוקענע הענט. און דאָס טויג מאַכט טיאַף-טיאַף, און די מולטער קרעכצט, און זי אַליין קרעכצט, שטעלט זיך אָפּ אַלע מאָל, טהוט אַ וויש דעם שוויים מיט'ן עלענבּויגען פון אונטען אַרויף און לאָזט אַרויס אַ טיעפען-טיעפען: „אוי רבּונו-של-עולם-מאַמע-זיסע-האַרציגע-געטרייַהע!.."

הערט איהר? איך האָבּ געוואוסט וואָס בּעדייט אָט דער דאָזיגער „רבּונו-של-עולם-מאַמע-זיסע-האַרציגע-געטרייַהע!" אָט דאָס איז דער פּשט פון דעם: די מעהל איז גענומען געוואָרען בּיי גנעסי די מוטניטשקע אויף בּאָרג בּיז דאָנערשטאָג. און די סחורה וועט זי צוטהיילען אויף בּאָרג, און גאָט ווייסט,

אויב עס וועט איהר אומקעהרען זיך צוריק דאָס געלד ביז דאָנערשטאָג, און גנעסי די מוטניטשקע וועט ניט שווייגען, גנעסי די מוטניטשקע האָט אַליין אויך גענומען די מעהל ביז דאָנערשטאָג, און אַז מע זאָגט דאָנערשטאָג בעדאַרף זיין דאָנערשטאָג, וואָרום אַמאָל איז ניט חאַליוע, און דאָנערשטאָג איז גלאַט אַ גוטער טאָג, דאָנערשטאָג הייסט שוין ערב שבת — דער טאָג וואָס מע בעדאַרף אָנקומען צום מאַן נאָך געלד — און אַז אָך און וועה איז דעם „שבת הגדול“ אַז ער בעדאַרף זיך אַראָפּלאָזען צום „קורצען פרייטאָג“ בעטען אויף שבת, און אַז אָך און וועה איז דעם „קורצען פרייטאָג“, אַז דער „שבת הגדול“ קומט איהם מאָנען אויף שבת — אַז אָך און וועה איז זיי ביידען!..

אָט דאָס האָט בעדייט דער רביצינס „רבונו־של־עולם—מאַמע—זיסע—האַרציגע—געטרייהע“...

און אפשר האָט איהר „רבונו־של־עולם—מאַמע—זיסע—האַרציגע—געטרייע“ געהאַט אַן אַנדער טעם? אפשר איז דאָס גאָר געגאַנגען אויף אַנדערע צרות? און צרות האָט זי געהאַט גענוג, ניט צופאַרזינדיגען!

ערשטענס איז זי אַליין געוועזן לא עליכם נישט קיין געזונדע, פלעגט הוסטען שטילערהייד, אַז קיינער זאָל ניט זעהען; צווייטענס האָט זי געהאַט יסורים פון פּעסעלין, איהר עלטערע טאָכטער, אַ מיידיל שוין אין די יאָהרען, מיט פלאַכם פייערדיגע האָר און מיט קלייען אויפ'ן פנים, וואָס קיינער וויל זי ניט נעמען — וואָס וועט זי אויסזיצען?.. היינט „באַשעפעניש“ — דאָס איז דאָך גאָר אַן אומגליק! „באַשעפעניש“ איז געוועזן אַ הייקער, אַ פאַרזעהעניש, אָהן הענט, אָהן פיס, אָהן אַ צונג, אָהן לייב און לעבען — אַז אָך און וועה צו אַזעלכס, וואָס איז גאָר געבאָרען געוואָרען, אַז אָך און וועה איז צו אַזעלכס וואָס לעבט גאָר אויף דער וועלט!..

נאָר מיט „באַשעפעניש“ וועלען מיר זיך נאָך באַגעגענען אַמאָל און מיט פעסילען וועלען מיר זיך אויך אין גיכען באַקאָנען, דערווייַלע קעהרען מיר זיך אום צוריק צום „קורץ פרייטאָג“ און „שבת הגדול“.

אַ ביטערע רחמנות איז געוועזן נעבאַך אויף זרליכען, אַז זי אַליין האָט בעדאַרפט רעשטשינען, קנעטען, זעצען, באַקען, בראָטען זיך ביים אויבען, אַליין טראָגען וואַסער, אַליין ברייננגען האָלץ, אומעטום אַליין, נישטאָ קיין הילף פון קיינעם! פון וועמען? זרחיל קנעלט, פעסעלי זיצט און לערנט גלייך מיט אַלע קינדער, זי איז דאָך אַ וואָהלקענעדיגע, אַ מאַנסבילשע קאָפּ אויף איהר, און „באַשעפעניש“ זיצט צווישען אויוען אין אַ ווינקעלע, די פיסעליך אונטער זיך

אין װאַרט ביז מע װעט איהר אונטערטראָגען עפּיס, אַרײַנרוקען אין הענטיל אַרײַן: „נאַ, באַשעפּענעשיל, װאַרג זיך!..“

אָט דאָס אַ פּנים האָט באַדײַט דער „אױ, רבונו של עולם—מאַמע—זיסע—האַרציג—געטרײַהע“... און אפשר איז דאָס גאָר געגאַנגען דערױף, װאָס פּעסעלי איז געװען אײנגאַנצען אױף זײַן זײַט, אױף'ן פֿאָטער'ס צד הײסט דאָס, און זײ ביידע, פּעסילי און זרח'ל, זענען תמיד געװען איהר אױף קידער װידער.

— דאָס טאַטעלי מיט'ן טעכטעריל! באַגראָבען זאָלט איהר זיך ביידע אין אײן גריבעל! —

פּעסילי האָט ליעב געהאַט דעם פֿאָטער און דער פֿאָטער האָט ליעב געהאַט פּעסעלין — דאָס איז געװען אַ מאָדנע, אַ שטילע ליעבע.

קײנער פֿון אונז האָט ניט געהערט, זײ זאָלען זאָגען אַמאָל אײנער דעם אַנדערען אַ גוט װאָרט. אַדרבה, ער פֿלעגט זיך מיט איהר שאַפֿען ניט װי מיט אַ טאָכטער, נאָר װי מיט אַ דינסט:

— הער נאָר, דו!..

נאָר אין די אױגען האָט מען אַרױסגעזעהען, אַז ער האָט זי ליעב, שטאַרק ליעב, אַז ער קאָן זיך אָהן איהר ניט באַגעהן.

אפשר דערפֿאַר, װאָס ער האָט געהאַט אַ ביז פֿינסטער לעבען בײַם װײַב? און אפשר דערפֿאַר װאָס פּעסילי איז געװען אַ גערעטענע, געהאַט אױף זיך אַ מאַנסבילשען קאָפּ און געקאָנט גוט לערנען? און אפשר דערפֿאַר, װאָס פּעסילי האָט געװאוסט דעם טאַטענס אַלע גײנג, געטראָפֿען אַלע מאָל װאָס ער װיל, אונטערגעטראָגען איהם צו דער צײַט די יאַרמעלקע, דעם קאַנטשיק, דאָס פּושקעלע טאַבעק, אָדער אַ טרונק װאַסער?

— דאָס טאַטעלי מיט'ן טעכטעריל! פֿלעגט זאָגען די רביצין — ער זאָל בעסער אין זינען האָבען אַ שידוך טהון מיט איהר, קריגען עפּעס אַ חתן פֿון איהרעטװעגען!..

דער רבי האָט איהר דערױף געענטפֿערט נאָר מיט אַ זיפֿץ, װי אײנער רעדט: „קריגען עפּעס אַ חתן? גנעה קריג, אַז סע קריגט זיך ניט!..

אױף אַלסדינג איז אָבער פֿאַרהאַן אַ צײַט, יעדער שטיקעל סחורה ליגט זיך אױס, ביז סע קומט דער רעכטער קונה, און ס'איז נישטאָ דאָס מײדיל אױף דער װעלט, װאָס זאָל ניט האָבען איהר זװג. קײן יודישער מאָנאַסטיר, װײסט איהר דאָך, איז ניט פֿאַרהאַן...

געקומען אַ צײַט אױך אױף פּעסילען, געקומען אַן „אױסחאַפּעניש“ אױף איהר. אַזױ האָט געזאָגט די רביצין. נאָר אין אמת'ן איז דאָס געװען

104

אַ באַשערטע זאַך, און אויב איִדר ווילט וויסען איז דאָס געווען אַ ראָמאַן, אַנ׳אמתער ראָמאַן, שעמט זיך ניט, אַ ראָמאַן מיט אַ „פֿאַרליבעניש“, מיט אַ „פֿערקאָכעניש“, מיט אַלע זיבעצען זאַכען, אַ ראָמאַן מיט אַלע פּישטשעווקים.

נאָר דערויף איז ביי מיר פֿאַרהאַן אַ באַזונדער מעשה.

II.

אוועקגעפֿאָהרען.

אַ הויכער, נאָר אַנ׳אַייִנגעבויגענער; אַ געשטופּעלט פּנים, נאָר גוטע גרויע אויגען; אַ יונגערמאַן, נאָר מיט גרויע האָר — אָט האָט איהר אַ פּאָרטרעט פֿון פֿײַוויל קאָראָבײניק אָדער ווי מען האָט איהם גערופֿען ביי אונז אין מאַזעפּעווקע „פֿײַוויל כל-בוניק“.

און גערופֿען האָט מען איהם „כל-בוניק“ ניט אומזיסט: ביי איהם אין דער קאַראָבקע האָט זיך געפֿונען פֿון כל-בו: קנעפּ און קנעפּליך, נאָדלען און נאָדעל-טעשליך, נאַרעס און זייד און סטייִנגעס און טאַשמעליך און פֿאָדעם און באַוועליך, יערמעלקעס און קליידליך, און שטיקלעך זייף אַלערליי סאָרטען, און נאָך אַ סך מינים סחורה, וואָס איז שווער אַלסדינג זיך אָנגע-דיינקען און אויסרעכענען אויפֿן קאָפּ.

אַ יום-טוב איז געווען ביי אַלע ווייבער און ביי אַלע מיידליך, אַז מע האָט דערהערט אַז פֿײַוויל כל-בוניק איז געקומען, און פֿאַר אונז, חדר-יונג-ליך-שקצים, קונדייסים-עכברושים, איז דאָס געווען אַ צווייענדיגער יום-טוב: ערשטענס איז פֿײַוויל כל-בוניק מיט דער קאַראָבקע גלאַט אַ יום-טוב, און צוויי-טענס, ווי באַלד פֿײַוויל כל-בוניק איז דאָ, וועט מען פֿערשפּאָרען לערנען האָטש אַ פּאָר שעה, מע וועט זיין „פֿריי“, פֿאַר וואָס? דערפֿאַר ווייל דער רבי רב זרחיל האָט ליעב האָרכען נייעס, וואָס טהוט זיך אויף דער וועלט, און ווער חיים גאָך אַזוי וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך ווי פֿײַוויל כל-בוניק וואָס שפּאַרט אָן מיט זיין קראָם מי יודע וואו, אַלע מײַזעגלעכער.

נייס האָט פֿײַוועל כל-בוניק געבראַכט צופֿיהרען אַלע מאָל גאַנצע פּעק, „אוצרות מיט נייסען“, און נישט אַזוי די נייס אַליין ווי דאָס דערצעהלען זיינס. איהר ווייסט וואָס איך וועל אייך זאָגען, דערצעהלען נייס בעדאַרף מען קענען, און פֿײַוויל כל-בוניק האָט געקענט דערצעהלען. אין זיין דערצעהלען איז געלעגען אַ מין טאַלאַנט, אַ כח המשך, וואָס האָט צוגעצויגען, און גע-

צוּגעגעבן זיך אָהן אַיין אָבשטעל אוּן אָהן אַיין אוֹיפהער, אוּן אֵייבּיג דאַכט זיך, אֵייבּיג וואָלט איך איהם געוואָלט האָרכען, קיין מאָל נישט נמאס געוואָרען.

„וואָס הערט זיך ניַיס — פרעגט איהר? אוֹי סע הערט זיך ניט גוּט!“ — אַזוֹי פלעגט פּייוויל כלבוניק אָנהויבּען שמועסן אוּן צוּפּאַקעווען בשעת מעשׂה די קאַראַבקע אוּן צוּלייגען זיך מיט דער קראָם — „נישט גוּט הערט זיך מיט אוּנזערע יוּדעליך אַחינו בני ישׂראל... אָט פאָהר איך פוּן זיטאָמיר, ניט וויַיט פוּן זיטאָמיר, טשידנעוו איז פאַראַן אַ שטעדטיל, אויב איהר האָט געהערט, טשידנעוו... איז דאָרטען פאַראַן אַ רב אין טשידנעוו, איז דער דאָזיגער רב דער טשידנעווער אַליין אַנ'אוּנזעריגער, אַ מאַלאָראָסיער, פוּן מאַלערָאָסיע איז ער, מאַלערָאָסיע איז ניט ליטאָ, אין מאַלערָאָסיע איז ניטאָ אַזעלכע אָרעמע לייַט ווי אין דער ליטאָ, ביַי אוּנז אַז סע מאַכט זיך אַנ'אָרעמאַן איז ער זיך אַנ־אָרעמאַן, אוּן ביַי אַייך אין דער ליטאָ אַנ'אָרעמאַן, עס זאָל אַייך צוּ קיין תרפה ניט זיַין, איז טאַקי אַנ'אָרעמאַן וואָס אַנ'אָרעמאַן הייסט. איך האָב אַזעלכע אָרעמע לייַט ווי ביַי אַייך אין דער ליטא נישט באַגעגענט אין ערגיץ ניט, איך בּין שוין אויסגעפאָהרען אַ שטיקעל וועלט, איך בּין שוין געוועזן אוּמעטוּם, אי אין דער ליטאָ, אי אין טיעף־פּוילען, אין ראַדאָם אוּן אין לאָדז אוּן אין ווארשא. אין ווארשא! לעבען זאָל ווארשא! אַ טהייערע, אַ גאָלדענע שטאָדט, אָט דאָס ווארשא! אוּן וואָלוועל בזול הזול!... דאָרט אַנ־אָנבּייסען קריגט איהר פאַר עלף גראָשען, אוּן נאָך וואָס פאַר אַ מין אָנבּייסען, מיט זעמעליך פוּן געבּייטעלטער מעהל וואָס צוּגעהט אין מויל ווי אַ פּוּטער, איך וואָלט דאַכט מיר אֵייבּיג געזעסען אין ווארשא וואָלט איך, ווען ניט די שפּראַך זייַערע וואָס איז שווער צוּ חאַפּען מחמת זייַ רעדען מאָדנע אוּן ניך־ניך צוּם מייַנסטען מיט פתח'ן אַ סך אוּן מיט אַ נגון: „אַי חי עך זאָל אַזוֹי לע־בּען...“ „אַלע הייסען ביַי זייַ דאָרטען איטשמאַיר“, אַלע אֵיין נאָמען, נאָך זייַערען אַ גוּטען יוּדען איצי־מאיר, אַזוֹי ווי אין באַרדיטשעוו הייסען אַלע לוי־יצחק נאָך ר' לוי־יצחק'ן דעם באַרדיטשעווער רב, וואָס איז געוועזן אַ מדבר וואָס נאָך עד היום דערצעהלט מען זיך אָן פוּן איהם אַ סך שעהנע מעשׂיות, למשל...“ טאָמער וואָלט שוין געוועזן גענוּג ריידען?“ שלאָגט איהם איבּער סאַמע אין מיטען זאָרליכע די רביצין — „וואָס קאָסט ביַי אַייך אַ פערטיל טוּץ קנעפּליך ווייַסע מיט פאַרהאַטעוויטע לעכליך?“

אוּן פּייוויל כל-בוניק פאַלט ניט אַראָב ביַי זיך דערמיט וואָס מען האָט איהם איבּערגעהאַקט. ער בּעוויַיזט דער רעבּיצין אַלערלייַ קנעפּליך, ווייַסע אוּן ניט קיין ווייַסע, מיט פאַרהאַטעוועטע אוּן ניט קיין פאַרהאַטעוועטע לעכ־

106

ליך און רעדט ווײַטער, ער שיט ווי פֿון אַ זאַק, עס גיעסט זיך בײַ איהם ווי פֿון אַ פֿאַס און עס ציהט זיך בײַ איהם אָהן אַנאָבשטעל און אָהן אַנ־אויסלאָז, ווי בײַ יענעם פֿאָקוסניק וואָס ציהט אַלערלײַ סטײַנגעס פֿונ'ם מויל, רויטע, גרינע, געלע, בלויע, און מע ווייס ניט ווען לאָזט זיך אויס בײַ איהם רויטע און ווען הויבט זיך אָן גרינע, ווען לאָזט זיך אויס געלע און ווען הויבט זיך אָן בלויע — עס ציהט זיך און ציהט זיך סטײַנגעס, עס שע־מערירט אין די אויגען סטײַנגעס, אַ גאַנצער באַרג מיט סטײַנגעס, און סטײַנ־געס, און סטײַנגעס...

ויהי היום, האָט זיך געטראָפען אַ מעשה: פֿײַוויל כּל־בוניק האָט אַוועק־גערופען דעם רבין אויף אַ סוד און האָט זיך אָבגעסודעט מיט איהם אַ[illegible]גען אַ שעה צוויי; בשעת מעשה האָט פֿײַוויל זיך געווישט דעם שטערען מיט אַ גרויסע רויטע פֿאַטשײַלע — עס האָט פֿון איהם גערונען טײַכען שווייס, און דער רבי רב זרח'ל איז געווען מאָדנע צוטראָגען, שטאַרק צופֿלאָכטען און פֿערטראַכט כמעט ניט געהערט וואָס מע רעדט צו איהם, און אַז די רביצין איז געקומען פֿונ'ם מאַרק האָט זי דער רבי אַוועקגערופען אויף דעם אייגענעם אָרט, וואו ער האָט זיך געסודעט מיט פֿײַוולען, און עס האָט לאַנג נישט גע־דויערט האָט זיך געלאָזט הערען אַ געשרײַ: „סע קען ניט זײַן?!..“ באַלד האָט דער רביצינס פּנים זיך אָנגעצונדען מיט אַ מאָדנע פֿײַעריל, מיט אַ מין שײַן וואָס מיר האָבען שוין לאַנג אויף איהר פּנים אַזעלכעס ניט געזעהען.

„הײַנט לאָז איך אײַך פֿרײַ, הײַנט לערנט מען ניט“ — האָט אונז דער רבי געגעבען צו וויסען און צולאָזט דעם גאַנצען חדר, און נאָר איך איי־נער, דער רבי'ס קעסט־קינד, בין געבליבען, און דער גאַנצער חדר האָט מיר מקנא געווען וואָס איך וועל זײַן דערבײַ.

וואָס דערבײַ — האָט קיינער ניט געוואוסט; נאָר פֿערשטאַנען האָט מען אַז דאָ מוז עפּעס זײַן אַ שמחה אָדער אַזוי אַ מין זאַך וואָס איז כדאי דערבײַ צו זײַן.

און איך בין דערבײַ געווען...

קודם כל האָט זיך די רביצין אַ חאַפּ געטהון:

„אוי אַ מכּה איז מיר, ניטאָ קיין לעקיך!“

האָט איהר דער רבי געענטפֿערט:

„למאי, ס'איז קיין בראַנפֿען אויך ניטאָ!“

האָט זיך אַרײַנגעמישט פֿײַוויל כּל־בוניק אַליין:

„דאָס נעהם איך אויף זיך...“

07

בקיצור ס'איז געוואָרען אַ לעקיך אַ בראָנפען, אַ פאַרבייסען, און תיכף נאָך מעריב זענען זיך צונויפגעקומען אַ מנין יודען פון בית המדרש, און בתוכם ר' משה שמואל דער חזן, רב העניך דער סופר און רב עוזר דער שמש און מע האָט געשריבען תנאים: „ה"ה החתן מהורר..." אַזוי האָט געלייענט רב העניך דער סופר מיט אַ ניגון — „מוהרר, מוהרר..." דאָ האָט זיך רב העניך דער סופר אָבגעשטעלט און אַ קוק געטהאָן אויפ'ן חתן.

„מוהרר שרגא פייביש געציל בר נח מרדכי ליב..."

„מוהרר שרגא פייביש געציל בר נח מרדכי ליב... עם הכלה הבתולה מרת... מרת... דאָ האָט זיך רב העניך דער סופר אָבגעשטעלט און אַ קוק געטהון אויף דער כלה.

„מרת פעסי מייטע לאה בת הרב ר' זרח-נפתלי-צבי-הירש...

מרת פעסי מייטע לאה בת הרב רב זרח-נפתלי-צבי-הירש... החתונה תהיה למזל טוב אם ירצה השם... אם ירצה השם...

דאָ איז פאָרגעקומען אַ שטילע סצענע אָהן ווערטער, דהיינו: דער סופר האָט אַ קוק געטהאָן אויפ'ן רבין, דער רבי האָט אַ קוק געטהון אויף דער רביצין, די רביצין אויפ'ן חתן, דער חתן אויף דער כלה, די כלה אויפ'ן סופר, דער סופר אויפ'ן רבין, דער רבי ווידער אויף דער רביצין, די רביצין אויפ'ן חתן, דער חתן אויף דער כלה, די כלה אויפ'ן סופר, און אַזוי ווייטער... דאָס וועט מען זעצט איבער אויף ווערטער אין וואָס פאַר אַ שפראַך ס'איז ניט איז וואָלט אויסגעקומען אַזוי:

דער סופר צום רבין: נו? וואָס שווייגט איהר? איהר זענט דאָך דער מחותן?"

דער רבי צו דער רביצין: פון וואַנען זאָל איך וויסען? פרעגט בײַ איהר...

די רביצין צום חתן: חתן, וואָס שווייגסט דו? סאַ' די סאַי אַלע הוצאות אויף דײַן קאָפּ...

דער חתן צו דער כלה: בײַ מיר האָט מען געפועל'ט אפילו מאָרגען; וואָס זאָגסט דו, פעסיל?..

די כלה צום סופר: פרעגט דעם טאַטען, האָטש איך ווייס פריהער אַז דער טאַטע וועט הייסען אָבלייגען...

בקיצור ס'איז געבליבען, אַזוי ווי ס'איז ערב ראש חדש זאָל די חתונה זיין חצי חדש, דאָס הייסט אין אַ פאָר וואָכען אַרום, וואָרום ווי ניט ווי — עפּיס דאַרף מען דאָך אויפנעהמען, עפּיס דאַרף מען דאָך צוגרייטען... און אַז מען

האָט צובראָכען דעם טעלער און געזאָגט מזל טוב! מזל טוב! האָב איך בעמערקט אַז דער רבי רב זרח איז געוואָרען טויט ווי אַלע טויטע; אַזוי ווי דער טעלער האָט זיך צובראָכען אַזוי האָט זיך ביי איהם דאָס האַרץ צובראָכען אויף שטיקעליך... איך האָב אַליין געהערט ווי ער האָט אַ זאָג געטהון צו רב משה שמואל דעם חזן ביים ערשטען גלעזיל בראָנפען, וואָס פון איין קוק אויף דעם איז ער שוין געוועזען בגילופין:

„קומט אַ פרעמדער און חאַפּט אוים דעם קוילעטש — וואָס? ווער? ווען? אַך-אַך-אַך!...“

„עט!“ — האָט איהם אָבגעענטפערט משה שמואל דער חזן, וואָס האָט שוין העכער אַ האַלב גלעזיל בראָנפען אָבגעטרונקען און די צונג האָט זיך איהם שוין עפּיס ווי געפּלאָנטעט — עט! מילא בע, גאָט זאָל געבען נחת פון דערוויַיטען... אם ירצה השם ישועות ונחמות אויף'ן כלל, כלל ישראל!..“

„אָמן!“ האָט זיך אָנגערופען רב עוזר דער שמש וואָס וויל ניט וויסען פון קיין שום מעשיות און האָט איבערגעקעהרט דאָס גלעזיל אָהן צערע-מאָניעס גלייך אין מויל אַריין.

און חתן-כלה זענען געזעסען אויבען-אָן, איינס נעבען דאָס אַנדערע גאַנץ נאָהענט, אַזוי נאָהענט, אַזוי פעסט, אַז איך האָב בשום אופן ניט גע-קענט אַריינשטופען זיך צווישען זיי אין מיטען, נאָר פון דער וויַיטען האָב איך גאַנץ גוט געזעהען—איך האָב נישט קיין נידריגע ראיה—אַז איהר האַנד איז געוועזען אין זיין האַנד: עס האָט איהר געפלאַמט דאָס פנים; די אויגען האָבען איהר געברענט, זי האָט מיט אַ מאָל בעקומען חן, געוואָרען שעהן, שעהן ווי די וועלט! וואו זענען אַהינגעקומען איהרע רויטע האָר? וואו האָבען זיך באַהאַלטען איהרע קלייַען פונ'ם פנים? זי איז געוועזען, זאָג איך אייך, מלא חן!..

און נישט נאָר יענעם אויפדערנאַכט, די גאַנצע צייט וואָס מען האָט זיך געגרייט צו דער חתונה האָט פעסיל געשיינט ווי די זון אים תמוז, גע-וואָרען פון טאָג צו טאָג שעהנער און שעהנער, נאָר דעם טאָ: פון דער חופּה איז זי שוין געוועזען ניט דאָס, מחמת זי האָט געוויינט, שטאַרק, שטאַרק געוויינט, געגאָסען ווי אַ בערעזענע. אפשר האָט איהר דאָס האַרץ געזאָגט, אַז זי וועט ניט מאַכען קיין גרויס גליק מיט איהר אויסדערוועהלטען, מיט איהר בעשערטען? און אפשר האָט איהר באַנק געטהון דער פאָטער וואָס בלייבט אַליין, עלענד ווי אַ שטיין...

אויב פעסעלין איז געווען שווער זיך שיידען מיט איהר פאָטער, איז דעם פאָטער געווען טויזענד מאָל שווערער זיך שיידען מיט זיין טאָכטער. דער רבי רב זרח'ל האָט ניט געוויינט, וואָס איז ער אַ יודענע ער זאָל וויינען. און דער רבי רב זרח'ל איז גלאַט אויסגעגאַנגען שטילערהייד, געצאַנקט ווי אַ ליכט; נאָר אַז מע האָט געהאַלטען ביים געזעגענען זיך איז פאָרגעקומען אַזאַ מין סצענע: די פעקליך, איהר בעטגעוואַנד און זיין קאַראָבקעס מיט סחורה זענען שוין געווען איינגעפּאַקט אינאיינעם און געלעגען אין וואָגען. און דער רבי רב זרח'ל איז גלאַט אויסגעגאַנגען שטילערהייד, געצאַנקט און געוואַרט אַז פעסילי זאָל געהן קריכען אין בויד אַריין; די רביצין איז געשטאַנען אויסגעצויגען ווי לאַנג זי איז, צונויפגעלייגט די הענד אויפ'ן האַרצען, אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף צוויי פינגער און געקוקט אויפ'ן רבי'ן מיט אַ מאָדנעם קוק ווי איינער רעדט: „באַגראָבען זאָל איך דיך מיט דיינע קורצע פיס, ווערסט זיך אַמאָל געזעגענען מיט איהר צי ניין?..“ דער רבי רב זרח האָט פאַרשטאַנען וואָס דער קוק באַדייט און האָט אַ זאָג געטהון צום איידעם, צו פייוויל כל-בוניק, מיט אַ קול פון אַ שטשערבאַטע טעפּיל:

„הם... ע... הם... ווע לען מיר זיך, הייסט דאָס, אָנהויבען אָבגעזעגענען?“

„זייט געזונד שווער! זייט געזונד שוויגער!“

„פאָהר געזונד! פאָהר געזונד!“

„זיי געזונד מאַמע... זיי געזונד טאַטע!..“

אָט דאָ האָט זיך פעסיל, אַנ'אָנגעטהונענע, אַנ'איינגעוויקעלטע אין 2 שאַלען, מיט אַמאָל געגעבען אַ ריס, אַרויפגעפאַלען דעם פאָטער אויפ'ן האַלדז מיט אַ געוויין, מיט אַ יאָמער, מיט אַ געשריי.

„טאַ—טע... זיסער טייערער טאַטע!..“

וויפיעל מענשען עס זענען בשעת מעשה געווען אין נאַס האָבען אַלע געוויינט: פעסיל און דער רבי, און די רביצין, און פייוויל כל-בוניק, און איך און דער בעל עגלה, וואָס איז געזעסען אויף דער קעלנע אָנגעגרייט מיט דער בייטש, און זיינע אַלע פאַרשוינען, און דוואָשע די שמשטע, דער רביצינ'ס אַ שכנה, אַ קראַנקע נעבעך, און דוואָשעס עלטערע טאָכטער זלאַטע די געלע מויד מיט שוואַרצע ציין, וואָס האָט געהאַלטען אַ קליין קינד אויף די הענד, און אַקולינאַ די גויע וואָס פאַרשטעהט איטליכס וואָרט יודיש, און חלאַוונע דער שוסטער וואָס איז געקומען אָפּנעהמען פאַר די שטיוועל פאַרריכטען און ס'איז ניט געווען, און גלאַט אַ יוד אַ ווילד פרעמדער, גאָר, וואָס איז געגאַנגען פאַרביי, האָט ער דערזעהען מע פאָהרט אַוועק און הער-

יאָרס סע היינט, האָט ער זיך אָבגעשטעלט, געזיפֿצט שטילערהייד און אויך נאַחישט די אַ ניגען...

לאַנג לאַנג זענען מיר נאָך געשטאַנען אַלע אין דרויסען און געקוקט אַהין וואו די בויד איז פֿערפֿאַלען געוואָרען, און נאָר אַ סימן פֿון שטויב איז געבליבען שטעהן אין דער לופֿט, און אַריח האָט זיך געלאָזט הערען פֿון די פֿערד און פֿון די אָנגעשמירטע רעדער.

„אַוועקגעפֿאָהרען!“ האָט זיך אָנגערופֿען דער ווילד־פֿרעמדער יוד, וואָס איז געגאַנגען פֿאַרביי, גלייך ווי ער האָט אונז דאָ דערצעהלט עפּעס אַ נייעס וואָס אָהן איהם ווייס מען ניט.

„אַוועקגעפֿאָהרען!“ האָט איהם דער רבי רב זרח׳ל געענטפֿערט, גלייך ווי ער האָט געוואַרט אויף דעם דאָזיגען ענטפֿער.

„אַוועקגעפֿאָהרען!“ האָבען מיר אַלע אַ זאָג געטהון, גלייך ווי מיר וואָל־טען זיך דאָ אָנגעזאָגט איינס דאָס אַנדערע מי יודע וואָס פֿאַר אַ בשורה...

111

עולם הבא.

עוֹלָם הַבָּא.

(ערצעהלונג).

אז איהר ווילט וועל איך אייך דערצעהלען א שענע מעשה, ווי אזוי איך האב אויף זיך געהאט אמאל א פעקיל, וואס איך האב עס אליין גענומען אויף זיך, און בין שיער ניט אומגליקליך געוואָרען! און איהר מיינט איבער וואס? נאר איבער דעם, וואס איך בין געווען א יונגערמאן ניט קיין גענייטער, ניט קיין איבערגעשפּיצטער, דאס הייסט, עס קאן זיין איך בין נאך היינט אויך ווייט פון א חכם, חאָטש איך זאל זיין א קלוגער וואלט איך דאך ווי זאגט איהר, געהאט געלד; אז מע האט געלד, איז מען דאך אי קלוג, אי שען, אי מען קאן זינגען.

בין איך הייסט דאס געווען א יונגערמאן, געזעסען אויף קעסט ביים שווער און שוויגער, געזעסען און געלערנט, אביסעל אריינגעקוקט אין די ביכלעך בסוד, די שווער און שוויגער האלען ניט וויסען, ניט אזוי דער שווער ווי די שוויגער. איך האב דארפט איהר וויסען, א שוויגער, א מאנסביל, דאס הייסט א יודענע וואס געהט אין ספאדיק. פיהרט אליין אלע געשעפטען, אליין געטהון שדוכים, אליין געקליבען תנאים פאר די טעכטער. און אויך מיך האט זי אליין אויסגעקליבען, אליין פארהערט, אליין געבראכט צופיהרען קיין וואָהליל פון ראדאמישלי, איך בין אליין א ראדאמישלער בין איך, מסתמא האט איהר געהערט ראדאמישלי, מע האט דאס ניט לאנג באשריבען אויפ'ן בלאט...

בין איך הייסט דאס געזעסען אין וואָהליל אויף קעסט, געקוועטשט דעם מורה נבוכים, נישט ארויסגעטראטען מפתח ביתי, ביז ס'איז געקומען די צייט מען דארף זיך פערשרייבען צום פריזיוו, מוז מען זיך מטריח זיין דורכפאָהרען אהיים קיין ראדאמישלי צושטעלען מאכען די פאפירען, זיך אויס-

סטאַרען די ליגאָטשע, אַרויסנעהמען אַ פּאַס, ווי געוויינטליך. דאָס איז געוועזען קען מען זאָגען, מיין ערשטער אַרויספֿאָהר אויף דער וועלט, האָב איך מיך געלאָזט אין מאַרק אַריין דינגען איין עגלה איינער אַליין, צו באַווייזען אַז איך בין שוין אַליין אַ מענש. און נאָך האָט מיר צוגעשיקט אַ מציאה, איך האָב דערטאַפּט אַנ׳ערל פֿון ראַדאָמישלי מיט אַ שליטען — ווינטער איז דאָס געוועזען — מיט אַ ברייטער פּלייצע, אַ געפּאַרבטע און מיט צוויי פֿליגלען ביי די זייטען ווי אַנאָדלער, נאָר דאָס פֿערדיל האָב איך נאָר אַרויסגעלאָזט פֿונ׳ם קאָפּ אַז ס׳איז אַ ווייס, און אַ ווייס פֿערדיל, זאָגט די שוויגער איז אַנ׳אומגליק. „הלוואי, זאָגט זי, איך זאָל ליגען זאָגען, די דאָזיגע נסיעה, וועט זיין, האָב איך מורא מיט שלים-שלים-מזל... — ביים זיך אָב די צונג! — חאַפּט זיך אַרויס דער שווער מ׳ט אַ וואָרט און האָט באַלד חרטה וואָרום ער באַקומט זיין פּסק אויפ׳ן אָרט, נאָר צו מיר זאָגט ער שטילערהייד: „ווייבערישע זאַבובאָנעס“, און איך הויב מיך אָן גרייטען צו דער נסיעה: דעם טלית ותפילין, פּוטערגעבעקס, עטליכע קערבליך אויף דער הוצאה און קישענס דריי: אַ קישען אויף צו זיצען, אַ קישען אויף אָנצושפּאַרען זיך און אַ קישען אויף די פֿיס און דאַוואַי געזעגנען זיך. געקומען צום געזעגענען זיך — ניטאָ קיין ווערטער! פֿון תמיד אָן איז ביי מיר אַ טבע, אַז סע קומט צום געזעגנען זיך בלייב איך אָהן לשון! איך ווייס ניט, וואָס זאָגט מען? עפּיס קומט דאָס אויס ביי מיר גראָבליך, ווי אַזוי דרעהט מען זיך אוים צו איטליכען מחילה מיטין אונטען און מע לאָזט זיי איבער גלאַט אַזוי? איך ווייס ניט ווי אַזוי איהר, נאָר ביי מיר איז דאָס געזעגנען זיך עד היום על אַפּי ועל חמתי! נאָר שאַ! מיר דאַכט, איך הויב שוין ווידער אָן פֿאַרקריכען קיין בויבעריק...

האָב איך מיך הייסט דאָס גאַנץ פֿיין אָבגעזעגענט און פּאַשאָל אין וועג אַריין קיין ראַדאָמישלי, געוועזען איז דאָס תחלת ווינטער, דער שניי האָט זיך געלעגט פֿאַר פֿריה, אַ שליטס-וועג נאָר אַנ׳אַנטיק. דאָס פֿערדיל, חאָטש ס׳איז אַ ווייס, נאָר געהן געהט עס ווי אַ מזמור, און אַנ׳ערל האָב איך דערטאַפּט אַ שווייגענדיגען, פֿון די ערלים וואָס אויף אַלסדינג וועט ער אייך ענטפֿערן אָדער „עהע“, דאָס הייסט יאָ, אָדער „באַ-ני“, דאָס הייסט ניין, — און ווייטער חאָטש גיב איהם אַ קריינק! אַרויסגעפֿאָהרען פֿון דערהיים נאָכן עסען, גאַנץ אויפגעלעגט, אַ קישען פֿון אונטען, אַ קישען אין די פּלייצעס און אַ קישען אויף די פֿיס; דאָס פֿערדיל שפּרינגט, דער ערל שמאַצקעט, דער שליטען שליטעלט, דער ווינט בלאָזט און אַ שנייעלע רייסט זיך פֿון

אויבען, קויקעלט זיך און פֿאַלט, לענט זיך ווי פֿעדערן אויפֿ'ן בריִיטען גרויסען טראַקט און אויפֿ'ן האַרצען מיר איז גוט, משונה גוט, בריִיט און פֿריַי און ליכטיג אויף דער נשמה, פֿאָרט דאָס ערשטע מאָל אַרויס אויף גאָטס וועלטיל, איינער אַליין, אַ בעל-הבית הייסט עס פֿאַר זיך! און איך שפּאַר מיך אָן און צולעג מיך אין שליטען גאָר מעשה פּריץ... נאָר ווינטער, ווי ווארעם איהר זאָלט ניט געהן אָנגעטהון, נאָר אַז דער פֿראָסט נעמט גוט דורך, גלוסט זיך אָבשטעלען זיך אָנוואַרעמען, איבערחאַפּען דעם אָטהעם און פֿאָהרען וויַיטער. און עס שטעלט זיך מיר פֿאָר, אין דמיון געוויינטליך, אַ קרעטשמע אַ וואַרעמע, אַ סאַמאָוואַר אַ זודיגער און אַ ראָסילפֿלייִשיל אַ פֿרישינקעס מיט אַ הייסער יוך... פֿון אַ זעלכע מחשבות הויבט מיר אָן קלעמען דאָס האַרץ, פּשוט: יִעס ווילט זיך עפּיס נעהמען אין מויל אַריין. איך הויב אָן אַריינשמועסען מיט מיין ערל מכח אַ קרעטשמע, איך וויל געוואָהר ווערען צו ס'איז נאָך וויַיט? ענטפֿערט ער מיר: באַ—ני, ניין הייסט דאָס. פֿרעג איך איהם: שוין נאָהענט? ענטפֿערט ער מיר: עהע, יאָ הייסט דאָס. וויפֿיל נאָהענט — דאָס איז שווער ביי איהם אַרויסצוציהען פֿונ'ם מויל, חאָטש טהו זיך אָן אַ מעשה! און איך שטעל מיר פֿאָר, וואָס וואָלט געווען למשל ווען אויפֿ'ן ערל'ס אָרט זאָל זיין אַ יהודי להבדיל, וואָלט ער דאָך מיר קלאָר געמאַכט ניט נאָר וואו די קרעטשמע איז, נאָר אפילו ווער עס האַלט די קרעטשמע, ווי אַזוי מע רופֿט איהם, און וויפֿיל קינדער ער האָט, און וואָס ער צאָהלט פֿאַר דער קרעטשמע און וואָס ער האָט פֿון איהר, און וויפֿיל יאָהר זיצט ער דאָ, און ווער איז געזעסען פֿריהער — גאַנצע פּעק וואָלט ער מיר דערצעהלט. אַ מאָדנע פֿאָלק דאָס איז! איך מיין טאַקי אונזערע יודעליך זאָלען געזונד זיין. ס'איז גאָר איין אַנדער בלוט, כילעבען!... האָב איך מיר הייסט דאָס געטרוימט וועגען אַ קרעטשמע אַ וואַרעמע, געפֿאַנטאַזירט מכח אַ סאַמאָוואַר אַ הייסען, וכדומה אַזעלכע גוטע זאַכען, ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט, מיין ערל האָט אַ סטאָצקי געטהון צום פֿערדיל, פֿאַרקערעוועט דעם שליטען אַביסעל אויף אַ זייט און עס האָט זיך באַוויזען אַ קליין גרוי שטיבעל באַשאָטען מיט חיַיסען פֿון אויבען ביז אַראָב, אַ פֿעלד-קרעטשמע וואָס אינ'ם ווייסען שנייענדיגען פֿעלד זעהט זי אויס איינע אַליין עפּיס משונה עלענד, ווי אַ פֿערוואָרפֿענע, אַ פֿערגעסענע מצבה... צוגעפֿאָהרען צו דער קרעטשמע גאַנץ בריִיטליך, האָט זיך מיין ערל גענומען מיט'ן פֿערד און שליטעלע אין שטאַל אַריין, און איך האָב מיך געלאָזט גלייך אין קרעטשמע אַריין, געגעבען אַנעפּען די טהיר און... געבליבען שטעהן אויף דער שוועל, ניט אַהער ניט אַהין! וואָס איז

117

די מעשה? די מעשה איז אַ שענע מעשה נאָר אַ קורצע: אין מיטען דער קרעטשמע אויף דער ערד ליגט אַ מת איבערגעדעקט מיט שוואַרצען, צוקאָפּענס שטעהען אַ פּאָר מעשענע לייכטער מיט קליינע ליכטליך, אַרום און אַרום זיצען קליינע קינדער, אָבגעריסען אָבגעשליסען, שלאָגען זיך מיט די הענטליך אין קאָפּ, קלאָגען, וויינען, יאָמערן שרייען: „מאַ—מע! מאַמע!“ און עפּיס אַ הויכער מיט לאַנגע פּיס מיט אַ זומערדיגע צוריסענע נאַקידקע, עפּיס גאָר נישט נאָכ'ן סעזאָן שפּאַנט אַרום הין און צוריק מיט די לאַנגע פיס און ברעכט די הענד און רעדט צו זיך אַליין: „וואָס טהוט מען? וואָס טהוט מען? און וואָס הויבט מען אָן צו טהון?“... אודאי האָב איך פערשטאַנען אויף וואָס פאַר אַ חתונה איך בין דאָ אָנגעקומען! דער ערשטער געדאַנק מיינער איז אפילו געווען: — נח, אַנטלויפען! און איך האָב זיך אַ נעהם געטהון צוריק און געוואָלט מאַכען פיס. נאָר עס האָט זיך צוגעמאַכט אונטער מיר די טהיר און עס האָט מיך ווי פיס ווי צוגעקאָוועט צו דער שוועל און כ'האָב נישט געקענט רידהרען פון אָרט. דערזעהען פאַר זיך אַ פרישען פּאַרשוין האָט דער הויכער יוד מיט די לאַנגע פיס זיך אַ לאָז געטהון צו מיר, אויסגעצויגען צו מיר ביידע הענד, ווי צו מענש וואָס בעט ראַטוניק:

— וואָס זאָגט איהר אויף מיין אומגליק? — מאַכט ער צו מיר און באַהייזט מיר אויף דער חברה וואָס זיצען און וויינען — געשטאָרבען ביי זיי די מאַמע נעבעך! וואָס טהוט מען? וואס טהוט מען? און וואָס הויבט מען אָן צו טהון?

— ברוך דין אמת! — זאָג איך צו איהם און וויל איהם אָנהויבען טרייסטען מיט גוטע ווערטער ווי געוויינטליך, שלאָגט ער מיר איבער אין מיטען די רייד און מאַכט צו מיר אַזוי:

— פאַרשטעהט איהר מיך, אויך די אייגענע מעשה, זי איז געווען אַ געשטאָרבענע, מיין ווייב הייסט דאָס, נאָך פון פאַר אַ יאָהרען, געהאַט די גוטע קריינק, די אמת'ע טשאַכאָטקע, זי האָט נעבאַך אַליין געבעטען אויף זיך דעם טוידט. נאָר וואָס דען? אָט דאָס וואָס מיר זיצען דאָ אין אַ העק אין מיטען פעלד, וואָס טהוט מען? וואָס טהוט מען? און וואָס הויבט מען אָן צו טהון? זאָל איך געהן יאַרגיץ אין אַ דאָרף קריגען אַ פודהרעל און אָבפיהרען זי אין שטעדטיל אַריין, ווי אַזוי לאָזט מען איבער דאָ די קינדער אַליין אין מיטען פעלד? און דאָ געדענט צו נאַכט, גוואַלד, וואָס טהוט מען? וואָס טהוט מען? און וואָס הויבט מען אָן צו טהון?

בײַ די האָזיגע ווערטער האָט זיך מײַן יוד עפּיס מאָדנע צווייַנט, אָהן טרערן, גלײַך ווי צולאַכט זיך, און האָט אַרויסגעלאָזט אַ משונה קול פֿונ׳ם האַלז, גלײַך ווי געהוסט: „הו־הו־הו!“ — אַ שטיק געזונד האָט בײַ מיר צוגענומען דער האָזיגער יוד! וואָס מיר הונגער? ווער מיר קעלט? איך האָב פֿאַרגעסען אַלסדינג מיט אַלע מיט אַנאַנדער און רוף זיך אָן צו איהם:

— איך פֿאָהר פֿון וואָהיל פֿאָהר איך קײַן ראַדאָמישלי און אַ פֿוהר האָב איך זעהר אַ וואוילע. איז אויב דאָס שטעדטיל וואָס איהר זאָגט איז ניט ווײַט פֿון דאַנען, קאָן איך אײַך צוליעב טהון געבען די פֿוהר, און אַליין וועל איך צוואַרטען דאָ, אויב עס דאַרף ניט געדויערען.

— אוי, לאַנג לעבען זאָלט איהר פֿאַר דער מצוה! עולם הבא וועט איהר זיך קויפֿען, ווי איך בין אַ יוד עולם הבא! מאַכט ער צו מיר און חאַפּט מיך שיער אַרום קושען — דאָס שטעדטיל איז ניט ווײַט פֿון דאַנען, סך־הכל אַ ווערסט פֿיער אָדער פֿינף. געדויערען וועט דאָס אָבפֿיהרען ניט מעהר ווי אַ שעה צײַט, און איך שיק אײַך באַלד אָב דאָס פֿוהרעל צוריק. עולם הבא וועט איהר זיך קויפֿען, ווי איך בין אַ יוד עולם הבא! קינדער! שטעהט אויף פֿון דער ערד און דאַנקט, קושט דעם האָזיגען יונגען מאַן אין די הענד אַרײַן, אין די פֿיס אַרײַן, ער ניט אונז זײַן פֿוהר גיט ער אונז; וועל איך אָבפֿיהרען די מאַמען אויפֿ׳ן הייליגען אָרט! עולם הבא, ווי איך בין אַ יוד, עולם הבא!

דאָס וואָרט שמחה איז ניט שייך אַהער, וואָרום די קינדער האָבען דערהערט „אָבפֿיהרען די מאַמע“ זענען זיי צונעפֿאַלען צו איהר און ערשט אָנגעהויבען וויינען איבער אַ נײַס נאָך מיט מעהר פֿרישקײַט. נאָר אַ בשורה איז דאָס בײַ זיי געוועזען אודאי אַ גרויסע, וואָס האָט זיך געפֿונען אַ מענש, וואָס טהוט מיט זיי אַזאַ חסד; נאָר גאָט אַליין האָט איהם אַהער געבראַכט! מע האָט אויף מיר געקוקט ווי אויף אַיין אויסלייזער, עפּיס אַ מין אליהו הנביא, און איך מוז אײַך זאָגען דאָס ריינעם אמת איך אַליין האָב אויף זיך געקוקט בשעת מעשה ווי אויף ניט קיין געוועהנליכען מענשען און בין אויסגעוואַקסען מיט אַמאָל בײַ זיך אין די אויגען, געוואָרען אָט דאָס וואָס מע רופֿט אָן „העלד“. אין דער מינוט בין איך גרייט געוועזען איבערטראָגען בערג, איבערקעהרען וועלטען, נישטאָ דאַכט זיך די זאַך וואָס זאָל זײַן פֿאַר מיר שווער, און עס האָט זיך אַרויסגעריסען בײַ מיר פֿונ׳ם מויל:

— ווייסט איהר וואָס? איך וועל זי טאַקי אַליין אָוועקפֿיהרען מיט מײַן ערל הייסט דאָס, פֿאַרשפּאָרען אײַך מטריח זײַן, אָבריסען פֿון די קינדער.

און וואס ווייטער איך האב געהערט, האט דאס דאזיגע געזינדעל אלס מעהר געוויינט, געוויינט און געקוקט אויף מיר ווי אויף א מלאך פון'ם הימעל, און איך בין ביי זיך אין די אויגען געוואקסען אלץ העכער און גרעסער, כמעט ביז'ן הימעל, פארגעסען בשעת מעשה אז בסך-הכל האב איך נאר מורא זיך צו ריהרען צו א מת, און האב אליין מיט מיינע הענד געהאלפען איהם ארויסטראגען און ארויפלעגען אויפ'ן שליטען, צוגעזאגט מיין ערל נאך א חצי פונגעל מיט נאך א מזומנ'עם טרונק-בראנפען. תחילת האט זיך מיין ערל אפילו אביסעל געקראצט אין דער פאטיליצע, אונטערגעווארטשעט אונטער דער נאז, נאר נאכ'ן דריטען קעלישאק איז ער געווארען ווייכער און מיר זענען אוועק אין וועג אריין אלע דריי, דאס הייסט איך און להבדיל דער ערל און די געשטארבענע קרעטשמערקע חוה נחמה, אזוי האט מען זי גערופען, חוה נחמה בת רפאל מיכאל, איך געדענק דאס אזוי ווי היינט, ווארום א גאנץ וועג האב איך מיר גע'חזר'ט דעם נאמען, וואס דער מאן איהרער האט מיר אנגעזאגט עטליכע מאל, ווארום בשעת מע וועט זי בעגראבען מקבר זיין, טהון איהר רעכט און בעטען זי מחילה וועט מען מוזען וויסען איהר אמת'ן נאמען. האב איך א גאנץ וועג גע'חזר'ט אויף אויסווענינ חוה נחמה בת רפאל מיכאל! חוה נחמה בת רפאל מיכאל! חוה נחמה בת רפאל מיכאל! און מחמת חזר'ן האב איך פארגעסען איהר מאנס נאמען, האטש נעמט מיר אראב דעם קאפ! נור האט מיר איבערגעגעבען זיין נאמען אויך און צוגעזאגט אז איך וועל קומען אין שטעדטיל אריין און וועל נאר אנרופען זיין נאמען, אזוי וועט מען, באלד צונעהמען ביי מיר דעם מת און איך וועל מיר קאנען פאהרען ווייטער, מחמת ער איז דארטען אין יענעם שטעדטיל, זאגט ער, כמה וכמה יאהרען א יום-טוב'ניק, דאס הייסט אלע ימים נוראים פאהרט ער אהין אויף יום-טוב און עס קאסט איהם געלד אין שוהל צו דער שיסעל און להבדיל אין מרחץ און אומעטום. זאגט ער, ניט ער זיי צו לייזען גוזמי נוזמאות! און נאך אפיס האט מיר אנגעזאגט דער קרעטשמער, אנגעטורקעט א פולען קאפ, וואוהין איך זאל צופאהרען, און וואס איך זאל זאגען, נאר ס'איז אלסדינג מיט אמאל ארויסגעפלויגען ביי מיר פונ'ם מח, איהר זאלט זאגען ס'זאל איבערבלייבען האטש א האלב ווארט — גאלע נאר ניט! מיינע אלע געדאנקען האבען זיך געדרעהט נאר ארום איין זאך: איך פיהר א טוידטען — און דאס אליין איז שוין געוועזען גענוג עס זאלען מבולבל ווערען ביי מיר אלע מיינע מחשבות און איך זאל פארגעסען אפילו ווי אזוי מע רופט מיך, ווארום פון קינדווייז אן האב איך מורא פאר טוידטען אימת מות!

בלייבען איינער אַליין מיט איין טוידטען נאָך עד-היום איהר זאָלט מיך אָבגילטען! עס דאַכט זיך מיר אויס אַז די האַלב צוגעמאַכטע כלומר'שט פאַרגלאָצטע אויגען קוקען אויף מיר און זעהען מיך, און די צוגעשלאָסענע טויטע ליפּען וועלען זיך אַט באַלד אויפעפענען און עס וועט זיך לאָזען הערען אַ משונה קול ווי פון אונטער דער ערד, וואָס פון כח הדמיון אַליין קאָן מען פאַלען חלשות! ניט אומזיסט דערצעהלט מען זיך אָן ביי אונז מעשיות וועגען מתים, ווי אַזוי מענשען זענען פון שרעק אַליין געפאַלען חלשות, אַראָב פון זינען אָדער נאָר געבליבען אויפ'ן אָרט...

זענען מיר היימסט דאָס געפאָהרען אין דרייען מיט'ן מת. דעם מת האָב איך אָבגעטראָטען איינע פון מיינע קישענס און אַנידערגעלעגט אין שליטען אין דער ברייט ביי מיר צופוסענס, און בכדי עס זאָלען מיר ניט פלאָנטען זיך קיין אומעטיגע מחשבות האָב איך גענומען קוקען אַרויף אין הימעל אַריין און שטילערהייד געחזר'ט זיך: חוה נחמה בת-רפאל מיכאל! חוה נחמה בת רפאל מיכאל! אַזוי לאַנג ביז עס האָבען זיך די נעמען אָנגעהויבען פלאָנטען ביי מיר אין זכרון און ס'איז שוין אויסגעקומען: חוה רפאל בת נחמה מיכאל, און רפאל מיכאל בת חוה נחמה, און האָב גאָר ניט באַמערקט אַז עס הויבט עפּיס זיך ווי צו ווערען אַלץ טונקעלער און טונקעלער, דער ווינט בלאָזט אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער און דער שניי הערט ניט אויף צו שיטען און צו פאַרשיטען דעם וועג אַזוי, אַז דער שליטען געהט אויף גאָטס בעראָט אין דער וועלט אַריין, און מיין ערל עפּיס הער איך וואָרטשעט, פריהער שטילערהייד, נאָכדעם העכער און שטאַרקער און איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ער בענשט מיך מיט אַ דרייגאָרענדיגע ברכה... פרעג איך איהם: גוי, וואָס איז מיט דיר? ענטפערט ער מיר מיט אַ שפּיי און מיט אַ רציחה זאָל גאָט שומר ומציל זיין און עס עפענט זיך ביי איהם דאָס מויל און ער פאַרשיט מיך מיט ווערטער: סטייטש — זאָגט ער — איך האָב איהם גאָר אומגליקליך געמאַכט מיט זיין פערדיל. איבערדעם וואָס מיר האָבען גענומען אַ טוידטען אויפ'ן שליטען, איז דאָס פערדיל אַראָב פונ'ם וועג און מיר בלאָנזען, און גאָט ווייסט ביז וואַנען מיר וועלען נאָך אַזוי בלאָנזען, וואָרום אַט ווערט נאַכט זענען מיר גאָר פאַרפאַלענע!.. אַוודאַי האָט ער מיר אָנגעזאָגט אַ שענע בשורה, און איך בין גרייט געווען פאָהרען צוריק אין קרעטשמע אַריין, אָבפיהרען צוריק די מצוה, איין עק, אויס עולם-הבא! זאָגט מיר אָבער דער ערל, אַז איצטער איז שוין פאַרפאַלען, נישטאָ ניט קיין אַהין ניט קיין צוריק, וואָרום מיר דרעהען זיך ערגיץ אין מיטען

פֿעלד, דער שוואַרץ-יאָהר ווייסט וואו!.. דער וועג איז פֿאַרשאָטען, דער הימעל איז פֿינסטער, ס'איז שוין שטאָק-נאַכט, דאָס פֿערדיל איז אויסגעמוטשעט צום טויט, אַ מיתה משונה זאָל קומען, זאָגט ער אויף דעם קרעטשמער און אויף אַלע קרעטשמערס פֿון דער גאַנצער וועלט. נעחאַי וואָלט ער זיך זאָגט ער, פֿריהער אויסגעבראָכען אַ פֿוס איידער ער האָט זיך אָבגעשטעלט געבען דער דאָזיגער קרעטשמע! נעחאַי כּי וואָלט זיך, זאָגט ער, איהם געשטעלט פּאַפּעריק דאָס ערשטע גלעזיל בּראָנפֿען איידער ער האָט זיך געלאָזט צורעדען טהון אַזאַ נאַרישקייט, נעהמען צו זיך אַן אומגליק אין שליטען אַריין און איבער אַ האַלבען שמאַרדאָווינעץ פֿאַרפֿאַלען ווערען דאָ אין מיטען פֿעלד צו אַלדע רוחות מיט'ן פֿערדיל אינאיינעם: מילא ער, זאָגט ער, איז נאָך ווי עס איז, אפשר איז איהם באַשערט אָט דאָ אַ מיתה משונה אײַנגעהמען, אָבער דאָס פֿערדיל נעבעך? וואָס האָט ער געהאַט צו דעם דאָזיגען פֿערדיל? אַן אומשולדיגע בהמה, אַ סקאָטינע, וואָס ווייסט די?...

איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז טרערען הערען זיך בײַ איהם אין קול... איך וויל איהם אויסרייידען דאָס האַרץ, זאָג איהם צו נאָך אַ חצי פֿונעל מיט נאָך צוויי גוטע טרונק בראָנפֿען, ווערט ער מלא כעס און זאָגט מיר גאַנץ אָפֿען, אַז טאָמער וועל איך ... אַנשווייגען ווערען, נעהמט ער און וואַרפֿט מיר נאָר אַרויס די מציאה פֿונ'ם שליטען! און איך טראַכט מיר: וואָס טהו איך אַ שטייגער, אַז ער נעהמט טאַקי חלילה און וואַרפֿט מיר אַרויס דעם מת פֿונ'ם שליטען מיט מיך אינאיינעם? אַ קשיא אויף אַיין ערל אַז ער ווערט אין כעס?.. און איך מוז שוין שטומען, זיצען אין שליטען אײַנגענאָרעט אין די קישענס און היטען זיך איך זאָל חאָטש ניט אַנשלאָפֿען ווערען, וואָרום ראשית ווי אַזוי שלאָפֿט מען אַז סע ליעגט אַ מת פֿאַר די אויגען? והשנית האָב איך געהערט, אַז ווינטער אויפ'ן פֿראָסט טאָר מען ניט שלאָפֿען, מען קאָן אַזוי פּאַוואָלינקע אַנשלאָפֿען ווערען אויף אייביג... נאָר ווי אויף צו להכעיס קלעפּען זיך מיר די אויגען דווקא צו חאַפּען אַ דרימעל. איך וואָלט אין דער מינוט דאַכט מיר אַוועקגעגעבען פֿאַר איין דרימעל מי יודע וויפֿיעל!.. און איך רײַס מיר די אויגען, און די אויגען פֿאָלגען ניט. און זיי שליסען זיך פּאַוואָלינקע, און עפֿענען זיך אויף, און שליסען זיך ווידער אַמאָל, און דער שליטען שליטעלט זיך איבערן ווײַסען, טיפֿען, ווייכען שנײַ און עפּיס אַ מאָדנע זיסקייט צוגיסט זיך אין אַלע מײַנע אברים און איך פֿיהל עפּיס אַ משונה גוטסקייט, און עס גלוסט זיך מיר, אַז דאָס זיסקייט מיט דעם גוטסקייט זאָל געדויערען נאָך און נאָך, אַ סך זאָל עס

געדױערט, לאַנג זאָל עס געדױערן... נאָר אַ װײַטיגער כח, איך װײס ניט פֿון װאַנען, שטעהט און טאָרעט מיך: „שלאָף ניט נח, שלאָף ניט“ און איך רײַס אױף מיט גװאַלד די אױגען און פֿון יענער זײַט זיסקײַט לאָזט זיך אױס אַ מין קעלט אינװײניג אין אַלע אברים, און פֿון יענער גוטסקײַט אַ מין מרה שחורה, מיט אַ מורא, מיט אַ פּחד, מיט אַן׳אומעט זאָל זיך דער אױבער־שטער מרחם זײַן! עס װײַזט זיך מיר אױס אַז מײַן מת רוהערט זיך, דעקט זיך אָב און קוקט אױף מיר מיט האַלבצוגעמאַכטע אױגען, װי איינער רעדט: „װאָס האָסטו געהאַט צו מיר, יונגערמאַן, אומברײנגען אַ טױדטע יודינע, אַ מאַמע פֿון קלײנע קינדער, ניט בריינגען זי צו קבר ישראל?..“ און דער װינט בלאָזט, פֿײַפֿט מיט אַ קול פֿון אַ מענשען, פֿײַפֿט מיר גלײַך אין אױער אַרײַן, רױמט מיר אײַן אַ שרעקליכען סוד... און שרעקליכע מחשבות, מורא׳דיגע געדאַנקען, דמיונות קריכען מיר אין קאָפּ אַרײַן, און עס שטעלט זיך מיר פֿאָר, אַז מיר אַלע זענען דאָ אונטערען שניי, אַלע: איך און להבדיל דער ערל און דאָס פֿערדיל זײַנס און דער מת... מיר אַלע זענען טױט, נאָר דער מת — מערקװירדיג! — נאָר דער מת אַלײן, דעם קרעטשמערס חײַב איז לעבעדיג...

און פּלוצים דערהער איך, מײַן ערל סמאָטשקעט דעם פֿערדיל עפּיס זעהר פֿרעהליך, דאַנקט גאָט און צלמ׳ט זיך אין דער פֿינסטער און זיפֿצט, און אַ נײַע נשמה זעצט זיך אַרײַן אין מיר, און איך דערזעה פֿון דערװײַטען בלישטשעט אַרױס אַ פֿײַערל. דאָס פֿײַערל באַװײַזט זיך, װערט באַלד פֿערשװאונדען און באַװײַזט זיך נאָך אַמאָל. „אַ ישוב“ טראַכט איך מיר, און דאַנק און לױב גאָט מיט׳ן גאַנצען האַרצען, און רוף מיך אָן צו מײַן ערל: אַפּניס מיר זענען שױן זאָג איך, אױף אַ שטיקעל דרך? עס װײַזט אױס, זאָג איך, אַז מיר זענען באַלד אין שטעדטיל? — „עהע“! מאַכט צו מיר דער ערל מיט׳ן פֿריהריגען קורצען, שטילען טאָן, שױן זעהן אַ שום כעס, און עס װילט זיך מיר אַרומנעהמען איהם פֿון הינטען און איהם געבען אַ קוש אין פּלײצע פֿאַר דער גוטער בשורה, פֿאַר זײַן גוטען קורצען שטילען „עהע“, װאָס איז מהײַערער בײַ מיר איצטער פֿון דער שענסטער קלוגסטער דרשה. „װי אַזױ רופֿט מען דיך?“ פֿרעג איך איהם און עס װאונדערט מיך פֿאַר װאָס האָב איך איהם ביז אַהער ניט געפֿרעגט זײַן נאָמען. „מיקיטאַ“ — ענטפֿערט ער מיר קורץ מיט אײן װאָרט װי זײַן שטײגער. „מיקיטאַ“? הער איך איבער נאָך אַמאָל און דער נאָמען „מיקיטאַ“ בעקומט בײַ מיר אַ מאָרנעם חן. „עהע“ — ענטפֿערט ער מיר דערױף װי געװײנטליך און עס גלוסט זיך מיר זעהר, אַז

מיקיטא זאל מיר נאך עפיס זאגען, האטש צוויי-דריי ווערטער הילט זיך מיר פון איהם הארכען און מיקיטא ווערט מיט אמאל טהייער ביי מיר אין די אויגען. אויך דאס פערדיל ווינס ווערט ביי מיר טהייער, מלא חן. און איך מאך מיט איהם א שמועס וועגען זיין פערדיל; איך זאג איהם, אז ביי איהם איז א וואויל פערדיל. זעהר א וואויל פערדיל! ענטפערט מיר מיקיטא, „עהע". און א שליבען איז ביי דיר, מיקיטע, זאג איך, אויך א וואוילער! ענטפערט ער מיר „עהע". און מעהר וויל מיין מיקיטא קיין ווארט ניט זאגען האטש בראך איהם אויף צעהן שטיקלעך! „האסט פיינט, זאג איך צו איהם, ריידען, מיקיטא סערדצע?" — ענטפערט ער מיר: „ערע". און איך צולאך מיך, ס'איז מיר פרעהליך, גוט און פרעהליך, גלייך ווי איך האב דא איינגענומען אטשאקאוו, אדער געוואונען אנ'אוצר, אדער ענטדעקט א נייס, וואס קיינער האט דערפון ניט געוואוסט, מיט איינעם ווארט איך בין גליקליך איבערגליקליך! טאמער ווייסט איהר וואס? עס האט זיך מיר געוואלט אויפהויבען דאס קול און אנהויבען זינגען, ווי איהר זעהט מיך לעבען! ס'איז ביי מיר פון תמיד אן אזא טבע, אז עס מאכט זיך אמאל ס'איז מיר גוט אויפ'ן הארצען זינג איך. מיינע זאל לעבען ווייסט שוין מיין כאראקטער, פרעגט זי מיך: „וואס איז שוין נח? וויפיעל האסט דו פערדיענט, וואס דו האסט זיך אזוי צוזינגען?" ביי די ווייבער קומט אוים נאך זייער ווייבערשען שכל, אז פרעהליך איז א מענש נאר דעמאלט, ווען ער פארדיענט; אנדערש קאן גאר א מענש ניט זיין אויפגעלעגט. פון וואנען נעהמט זיך דאס א שטייגער, וואס אונזערע ווייבער זענען א סך מעהר לדוט נאך געלד ווי מיר, מאנספארשוינען? דאכט זיך ווער דארעוועט אויפ'ן געלד? מיר צי זיי? נאר שא! מיר דאכט איך בין שוין ווידער פארקראכען קיין בויבעריק?..

זענען מיר הייסט דאס געקומען מיט גאטס הילף אין שטעדטיל אריין נאך פאר פריה, דאס שטעדטיל האט געהאלטען נאך אין רעכטען שלאף, ס'איז נאך געווען ווייט צו טאג, קיין פייעריל זעהט מען ניט אין ערגיץ, קוים דערזעהען א שטיבעל מיט א גרויסען טהויער און מיט א בעזעמעל אויפ'ן טהויער— א סימן פון איין אכסניא, האבען מיר זיך אבגעשטעלט, אראבגעקראכען און גענומען בייטשע, איך מיט מיקיטא'ן, קלאפען מיט די קולאקעס אין טהויער אריין, געקלאפט-געקלאפט, קוים מיט צרות גאט האט געהאלפען מיר האבען דערזעהען א פייעריל אין פענסטער, נאכדעם האבען מיר דערהערט עמיצער שליאפעט מיט די פים און עס לאזט זיך הערען א קול פון יענער זייט טהויער: ווער איז

– עפּענט, זאָג איך, פּעטער, וועט איהר פאַרדינען עולם-הבא!
– עולם-הבא? ווער זייט איהר? – מאַכט דאָס קול פון יענער זייט און הויבט אָן עפּענען דעם שלאָס.
– עפּענט אויף, זאָג איך, איך האָב געבראַכט צופיהרען אַהער אַ מת.
– אַ וואָס?
– אַ מת!
– וואָס הייסט אַ מת?
– אַ מת הייסט אַ געשטאָרבענער. אַ געשטאָרבענע יודינע האָב איך אַהער געבראַכט צופיהרען פון אַ דאָרף, פון אַ קרעטשמע.
און פון יענער זייט טהויער איז געוואָרען שטיל. מע האָט נאָר געהערט ווי עס האָט זיך צוגעמאַכט צוריק דער שלאָס און די פיס האָבען אָוועקגעשליאָפּעט ווייטער און אויך דאָס ליכט איז פאַרלאָשען געוואָרען – און געה און שריי חי וקים. האָט דאָס מיך שוין פאַרדראָסען און רוף מיך אָן צו מיין ווערל, ער זאָל מיר העלפען קלאַפּען מיט די קולאַקעס אין פענסטער אַריין, און מיר האָבען זיך גענומען ביידע קלאַפּען אַזוי געשמאַק, אַז דאָס פייערל האָט זיך ווידער אָנגעצונדען און דאָס קול האָט זיך ווידער געלאָזט הערען פון יענער זייט טהויער:
– וואָס ווילט איהר האָבען פון מיין לעבען? וואָס פאַר אַ פּריטשעפּע?
– אין גאָטעס ווילען – בעט איך זיך ביי איהם ווי ביי אַ גזלן, – האָט רחמנות, איך בין דאָ מיט אַ מת!
– מיט וואָסער אַ מת?
– דעם קרעטשמאַרס ווייב.
– וואָסער קרעטשמאַר?
– איך האָב פאַרגעסען ווי ער הייסט, נאָר זי רופט מען חוה מיכאל בת הנה רפאל, מיין איך הנה רפאל בת חוה מיכאל, הנה חוה חנה מיין איך...
– איהר וועט ניט אַוועקגעהן פון דאַנען, שלים מזל! אָט נים איך אייך אָב מיט אַיין עמער וואַסער!
אַזוי מאַכט צו מיר דער בעל אַכסניא און שליאָפּקעט אַוועק פונ'ם פענסטער און פאַרלעשט דאָס פייערל – און געה טהו איהם עפּיס!... ערשט העט העט אין אַ שעה אַרום, אַז עס האָט אָנגעהויבען שאַריען אויף טאָג, האָט זיך אָדיפגעעפענט אַ שטיקעל טהויער און עס האָט אַרויסגעשטעקט אַ שוואַרצע קאָפּ מיט ווייסע פעדערען און רופט זיך אָן צו מיר:
– דאָס האָט איהר געטאַראַבאַנעט אין די פענסטער אַריין?

125

— איך, וועד דען?

— וואס האט איהר געהאלט?

— איך האב געבראכט א מת.

— א מת? פיהרט איהם צו צום שמש פון חברה קדישא.

— וואו זיצט דא דער שמש אייערער? ווי אזוי רופט מען איהם?

— יחיאל רופט מען איהם, דעם שמש, און זיצען זיצט ער בארג ארויף, טאקי ניט וויט פון באד.

— וואו איז דא ביי אייך ערגיץ די באד?

— די באד ווייסט איהר ניט? איהר זענט א פנים נישט קיין היגער? פון וואנען איז א יונגער מאן?

— פון וואנען איך בין? פון ראדאמישלי, א ראדאמישלער בין איך, נאר פאהרען פאהר איך פון זוואהיל און דעם מת פיהר איך פון א קרעטשמע דא ניט וויט, טאקי דעם קרעטשמערס ווייב, זי איז געשטארבען פון דער טשאהאטקע.

— ניט דא געדאכט! וואס זשע געהער זיך עס אן מיט אייך?

— מיט מיר? גאר ניט. איך בין דורכגעפאהרען פארביי, האט ער מיך געבעטען, דער קרעטשמער הייסט דאס, ער זיצט אין מיטען פעלד, מיט פיצ־לעך קינדער, ניטא זי וואו צו בעהאלטען האב איך מיך מישב געווען, יענער בעט, פארדינען עולם הבא, פאר וואס ניט?

— די מעשה איז עפים ניט גלאט, מאכט ער צו מיר. איהר וועט זיך מוזען זעהען פריהער מיט די גבאים.

— ווער זענען ביי אייך א שטייגער די גבאים? וואו, זאג איך, זי־צען זיי?

— די גבאים ווייסט איהר ניט? רב שעפסעל א גבאי, זיצט אויף יענער זייט מארק. רב אלעזר משה א גבאי, זיצט סאמע אין מיטען מארק, און רב יוסי אויך א גבאי, זיצט נעבען אלטען בית המדרש. דער עיקר וועט איהר דארפען זעהען זיך מיט רב שעפסלען, ער איז דער גאנצער טהוער ביי אונז. א הארטער יוד, זאג איך אייך פריהער, איהר וועט איהם אזוי גיך ניט איינבייסען.

— א שיינעם דאנק אייך, זאג איך, איהר זאלט דערלעבען אנזאגען בעסערע בשורות! ווען וועל איך קאנען זיך מיט זיי זעהען?

— וואס הייסט ווען? אם ירצה השם אין דערפריה נאכ׳ן דאווענען.

126

— מזל־טוב אײַך! װאָס־זשע זאָל איך טהון דערװײַל? לאָזט מיך װאַטש אַרײַן אַבּיסעל אָנװאַרעמען זיך. ס'איז בײַ אײַך אַ מין סרום אַ פּנים?

דערהערט די דאָזיגע װערטער, האָט מײַן בעל־אכסניא גאַנץ פֿײַן פֿאַרשלאָסען צוריק דעם טהױער — און שאַ, שטיל װי אויף אַ בית־הקברות. װאָס טהוט מען װײַטער? מיר שטעהען מיט'ן שליטען אין מיטען גאַס, מיקיטאַ פֿײַערט, װאָרטשעט, קראַצט זיך אין דער פּאָטיליצע, שפּײַט און שיט מיט דרײַנאָרעדיגע ברכות: אַ מיתה משונה זאָל קומען, זאָגט ער, אויפ'ן קרעטשמער און אויף אַלע קרעטשמאַרס פֿון דער גאַנצער װעלט. מילא ער אַלײן, זאָגט ער, װאַפּט איהם דער רוח! — אָבער זײַן פֿערדיל! װאָס האָט מען, זאָגט ער, צו זײַן פֿערדיל, װאָס מע מאַרעט דאָס פֿון הונגער און פֿון קעלט? אַנ'אומשולדיגע בהמה, אַ סקאָטינע, װאָס װײסט זי?... ס'איז מיר אַ חרפּה אַ בושה פֿאַר דעם ערל, און איך טראַכט מיר בשעת מעשה: װאָס קלערט אַ שטײנער זײַן קאָפּ װעגען אונז, יודען? װאָס פֿאַר אַ פּנים האָבען מיר, יודען, רחמנים בני רחמנים, קעגען זײ, ערלים, גראָבע לײַט, אַז אײן יוד דעם אַנדערען װיל די טהיר ניט עפֿענען, לאָזט נישט אַרײַן זיך אָנװאַרעמען אפילו, װעגען מיר דאָך טאַקי װערט דרײַ מאָל אַזױ פֿיעל װאָס מיר האָבען!... און אָט אַזױ בין איך מצדיק את הדין, דאָס הײסט איך געפֿין פֿאַר רעכט אַלסדינג, װאָס מיר האָבען און מאַך שולדיג דעם גאַנצען כלל, װי געװײנטליך אַ יוד בשעת דער אַנדערער יוד װיל איהם נישט טהון קײן טובה. קײן אומה ולשון רעדט ניט אויף אונז אַזױ פֿיעל שלעכטס װי מיר אַלײן. טױזענד מאָל אַ טאָג קאָנט איהר הערען פֿון װאָסער אַ יודען איהר װילט אַזעלכע מינים װערטער: „אַ יוד איז דיר קײן קאַטאָװעס ניט!" „מיט אַ יודען װילט איהר עפּיס מאַכען?" „מיט אַ יודען איז גוט קוגעל עסען!" „דאָס קען נאָר אַ יוד" „העריסט, דערויף איז דאָך עס אַ יודוניו!" „אױ, אַ יוד, אַ יוד!" וכדומה אַזעלכע שענע קאָמפּלימענטען. איך װאָלט אַ בעלן געװען װיסען, װי אַזױ איז בײַ „זײ", אַז עס מאַכט זיך אײנער דעם אַנדערען װיל ניט העלפֿען, פֿאַלט מען אויך אָן אויפ'ן כלל און מע זאָגט, אַז דאָס גאַנצע פֿאָלק איז ניט װערט װאָס די ערד טראָגט דאָס? נאָר שאַ! איך בין שוין דאַכט מיר װידער אַװעק קײן בױבעריק?...

שטעהען מיר הײסט דאָס מיט'ן שליטען אין מיטען מאַרק און װאַרטען ביז עס װעט װערען רעכט טאָג און די שטאָדט װעט אָנהױבען אַרױסװײַזען סימנים אַז זי לעבט, און כך הוה, עס האָט זיך געלאָזט הערען ערגיץ אַ ריק פֿון אַ טהיר, אַ קרעכץ פֿון אַ נעמער, פֿון אַ צװײ דרײַ קומענס האָט זיך

בעווינען א רויך, און א קרעכצען פון העהנער האט זיך געלאזט הערען אלע מאל שטארקער און לעבעדיגער; עס האבען זיך געעפענט אלע טהירען און עס האבען זיך אנגעהויבען בעווייזען גאטס באשעפענישען אין געשטאלטען פון בהמות, קעלבלעך, ציגען, און להבדיל, יודען, ווייבער און מיידלעך פאר-בונדען מיט ווארעמע שאלען און פארוויקעלט ווי די ליאלקעס, איינגעהויקערט אין דרייען און איבערגעפרוירען ווי די קיסלעצעס—הקצור, מיין שטעדטיל האט אויפגעלעבט, ווי א לעבעדיגער מענש א שטייגער. עס האט זיך אויפגעכאפט, אבגעוואשען נעגעל-וואסער, געכאפט אויף זיך דאס מלבוש און גענומען זיך צו דער ארבייט: די מאנסבילען צו עבודת הבורא, דאווענען, לערנען, זאגען תהלים, און די ווייבער צו די אויוועגס, צו די באקריישים, צו די קעלבלעך מיט די ציגען און איך האב מיך גענומען צו נאכפרעגען זיך אויף די גבאים, וואו זיצט דא ערגיץ רב שעפסיל, רב אלעזר משה, רב יוסי? געהמט מען מיך צום עקזאמען: וואסער שעפסיל, וואסער אלעזור משה און וואסער יוסי? פארהאן, זאגען זיי, דא אין שטעדטיל עטליכע שעפסלען, עטליכע אלעזור משה׳ס און עטליכע יוסי׳ס. און אז איך האב זיי געזאגט, אז איך דארף צו די גבאים פון חברה קדישא, האבען זיי זיך ווי דערשראקען און גענומען אויס-טאפען ביי מיר, וואס בעדארף עס א יונגערמאן אזוי פריה צו די גבאים פון חברה קדישא? האב איך מיך נישט געלאזט לאנג טאפען און האב זיי אנטפלעקט מיין הארץ, אויסגעזאגט דעם גאנצען סוד מיט דער באמבע וואס איך האב אויף זיך גענומען, האט איהר בעדארפט זעהען וואס עס האט זיך געטהון! איהר מיינט, מען האט זיך געכאפט מיך באפרייען פונ׳ם אומגליק? חס ושלום! מע איז נאר געלאפען איטליכער בעזונדער אין דרויסען א קוק טהון אויפ׳ן שליטען, צי עס ליגט טאקי דארטען א מת, צי ס׳איז אן אויסגעטראכטע מעשה? און דערווייל איז געווארען ארום אונז א רעדעל פון מענשען, וואס האבען זיך געביטען, דאס הייסט מחמת קעלט זענען די מענשען אוועק און אויף זייער ארט האבען זיך צונויפגעקומען אנדערע מענשען, גע-קוקט אין שליטען אריין, געשאקעלט מיט די קעפ, געקנייטשט מיט די פלייצעס, זיך צופרעגט ווער איז דער בר מינן, און פון וואנען, און ווער בין איך, און ווי קומט ער צו מיר, און נישט געגעבען מיר קיין הילף פון דאנען אהין. קוים-קוים האב איך געפועל׳ט, מע זאל מיר אנווייזען וואו זיצט דא ערגיץ רב שעפסיל דעם גבאי, האב איך איהם געטראפען שטעהן מיט׳ן פנים צו דער וואנט איינגעוויקעלט אין טלית ותפילין און דאווענען אזוי געשמאק מיט אזא זיסען נגון און מיט אזוי פיעל התפעלות, אז ממש די ווענט האבען

נעֶזוּנגעֶן. עֶר האָט געֶקנאַקט מיט די פֿינגער, געֶבאָמקעֶט און געֶ'דבק'עֶט זיך, געֶמאַכט משונה מאָדנעֶ העויות. איך האָב מיך הערט איהר, מיר מחיה געֶוועֶן, וואָרום עֶרשטעֶנס האָב איך ליעב גלאַט הערעֶן אַזאַ מין דאַוונעֶן, והשנית, האָב איך געֶקעֶנט דערוויַיל אָנוואַרעֶמעֶן אַביסעֶל די איבערגעֶפֿרוירעֶנעֶ ביינער, און אַז דער רב שעֶפּסיל האָט אויסגעֶדרעֶהט צו מיר דאָס פּנים, זעֶנעֶן אין די אויגעֶן ביי איהם נאָך געֶשטאַנעֶן טרעֶהרעֶן, און אויסגעֶזעֶהעֶן האָט עֶר ביי מיר אין די אויגעֶן ווי אַ געֶטליכער מענש, אַ קדוש, וואָס די נשמה זיינעֶ איז אַזוי וויַיט פֿון דער ערד, ווי דער גרויסער פֿעֶטער גוף זיינער איז וויַיט פֿונ'ם הימעֶל. און מחמת עֶר האָט נאָך געֶהאַלטעֶן אין מיטעֶן דאַוונעֶן און האָט נישט געֶוואָלט מפסיק זיין, האָט עֶר זיך אויסגעֶשמועֶסט מיט מיר אויף „לשון קודש“, דאָס הייסט אויף אַזאַ מין שפּראַך, וואָס באַשטעֶהט פֿון מאַכעֶן מיט די העֶנד, ווינקעֶן מיט די אויגעֶן, קנייטשעֶן מיט די פּלייצעֶס, דרעֶהעֶן אַביסעֶל מיט'ן קאָפּ און אַביסעֶל מיט דער נאָז און אַ פּאָר לשון קודש ווערטער וואַרפֿט זיך אויך דורך בתוכם. אויב איהר ווילט קאָן איך אייך איבערגעֶבעֶן דעֶם דאָזיגעֶן שמועס וואָרט ביי וואָרט; מסתמא ווערט איהר שוין אַליין פֿאַרשטעֶהן וועֶלכעס האָט געֶקעֶהרט צו מיר און וועֶלכעס צו איהם.

— שלום עליכם אייך, ר' שעֶפּסיל.

— עליכם שלום. אי אָ... על הספסל. .

— אַ דאַנק, איך בין שוין גענוג געֶזעֶסעֶן

— נו, אָ?.. מה? מה?. .

— איך האָב צו אייך אַ בקשה, רב שעֶפּסיל. איהר ווע'ט פֿאַרדינעֶן עולם הבא.

— עולם הבא? טוב... אלא מה? מה?

— איך האָב אייך געֶבראַכט אַ מת.

— מת? מי מת?

— אָ דאָ ניט וויַיט איז פֿאַרהאַן אַ קרעֶטשמעֶ, זיצט דאָרט אַ יוד אַ איין אָרעֶמאַן נעֶבעֶך, איז ביי איהם ניט דאָ געֶדאַכט געֶשטאָרבעֶן דאָס וויַיב פֿון דער טשעֶכאָטקעֶ, געֶלאָזט קינדער קליינעֶ, אַ גאָטס רחמנות, וועֶן איך דערבאַרעֶם זיך ניט אויף זיי ווייס איך ניט וואָס עֶס וואָלט נעֶבעֶך געֶטהון דער קרעֶטשמער אין מיטעֶן פֿעֶלד מיט אַ בר מינן.

— ברוך דין אמת... אלא נו?... מעות? חברה קדישא?...

— וואסער מעות? ווער מיר מעות? יעֶנער איז אַן אָרעֶמאַן, אַן עני ואביון, אַ מטופּל מיט קינדער; איהר וועט פֿאַרדינעֶן עולם הבא, רב שעֶפּסיל.

— עולם הבא? טוב, טוב מאד! אלא מה? מה? הקדש? יהודים! נו? גם כן קבצנים! אי־אָ! נו—פֿע!

און מחמת איך האָב ניט פֿערשטאַנען, וואָס ער מיינט דערמיט, האָט ער זיך מיט כעס אויסגערעדט ווידער אַמאָל מיט'ן פּנים צום וואַנט און האָט שוין גענומען דאַוונען נישט מיט אַזאַ היטץ ווי פֿריהער, שוין אַביסעל שטילער, נידעריגער מיט אַ טאָן, כמעט אויף אַ קוויטש, און געשאָקעלט זיך ניך—ניך, מיט'ן קוריער־צוג, אַראָפּגעוואָרפֿען פֿון זיך דעם טלית ותפילין און אָנגעפֿאַלען אויף מיר נאָכדעם מיט אַ מין כעס, גלייך ווי איך וואָלט איהם קאַליע געמאַכט אַ יריד, געקוילעט די קאַפּאָטע. סטייטש, זאָגט ער, דאָס שטעדטיל איז אַזאַ אָרעם שטעדטיל, האָט אויף זיך גענוג אייגענע קבצנים, וואָס אַז זיי שטאַרבען מוזען זיי נאָך מאַכען אויף תכריכים, קומט מען אַהער נאָך פֿון פֿרעמדע ערטער, פֿון דער גאַנצער וועלט אַהער! אַלע אַהער!... האָב איך מיך פֿאַרענטפֿערט ווי ווייט מעגליך, אַז איך בין נאָר דאָ אודאי נאָט די נשמה שולדיג, אַז דאָס איז נישט מעהר ווי אַ מת מצוה, עליהיי מע האָט געפֿונען, זאָג איך, אין גאַס אַ טויטען און מע דאַרף איהם טהון זיין רעכט, ברייננען צו קבר ישראל? איהר זענט דאָך זאָג איך, אַן ערליכער יוד, אַ פֿרומער, מע קען דאָך דערמיט פֿאַרדינען עולם הבא! איז ער נאָך מעהר אָנגעפֿאַלען אויף מיר, כמעט קאָן מען זאָגען ער האָט מיך דורכגעטריבען. דאָס הייסט נישט געטריבען ממש, נאָר דערגאַנגען די יאָהרען מיט ווערטער:

— אַזוי? איהר זענט אַ יונגערמאַן פֿון עולם הבא? געהט זשע זיך דורך אַביסעל ביי אונז אין שטעדטיל, טהוט עפּיס דערצו מע זאָל אַזוי ניט שטאַרבען פֿון הונגער און פֿריערען פֿון קעלט, וועט איהר זיך קויפֿען עולם הבא! אַני־עולם הבא־יוד! אַ יונגערמאַן וואָס האַנדעלט מיט עולם הבא! געהט אייך געזונדערהייד מיט אייער סחורה צו די הולטייעס אפשר וועלען זיי ביי אייך האַנדלען עולם הבא? מיר האָבען אונזערע אייגענע מצוות און מעשים טובים, און אַז עס וועט זיך אונז פֿאַרגלוסטען אַ חלק לעולם הבא, וועלען מיר זיך געפֿינען אַן עצה אָהן אייך!

אַזוי זאָגט צו מיר דער גבאי רב שעפּסיל און באַגלייט מיך אַרויס מיט כעס און מיט אַ רעכטען קנאַק מיט דער טהיר, און איך שווער אייך בנאמנות— מיר זעהען זיך דאָך מיט אייך דאָס ערשטע מאָל און אפשר דאָס לעצטע מאָל, — פֿון יענעם פֿריהמאָרגען אָן האָב איך בעקומען עפּיס אַ בעזונדערע מין שנאה צו ערליכע אַלט־פֿרענקישע יודען, פֿיינט געקריגען די וואָס דאַוונען הויך און דבקה'ן זיך און באַטקען און מאַכען העויות, פֿיינט געקראַגען

פֿרומאַקעס און די אַלע מינים יודען, וואָס ריידען מיט גאָט, וואָס דינען גאָט און וואָס טהוען אַלסדינג נאָר לשם שמים, כלומר'שט פֿון גאָטס וועגען. אמת, איהר וועט מיר זאָגען, אַז ביי די היינטיגע, ביי די אויפֿגעקלערטע, איז פֿאַרהאַן נישט מעהר און אפשר נאָך ווינציגער יושר ווי ביי די אַמאָליגע, ביי די פֿרומאַקעס? גם קען זיין אַז גערעכט זענט איהר, נאָר וואָס דען? דער פֿאַרדראָס איז חאָטש ניט אַזוי גרויס, מע רעדט חאָטש ניט מיט גאָט. אַי וועט איהר פֿרעגען, למאַי שלאָגען זיך די היינטיגע אַזוי פֿאַר'ן אמת, לעגען איין די וועלט, גלייך ווי דער רוח חאַפּט זיי אַוועק, און קומט צו עפּים, — לאָזט זיך אויס, אַז סע הויבט זיך גאָר ניט אָן? נאָר שאַ! איך בין 'שוין' דוכט זיך ווידער אין בויבעריק?...

האָט מיך הייסט דאָס, דער גבאַי ראשון רב שעפּסיל מחילה דורכגעטריבען. וואָס טהוט מען ווייטער? דאַרף מען געהן ווייטער, צו די איבעריגע הייסט דאָס נבאים. האָט זיך אָבער דאָ עטראָפֿען אַ נס, אַ נס מן השמים, איך האָב פֿאַרשפּאָרט געהן צו די גבאים, וואָרום די גבאים זענען נעגאַנגען צו מיר, זיך באַגעגענט מיט מיר אַ נאָז קעגען אַ נאָז ביי דער טהיר, און אַ מאַך געטהון צו מיר:

— דאָס זענט איהר אפשר דער יונגערמאַן פֿון דער ציג?

— פֿון וואָסער ציג? — פֿרעג איך.

— דער יונגערמאַן הייסט עס, וואָס האָט געבראַכט צופֿיהרען אַהער אַ מת — זענט דאָס איהר?

— יאָ, ס'איז איך; וואָס איז דען?

— קומט צוריק, צו רב שעפּסלען, וועלען מיר זיך אַלע אינאיינעם האַלטען אַנ'עצה.

— האַלטען אַנ'עצה? — זאָג איך — וואָס איז שוין דאָ אַנ'עצה? נעהמט צו ביי מיר דעם מת און לאָזט מיך אָב, וועט איהר זיך קויפֿען עולם-הבא.

— עמיצער האַלט אייך דען? — מאַכען זיי צו מיר — פֿאָהרט אייך מיט'ן מת וואוהין איהר ווילט, אַפּילו קיין ראַדאָמישלי, מיר וועלען אייך נאָך זאָגען אַ דאַנק.

— אַ דאַנק אייך פֿאַר דער עצה — זאָג איך צו זיי.

— ניטאָ פֿאַר וואָס — מאַכען זיי צו מיר און מיר חאַפּען זיך אַריין אַלע דריי צוריק צו שעפּסלען און אַלע דריי גבאים צווישען זיך הויבען אָן ריידען, שפּאַרען זיך, קריגען זיך, כמעט מע זידעלט זיך. יענע צוויי זאָגען

אויף רב שעפּסעלען אַז ער איז תּמיד אַ מחמיר, אַ האַרטער יוד, וואָס איהם איז שווער אײַנצובײַסען, און רב שעפּסעל וואַרפֿט זיך, שמיצט זיך, דרינגט זײַ אוים מיט פּסוקים: „ענײַ עירך קודמין“, אַז די שטאָדט אָרימע לײַט זענען בּילכער. פֿאַלען אָן אויף איהם יענע צווײַ:

— אם כּן איז וואָס? ווילט איהר הײַסט דאָס, דער יונגערמאַן זאָל פֿאָהרען מיט׳ן מת צוריק?

— חס ושלום! — זאָג איך — וואָס הײַסט איך וועל פֿאָהרען מיט׳ן מת צוריק? איך בּין נעקומען אַהער קוים אַ לעבּעדיגער, שיער ניט אומגעקומען אין פֿעלד. דער ערל האָט מיך, לאַנג לעבּען זאָל ער, געוואָלט אַרויסוואַרפֿען אין מיט׳ן ווענ פֿונ׳ם שליטען. איך בּעט אײַך, האָט רחמנות, בּעפֿרײַט מיך פֿונ׳ם מת, איהר וועט אײַך קויפֿען עולם הבּא.

— עולם הבּא איז אַוודאי אַ גוטער בּיסען — ענטפֿערט מיר אײנער פֿון יענע צווײַ, אַ הויכער יוד אַ דאַרער מיט דינע פֿינגער, דער וואָס מע רופֿט איהם אלעזר משה — דעם בּר-מינן וועלען מיר בּײַ אײַך צונעמען און טהון זײַן רעכט, נאָר עטליכע קערבּליך וועט דאָס אײַך קאָסטען.

— וואָס הײַסט? — זאָג איך — לא די איך האָב גענומען אויף זיך אַזאַ מצוה, שיער ניט אומגעקומען אין פֿעלד, דער ערל האָט מיך, לאַנג לעבּען זאָל ער, געוואָלט אַרויסוואַרפֿען פֿון שליטען, זאָגט איהר נאָר געלד?

— האָט איהר דערפֿאַר עולם הבּא! — מאַכט צו מיר רב שעפּסעל מיט אַזאַ פֿאַסקודנע שמײַכעלע, אַז סע גלוסט זיך מיר איהם אָבּבּאָרען, ווי סע גע-הער צו זײַן, נאָר איך האַלט מיך אײַן מיט אַלע כּחות, וואָרום איך בּין דאָך בּײַ זײַ אין די הענד!

— לאָזט זיך דינגען! — זאָגט צו מיר אײנער פֿון די אַנדערע צווײַ גבּאים, דער וואָס מע רופֿט איהם רב יוסי, אַ יודיל אַ קלײַנס מיט אַ האַלבּ בּערדיל אַנ׳אויסגעפּליקטס — איהר האָרפּט וויסען, יונגערמאַן, אַז איהר האָט אויף זיך נאָך אַ באָמבּע: איהר האָט נישט קײַן פּאַפּירען; קײַן פּאַפּירען האָט איהר ניט.

— וואָסערע פּאַפּירען? — פֿרעג איך איהם.

— פֿון וואַנען ווײַסען מיר ווער דער בּר-מינן איז? אפשר איז דאָס גאָר ניט דער וואָס איהר זאָגט? מאַכט צו מיר דער הויכער מיט די דינע פֿינגער, אלעזר משה הײַסט דאָס.

איך שטעה און קוק פֿון אײנעם אויפ׳ן אַנדערען און יענער, דער לאַנ-

נֶער מִיט דִי דִינֶע פִינגֶער, וואָס מֶע רופט אִיהם אלעזר משה, שאָקֶעלט צו מִיט׳ן קאָפּ, און טַייט מִיט דִי דִינֶע פִינגֶער און זאָגט צו מִיר:

— יאָ, יאָ, יאָ. אפשר האָט אִיהר אַלֵיין עֶרגִיץ גֶעקוילֶעט אַ יודֶענֶע און אפשר טאַקִי אַייעֶר אֵייגֶענֶע ווַייב און גֶעבּראַכט צופִיהרֶען אַהעֶר און דעֶרצעֶהלט אַ מַעשׂה: אַ פֶעלד-קרעֶטשמֶע, דעֶם קרעֶטשמאַרס ווַייב, טשאַכאָטקֶע, קלֵיינֶע קִינדעֶר, עולם הבא?..

אַ פּנִים אַז אִיך בִּין גֶעוואָרֶען רעֶכט טויט פון דִי דאָזִיגֶע דבורִים, מחמת יֶענֶער, דעֶר קלֵיינֶער, וואָס מֶע רופט אִיהם רב יוסי, האָט מִיר גֶענומֶען אויסרֵיידֶען דאָס האַרץ, אַז אַיינֶענטלִיך זַיי אַלֵיין וואָלטֶען נִיט גֶעהאַט קֶעגֶען דעֶם נאָר גִישט, ווארום וואָס האָבֶּען זַיי צו מִיר? זַיי וועֶנֶען מִיך חלִילה נִיט חושד, זַיי פאַרשטעֶהֶען גאַנץ גוט, אַז דאָך בִּין אִיך נִיט קֵיין גזלן און נִיט קֵיין קוילֶער, נאָר אִיך בִּין דאָך פאָרט, זאָגט עֶר, אַ פרעֶמדעֶר, און אַ בּר-מִינן, אִיז נִיט קֵיין זעֶקִיל קאַרטאָפלִים, מֶע האָט צו טהון מִיט אַ טויטֶען מֶענשֶען, מִיט אַ מת... ס׳אִיז זאָגט עֶר, בַּיי אונז פאַרהאַן אַ ראַבִּינֶער און להבדיל אַג-אוריאַדנִיק, אַ פּראָטאָקאָל מוז מֶען מאַכֶען...

— יאָ, יאָ, יאָ! אַ פּראָטאָקאָל! אַ פּראָטאָקאָל! — שטעֶלט אַרַיין דעֶר לאַנגֶער וואָס מֶע רופט אִיהם אלעזר משה, און טַייט מִיט׳ן פִינגֶער און קוקט אויף מִיר פון אויבֶּען אַראָב מִיט אַ זעֶלכֶע אויגֶען, גלַייך ווִי אִיך וואָלט דאָ באמת אָבּגֶעטהון עֶפִּיס אַזעֶלכֶס וואָס סֶע קומט מִיר קרִימִינאַל... אִיך האָבּ שוין מֶעהר קֵיין ווערטֶער נִיט; אִיך פִיהל נאָר ווִי אַ שווַייס אִיז מִיר אַרויס-גֶעטראָטֶען אויפ׳ן שטעֶרֶען, און ס׳אִיז מִיר גֶעוואָרֶען, נִיט פאַר אַייך גֶעדאַכט נִישט גוט אויף צו הַלשׁ׳ן, אִיך האָבּ גוט פעֶרשטאַנֶען דִי ווִיסטֶע פִינסטעֶרֶע לאַנגֶע מַיינֶע, ווִי מאוס אִיך האָבּ מִיך דאָ אַרַיינגֶעחאַפּט, ס׳אִיז מִיר גֶעווֶען אַ בזיון מִיט אַ פאַרדראָס מִיט אַ האַרצוועֶהטאָג אִינאַיינֶעם, האָבּ אִיך מִיך מישב גֶע-ווֶען, וואָס ווֶעל אִיך דאָ מאַכֶען מִיט זַיי לאַנגֶע מחוקות? גֶעה אִיך און נֶעהם אַרויס דאָס טַייסטעֶרִיל און רוף מִיך אָן צו דִי דרַיי גבּאִים פון חברה-קדישא:

— העֶרט-זשֶע אויס, יודֶען, דִי מַעשׂה דעֶרפון אִיז אַזוי: אִיך זעֶה שוין, אַז כ׳האָבּ מִיך דאָ גוט אַרַיינגֶעחאַפּט. דעֶר גוטעֶר יאָהר האָט מִיך גֶע-טראָגֶען אִיך זאָל זִיך אָבּשטעֶלֶען אִין אַ פֶעלד-קרעֶטשמֶע אָנוואַרעֶמֶען זִיך און טרעֶכֶען אַקוראַט דעֶמאָלט ווען דעֶם קרעֶטשמאַרס ווַייב פאַרגלוסט זִיך מאַכֶען אַ שטאַרבּ, און העֶרֶען ווִי אַ יוד אַ נאַרעֶמאַן, אַ מטופּל מִיט קִינדעֶר בֶּעט זִיך, רעֶדט מִיך צו אִיך זאָל זִיך קויפֶען עולם הבא, בֶּעדאַרף עֶס מִיך קאָס-טֶען רבּי-גֶעלד. אַט האָט אִיהר אַייך מַיין טַייסטעֶר מִיט גֶעלד, אִיך פאַרמאָג

אַרום און אַרום בסך הכל אַ קערבליך עטליכע און זיבעציג; נעהמט אַייך און טהוט אַייך ווי איהר פאַרשטעהט; מיר לאָזט נאָר איבער אויף דער הוצאה ביז ראַדאָמישלי, און נעהמט צו ביי מיר חלילה בר-מינן און לאָזט מיך אַרוים פון דאַנען מיט׳ן לעבען.

אַ פנים, אַז מיינע ווערטער זענען געזאָגט געוואָרען מיט האַרץ, וואָרום אַלע דריי גבאים האָבען זיך איבערגעקוקט צווישען זיך, נישט געוואָלט זיך צורירען צו מיין טייסטעריל מיט געלד, און האָבען מיר געזאָגט, אַז ס׳איז ביי זיי חלילה ניט סרום; אמת, דאָס שטעדטיל איז טאַקי אַן אָרעם שטעדטיל און קבצנים זענען ביי זיי פאַרהאַן אַ סך מעהר פון נגידים, נאָר נעהמען אָנ-פאַלען אויף אַ פרעמדען מענשען און זאָגען איהם: „זשיד, דאַוואַי ראָשע״ — דאָס פע! מהיכתיתי, וויפיל איך וועל געבען מיט מיין גוטען ווילען, איז גוט; פטור בלא כלום דאָס געהט ניט, ס׳איז אַיין אָרעם שטעדטיל; היינט עסים שמשים, חברה נושאי המטה, תכריכים, בראַנפען, קרקע-געלד, געוויינטליך צו ביסלעך, שיטען דאַרף מען ניט, וואָרום שיטען האָט קיין שיעור ניט!

מילא. וואָס זאָל איך אַייך נאָך דערצעהלען ווייטער? דער קרעטש-מער זאָל פערמאָגען די רי״ש אלפים, וואָלט זיין חייב ניט געקאָנט האָבען אַזאַ לויה ווי זי האָט געהאַט! דאָס גאַנצע שטעדטיל איז זיך צונויפגעלאָפען אָנ-קוקען דעם יונגעמאַן, וואָס האָט געבראַכט אַ ברמינן. איינער דעם אַנדערען האָט איבערגעגעבען די מעשה מיט אַ יונגעמאַן און מיט אַ ברמינן זעהר אַ רייכען, אַ רייכע שווינגער (פון וואַנען האָבען זיי גענומען, אַז ס׳איז מיין שווינגער?) איז מען געקומען מקבל פנים זיין דעם רייכען יונגעמאַן, וואָס האָט געבראַכט די רייכע שווינגער און שיט מיט געלד... מע האָט ממש געטייט אויף מיר מיט די פינגער, און אָרימע לייט? כחול הים! זינט איך לעב, זינט איך שטעה אויף מיינע פיס האָב איך אַזוי פיעל אָרימע לייט ניט געזעהען! ערב יום כפור פאַר דער שוהל איז גאָר קיין דמיון ניט! מע האָט מיך געשלעפט פאַר די פאָלעס, געריסען אויף שטיקלעך. אַ קליינינקייט, אַ יונגערמאַן וואָס שיט מיט געלד? אַ גליק וואָס די גבאים האָבען זיך אָנגענומען מיין קריוודע, נישט דערלאָזט מיך איך זאָל אַוועקגעבען דאָס גאַנצע געלד, און איבערהויפט יענער הויכער וואָס מיט די דינע פינגער, אלעזר משה הייסט דאָס, איז ניט אָבגע-טראָטען פון מיר אויף קיין רגע און האָט ניט אויפגעהערט צו טענען מיט מיר און טייטען מיט די פינגער: „יונגערמאַן! שיט נאָר נישט מיט קיין געלד! שיטען האָט קיין שעור ניט!“ נאָר וואָס מעהר יענער האָט געטענעט, איך זאָל ניט „שיטען“, האָבען זיך אַלץ מעהר געקליבען אַרום מיר שלעפערס

134

און געריסען פון מיר שטיקער פלייש: „נישקשה! — האָבען געשריגען די אָרימע לייט — נישקשה, אַז מע באַגראָבט אַזאַ רייכע שווינגער, מעג מען זיך לאָזען קאָסטען נאָך אַ פּאָר גראָשענס! די שווינגער האָט איהם געלאָזט גענוג געלד! תויץ זיין שאָדען אויף אונז געזאָגט געוואָרען!"

— יונגערמאַן! — שרייט איינער אַ שלעפּער און שלעפּט מיך ביי דער פּאָלע — יונגערמאַן! גיט אונז אויף צווייען איין האַלב קערבּיל! חאָטש אַ פערציגער ניט אונז! מיר זענען צוויי געבּאָדענע קאַליקעס, איינער אַ בּלינדער, דער אַנדערער אַ קרומער, גיט אונז חאָטש אַ גילדען, אַ גילדען אויף צוויי קאַליקעס, צוויי קאַליקעס איין גילדען זענען תמיד ווערטה!..

— וואָס הערט איהר, וואָס ער ווערט אייך דערצעהלען קאַליקעס? — שרייט נאָך אַ שלעפּער און שטופּט אָב יענעם שלעפּער מיט די פיס — אָט דאָס הייסט בּיי איהם קאַליקעס? אַ קאַליקע איז מיין ווייב, אָהן הענד אָהן פיס, אָהן לייב און לעבען און מיט קליינע קינדער אויך קראַנקע, גיט מיר חאָטש יונגערמאַן, נאָך אַ פּיטאַקעל, וועל איך זאָגען קדיש נאָך אייער שווינגער זי זאָל האָבען אַ ליכטיגען גן-עדן!

איצטער לאַך איך, דעמאָלט בּין איך געוועזען ווייט פון געלעכטער, וואָרום די חברה אָרימע לייט זענען געוואַקסען ווי אויף הייוועז, מע האָט אין איין האַלבע שעה פאַרפלייצט דעם גאַנצען מאַרק; ס'איז אונמעגליך געוועזען זיך רידרען מיט דער מטה. די חברה שמשים האָבען מיט שטעקענס געמוזט נעהמען זיך צוטרייבען דעם עולם. איז דערפון אַרויס אַ געשלעג האָבען זיך שוין אָנגעהויבען קלויבען אַרום אונז גוים אויך אין גויעס און שקציםלעך און שיקסעס לרוב, בּיז עס האָט דערגרייכט אין די הויכע פענסטער, פאַרשטעהט איהר, און עס האָט זיך באַוויזען דער אָדון דער אוראַדניק רייטענדיג אויף אַ פערד מיט אַ בּייטשעל אין דער האַנד און האָט מיט איין קוק און מיט עטליכע גוטע בּייטשלעך צוטריבען דעם גאַנצען עולם ווי די פייגעלעך און אַליין איז ער אַראָב פונ'ם פערד און צוגעגאַנגען צו דער מטה, חוקר ודורש זיין וואָס דאָ טהוט זיך, ווער איז דאָס געשטאָרבען, פון וואָס איז מען געשטאָרבען, און וואָס איז אַזוי פאַרפלייצט דער מאַרק? צום ערשטען איז איהם געפעלען אַ פרעגע מ'דוין מיך ווער בּין איך, פון וואַנען און וואוהין פאָהר איך דאָס? איז מיר געוואָרען „פרחה נשמתי", און בּין געבליבּען אָהן לשון. איך ווייס ניט, וואָס דאָס איז? דערזעה איך אַנ'אוראַדניק, לאָז איך אָב הענד און פיס, חאָטש איך האָב אויף מיין לעבען נישט אָנגערירט ווי מע זאָגט קיין פליג אויף דער וואַנט, און איך ווייס גאַנץ גוט, אַז אַנ'אוראַדניק איז

אַ מענש, אַ בשר ודם גלײַך מיט אַלע מענשען. אדרבה, איך קען אַ יודען וואָס לעבט מיט'ן אוראַדניק ווי אַנדערע צוויי, געהען אײנס צום אַנדערען צו גאַסט, קומט יום־טוב עסט דער אוראַדניק בײַם יודען פֿיש און דעם יודען איז דער אוראַדניק מכבד מיט אייער, קען זיך גאָר ניט אָבלויבען וואָס פֿאַר אַ גוי דאָס איז! און פֿונדעסטוועגען, אַז איך דערזעה אַן אוראַדניק, אַנטלויף איך. אַ פּנים, אַז ס'איז אַ ירושה־זאַך, וואָרום איך אַליין דאַרף איהר וויסען, קום אַרויס פֿון „געשמיסענע", פֿון די סלאַוויטער הייסט דאָס, טאַקי פֿון די אמת'ע סלאַוויטער וואָס בימי וואַסילטשיקאָוו, וואָס וועגען דעם האָב איך אייך צו דערצעהלען און צו דערצעהלען גאַנצע פּעק! נאָר שאַ! איך בין שוין דאַכט מיר אויף יענער זײַט בויבעריק?...

האָט מיך הייסט דאָס דער אָדון דער אוראַדניק גענומען אויפ'ן צימבעל: ווער בין איך און וואָס בין איך און פֿון וואַנען און וואוהין פֿאָהר איך? געה דערצעהל איהם אַ מעשה, אַז איך זיץ בײַם שוועהר אין וואָהגיל אויף קעסט און דאָס פֿאָהר איך קיין ראַדאָמישל נאָך אַ פּאַס! לאַנג לעבען זאָלען טאַקי די נביאים, וואָס זיי האָבען מיך אויסגעלייזט פֿון אַ צרה: איינער פֿון יענע צוויי נביאים, דער קלײַנער וואָס מיט'ן אויסגעפּליקטען בערדיל, האָט אַוועקגערופֿען דעם אָדון אויף אַ זײַט, מיט איהם עפּיס געסוד'עט זיך דאָרטען, און דער הויכער וואָס מיט די דינע פֿינגער האָט מיך דערווײַלע געלערנט, און אײנגעטײַט מיט די פֿינגער, וואָס איך זאָל זאָגען:

— יהודי בלא! איהר דבר'ט איהם, אַז איהר זענט אַ היגער, נאָר איהר זיצט ניט ווײַט סמוך לעיר, און דאָס איז אייער חמותי, הייסט דאָס די שווינגער אייערע איז נפטר געוואָרען, זענט איהר געקומען אַהער זי מקבר זײַן, און בשעת איהר וועט איהם נתנ'ען אין יד אַרײַן, זאָלט איהר אויסקלערען עפּיס אַ נאָמען פֿון דער הגדה, און דעם ערל אייערען וועלען מיר אַוועקרופֿען אין בית אַרײַן און מכבד זײַן מיט אַ צנצנת יי"ש, לאָז ער זיך ניט דרעהען דאָ פֿאַר די עינים, וועט זײַן טוב מאד!

און דער אָדון דער אוראַדניק איז אַרײַן מיט מיר אין אַ שטוב און האָט מיך גענומען צום פּראָטאָקאָל. נאָר זאָל מיך אַזוי וויסען בייז מיט אייך אָינגאַיי־נעם, ווי איך ווייס וואָס איך האָב איהם דאָרטען אָנגעגעבעט. איך געדענק נאָר אַז איך האָב עפּיס געבעלעבעטשעט מיט דער צונג, וואָס ס'איז מיר געקומען אויפ'ן זינען, דאָס האָב איך געזאָגט, און ער האָט פֿאַרשריבען אויף פּאַפּיר.

— ווי אַזוי רופֿט מען דיך?

— מאָווישע.
— דעם טאַטען?
— איצקאָ.
— וויפיל ביזט דו אַלט?
— נייַנצעהן יאָהר.
— אַ באַווייַבטער?
— אַ באַווייַבטער.
— קינדער פאַרהאַן?
— פאַרהאַן.
— וואָס איז דייַן טהוּעכטס?
— אַ סוחר.
— ווער איז דאָס געשטאָרבען?
— מייַן שווינגער.
— ווי אַזוי האָט זי געהייסען?
— יענטע.
— אידר פאָטער?
— גרשון.
— וויפיל אַלט איז זי געוועזן?
— פערציג יאָהר.
— פון וואָס איז זי געשטאָרבען?
— פון אַ דערשרעק.
— פון אַ דערשרעק?
— פון אַ דערשרעק
— וואָס הייסט פון אַ דערשרעק? — מאַכט ער צו מיר און לעגט אַוועק די פען, פאַרוויכערט אַ פאַפּיראָס און בעטראַכט מיך פון קאָפּ ביז פיס, און איך פיהל, אַז אָט אָט קלעבט זיך מיר צו די צונג צום גומען. האָב איך מיך מיישב געוועזן, איך האַלט שוין במילא אין באַקען שקרים, דאַרף מען באַקען ווייַטער! און איך האָב איהם דערצעהלט אַ גאַנצע מעשה, ווי אַזוי מייַן שווינגער איז געזעסען איינע אַליין איבער איין אַרבייט, געאַרבייט אַ זאָק, און האָט זיך פאַרגעסען אַז אין שטוב זיצט אידר'ס אַ יונגעל, אפרים הייסט ער, שוין אַ בתור'ל פון אַ יאָהר דרייַצעהן, נאָר אַן'אָבגעריסענער נאַר, אַ לעקיש, שפּילט זיך נאָך מיט'ן שאָטען, איז ער זיך מישב און לעגט צונויף אונטער דער שווינגערס פלייצעס ביידע הענד און מאַכט אַ ציגעלע אויף דער

וואַנד פּנים שאָטען און עפענט אויף דאָס טויל און טהוט אַ געשריי „מעשה!“ איז זי אַראָבגעפאַלען פּנים בײַנקעל, די שווינגער הייסט דאָס, און איז געשטאָרבען.

אַזוי וועב איך איהם אַ לאַנג מאָרגנעם ליגען און ער קוקט, לאָזט ניט אַראָב קיין אויג פון מיר די גאַנצע צײַט, און איך רייד, שיט, בעלעבעטשען מיט דער צונג, איך ווייס אַליין ניט וואָס... אויסגעהערט מיך ביז'ן סוף, שפײַט ער אויס, ווישט זיך אויס די רויטע וואָנסעס, גערט אַרויס מיט מיר אין דרויסען אַרויס צו דער מטה, דעקט אויף די שוואַרצע דעק, טהוט אַ קוק דעם געשטאָרבענער אין פּנים, טהוט אַ מאַך מיט'ן קאָפּ, ווי איינער רעדט: ס'איז עפּיס ניט גלאַט!..“ איך קוק אויף איהם, ער אויף מיר, נאָכדעם רופט ער זיך אָן צו די גבאים:

— נו, די געשטאָרבענע קענט איהר באַהאַלטען און איהם, דעם דאָזיגען חברה-מאַן, מוז איך דאָ פאַרהאַלטען ביז איך וועל אויספאָרשען די זאַך, צי ס'איז אמת, אַז דאָס איז זײַן שווינגער און אַז זי איז געשטאָרבען פון אַ דערשרעק.

איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען ווי ביטער און פינסטער מיר איז געוואָרען פון דער דאָזיגער בשורה! פאַר צרות האָב איך זיך אָבגעקערעוועט אָן אַ זײַט און האָב זיך צוויינט, ווי אַזוי מיינט איהר צוויינט? ווי אַ קליין קינד.

— יונגערמאַן! וואָס וויינט איהר? — מאַכט צו מיר יענער, דער קליינטשקער, וואָס מע רופט איהם רב יוסי, און ער טרייסט מיך, רעדט מיך אויס דאָס האַרץ, אַז ס'וועט מיר גאָר ניט שאַדען, וואָרום ממה נפשך, בין איך דאָ ריין — וואָס-זשע האָב איך מורא? — אַז מע עסט ניט קיין קנאָבעל, הערט זיך ניט פּנים מויל — לעגט צו רב שעפּסיל דער גבאי מיט אַזאַ שמייכעלע אַז עס גלוסט זיך מיר אויפוואַרפען איהם צוויי פלאַמפייערדיגע בעטש אין בייזע גראָבע באַקען... גוואַלד! וואָס האָט מיר גענוצט אויסטראַכטען אַזאַ מאוסען גראָבען ליגען, אַרײַנמישען אַהער די שווינגער מײַנע? עס גערט מיר טאַקי מעהר ניט אָב צו מײַנע ווײַדענע קליידער עס זאָל דערגעהן צו איהר די דאָזיגע מעשה, ווי אַזוי איך האָב זי לעבעדיגערהייט באַגראָבען דורך אַ דערשרעק!...

— יודל בלא, שרעקט זיך נאָר ניט אַזוי, גאָט איז מיט אייך! דער אָרון איז גאָר ניט אַזאַ בעזונדער אָרון ווי איהר מיינט. איהר גתנט איהם נאָר אין יד אַרײַן... און דערבײַ וועט איהם ער וועל מיט'ן פּראַקטיקאַל מאַכען בלא... דער [illegible]

איז אַ קלוגער אָרון, אַ דורכגעטריבענער; ער ווייסט גאַנץ גוט אַז אַלסדינג וואָס איהר האָט דאָ גערעדט איז מחילה שקר וכזב.

אַזוי מאַכט צו מיר רב אלעזר משה און טייטעלט מיר מיט די דינע פינגער. איך זאָל קאָנען וואָלט איהם צעריסען אויף צוויי, ווי מע צערייסט אַ שטיינער אַ הערינג. אין גאַנצען האָט ער דאָך מיך אַרויסגעפיהרט אויף דעם ראָזיגען גליטש, ימח שמו וזכרו!...

איך קאָן מעהר נישט דערצעהלען. איך קאָן אפילו ניט דערמאַנען מיך וואָס איך האָב דעמאָלט געהאַט! איהר פערשטעהט דאָך שוין אַליין, אַז די עטליכע גילדען האָט מען ביי מיר צוגענומען, אין קאָטשומענט אַריין האָט מען מיך אַיינגעזוועצט און אַ משפט האָב איך אויף זיך געהאַט — נאָר דאָס איז נאָך אַלץ בלאָטע קעגען דעם וואָס כ'האָב געהאַט נאָכדעם, אַז ס'איז דערגאַנגען צו מיין שוועהר און שוויגער, אַז זייער איידעם זיצט פאַר אַ מת וואָס ער האָט געבראַכט צו פיהרען פון ערגיץ... סע פאַרשטעהט זיך אַז זיי זענען גלייך געקומען צופאָהרען און האָבען זיך געמעלדעט אַז זיי זענען מיינע שוועהר און שוויגער — אָט דאָ האָט זיך ערשט פערקאָכט די רעכטע חתונה: פון איין זייט פאָליציע נעמט מיך אויפ'ן צימבעל: „שענער בחור וואָס דו ביזט! ווי באַלד אַז די שוויגער דיינע יענטע בת גרשון לעבט, הייגט וועער איז געווען די געשטאָרבענע?...” דאָס איז נומער איינס. והשנית האָט זיך גענומען צו מיר די שוויגער זאָל לעבען: „איך פרעג דיך נור איין זאַך: זאָג מיר נור, וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר נעמען און באַגראָבען מיך אַ לעבעדיגע?!...” זעלבסטפערשטענדליך, אַז אויפ'ן משפט האָט זיך אַרויסגעוויזען אַז איך בין ריין ווי גין-גאָלד, עס האָט געקאָסט געלד, מע האָט אַראָבגעבראַכט עדות דעם קרעטשמער מיט די קינדער, און מע האָט מיך פון הגעפענקעניש בעפרייט. נאָר וואָס איך בין דעמאָלט אויסגעשטאַנען און איבערגעליטען פון דער שוויגער — דאָס ווינש איך ניט דעם גרעסטען, דעם ערגסטען שונא! — — —

— פון דעמאָלט אָן אַנטלויף איך פון עולם הבא...

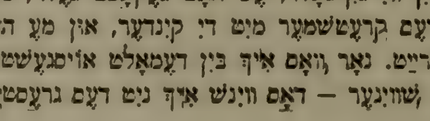

180

די יורשים.

די יוֹרְשִׁים.

(„צו די קליינע פּענשעלעך מיט קליינע השגות״).

א.

די מהדים מיט די שניאורס״... אייגענטליך זענען דאָס געוועזן נור איין מאיר און נור איין שניאור, און געוועזן זענען זיי אַ צווילינג און אַזוי שטאַרק ענליך איינס מיט דאָס אַנדערע, אַז ס׳איז געוועזן צייטען, וואָס איז כמעט אונמעגליך געוועזן צו טרעפען ווער פון די צוויי איז דאָ מאיר און ווער איז דער שניאור.

קינדהייט, דערצעהלט מען, האָט זיך געטראָפען מיט זיי אַ מעשה, מען האָט זיי שיעור ניט פאַרביטען, און אפשר קאָן זיין, אַז מען האָט זיי טאַקי פערביטען, ומעשה שהיה כך היה.

זייער מוטער איז געוועזן, דאַרפט איהר וויסען אַ יודענע אַ קליינינטשקע, נעביך ניט קיין געזונדע, טר זעהר אַ קינדעליגע, דאָס הייסט, זי האָט אויף איהר לעבען שטאַרק געקינדעלט; אַלע יאָהר, אַלע יאָהר האָט זי געהאַט אַ קינד; דאָס קינד האָט אָבער ניט מעהר געמוטשעט זיך ווי אַ יאָהר און איז, נישט פאַר אייך געדאַכט, אַוועקגעקומען אַזוי לאַנג ביז זי האָט אויפגעהערט צו קינדלען און האָט געמיינט ס׳איז איין עק, און צום סוף — דעם אייבערשטענס נסים! — האָט זי נאָך בעגליקט, אויף דער עלטער שוין און דוקא מיט אַ פאָריל! איז איהר אָבער שווער געווען אַליין אויסזויגען ביידע קינדער, האָט זי נעביך געמוזט דינגען אַ צווזוינגערין, אַ ברירה האָט זי געהאַט? אַ כתריאליעווקער יוד, ער מעג זיין ווי אָרים, וועט ער אויף דער נאָס קיין קינד נישט אַרויסוואַרפען און אויף פרעמדע הענד דאָס נישט אַוועקגעבען, סיידען חלילה אַ יתום...

בעשטעלט אַ צווינגערין, האָט די מוטער גענומען זיך מאירן (מאיר איז געווען עלטער פון שניאורן אויף אַ גוטע האַלבע שעה), און שניאורן האָט זי אָוועקגעגעבען דער אַם. נור אַזוי ווי די אַם איז אויך געווען, ניט פאַר אייך געדאַכט, אַ יודינע נישט קיין געזונטע, האָבען ביידע אי מאיר אי שניאור, געהאַט מכות נישט קיין מילך, און זיי זענען ביידע נעביך, אויסגעגאַנגען פון הונגער, געשריגען גאַנצע נעכט, זיך געריסען אויף די גלייכע ווענד.

ויהי היום האָט מען גענומען איינמאָל די קינדער באָדען, געווינטליך אין איין מולטער; אויסגעטהון זיי די העמדלאַך און אַריין געלייגט זיי ביידע אין היים וואַסער אַריין, זענען ביידע ברעקליך געוואָרען רויט און אָנגעבלאָזען ווי פאַחירליך; עס ווייזט אויס, אַז זיי האָבען פון דעם באָד משונה הנאה געהאַט — אַ יוד האָט ליעב אַ באָד... ביידע ווינגערינס זענען געשטאַנען איבער דער מולטער און האָבען אונטערגעגאָסען אַלע מאָל פריש וואַסער און די קינדער האָבען אָנגעקוואָלען, געמאַכט מיט די הענטלעך און מיט די פיסלעך, ווי אַ ושוי-קיל, האָט איהר געזעהן אַמאָל, אַז מען קעהרט איהם איבער מיט'ן בייכעל אַרויף. אָבגעבאָדען, האָט מען דאָס פאָריל אַרומגענומען איינגעהילט אין אַ ליי-לעך (איין ליילעך) און אַריינגעלייגט אין בעט אַריין (אין איין בעט אַריין) זיי זאָלען זיך אַ ביסעל אָבטרוקענען, און אַז ס'איז געקומען צום אָנטהון זיי צוריק די העמדלעך, האָט מען נישט געקאָנט שוין דערקענען, ווער פון די צוויי איז מאיר און ווער איז שניאור? און ס'איז אַוועק אַ שפּאַרעניש צווישען דער מאַמען און די ווינגערין:

— זעה נור, זעה, כ'וואָלט געמעגט שווערען, אַז דאָס איז גאָר מאיר און יענץ איז שניאור!

— ווייס איך וואָס איהר רעדט! דאָס איז שניאור און יענץ איז מאיר! איהר זעהט דען נישט?

— וואָס האָט זיך מיר געחלומ'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר! ביזט משוגע צי חסר דעה?

— אַך רבונו-של-עולם! איהר זעהט נישט נאָך די אויגען, אַז דאָס איז שניאור און יענץ איז מאיר? זעהט נור צוויי אויגען!

— ס'אַ גוטער משל! פערשטעהט זיך צוויי אויגען ניט קיין דריי.

בקיצור איינע שרייט אויף מאירן אַז ס'איז שניאור און אויף שניאורן אַז מאיר, און די אַנדערע אַז שניאור איז מאיר און מאיר איז שניאור. זענען די מאַנסבילען געפאַלען אויף איין עצה, פאַרט מאַנסבילען!

— ווייסט איהר וואָס? אָט פרובט זיי געבען זייגען, וועלען מיר זעהען: דער וואָס וועט אָננעהמען ביי דער מוטער, איז אַ סימן אַז ס'איז מאיר, און דער וואָס וועט אָננעהמען ביי דער אַם, איז אַ סימן, אַז ס'איז שניאור. אַ פּראָסטער שכל!

כך הוה, ביידע ברעקלעך, מען האָט זיי נור צוגעטוליעט צו דער ברוסט, האָבען זיי זיך צוגעחאַפּט ווי נאָך אַ תענית, געצויגען ווי פּיאַווקעס, גע־שמאָקצעט מיט די ליפּען, בשעת מעשה געדריגעט מיט די פיסלעך און אונ־טערגעוואָרטשעט ווי הונגעריגע הינטלעך.

— גאָט'ס נסים, — זעהט ווי דער אויבערשטער האָט באַשאַפען די וועלט!...

אַזוי האָבען געזאָגט די מאַנסבילען מיט טרעהרען אין די אויגען און זענען אַ בעלן געווען אויף טשיקאַוועס פרובען איבערבייטען די ברוסט, זען וואָס דאָ וועט זיין? און מען האָט די קינדערלעך געביך אָבגעריסען פון דער ברוסט, און מען האָט זיי איבערגעלייגט: שניאור'ן אויף מאיר'ס אָרט און מאיר'ן אויף שניאור'ס אָרט — וואָס מיינט איהר איז געווען? איהר מיינט אודאי אַז זיי האָבען נישט געזויגען? נאָך אַ מין זויגען!...

פון דעמאָלט אָן האָט מען זיך שוין מיאש געווען פון זיי און מען האָט שוין אויפגעהערט צו אונטערשיידען: ווער איז מאיר און ווער איז שניאור, לאָז זיין מאיר שניאור און שניאור מאיר, און מען האָט זיי אַ נאָמען גע־געבען: „די מאיר'ס מיט די שניאור'ס“. גלייך ווי עס וואָלט געווען צוויי מאיר'ס און צוויי שניאור'ס דאָס הייסט יעדער פון די צוויי איז געווען פאַר זיך אַ מאיר מיט אַ שניאור... נישט איינמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז מ'האָט אין חדר אָבגעשמיסען מאיר'ן ווען מען האָט בעדאַרפט שמייסען שניאור'ן, אָדער פערקעהרט, מען האָט אַריינגעצימבעלט שניאור'ן דעמאָלט ווען די שמיץ איז געקומען מאיר'ן. און בכדי עס זאָל נישט זיין נאָכדעם קיין פערדראָס, פלעגט דער רבי פאַלען אויף איין עצה (וואו תורה דאָרט איז חכמה!)

— ווייסט איהר וואָס קינדערלעך? לייגט זיך אַקאָרשט אַוועק ביידע וועט ניט זיין קיין קנאָה, מיך געשמיסען, דיך געשמיסען, אַ שעהנע רייניגען כפרה, צווישען דער משפחה וועט דאָס בלייבען...

ערשט אָט שפּעטער נאָך דער בר־מצוה, אַז די מאיר'ס מיט די שניאור'ס האָבען זיך אויפגעחאַפּט אויף די פיס, איז מיט אַמאָל געוואָרען צווישען זיי חלוק, אַז מען האָט זיי שוין געקאָנט דערקענען ביי נאַכט פאַר אַ מייל. גאָט'ס וואונדער! עס האָט זיך אָנגעהויבען שיטען ביי זיי אַ בערדיל (ווי האָבען אַ

פנים ביידע צו פריה זינגעהויבען רייכערן ציגארען? און ביי מאיר'ן האט זיך בעוויזען א'יף די בעקלעך און אויף די אויבערשטע ליפ שווארצע הערלעך (אבער שווארץ ווי טינט!) און ביי שניאור'ן — רויטע הערלעך (אבער רויטע אזוי ווי פייער!) די דאזיגע בערד זענען געוואקסען ביי זיי ווי מיט רוחות (זיי האבען א פנים ביידע צו שטארק געוויכערט ציגארען) אזוי אז צו דער חופה האבען זיי געטראגען צוויי בערד, וואס זאג איך בערד? — בעזעמער! איינער א שווארצען בעזעם, און דער אנדערער א רויטען בעזעם און אויסגעזעהען האט עס ווי עמיצער האט זיי די בעזעמער אנגעהאנגען.

גרויס זענען די ווערק פון גאט און זיינע וואונדער האבען נישט קיין ברעג, ווארום ווער ווייס וואס דא וואלט געקאנט ארויס ווען למשל נאך דער חתונה פערבייטען זיך חלילה מיט די ווייבער, מיין איך פערקעהרט די ווייבער פערבייטען זיך מיט די מאנען. איך ווייס ניט ווי אזוי ביי אייך, אין די גרויסע שטעדט, ביי אונז אין כתריאליווקע האט זיך לעת עתה אזא מעשה נאך נישט געטראפען מען זאל זיך פערבייטען מיט די יוצרות. ממה נפשך: בין איך דיין ווייב ביזט דו מיין מאן, און ביזט דו מיין מאן בין איך דיין ווייב; אלא וואס דען? ביזט יענערס מאן, בין איך יענעמס ווייב, בין איך יענעמס ווייב ביזט דו יענערס מאן. א קשיא טאמער איז געמאלט אז מיין מאן זאל זיך מישב זיין און זאגען אז עס מאכט איהם נישט אויס יענעמס ווייב אויך — וואס הייסט נו? און וואו בין איך? איך וועל איהם שווייגען???!!

הקצור נישט דאס איז דער עיקר, וואס איך האב אייך געוואלט דערצעהלען. די רעכטע מעשה הייבט זיך ערשט אן און קומט דער נעכסטער פרייטאג. דערווייל האט א גוטען שבת!

ב.

ביז אהער האבען מיר זיך בעשעפטיגט נאר מיט די מאיר'ס און שניאור'ס, דאס הייסט מיט מאיר'ן און מיט שניאור'ן, און אביסעל בעקאנט זיך מיט זייער מוטער און מיט דער זויגערין, און האבען נישט גערעדט קיין ווארט נאך פון זייער פאטער, גלייך ווי זיי וואלטען חלילה קיין מאל נישט געהאט קיין טאטען... לאז גאט היטען! אזא זאך קאן זיך טרעפען נור ביי זיי, נישט ביי אונז. ביי אונז איז נישטא ברוך השם קיין פינדעל-הויז, וואו קינדער זאלען וואקסען אהן א טאטע מאמע, ביי אונז האט זיך נאך נישט געטראפען, אז א קינד זאל אויפוואקסען און ניט וויסען ווער איז זיין ריכטיגער טאטע, און אויב

ס'זאל אמאל דורכגעפאלען ביי אונז אזא מעשה, האט זיך עס געווים געטראפען ערגיץ אין ארעם אין פאריז אדער אין דעם ווייטען אמעריקא... פאר כתריאליווקע בין איך אייך ערב, אז דארט האט זיך אזא מעשה נישט געטראפען קיין מאל, און אויב ס'האט זיך געטראפען, האט זיך עס געטראפען ערגיץ ווייט איך מיט וועמען, מיט א דינסט מיידעל, אדער אזוי מיט א יודישע טאכטער נעביך, וואס איז פארפיהרט געווארען דורך א צופאל, געפאלען א קרבן פאר פרעמדע זינד...

הקצור די מאיר'ס מיט די שניאור'ס האבען געהאט א טאטען און נאך א שעהנעם װאטען דערצו, און געהייסען האט ער ר' שמשון א יוד איין עהרליכער, און געהאט האט דער ר' שמשון א בארד, א גרויסע, א רייכע, א שעהנע בארד, א „זקנה"! מען קאן זאגען אז ביי ר' שמשון'ען איז געווען מעהר בארד ווי פנים, איבער דער דאזיגער בארד האט מען כמעט נישט ארויסגעזעהען דאס פנים, און דערפאר טאקי האט ער אין כתריליווקע נישט געהאט קיין אנדער נאמען, ווי רב שמשון בארד.

און געווען איז דער רב שמשון בארד... לאמיך אזוי וויסען בייז וואס ער איז געווען. ער איז געווען א יוד, וואס האט כל ימיו געמוטשעט זיך, געפלאגט זיך איבער'ן שטיקעל ברויט; מלחמה געהאלטען מיט'ן דלות, אמאל האט ער ביינעקומען דעם דלות, אמאל דער דלות איהם, ווי דער שטייגער איז פון די כתריאליווקער יודען וואס האבען קיין מורא נישט פאר'ן דלות, שטעלען איהם אוים דריי פייגען...

און געלעבט האט דער רב שמשון בארד אזוי לאנג ביז ער איז געשטארבען. און אז ער איז געשטארבען האט מען איהם בעהאלטען מיט גרויס כבוד, כמעט די גאנצע שטאדט נאכגעגאנגען נאך דער לויה:

— ווער איז געשטארבען?

— רב שמשון.

— וואסער רב שמשון?

— רב שמשון בארד.

— או וואַ! איז שוין הייסט דאס רב שמשון בארד אויך אוועקגעקומען? ברוך דין אמת!

אזוי האט מען געשמועסט אין כתריליווקע און בעדויערט נישט אזוי רב שמשון'ען אליין, ווי דאס וואס אין שטאדט ווערט ווינציגער אלע מאל מיט א יודען. משונה מאדנע ברואים אט די כתריליווקער יודען: לא די זיי זענען אזעלכע ארימע לייט, וואס זענען קיינמאל נישט זאט, האלטען זיי נאך

אַ בעלן געװעזען אַז קײנער זאָל בײַ זײ ניט שטאַרבען. זײער אײנציגער טרײסט איז, װאָס שטאַרבען שטאַרבט מען אומעטום, אפילו אין פּאַריז, און װאָס אױסקױפען זיך פונ׳ם טױט קױפט זיך נישט אױס קײנער, און אפילו ראָטשילד אַלײן, װאָס איז כמעט גרעסער פונ׳ם מלכות. פון דעסטװעגען אַז עס קומט די צײַט פון שטאַרבען, בעט מען איהם מחילה ער זאָל זיך מטריח זײַן אַהינצוצו און ער מוז געהן!

אַצינד קעהרען מיר זיך אום צוריק צו די מאירס מיט די שניאורס. כל זמן רב שמשון באָרד האָט געלעבט װענען די מאירס מיט די שניאורס געװעזען קאָן מען זאָגען נפש אחת, געלעבט אײן זעל אײן נשמה. און אַז רב שמשון באָרד איז געשטאָרבען, װענען די געװאָרען פײַער מיט װאַסער, גרײט געװעזען אַלע מינוט אַרױפאַלען אײנס אױף דאָס אַנדערע און אױסרײַסען זיך די בערד. איהר װילט װיסען איבער װאָס? אַדרבה, זאָגט איהר איבער װאָס קריגען זיך קינדער נאָכ׳ן טאַטענס טױט? פערשטעהט זיך איבער ירושה. אמת, רב שמשון האָט נישט איבערגעלאָזט נאָך זיך קײן פעלדער, קײן װעלדער, נחלאות, הײַזער, רענטעס, און מזומן געלד אַװדאי נישט. און קײן צירונג, זילבער און כלי בית האָט ער אױך נישט איבערגעלאָזט פאַר די קינדערס װעגען, נישט מחמת שלעכטיגקײַט אָדער קאַרגשאַפט, נאָר פשוט װײַל ער האָט נישט געהאַט. דאָך זאָלט איהר נית מײנען, אַז רב שמשון האָט חלילה נישט איבערגעלאָזט זײַנע קינדער גאָרנישט. רב שמשון האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ מאַיאָנטעק, אַ מין שוה-כסף, װאָס מען קאָן צו יעדער צײַט מאַכען פון דעם געלד, מען קאָן דעם פערזעצען אין משכון, פערדינגען אָדער פערקױפען, דאָס איז געװעזען אַײן אײגענע שטאָדט אינ׳ם אַלטען כתרילעװקער בית המדרש אױבען אָן אין מזרח, סאַמע די צװײטע שטאָדט פון רב יוזיפעל דעם רב׳ס, די אַנדערע הײסט דאָס פונ׳ם אָרון קודש. אמת די כתרילעװקער חכמים זאָגען אפילו זײ גלײַכװערטיל, אַז ס׳איז גלײַכער אײן אײגען דאָרף אין דרױסען אײדער אײן אײגענע שטאָדט אין שוהל; דאָס איז אָבער נישט מעהר װי אַ גלײַכװערטיל. און אַז נאָט העלפט מען האָט זיך טאַקי אײן אײגענע שטאָדט און נאָך אין מזרח װאַנד דערצו, איז טאַקי נישט שלעכט און בעסער פון גאָרנישט איז דאָס אױך אודאי!

בקצור רב שמשון באָרד האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ שטיקעל נחלה, אײן אײגענע שטאָדט אין אַלטען כתרילעװקער בית המדרש, נאָר ער האָט פאַרגעסען אַ קלײניגקײט. אָנזאָגען װעמען ער לאָזט איבער בירושה די דאָזיגע שטאָדט: מאירן צו שניאורן?

אַ פּנים רב שמשון װאָלט ער מיר מוחל זײַן, האָט זיך גאָר ניט געדאַרפֿט צו שטאַרבען? ער האָט פֿאַרגעסען, אַז דער מלאך־המות שטעהט תּמיד אונטער די פּלײיצעס און היט אונז די טריט, זאָנסט װאָלט ער זיכער געשריבען אַ צוואה אָדער אַזוי אָנגעזאָגט פֿאַר עדות װעמען פֿון די צװײ זיהן לאָזט ער איבער זײַן מאַיאָנטעק.

װאָס זאָלט איהר קלערען? אודאַי איז דעם ערשטען שבת װאָס נאָך שלשים שוין אַרױסגעשפּרונגען אַ מחלוקת צװישען די צװײ ברידער. מאיר, פֿערשטעהט איהר מיך, האָט געטענה'ט אַז על פּי דין קומט דעם טאַטענס שטאָדט אי־ה־ם װאָרום ער איז דאָך דער עלטערער (אויף אַ גוטע האַלבע שעה!) און שניאור האָט געטענה'ט צװײ טענות מיט אַמאָל: ערשטענס װײס מען ניט װער איז פֿון זײ דער עלטערער, װאָרום װעדליג די מאַמע דערצעהלט אַז מען האָט זײ קינדווײז פֿערביטען, קאָן דאָך געמאָלט זײַן אַז ער, שניאור הײסט דאָס, איז מאיר און מאיר איז שניאור. והשנית האָט מאיר אַ שװער אַ נגיד װאָס האָט אױך אײן אײנענע שטאָדט אינ'ם בית המדרש אין מזרח־װאַנד און קײן זוהן האָט ער נישט, װעט דאָך די שטאָדט איבער הונדערט און צװאַנציג יאָהר אם ירצה השם אַריבערגעהן צו מאיר'ן, װעט אױסקומען, אַז מאיר װעט האָבען צװײ שטעדט אין מזרח װאַנד, און שניאור, אפילו אַ האַלבע נישט! פֿרעגט זיך אַ קשיא: װאו איז יושר? װאו איז מענשליכקײט?!

דערהערט אַזאַ טענה האָט זיך אַרײַנגעמישט מאיר'ס שװער, אַ ייד אַ נגיד, אַ אױפֿגעקומענער, און איז אַרױס מיט אַ פֿײַער: — אַביסעל אַניעזות! איך בין נאָך ניט אַלט קײן פֿערציג יאָהר אפילו און האָב נאָך ערשטענס, בדיעה צו לעבען און לעבען, צום סוף טײלען זײ זיך מיט מײַן ירושה! והשנית, פֿון װאַנען װײסט מען אַז איך װעל שוין קײן מאָל נישט האָבען קײן אײנעקל. אמת, איך װעל טאַקי נישט האָבען, אָבער מײַן װײַב קאָן נאָך האָבען אַ אײנגעל, און נישט אײן אײנגעל, נאָר עטליכע אײנגלעך! אַביסעל אַניעזות פֿון אַ שײנעץ!

האָבען זיך מענשען אַרײַנגעלעגט אין אַ שלום, געװאָלט מאַכען אַ שטיקעל פּשרה, „יאַק נע פּסק טאָ פּסיאַקעץ", מען זאָל אָפּשאַצען די שטאָדט װיפֿיעל זי איז װערט און אײן ברודער דעם אַנדערען זאָל אױסצאָהלען, דאַכט זיך אַ גלײַכע פּשרה? יאָ? איז דער חסרון װאָס בײדע ברידער האָבען נישט געװאָלט הערען פֿון אַרױסצאָהלען. ס'איז זײ נישט געגאַנגען אין געלד, געלד איז בלאָטע, ס'איז נישט געגאַנגען אינ'ם עקשנות, אינ'ם צו להכעיס, פֿאַר װאָס זאָל אַ ברודער

זײַן אַזאַ אײנגעשפּאַרטע װאַך און נישט צולאָזען דעם צװײטען ברודער? און פאַר װאָס (װאָלסט דו זיצען אױפ'ן טאַטענס אָרט און איך ניט? עס איז זײ שױן ניט געגאַנגען אַזױ אין זיך װי אין יענעם, אײנער האָט נישט פערגינען דעם אַנדערען װי האָט מען דאָס: גם לי גם לך—נישט מיר נישט דיר... און די מאיר'ס מיט די שניאורס האָבען גענומען קריגען זיך און טהון אײנער דעם אַנדערען אױף צו להכעיס (אַ קלײניגקײט נצחון?)

דעם ערשטען שבת איז מאיר געקומען אַביסעל פריהער און האָט זיך אַװעקגעזעצט אױף דעם טאַטענס שטאָדט און שניאור איז געשטאַנען די גאַנצע צײַט אױף די פּיס. דעם צװײטען שבת איז שניאור געקומען פריהער און האָט זיך אַװעקגעזעצט אױף דעם טאַטענס אָרט און מאיר איז געשטאַנען די גאַנצע צײַט אױף די פּיס. דעם דריטען שבת האָט זיך מישב געװען מאיר און האָט זיך געפעדערט גאַנץ פריה, האָט זיך אַװעקגעזעצט אױף דעם שטאָדט, איבערגעדעקט מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ און טהו מיר עפּיס! האָט זיך מישב געװען שניאור דעם פערטען שבת און פעדערט זיך נאָך פריהער און זעצט זיך אַװעק אױף דער שטאָדט און דעקט זיך איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ און דוף מיך קנאַקניסעל! האָט זיך מישב געװען מאיר דעם פינפטען שבת און פעדערט זיך נאָך פריהער... אַזױ לאַנג האָבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געפעדערט ביז זײ זענען אײן מאָל אין אַ שעהגעם שבת הגדול געקומען צו געהן בײדע אין אײן צײַט. ס'איז נאָך ניט געװען רעכט ליכטיג אין דרױסען און האָבען זיך אַװעק געשטעלט בײדע בײַ דער טהיר פונ'ם בית המדרש (דאָס בית המדרש איז נאָך געװען צו) און מען האָט זיך גענומען קוקען אָהן װערטער נאָר מלא גזלן אײנס אױף דאָס אַנדערע װי די העהנער, װאָס זענען גרײט אָט אָט אַרײַנשפּרינגען אײנס דאָס אַנדערע אין פּנים אַרײַן און אױספּיקען זיך די אױגען... אַז אַזױ דאַרפען מיר רעכענען זענען אַ מזל געשטאַנען די צװײ ברידער, די ערשטע צװײ שונאים אױף דער װעלט. קין און הבל, אײנע אַלײן אין פעלד אונטער גאָטס הימעל, מלא רציחה, גרײט אױף צו דורס זײַן, אױפּפרעסען אײנס דאָס אַנדערע, פערגיסען אונ־שולדיג בלוט — — — — — —

דאַנקען השם יתברך, מיר האָבען צוגעפיהרט דעם לעזער צו אַזאַ פּונקט, װאָס עס הױבט זיך שױן אָן װעלען װיסען װאָס איז געװען דער סוף. האָט'ס נאָר געדולד ביז אם ירצה השם איבעראַכטאָג אין־דער צײַט, און דערװײַל האָט אײך אַ גוטען שבת.

האָבּען מיר דאָס איבּערגעלאָזט די מאירים מיט די שניאורים בּיז דער שוהל שבת אין דער פריה שטעהען איינס אַקעגען דאָס אַנדערע אָנגעדרונגעלט ווי די העהנער און גרייט אָדער אָנהאַקען זיך בּיי די בּערד אָדער אַריינפּאָהרען איינער דעם אַנדערען אין די אויגען אַריין. מען דאַרף אָבּער נישט פערגעסען, אַז די מאירים מיט די שניאורים זענען געווען טאַטענס קינדער, אָנשטאַנדיגע יונגע-לייט, חלילה נישט קיין הפקר-יונגליך, וואָס זאָלען אָנפאַלען איינס אויף דאָס אַנדערע אַזוי ווי די גוים להבדיל. זיי האָבּען נאָר אָבּגעוואַרט בּיז עס וועט קומען עזריאל דער שמש און וועט אויפעפענען די טהיר פונ'ם בּית המדרש, וועט מען שוין דעמאָלט זעהען, ווער עס וועט פריהער פערכאַפּען דעם טאַטענס שטאָדט: צי מאיר צו שניאור?

צעהן יאָהר האָבּען זיך געצויגען בּיי זיי די מינוטען. קוים דערלעבּט זעהען עזריאל'ן מיט די שליסעל, און אַז עזריאל מיט דער קאָלטענעוואַטער בּאָרד איז אָנגעקומען האָט ער נישט געקענט צוקומען מיט'ן שליסעל צום שלאָס בּשום אופן, ווייל בּיידע בּריהער האָבּען זיך צוגעשפּאַרט מיט די פיס צו דער טהיר, איינער מיט דעם רעכטען פוס, דער אַנדערער מיט דעם לינקען פוס. נישט געוואָלט אָבּטרעטען בּשום אופן ואופן.

— וואָס-זשע וועט זיין דערפון? האָט זיי עזריאל אַ זאָג געטהון, און גענומען בּשעת מעשה אַ שמעק טאַבּאַק — מילא, אַז איהר וועט אַזוי שטעהן בּיידע אָנגעשפּאַרט ווי די צאַפּעס, וועל איך נישט קענען עפענען די טהיר און דאָס בּית המדרש וועט שטעהן אַזוי צוגעשלאָסען אַ גאַנצען טאָג. ס'איז עפּעס אַ תכלית? נו, אַדרבה, זאָגט שוין איהר אַליין.

עס ווייזט אויס אַז די דאָזיגע ווערטער האָבּען געהאַט אַ ווירקונג, מחמת די מאירים מיט די שניאורים האָבּען זיך בּיידע געגעבּען אַ ריק צוריק. איינער רעכטס, דער אַנדערער לינקס, געמאַכט אַיין אָרט פון עזריאל'ס וועגען, ער זאָל קענען צוטרעטען מיט'ן שליסעל צו דער טהיר און אויפשליסען דעם רוקער. און אַז דער רוקער האָט זיך געגעבּען אַ רוק און די טהיר האָט זיך געגעבּען אַנעפען אויף, האָבּען זיך די מאירים מיט די שניאורים געגעבּען בּיידע אַ לאָז אַריין.

— פּאַוואָלע, אָט וואַלגערט איהר אום אַ יודען! — האָט אויסגעשריען עזריאל דער שמש, און איידער ער האָט געקאָנט אויסרעדען נאָך איין וואָרט, איז ער שוין געלעגען געבּאָך אַ צעטרעטענער אונטער זייערע פיס און געשריען געוואַלד מיט זיין קול:

— פּאַװאָלע, אָט צוטרעט איהר אַ יודען, אַ טאַטען פֿון קינדער!..

מאירס מיט שניאורס האָבען אָבער אין זינען געהאַט עזריאל דעם שמש מיט זײַנע קינדער אין דער לינקער פּאה. זײ איז געלעגען אין זינען די שטאָדט, דעם טאַטענס שטאָדט, — און האָבען זיך בײדע געגעבען אַ לאָז אַהין אויבען אָן צו מזרח צו. געגעבען אַ שפּרונג איבער, איבער אַלע בענק און שטענדערס און געקומען צו דער שטאָדט, האָבען זײ זיך בײדע געגעבען אַ װעג אַנידער און אַ שפּאַר אַרײַן מיט די פּלײצעס אין װאַנד אַרײַן און מיט די פּיס אין דער פּאָדלאָגע. און פֿון גרויס שפּאַרעניס זענען זײ אַרויף אײנס אויף דאָס אַנדערע און אָנגענומען זיך בײ די בערד און געפּינעט און געקריצט מיט די צײהן און געהאָרחעלט:

— מכות װעסטו זיצען אויף דער שטאָדט!

אין דער האָזינגער צײַט האָט זיך עזריאל דער שמש דערװײַל אויסגעגלײַכט די בײנער, און צוגעגאַנגען צו די מאירס מיט די שניאורס און דערזעהען װי זײ ליגען אײנס דאָס אַנדערע בײ די בערד, האָט ער אַ פּרוב געטהון פֿרידער מיט גוטען, אַזוי צו זאָגען:

— אַי פֿע, שעמען מענט איהר זיך! צװײ ברידער, צװײ לײַבליכע ברידער פֿון אײן טאַטע מאַמע זאָלען זיך האַלטען בײ די בערד! און נאָך אין אַ מקום קדוש דערצו! אַי פֿע!..

עזריאל דער שמש האָט אָבער אַרויסגעזעהען, אַז אין דעם מאָמענט גראַדע איז זײַן מוסר גאַנץ אומזיסט, אַרויסגעװאָרפען אויפ'ן װינד; אדרבה ער האָט מיט זײַנע רײד קאָן מען זאָגען אונטערגעגעבען נאָך מעהר היטץ און די צװײ ברידער פֿון אײן טאַטע-מאַמע זענען אַזוי װײַט אַרײַן אין דער רציחה אַז בײ אײנעם אין האַנד איז געװען אַ זשמוט מיט שװאַרצע האָר (פֿון מאירס באָרד) און בײם צװײטען אין האַנד איז געװען אַ זשמוט מיט רויטע האָר (פֿון שניאורס באָרד), און אויך פֿלעקען בלוטע האָט זיך בעװיזען בײ זײ אויף די פּנים'ער און בײ אײנעם פֿון זײ האָט זיך געטהון אַ לאָז בלוט פֿון דער נאָז.

כל זמן עס האָט נור געהאַלטען בײ בערד אַלײן מיט פּעטש, קלעפּ, בעכענציס וכדומה אַזעלכע מינים זאַכען — האָט עזריאל דער שמש נאָך געקענט רײדען אַ פּאָר װערטער, זאָגען אַביסעל מוסר. דערזעהען אָבער װי עס גיסט זיך שוין בלוט האָט עזריאל מעהר נישט געקאָנט אײנשטעהן, װאָרום בלוט — עס מעג זײַן אפילו פֿון אַ נאָז — איז װעהר אַ מאוסע זאַך, װאָס פּאַסט פֿאַר גוים נישט פֿאַר יודען, פֿע תולשי חלשות!.. און עזריאל דער שמש

האָט זיך נישט לאַנג געטראַכט, האָט זיך געגעבען אַ לאָז אַחעק אין פּאָלים אַריין, געכאַפּט אַיין עמער וואַסער און געגעבען אַ גאָס אויף ביידע ברידער.

קאַלט וואַסער איז פון תּמיד אָן זינד די וועלט שטעהט דאָס בעסטע מיטעל אויף אויפצומונטערען אַ מענשען; אַ מענש, ער מעג זיך זיין אין גרעסטען כּעס אין ערגסטען גרימצאָרן, אַז ער בעקומט אַ קאַלטע באָד אַזוי ווערט ער אויפגעפרישט, אָבגעקיהלט און קומט צו זיינע געדאַנקען... פון דעם דאָזיגען אומגערעכטען קאַלטען באָד, וואָס עזריאל האָט זיי מכבּד געווען, האָבען די מאיר'ס מיט די שניאור'ס ווי אויפגעוואַכט פון שלאָף, האָבען זיך אַ קוק געטהון איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אַריין און האָבען זיך פערשעמט ווי אָדם מיט חוה'ן בשעת זיי האָבען פערזוכט פונ'ם עץ הדעת און דערזעהען, אַז זיי זענען נאַקעט... און טאַקע דעם זעלבען שבת צו נאַכט'ס זענען די מאיר'ס מיט די שניאור'ס געגאַנגען מיט נאָך מענשען צו רב יוזיפ'ל דעם רב, זיך פערלאָזען אויף מענשען, וואָס מענשען וועלען געפינען.

ד.

דאָס כּתרילי'וקע זאָל נישט זיין אַזאַ העק און ס'זאָל נישט ליגען פער־וואָרפען אַזוי ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאָרטען זאָלען למשל ערשיינען גאַזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, וואָלט די וועלט געוויס געהאַט צו טהון מיט רב יוזיפעל דעם רב. אַלע בלעטער וואָלטען געווען פול מיט איהם און מיט זיין חכמה. חכמים, גרויסע געלעהרטע, בעריהמטע לייט פון דער וועלט וואָלטען זיך געלאָזט צו איהם, זעהען איהם בעשיינפערליך און הערען פון זיין מויל אַלע קלוגע דבורים, פאָטאָגראַפען און צייכנער וואָלטען אַראָפּגענומען זיין בילד און וואָלטען עס פערשפּרייט אין אַלע עקען פון דער וועלט. אינ־טערוויוערס וואָלטען איהם נעדולט דעם קאָפּ נישט געלאָזט לעבען. זיי וואָלטען געוואָלט וויסען אַלסדינג וואָס ביי איהם טהוט זיך. וואָסערע מאכלים ער האָט ליעב? וויפיעל שעה אין טאָג שלאָפט ער? צי גלויבט ער אין השארת הנפש? וואָס פאַר אַ מיינונג איז ער זעגען רויכערען סיגאַרעטען און צי האַלט ער פון פאָהרען אויף וועלאָסיפּעד, וכדומה? נאָר אַזוי ווי כּתרילי'ווקע איז אַ העק און עס ליגט פערוואָרפען ווייט פון דער גרויסער וועלט און דאָר־טען ערשיינען נישט קיין גאַזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, האָט די וועלט קיין שום ידיעה נישט פון רב יוזיפעל דעם רב. די בלעטער דערמאָהנען נישט אַ מאָל זיין נאָמען. חכמים גרויסע געלעהרטע און בעריהמטע לייט

פֿאָדערען נישט צו איהם. פֿאָטאָגראַפֿען און צייכנער נעהמען נישט אַראָפּ זיין בילד. אינטערוויוערס לאָזען איהם צורוה, און ר' יוזיפֿעל לעבט זיך אָפּ זיין וועלט שטיל, בעשיידען, אָהן געפּילדער, אָהן טאַרעראַם. קיינער ווייסט נישט פֿון איהם צו זאָגען, אויסער די שטאָדט כתריליווקע, וואָס בעוואונדערט איהם, האַלט פֿון איהם אַן עולם ומלואה, און גיט איהם אָפּ פֿיעל-פֿיעל כבוד (קיין געלד איז אין כתריליווקע נישטאָ, אָבער כבוד וויפֿיעל איהר ווילט!..) זיי זאָגען אויף איהם אַז ער איז אַ נסתר, אַ פֿערבאָרגענער חכם, וואָס בעווייזט זיך נישט אַרויס מיט זיין חכמה, נאָר אַז מען קומט צו איהם מיט אַ משפּט זעהט מען ערשט דעמאָלט אַרויס ווי עמוק ער איז, ווי טיעף, ווי שאַרף, טאַקי גוּר חכמת שלמה!

אָבגעמאַכט הבדלה און אָבגעזאָגט המבדיל, זענען די מאיר'ס מיט די שניאור'ס געקומען צו רב יוזיפֿעל אויף דין תורה און האָבען געטראָפֿען דאָרטען שוין אַפֿולע שטוב מיט מענשען. די שטאָדט איז נייגעריג געוועזען צו הערען ווי אַזוי וועט ער דאָ רב יוזיפֿעל פּסק'נען? ווי אַזוי וועט ער דאָ איינטהיילען איין און איינציגע שטאָדט צווישען צוויי ברידער? קודם האָט רב יוזיפֿעל געלאָזט די צדדים זיי זאָלען זיך אַביסעל אויסטענה'ן. ר' יוזיפֿעל נעהמט מיט דעם גאַנג, אַז פֿאַר'ן משפּט בעדאַרף מען די צדדים לאָזען טענה'ן, וואָרום נאָכ'ן משפּט וואָס וועט זיי העלפֿען דאָס טענה'ן? נאָכדעם האָט ער געלאָזט אויך עזריאל דעם שמש ער זאָל רעדען וויפֿיל ער וויל. עזריאל איז דאָך דאָ דער רעכטער עדות. און גלאַט בעלי-בתים האָבען גערעדט. ווער עס האָט געהאַט נאָט אין האַרצען — דער האָט זיך אַריינגעמישט מיט אַ וואָרט, און נישט מיט איין וואָרט, נאָר מיט אַ סך ווערטער. רב יוזיפֿעל איז אַ מענש ברוך השם וואָס לאָזט רעדען אַלעמען. איך האָב שוין לאַנג בעמערקט, אַז רב יוזיפֿעל איז אַ שטיקעל פֿילאָזאָף: ער נעהמט מיט דעם גאַנג, אַז וויפֿיל אַ מענש זאָל נישט רעדען מוז ער אַמאָל אויפֿהערען.

כך הוה, די גאַנצע שטאָדט האָט גערעדט און גערעדט און האָט אויפֿגעהערט צו רעדען. און אַז דער עולם האָט אויפֿגעהערט צו רעדען האָט זיך רב יוזיפֿעל אָנגערופֿען צו די מאיר'ס און שניאור'ס לאַנגזאַם, שטיל און בנעימות ווי זיין שטייגער איז, בזה הלשון:

— שמעו נא רבותים, הערט זשע צו, יודען, די מעשה דערפֿון איז אַזוי. ווערלינ איך האָב אויסגעהערט דאָ אַייערע ביידענס טענות און די אַלע טענות פֿון אַלע איבעריגע בעלי בתים, זעה איך, אַז איהר זייט נעבּיך ביידע זעהר גערעכט, איהר האָט נעבּיך ביידע געהאַט איין טאַטען — און אַ שעהנעם טאַטען, לאָז ער האָבען אַ ליכטיגען גן-עדן. דער חסרון איז נור וואָס ער

דאס איך נעבעך בײדען איבערגעלאזט סך הכל איין שטאדט. אודאי איז בײ איך בײדען טהײער דעם טאטענס שטאדט, פארט איין איינענע שטאדט אין מזרח וואנד אינ'ם אלטען, אלטען כתריליוקער בית המדרש. מיט דער האנד אוועקמאכען קאן מען דאס נישט. נאר וואס דען? כשם ווי ס'איז אונמעגליך אז איין מענש זאל קענען פערנעמען צװײ שטעדט, אזוי איז אונמעגליך אז צװײ מענשען זאלען זיך בענינגען מיט איין שטאדט. אדרבה מיר דאכט זיך, אז ס'איז א סך לײכטער אז איין מענש זאל פערנעהמען צװײ שטעדט איידער אויף איין שטאדט זאלען זיצען צװײ מענשען, ווארום אז איין מענש זאל למשל האבען צװײ שטעדט, זעצט ער זיך אנידער אויף דער שטאדט, און אמאל אויף יענער, אבער אז צװײ מענשען זאלען זיך פרובען אין איין צײט זעצען אויף דעם זעלבינען ארט — קען דאס ניט זײן. למשל, אט האלט איך די רעכטע האנד אט דא אויף דעם ספר. לאם איך א שטײנער וועלען אין דער איינענער צײט האלטען די לינקע האנד אויפ'ן זעלבינען ארט וואו איך האלט די רעכטע האנד — קאן איך נישט. פאר וואס? ווײל דער אויבערשטער האט אזוי בעשאפען די וועלט. און א מענשענס פערשטאנד קאן דאס מיט'ן שכל נישט משיג זײן. נישט מעהר בלײבט דאך איבער די קשיא: וואס טהוט מען נעבאך מיט צװײ ברידער, אז זײ האבען פארט געהאט נעבעך נאר איין טאטען, וואס האט זײ איבערגעלאזט סך הכל איין שטאדט? איטליכען ווילט זיך, פארט איין איינענע שטאדט אין מזרח וואנד אינ'ם אלטען, אלטען כתריליוקער בית המדרש, מיט דער האנד אוועקמאכען קאן מען דאס נישט? קומט אויס יחלוקו אז מען זאל זיך טהײלען. ווי אזוי זשע טהײלט מען א שטאדט? א שטאדט איז דאך נישט קײן... קײן... עפעל וואס מען צושנײדט איהם אויף דער העלפט און מע זאגט: נא דיר א האלבע שטאדט און נא דיר א האלבע שטאדט. איז פאראן אבער אנ'עצה, אז איהר זאלט בײדע זיצען אין מזרח וואנד א שטאדט נעבען א שטאדט. דאס האב איך שוין ערקלערט ברוך השם מיט מײן איינענעם שכל, דהיינו ווי אזוי? אזוי ווי אײער טאטענס שטאדט און מײן שטאדט זענען צװײ שטעד, א שטאדט נעבען א שטאדט. זעצט איהר זיך, ברידערליך, אויף די בײדע שטעדט, וועט איהר זיך זיצען געזונדערהײד בײדע א שטאדט נעבען א שטאדט און וועט זיך פערשפארען קריגען, אי וואס? די קשיא: וואס וועל איך טהון אהן א שטאדט? איז דער תירוץ, וואו שטעהט דאס געשריבען אז א רב אדער גלאט א יוד מוז דוקא האבען אנ'איינענע שטאדט און דוקא אין מזרח וואנד און דוקא אינ'ם אלטען בית המדרש? א מקום קדוש! וואס געהן מיר אין בית המדרש ארײן? תפלה טהון.

צו וועמען? צום אויבערשטען! וואו געפֿינט ער זיך? אומעטום, ס'איז מלא כל הארץ כבודו – פֿון די גאַנצע וועלט! הייסט ווי באַלד אַזוי, הייסט וואָס איז דאָ שייך מזרח, צפון, דרום, גאַנץ אויבען אָן, אָדער גאָר ביי דעם טהיר? אַבי אַ מקום קדוש און אַבי געדאַווענט! משל למה הדבר דומה – צו וואָס איז דאָס געגליכען? צו אַ מלך וואָס זיינע צוויי קנעכט זענען געקומען צו איהם אין פּאַלאַץ אַריין בעטען ביי איהם אַ טובה. פּלוצים האָבען זיך די קנעכט צואַמפּערט צווישען זיך און זענען פֿאַרן מלך אין די אויגען אַריינגעפֿאָהרען איינער דעם אַנדערען אין די בערד אַריין און האָבען גאָר פֿאַרגעסען צוליעב וואָס זיי זענען געקומען און פֿאַר וועמען זיי שטעהען. האָט זיי דער מלך מסתמא גוט מכבד געווען און האָט בעפֿוילען מען זאָל זיי מחילה אַרויספֿיהרען: ממה נפשך, איהר ווילט זיך רייסען ביי די בערד, געהט אייך געזונדערהייד אין דרויסען אַרויס און רייסט אייך דאָרטען וויפֿיל אייער הארץ געלוסט; וואָס האָט איהר צו קריכען צום קייזער אין פּאַלאַץ אַריין, אַז איהר ווייסט ניט ווי אַזוי צו האַלטען זיך?... דאָס איז דער משל, און דער נמשל ווענט איהר, געהט ווּשע אייך, קינדערלאַך, אַהיים און לעבט אייך אין פֿרידען און לאָז אייער פֿאָטער זיין דאָרטען אַ מליץ יושר פֿאַר אייך און פֿאַר אונז און פֿאַר כלל ישראל.

אַזוי האָט געפּסק'ט רב יוזיפֿעל דעם משפּט און דער עולם איז זיך צוגאַנגען אַהיים.

אויף איבערראַכטאָג שבת זענען די מאיר'ס מיט די שניאור'ס געקומען אין בית המדרש און האָבען זיך אַוועקגעשטעלט דאַווענען ביי דער טהיר. וויפֿיעל מען האָט זיי ניט געבעטען, עוזריאל דער שמש פֿון איין זייט און רב יוזיפֿעל דער רב פֿון דער אַנדער זייט – זיי האָבען נישט געוואָלט זיך זעצען אין מזרח זייט בשום אופן ואופן.

ווער ס'איז אַ בעלן אויף איין איינענער שטאָדט אין מזרח-וואַנד אינ'ם אַלטען כתריליווקער בית המדרש, די אַנדערע שטאָדט פֿון רב יוזיפֿעל דעם רב, אין גלייכען געלד, זאָל ער זיך ווענדען קיין כתריליווקע צו רב שמשון'ס קינדער, צו מאירן אָדער צו שניאורן – ס'איז אַלץ איינס: מע וועט זי אייך פֿערקויפֿען בזול הזול, וואָרום קיינער זיצט נישט אויף איהר, נישט מאיר און נישט שניאור. עס שטעהט אַ ליידיגע שטאָדט – אַן עבירה פֿאַר גאָט!

וואס איז חנוכה

וואס איז חנוכה

'ילר פון נוי-יאָרק.

וויקאז האלידיי חנוכה נעהמען זיך מיסטער אייק ענד מיסעס דזשעני רייטשעלסאָן די פלעזשור איינצולאַדען מאַיי דיר פרענד שאָלאם-אַלעקעם הייטע איווינג אייט א קלאָק צי זיך אין די האָם, 5-טע עוועניו (נאָמבער, סטריט) אויף א קאָפּ אָף טהי.

אָט אַזאַ מין קאַרטעל, געשריבען אין דער מאָדערנער שפּראַך וואָס עס ווילט זיך מיר אַ נאָמען געבען „היימיש-ענגליש“, האָב איך געטראָפען פאַראַיאָהרען דעם ערשטען טאָג חנוכה ביי זיך אין לעטער-באַקס. און מחמת די „היימיש-ענגלישע“ שפּראַך איז מיר דעמאָלט געווען פרעמד (דאָס הייסט איך בין נאָך היינט אויך מיט איהר נישט אין גאַנצען שוה בשוה), האָב איך דאָס קאַרטעל געדרעהט אויף אַלע זייטען, אַביסעל אַריינגעקוקט אין דיקשיאָנערי, אַביסעל זיך צעפרעגט ביי'ם בוטשער באַי און ביי'ם סטאָר-קיפּער, ביז איך האָב מיך דערשלאָגען, אַז דאָס לאַדעט מען מיך איין לכבוד חנוכה צו מיסטער רייטשעלסאָן אין דער פינפטער עוועניו אויף אַ גלעזיל טיי.

ערלויבט מיר קודם פאָרצושטעלען אייך דעם מיסטער רייטשעלסאָן און די מיסעס רייטשעלסאָן פון דער פינפטער עוועניו.

איך האָב געהאַט אַ פריינדל. דאָרט אין דער היים (אין יאַמפּעלע, ניט חלילה פון כתריליווקע) האָט ער געהייסען ניט אויסגערעדט זאָל זיין, מיט'ן נאָמען איצי-רחל'ס און זיין ווייב — יענטע-איצי-רחל'ס, ווענען זיי אַוועקגע-פאָהרען אַמאָל קיין אַמעריקאַ, האָבען זיך די ערשטע צייט „געמוטשעט און געמאַכט אַ לעבען“, נאָר מיט דער צייט האָט ער זיך צוגעשלאָגען צו דער וואָל סטריט, אָנגעהויבען מיט ריעל עסטייט און ס'איז איהם אַוועק דאָס בלעטעל, און ער איז אַריין אין די פעדערן, געמאַכט די שעהנע פאַר דאָלאַר,

זיך אויסגעלערנט דאָס אַמעריקאַנער לשון יודיש-ענגליש, אַריבערגעמופט פֿון דער עסטער סטריט אין דער 5-טער עוועניו, אָבגעגאָלט די וויסקעס, געוואָרען אַן אַמעריקען סיטיזען און אַ דזשענטעלמען, זיך געקויפֿט אַ הייזקע, דעם ווייב דיימאנטס, געוואָרען אויס איצי-רחלי'ס נאָר מיסטער אייק רייטשעל-סאָן, און פֿון יענטע-איצי-רחלי'ס איז געוואָרען מיסעס דזשעני רייטשעלסאָן — מיט איינעם וואָרט „אָללרייט", דאָס איז דער טייטש: „רוף מיך קנאַק-ניסעלו"...

אַי איז דאָך די קשיא, ווי באַלד אַז מען איז אַ דזשענטעלמען מיט אָבגעגאָלטע וויסקעס און מע האָט אַ הייזקע אויף דער 5-טער עוועניו, און מע הייסט מיסטער רייטשעלסאָן און מען איז אָללרייט, היינט וואָס דאַרף מען חנוכה? וואָס פֿאַר אַ מתותנת'טע איז די פֿינפֿטע עוועניו מיט הנוכה? און וואָס פֿאַר אַ שייכות האָט חנוכה מיט אַ קאַפּ אַף טי?... לעדיס ענד דזשענטעלמען! קיין קשיות בעט איך אייך זאָלט איהר ניט פֿרעגען! למאי ביי אונז דאָרטען אין דער היים, למשל אין יעהופּיץ, ביי אונזערע אַריסטאָ-קראַטען, זענען די יודישע יום-טובים עפּיס אויך ניט אַזאַ אַי-אַי-אַי, פֿון דעסטוועגען זאָלט איהר זעהען, ווי מע לעקט נאָך עד היום די פֿינגער פֿון די יום-טוב'דיגע מאכלים! אַ שטייגער וואָס פֿאַר אַ נאַר זאָגט זיך דאָס אָב חנוכה פֿון הייסע לאַטקעס מיט שמאַלץ און מיט גריוועןְ? פּורים — פֿון המן טאַשען מיט מאָהן? פּסח — פֿון חרעמזליך מיט איינגעמאַכטס? שבועות — פֿון מילכיגע בלינצעס מיט קעז? און אַ פֿריש טשאָלענט גלאַט אין אַ שבת. מיינט איהר איז ביטער? און וואָס וועט איהר זאָגען אויף אַ גוטען קוגעל, אַ געבלעטערטען? און אפילו אַ פּשוט'ען לאָקשען קוגעל אין דערזאָכען אַז מען עסט, סמ'ט מען זיך דען אַוועק? און וואָס פֿעהלט אַ העלזעל, אַ געפּיהלטס? פֿליישיגע קרעפּלעך צו דער יוך? צו אַ שטייגער אַ מעהר צימעסעל מיט אַ גוט שטיקעל ברוסט דערביי? פֿאַר אַ שטיקעל ברוסט, הערט איהר, איז ביי אונזערע אַריסטאָקראַטען אַ כפּרה אַלע אייערע גע-רויכערטע פֿליישען מיט די מאָדנע וואורסטען, וואָס יודען מוטשען זיך; זיי ווילען פֿיהלען אַ יודישען טעם און ס'זאָל האָבען אַ גוי'אישען פּנים, דאָס הייסט, מע זאָל מיינען, אַז ס'איז געמאַכט געוואָרען פֿון דעם וואָס עס קוויטשעט...

אַצינד וואָלט מען בעדאַרפֿט פֿערענטפֿערן די צווייטע קשיא: וואָס נעדער זיך אָן חנוכה מיט אַ „קאַפּ אַף טי"? בין איך אָבער נישט אַזוי נאַאיוו ווי איהר מיינט. אמת, אַ גרינגער בין איך טאַקי, נאָר נישט אויף אַזוי

פֿיעל, אַז איך זאָל ניט פֿאַרשטעהן, אַז מע שרייבט מיר אַ „קאַפּ אַף טי“, אָדער אַ „טי פּאַרטי“ מיינט מען דאָס אַ „פּינאַקאַל“, אַ „פּאָקקער“, אָדער אַ „קאַססינאַ“ (ביי אונז הייסט עס אַן „אָקע“, אַ „סטוקעלקע“ און אַ „טער־טעל מערטעל“...)

הקצור, איך האָב מיר אַראָבגעכאַפּט אין אַ באַרבער שאָפּ, זיך געמאַכט אַללרייט, געכאַפּט אַ סאָבוויי, און בין געגאַנגען צו מיין פֿריינדיל איק רייטשעלסאָן אין דער 5־טער עוועניו, און האָב אָנגעקלינגען אין דער טהיר, איז מיר אַרויסגעקומען אַקעגען אַ דזשענטעלמען מיט אַ פּנים אויף אַלע מיינע ליבע פֿריינד געזאָגט געוואָרען און אויף מיר אויך בתוכם: גלאַט, פּוכקע, קיילעכדיג, ווייס און צוגעבראָמט און פֿריש ווי אַ פֿרישער קוילעטש, און ביינג, און לעבעדיג, פֿריילעך, אָקערשט ווי ער וויל געהן טאַנצען! דאָס איז ער, מיין פֿריינדיל, איצי־רחלי׳ס פֿון יאַמפּעלע, היינט מיסטער רייטשעלסאָן.

— האַללאָ, מאַי דיר פֿרענד, מיסטער שלום־עליכם!

ביים וואָרט „שלום עליכם“ האָט ער זיך אַזוי צולאַכט, אַז איך האָב געמיינט ס׳איז אַנעק פֿון מיין פֿריינדיל מיסטער רייטשעלסאָן. ביי אַזאַ קאָמפּלעקציע קיין עין הרע ווי ביי מיסטער רייטשעלסאָן איז אַזאַ מין לאַכען געפֿערליך. פֿון אַזאַ מין לאַכען קאָן ער חלילה באַקומען אַנאַפּאָפּלעקשאָן און אָפּזעגענען זיך מיט דער וואָל סטריט, מיט דער הייזקע אויף דער 5־טער עוועניו און מיט דער כיסעס דזשעני רייטשעלסאָן. שאַדע, ער איז נאָך גאָר ניט אַזוי אַלט. ער קאָן נאָך מאַכען אַ סך דאָללאַרס, ווערען אַ ביינקער, אַ פּאָליטישען, אָדער גאָר אַ דייטשער „יאַהודי“... אַ פּנים דער נאָמען „שלום־עליכם“ האָט איהם דערמאָנט די אַלטע היים, די יאַמפּעלער יודען מיט זייער ברייטען שלום עליכם, און מיט׳ן גאַנצען היימישען לעבען, מיט זייערע רעוואָלושענס, מיט זייערע קאָנסטיטושענס און מיט זייערע פּאָגראָמען!.. אָדער אפשר האָט מיין באַרבער אַ ביסעל איבערגעכאַפּט די מאָס, און מיין נייע אַמעריקאַנער אויסזעהען האָט געמוזט אַרויסרופֿען אַזאַ געזונדען געלעכטער! און אפשר איז איהם גלאַט געווען פֿרעהליך?..

און פֿון די וואַרעמע ליכטיגע עלעקטרישע בעלייכטעטע רומס האָט זיך געלאָזט הערען אַ רעש, אַ טומעל, — קולות פֿון אַ סך מענשען, און העכער פֿון אַלעם האָט זיך געלאָזט הערען דאָס וואָרט: „פּעס“! „אַי פּעס“! „פּעס“!.. דער עולם האָט געהאַלטען ווייט אין דער אַרבייט, אַזוי ווייט אַז קיין איינ־

ציִנגער פון זיי האט נישט בעמערקט דעם נאר וואס אריינגעקומענעם גאסט, וועלכען מיסטער רייטשעלסאן האט אונטער דער האנד אריינגעפיהרט אין דיינינג-רום און פארגעשטעלט פאר דער מיסעס רייטשעלסאן, און אליין האט זיך מיסטער רייטשעלסאן בריה'ש אויסגעגליטשט פון מיין האנד און איז אוועק צו די גרינגע שוישלעך צו דער ארבייט, — זיך עוסק זיין אין הלכות חנוכה...

אפמאלען אייך דעם דיינינג-רום, די מיסעס רייטשעלסאן און דעם טיש, ביי וועלכען איך האב זיי געטראפען, וועל איך אייך אויב איהר וועט מיר ערלויבען, אין עטליכע קורצע, געצעהלטע ווערטער, אויפ'ן דעקארעניטישען שטייגער. 1) דיינינג-רום: א רויט-גרין-בלוי-בילדער-גאללעריע מיט א פארניטשור-אויסשטעלונג. 2) מיסעס רייטשעלסאן: איין אויסשטעלונג פון דיאמאנטרינגען, וואמענטקלאטינג און גילדענע צייהן פונ'ם בעסטען דענטיסט אין דער 5-טער עוועניו. 3) דער טיש: אנ'אויסשטעלונג פון אלערליי פרוכטען: עפעל, בארען, בענענעס, גרייפס און ארענדשעס, קרים-טארטען, קייקס פיראמידען און כדומה נאך אזעלכע זאכען, וואס זענען געשטעלט געווארען פון שעהנקייט וועגען, חלילה נישט אויף צו עסען. איהר ווייסט אפילו ניט חי אזוי און פון וואנען מען הייבט זיי אן צו עסען. איהר וועט דאך ניט זיין אזוי אונהעפליך און נעהמען א מעסער, אדער א גאפעל, און צוגעהן אויפשניידען א גאנצע קייק פיראמידע, א גאנצען בוידעם! וואס פאר א פנים וועט איהר האבען ביי זיך אליין און ביי דער מיסעס אין די אויגען טאמער חלילה פאלט אום אט דער בוידעם? דאס אייגענע איז מיט די עפעל, בארען, בענענעס, גרייפס און ארענדשעס און שאר ירקות. פאלגט מיך, לאז זיך אייך נישט גלוסטען. זיי ליגען אזוי קונציג, א שורה בענענעס, א שורה ארענדשעס, דורכגעפלאכטען מיט בינטלאך גרייפס, ארומגעשאטען ביי דער זייט מיט שאקאלאד און קענדיס, נאר אזוי ממזריש, אז ווען למשל איהר ווילט ארויסבעקומען א באר אדער אנ'ארענדש, מוזט איהר אנריהרען אלע זייערע איבעריגע שכנים, און עס הויבען אן פאלען שפרינגען און טאנצען אנעפעל נאך אנ'עפעל, א באר נאך א באר, פון דער וואזע אויפ'ן טיש, פונ'ם טיש אויפ'ן פלאר — א שעהנע חתונה האט איהר אנגעארבייט צו וואס נוצט דאס אייך? איהר ווילט עפיס געניסען? נישט אט דא! אין דערהיים! איהר וועט קומען צו זיך אהיים וועט איהר געניסען! דא מוזט איהר זיצען אין געהאקטע וואנדען איינגעשרומפען אינ'ם אייגענעם קאלנער, אנקוקען דער מיסעס גילדענע צייהן פונ'ם בעסטען דענטיסט פון דער 5-טער עוועניו, און שמייכלען

גלעכערינ — סטאַטעטשנע, און מאַכען אַזאַ גליקליך פּנים, גלייך ווי ס'איז ניִשטאָ צו איך קיין גלייכען אין דער גאַנצער וועלט!..

ווייסט איהר וואָס איך וועל אייך זאָגען? איך וויל אייך ניט בעשרייבען מעהר מיין וואָהל בעפינדען זיך אינם דיינינג-רום, און מיין געשפּרעך מיט דער מיסעס רושעני רייטשעלסאָן, וואָס האָט שוין פערגעסען כלומרשט, אַז ס'איז דאָ ערגיץ אַ שטאָדט אויף דער וועלט, וואָס זי הייסט יאַמפּעלע... איך וועל אייך בעטען איהר זאָלט זיך בעסער מטריח זיין מיט מיר אין די איבריגע רומס, בעטראַכטען די געהערטע געסט פון מיין פריינדיל רייטשעלסאָן, וואָס זענען פערטיפט אין דער אַרבייט... „פעס!..“ „אַי פעס!..“ „פעס!..“ נאָר איינער איז געזעסען בעזונדער אין אַ ראַקענטשער, אַ האַלב אויסגעריבנטער דושענטעלמען מיט אַ פּענסנע אויף דער נאָז, פילאָזאָפיש געקוקט אויפ'ן גאַנצען עולם דורך די גאָלדענע פּענסנע און גלייך מיט מיר בעוואונדערט, ווי מענשען זענען דאָס אַזוי פערטיפט, חאָטש יונגער, חאָטש בליק, חאָטש קעהר איבער די וועלט — ס'איז ניט זייערע ביזנעס! איך האָב מיך צו דעם פּערשוין צוגערוקט, באַקענט און צורעדט זיך וועגען פערשידענע זאַכען, ביז מיר זענען אַרויף אויף דער פראַגע וועגען חנוכה, וועמען דער געזעלשאַפט, וואָס זיצט אָט דאָ, — צי ווייסט חאָטש איטיצער פון זיי די בעדייטונג פונ'ם יום-טוב, וואָס איז אַזעלכס חנוכה?

— פרעגט זיי עפּעס גרינגערס! זיי הויבען ניִשט אָן צו וויסען! — אַזוי האָט מיר געענטפערט מיין האַלב אויסגעריבנטער דושענטעלמען מיט וועלטענע ענערגיע.

— גאָר ניִשט?

— קיין ברעקיל ניִשט?

— עמיצער פון זיי?

— אַפילו קיין איינער ניִשט!

— ווי איז דאָס מעגליך?

— אַי בעטשיע!

— איהר ווילט זיך וועטען?

— אַ יעס!

— אויף וויפיעל?

— אויף פופציג דאָללאַר

— אָל רייט!

— ווי אַזוי וועלען מיר דאָס מאַכען?

— גאַנץ אײנפאַך, מיר װעלען געהן פון אײן גרופּע צו דער אַנדערער און װעלען פרעגען.

— אָלל רײט!

— אָלל רײט!!

און מיר בײדע, איך און דער האַלב אױסגעגרינטער דזשענטעלמען האָבען זיך אױפגעהױבען און צוגעגאַנגען צום ערשטען טישעל. אַ פּאַרטיע פון 4 סאָלידע דזשענטעלמענער מיט סאָלידע ליסינעס אױף די קעפּ שפּיעלען אַ סאָלידע שפּיעל; ס'איז שטיל בײ זײ. רופט זיך אָן צו זײ מײן האַלב אױסגעגרינטער דזשענטעלמען:

— יו װיל עקסקיוז מי, דזשענטעלמען... מיר האָבען אײך עטוואָס צו פרעגען... עס געהט דאָ בײ אונז, בײ מיר און בײ דעם דזשענטעלמען, אין אַ „בעטט": קאָנט איהר אונז ניט עקספּלײנען, אויב ס'איז מעגליך אין דרײ פיער װערטער: װאָס איז אַזעלכעס חנוכּה?

אַלע 4 סאָלידע דזשענטעלמענער הױבען אױף אונז די אױגען, װי אױף צװײ פערריקטע, משוגעים, אָדער לײדיגגעהערס, װאָס האָבען נישט װאָס צו טהאָן...

— פּעסס! אַי פּעסס!

צוגעגאַנגען צו אַ גרופּע יונגע לײט װאָס שפּיעלען שױן אין אַ מעהר לעבעדיגע שפּיעל (װי אַזױ די שפּיעל הײסט קאָן איך אײך ניט זאָגען, נאָר אַז די שפּיעל איז אַ לעבעדיגע דאָס זעהט מען, מחמת דער עולם הײצט זיך, די קאָרטען פליהען פון די הענד און די קרײדלען שרײבען).

— יו װיל עקסקיוז מי, דזשענטעלמען.

דער זעלבער נוסח.

די דאָזיגע חברה לײט האָבען שױן אַפילו קײן קוק אױף ניט געטהאָן אױף אונז, נאָר אַ זאָג געטהאָן מיט פאַרדראָס:

— באַדער אונז נישט מיט פּוסטע זאַכען, מיר זענען ניט קײן ציזניס-טען!..

מיר געהען װײטער.

בײ דער דריטער גרופּע איז מען שױן צופיעל לעבעדיג, דאָרט האַלט שױן אַזױ װײט װי בײ פּײטען. דאָ הײסט דאָס פּײטען, בײ אונז הײסט עס פּעטש... ס'איז דהי סיים טהינג!.. דאָ האָט מען שױן געקאָנט הערען גאַנץ האַרבע װערטער, און דוקא ניט אױף „הײמיש-ענגליש", נאָר אױף

164

ריין יודיש: — וויסטע קאַליקע!... שטיוועל פּוצער!... אין באַבקאַלעך שפּיעלען, ניט אין קאָרטען!.. וואו זענען אייערע אויגען?..

צווישען די יונגע שפּיעלערס איז געווען איינער אַ נעבאַך, מיט אַ גלאַט שאַפען קעפּעל, אפילו וועדער אַנ'אויסגעפּוצטער מיט אַ דיימאַנד רינג און מיט אַ לאַנגען שפּיציגען נאָגעל, נאָר ווי עס ווייזט אויס איז ער געווען דאָס כפּרה-הינדעל אין דער חברה. אין איהם האָט זיך נוקם געווען יעדער, איטליכער האָט איהם אָנגערופען מיט אַנ'אַנדער נאָמען, ביי איינעם האָט ער געהייסען „וויסטע קאַליקע“.. ביי אַנדערען „שטיוועל-פּוצער.“ דער דריטער האָט זיך אויסגעדריקט פיגוראַל, בדרך מליצה: „ער וואָלט וועלען וויסען וואָס טראָגט דער דזשענטעלמען אויף זיינע פּלייצעס — אַ קאָפּ צו אַנ'אַנדער זאַך?..“ און דער יונגער אויסגעפּוצטער דזשענטעלמען מיט'ן שאַפען קעפּעל און מיט'ן דיימאַנד רינג האָט נעבאַך געשוויצט ווי אַ ביבער; עס איז געווען אויף איהם אַ גאַנץ רחמנות צו קוקען!.. זענען מיר אַוועק צו די ליידיס וואָס זיצען באַזונדער און שפּיעלען אַ מאָדנע שפּיעל, איך האָב מורא אויב ניט אונזער „מערטעל מערטעל“. דאָס איז אַ לייכטע שפּיעל, וואָס מען דאַרף ניט האַלטען צו איהר קיין קאָפּ: ס'איז בעקוועם: מען קאָן שפּיעלען און עסען קענדיס, און רעדען פון טואַלעטס, אָדער פון טהעאַטער — ס'איז אַ פּלעזשור!

מיין האַלב אויסגעגרינטער דזשענטעלמען האָט זיך קודם פאַר זיי גאַנץ העפליך פערנייגט, מיך פאָרגעשטעלט אַלס לאַנדסמאַן, און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ צוקער זיס שמייכעלע:

— אַי בעג יור פאַרדען, ליידיס... עס געהט ביי אונז מיט דעם דזשענטעלמען אַ בעט: אפשר קאָנט איהר אונז עקספּליינען וואָס איז אַזעלכעס חנוכה?!

ווייס זאָל איך אייך זאָגען, עמיצער פון אונז צוויי, אָדער מיר ביידע זאָלען געווען זיך אַוועקשטעלען פאַר די ליידיס מיט'ן קאָפּ אַראָפּ און מיט די פיס אַרויף, אָדער אַרויסוואַרפען אַנ'אַנדער מין משוגעת, וואָלטען מיר נישט געקאָנט אַרויסרופען ביי זיי קיין גרעסערען געלעכטער. אַ מענגע פון גאָלדענע ציינער פון די בעסטע דענטיסטען פון נויאָרק איז געווען די בעסטע אַנטוואָרט אויף אונזער פראַגע... וואָס זאָל מען טהאָן? אַ וועטע איז אַ וועטע! מע דאַרף געהן ווייטער! מיר בעגעגענען אַ דריטען דזשענטעלמען מיט אַ פערשלאָפענע פּנים, שטעלען מיר איהם אָפּ, בעטען אום ענטשולדיגונג און מיין האַלב אויסגעגרינטער דזשענטעלמען גיט איהם איבער אין קורצען די גאַנצע מעשה: ווי אַזוי מיר האָבען געהאַלטען אַ וועטע מכח דעם, וואָס איז אַזוינס

חנוכה? אפשר איז מעגליך, אַז ער זאָל אונז עקספּליינען אין דריי פּערטל ווערטער... דער דזשענטעלמען מיטן פאַרשלאָפענעם פּנים האָט געדולדיג אויסגעהערט און גאַנץ העפליך אַ זאָג געטהון:

— אי דאָנט נאָו, סער, ביקאָז אַי עם נאַט עי ניויאָרקער, באַט פראָם פילאַדעלפיאַ... דאָס הייסט: האָט קיין פאַריבעל ניט, איך בין ניט קיין היגער, איך בין אַ פילאַדעלפיער.

— — — — — —

האַללאָ! קאָם היר, טשאַלי!.. אזוי האָט זיך אָנגערופען מיין האַלב אויסגעגרינטער דזשענטעלמען צו אַ קליין בויטשעקעל, מיין פריינדס מיזיני־קעל טשאַלע (חיים׳ל מסתמא), אַ ספּריטנער יונגעל, מיט פּוכ׳ע בעקעליך און מיט שוואַרצע אייגעלעך — טעל מי, מאַי ליטל טשאַלי, קאָנסט דו עפּיס יודיש? העברו? דזשואיזש?

— שור! — ענטפערט אידם טשאַלי מיט אַ חיטרען שמייכעלע.

— קאָנסט דו מיר ניט זאָגען, מאַי ליטל טשאַלי, וואָס איז דאָס אַזעל־כעס חנוכּה?

ביים ליטל טשאַלי האָט זיך אין די אויגליך אָנגעצונדען אַ פייערעל פון גדלות.

— שור! דהאַט איז אַ האַלידיי! אַזעלכער וואָס מע עסט... וואַט איז דע ניים? אַזעלכע קרעקעס... מצות... יעס, מצות מיט חריין... און דער פּאַפּאַ שענקט מיר מאָני! פייף דאָללאַרס... און די מאַמאַ דרעהט אַ טשיקען איבער׳ן קאָפּ... כּפּרות... דאַטס אָלל!

* * *

אידר פאַרשטעהט שוין אַליין, אַז מעהר קיין ווערטער האָט איך ניט געשט אויף דער פינפטער עוועניו אין ניויאָרק.

צו דער ערד.

צו דער סעודה

(אַ בילד פון מיינע קינדערשע יאָהרען).

א.

איך ווייס נישט, וואָס פון דעם קינד וועט זיין, וואָס פון דעם קינד וועט אויסוואַקסען? עפּיס אַ קוואַטש, אַ נאַסע האַנד־שירקע, אַ וויינענדיגע קלאָגמוטער צונאַלדע גוטע יאָהר! אַ קינד זאָל האַלטען אין איין וויינען!

אַזוי זאָגט די מאַמע מיינע צו זיך אַליין, טהוט מיך אָן יום־טובדיג און דערלאַנגט מיר אַלע מאָל אָדער אַ בעכעלע אין זייט, אָדער אַ סטוסאַק אין פּליעצע, אָדער אַ נעם ביים אויהער, אָדער אַ ציפּצאָפּ ביי די האָר אָדער אַ ריים אויס אַ שטיק פלייש, און זי וויל נאָך, אַז איך זאָל פון אַזעלכע עובדות לאַכען נישט וויינען, און זי פערקניפּעלט מיך פון אויבען ביז אַראָפּ אין מיין שבתדיגע קאַפּאָטקעלע, וואָס איז שוין לאַנג אויף מיר אַזוי אייננ אַז עס שפּאַרט מיר אַרויס די אויגען פון קאָפּ. און דערצו זענען די אַרבעל עפּיס מאָדנע קורץ און מיינע תמיד רויטע־בלויע הענד זענען עפּיס ווי אַרויסגעוואַקסען פון די אַרבעל און זעהען אויס ווי געשוואָלען, און דאָס קאָן די מאַמע מיינע נישט איבערטראָגען.

— זעה נאָר אַ פּאָר ידים — זאָגט זי און דערלאַנגט מיר אַ פּאַטש איבער די הענד, איך זאָל זיי אַראָבלאָזען וואָרום מע זאָל זיי נישט אַרויסזעהען. — ביים פעטער הערץ ביים טיש אַז דו וועסט מיר זיצען זאָלסט דו מיר די ידים האַלטען פון אונטען, דו הערסט וואָס איך זאָג דיר? און דאָס פּנים דיינס זאָל מיר נישט זיין אַזוי רויט ווי להבדיל ביי יאַוודאָכע דער שיקסע, און מיט די עינים זאָלסט דו מיר נישט גלאָצען ווי אַ קאָטער, דו הערסט וואָס מע רעדט צו דיר? און זיצען זאָלסט דו מיר ווי אַ מענש און דער עיקר־שט די נאָז, אוי אַ נאָז! גיב נאָר אַהער די נאָז דיינע, לאָם איך זי דיר נאָר צורעכט מאַכען!

כל זמן די נאָז איז אַ נאָז איז גאָך צו דערליידען, נאָר אַז די נאָז מיינע ווערד ביי דער מאַמע אַ „נאָני“ און זי נעמט זיך צו איהר „צורעכטמאַכען“, איז שוין אַז אָך און אַז וועה, צונ׳איהר, צו מיין נאָז הייסט עס. איך ווייס נישט וואָס האָט מיין נאָז ביי איהר אַזוי פערזינדיגט מעהר פון אַלע אברים, וואָס זי איז איהר אַזאַ בלוטיגער שונא? דאַכט זיך אַ נאָז ווי אַלע גלידער, אַ ביסעל אַ גראָבליכע אַביסעל אַ רויטליכע און אַביסעל פעררייסען אַרויף און אַביסעל האָט זי ליעב זיין פערנעצט, נו איז וואָס? בעדאַרף מען זי אַזוי טרייבען אין דער ערד אַריין? איהר מעגט מיר גלויבען, ס׳איז געווען צייטען, וואָס איך פלעג בעטען גאָט ער זאָל זי ביי מיר צונעמען, זי זאָל מיר נור עפּיס אָפּפאַלען צו אַלדע שוואַרצע יאָהר און אַ סוף! עס פלעג זיך מיר פאָרשטעלען אין דער פאַנטאַזיע אַז אָט שטעה איך אויף אין אַ שענעם פריה מאָרגען אָהן אַ נאָז און געה צו צו דער מאַמע נאָך איבערבייסען, טרוט זי מיך אַ חאַפּ: „וועה איז מיר! וואו איז דיין נאָז? זאָג איך: „וואָסער נאָז?“ און טאַפּ איך מיך מיט דער האַנד איבער׳ן גאַנצען פּנים און קוק אויף דער מאַמע ווי זי איז אויף אַ מענש און האָב אַ נקמה: „אַ מצוה! לאָז זי זעהען וואָס פאַר אַ פּנים איהר זוהן האָט אָהן אַ נאָז!..“ קינדערשע מחשבות! נאַרישע פאַנטאַזיעס! נאָט הערט נישט מיין געבעט, די נאָז וואַקסט, די מאַמע מאַכט זי אַלע מאָל צורעכט און איך ווער פאַרשוואַרצט מיט איהר איינאיינעם, און מעהר פון אַלע מאָל קומט זי נעבאַך אָפּ, די נאָז מיינע, אַז עס קומט אונטער אַ יום-טוב, למשל אַ מין פּורים, און מיר קלויבען זיך צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

ב.

דער פעטער הערץ איז נישט נאָר דער גביר אין דער משפחה, ער איז דער ראש וראשון ביי אונז אין שטעדטעל און אין אַלע שטעדטליך אַרום און אַרום איז הערץ און הערץ און הערץ. איהר קאָנט פערשטעהן, אַז ער האָט פערד אַ פּאָר ברענענדיגע מיט אַ טאַראַנטאַס אַנ׳איינגענעם, וואָס אַז ער פאָהרט טראַסקען די רעדער אַזוי שטאַרק, אַז דאָס גאַנצע שטעדטעל לויפט אַהיים זעהען, ווי דער פעטער הערץ פאָהרט, און דער פעטער הערץ זיצט גאַנץ אויבען אָן אין טאַראַנטאַס מיט דער שענער מעשענע קיילעכדיגע באָרד, און מיט די בייזע גרויסע אויגען און שאָקעלט זיך הין און הער און קוקט אויף אַלעמען דורך די זילבערנע ברילען פון אויבען אַראָפּ, ווי איי-

נער רעדט: „ווי קומט איהר פֿאַרהעס, צו מיר? איך בין הערץ דער נגיד און פֿאָדר מיר אין קאַרעטע און איהר וועט כתריליקעס האָלעראַנצעס, קבצנים און טיאָפּקעט זיך אין דער בלאָטע!“

איך ווייס נישט ווי אַזוי דער איבעריגער עולם, נור איך האָב דעם פֿעטער הערץ אזוי פֿיינט, אַז איך קאָן נישט אָנקוקען דאָס רויטע פּנים ווײַנס מיט די פֿעטע באַקען, מיט דער מעשענער באָרד, מיט די זילבערנע ברילען, מיט'ן גראָבען בויך, מיט דער מאַססיווע גאָלדענע קייט, וואָס ער טראָגט אויפֿ'ן בויך און מיט'ן קײַלעכדיגען ווײַדענעם יאַרמעלקעלע, וואָס ער טראָגט אויפֿ'ן קאָפּ, און ועל כלם דאָס הינטעלע ווײַנס; ער האָט ווײַן אייגענעם אַ הינטעל, וואָס געהט בײַ איהם מיט אַ קנייטש מיט די פּלייצעס און מיט אַ מאַך מיט'ן קאָפּ אַרויף און מיט אַ פֿאָרשק מיט די ליפּען, ווי איינער רעדט: „דרך ארץ, דאָס האָב איך, הערץ, געגעבען אַ הינטעל, נישט מחמת חס ושלום איך האָב מיר צוגעקויפֿט נאָר גלאַט אַזוי, איך וויל מיר הוס־טען הוסט איך“...

איך קאָן נישט פֿערשטעהן אונזער געזינדעל וואָס חאַפּט זיי אַזוי דער גומער יאָהר, אַז עס קומט פּורים און מע קלויבט זיך צום פֿעטער הערץ צו דער סעודה; עס דאַכט זיך מיר, אַז זיי האָבען איהם אַלע ליעב אַזוי ווי אויגענוויישיג און די מאַמע אַליין וואָס זי איז איהם אַנ'אייגענע שוועסטער, געהט אויך נישט אויס אַזוי שטאַרק נאָך איהם וואָרום אַז די עלטערע קינ־דער וועגען נישטאָ אין דערהיים (פֿאַר מיר שעמט זי זיך ווינציג וואָס אַ פּנים) בענשט זי דעם פֿעטער הערץ, מיט מאָדנע ברכות; זי ווינשט איהם: „ער זאָל איבערטראָגען איבער אַ יאָהר אם ירצה השם אויף איהר שטאַנד“... און לאָז אָבער אַנ'אַנדער פּרובען־זאָגען אויפֿ'ן פֿעטער הערץ אַ שלעכטס וואָרט וועט זי יענעם אַרויסרייסען די אויגען. איך בין אַמאָל געווען אַנ'עדות ווי דער טאַטע האָט זיך אַמאָל אַרויסגעחאַפּט מיט אַ וואָרט. איהר מיינט ער האָט עפּים חס ושלום איהם נוגע בכבוד געווען? ער האָט נור אַ זאָג געטהון צו דער מאַמע: „וואָס הערט זיך? דײַן הערץ איז שוין געקומען צו נאָך נישט?“ האָט זי איהם אָבגעשפּיעלט אַ האָבראַנאָץ דעם טאַטען נעבעך, אַז ער האָט זיך קיין וואָרט נישט געקאָנט געפֿינען.

— וואָס איז עפּים „מײַן“ הערץ? וואָס פֿאַר אַ לשון? וואָס פֿאַר אַנ־אויסשפּראַך? וואָס פֿאַר אַ „מײַנער“ וואָס?

— דײַנער. וועמעס דען איז ער מײַנער? — פּרובט זיך דער טאַטע מיט

מלחמה, נאָר עס נילט איהם נישט, וואָרום די מאַמע פאַלט אָן אויף איהם פון אַלע זייטען:

— נו און אַז מיינער איז וואָס? נו מיינער! לוינט דיר אפשר נישט? שטעהט דיר אפשר נישט אָן דער יחוס? האָסט מסתמא דערליינגט צו איהם דעם טאַטענס ירושה, אַיאָ? האָסט דאָך מסתמא פון איהם קיין מאָל קיין טובה נישט געהאַט, אַיאָ?

— ווער זאָגט דען אַז ניין? — פרובט זיך דער טאַטע שוין מיט גוטען, וויל זיך אונטערגעבען, נאָר עס געהט נישט; די מאַמע הערט נישט אויף צו טרעטען אויף איהם.

— דו האָסט דאָך מסתמא בעסערע ברידער ווי איך, אַיאָ? אַ שענערע בעסטע, פיינערע, לייטעשערע, רייכערע אַיאָ?

— אָבער שאַ, אָבער לאָז זיין אַנעק! אָבער לאָז מיך צורוה! זאָגט דער טאַטע, ריקט אָן דאָס היטעל און מאַכט אַויברח. דער טאַטע האָט פערשפיעלט די מלחמה און מנצח געווען האָט די מאַמע, אַזוי ווי אַלע מאָל. זי איז תמיד מנצח, זי פיהרט אוים אַלע מאָל נישט מחמת זי געדט ביים טאַטען אין ספאָ״יק נאָר טאַקע ווידער אַמאָל דער פעטער הערץ, דערפאַר ווייל דער פעטער הערץ איז אַ נגיד און מיר זענען זיינע אָרעמע קרובים, זיין „משפחה“.

ג.

וואָס קעהר זיך אָן מיט אונז דער פעטער הערץ? צי לעבען מיר פון איהם? אָדער מיר האָבען גלאַט פון איהם גרויסע טובות — דאָס קאָן איך אייך נישט זאָגען, וואָרום איך ווייס נישט. איך זעה נאָר, אַז אַלע ביי אונז אין שטוב, פונ׳ם גרעסטען ביזן קלענסטען ציטערען פאַר׳ן פעטער הערץ אימת מות, און אָט איז געקומען פורים, איז מיט צוויי וואָכען פריהער הייבט מען זיך שוין אָהן גרייטען צום פעטער הערץ צו דער סעודה. מיין עלטערער ברודער, משה אַברהם, אַ בחור׳ל מיט בלאַסע איינגעפאַלענע באַקען און מיט שוואַרצע פערטראַכטע אויגען, גלעט זיך די פאות אַלע מאָל ווען מען דערמאַנט איהם „ביי׳ם פעטער הערץ צו דער סעודה“, און ווער שמועסט מיינע צוויי שוועסטער, מרים רייזעל און חנה רחל, וואָס איינע פון זיי איז שוין אַ כלה — די האָבען זיך געלאָזט נייען קליידליך נאָך דעם לעצטען פאַסאָן צוליעב דער סעודה וואָס ביי׳ם פעטער הערץ, און האָבען זיך געקויפט שענע

קעמעלעך מיט סטײַנגעלעך צו די האָר, און האָבען געוואָלט אויך די שיך מען זאָל זײ געבען פֿעררינכטען, האָט די מאַמע אָפּגעלײגט שוין אויף פּסח, חאָטש עס האָט זײ גוט געקרײנקט וואָס זײ געהען נעבאַך באָרוועס. און איבערהויפּט פֿאַר מרים רײזלען האָט זי געהאַט יסורים, דער חתן זאָל חלילה ניט דערוועהען אַז זי טראָגט צוריסענע שיך, זי האָט אַזוי אויך גענוג צרות פֿון דעם חתן. וואָס לא די ער איז אַ גראָבער יונג, כלומר׳שט אַ שטיקעל בוכהאַלטער האָס הײסט מחילה אַ קאָמי אין אַ געוועלב פֿערבענדיוועט ער נאָך און וואָלט אַ בעלן געווען אַז די כלה זאָל זײַן, מײַן שוועסטער הײסט עס, זאָל געהן אויסגעפּוצט נאָכ׳ן לעצטען פֿאַסאָן, ווי אַ פּרינצעסין. אַלע שבת בײַטאָג קומט צו אונז דער דאָזיגער קאָמי צו גאַסט, זעצט זיך אַוועק מיט מײַנע בײדע שוועסטער בײַם פֿענסטער און מען רעדט צום מײנסטען פֿון שענע קלײדער, נײַע קאָסטיומען, לאַקירטע שטיוועל מיט קאַלאָשען, מאָדנע היטעלעך מיט פֿעדערען, זאָנטיקלעך מיט שפּיצלעך, און אויך פֿון ציכלעך רעדט מען פֿון געשמוקטע מיט רויטע אײנשיטלעך און מיט אַ ווײַס לײַליכעל איבערגעצויגען און פֿון אויבען אַ קאָלדרע אַ גוטע, אַ וואַרעמע, אַנ׳אמת׳ע, אַ בײַענע און ס׳איז ווינטער און מען לײגט זיך שלאָפען איז מחיה און איך זעה ווי מײַן שוועסטער מרים רײזעל, ווערט מיט אַ מאָל רויט ווי אַ צוויק... מרים רײזעל האָט אַ טבע: באַלד עפּיס טהוט איהר אַ וועה דאָס בלוט אין פּנים אַרײַן, און טאָמער טהוט ער אַ קוק איהר אויף די פּיס, באַהאַלט זי זײ אונטער׳ן בענקעל, האָט מורא אַ פּנים, ער זאָל חלילה ניט דערזעהען די אויסגעטראָטענע אַפּאַצען און די אויסגעריבענע פּינגער.

ד.

— ביזט שוין גרײט צו דער סעודה? — פֿרעגט די מאַמע בײַ׳ם טאַטען אויפ׳ן אַנדערען טאָג נאָך דער מגילה.

— וואָס איז שייך גרײט? — ענטפֿערט איהר דער טאַטע און טהוט אָן די שבת׳דיגע בעקעשע. — וואו זענען די קינדער?

— די קינדער זענען שוין באַלד גרײט — ענטפֿערט די מאַמע, חאָטש זי ווײסט גאַנץ גוט, אַז די קינדער, ד. ה. מײַנע שוועסטער, זענען נאָך ווײַט פֿון גרײט. זײ צוואָגען זיך ערשט די קעפּ, שמירען זיך די האָר מיט מאַנדעלעהל, פֿערקעמען זיך אײנס דאָס אַנדערע, פּוצען זיך אויס און טהוען אָן די נײַע קלײדלעך, בעשמירען די שיך מיט פּלאַטשערן-שמאַלץ,

זיי האלטן גלאנצען, אויסזעהען ווי נייע. נאר וואס קומט ארויס פון דעם גלאנצען, אז די אבסאצען, און די אבסאצען האבען זיך אבגעזעצט און זיינען צוריסען... וואס טהוט מען, דער חתן זאל דאס חלילה נישט דערזעהען? און ווי אויף צו להכעיס טראגט איהם אן דער רוח, דעם קאמי, אין א פרישען אנצוג מיט שטארק אנגעקראכמאלטען קאלנער און מיט א גרינעם מאדען-שניפס און פון די שטארק-אנגעקראכמאלטע ווייסע מאנשעטען קוקען ארויס צוויי געזונדע רויטע הענד מיט שווארצע נעגעל, און די פרישע אונטערגעשארענע האר ביי איהם שטעהען קאפויר און א ווייס שטארק אנגעקראכמעלט נאז טיכעל שלעפט ער ארויס פון קעשענע און עס שמעקט פון דעם א שטארקער ריח פון בשמים, נעגעלעך און געווירצען, וואס פארגעהט אין נאז אריין, און איך הייב אן צו ניסען, און פונ'ם ניסען פלאצט מיין קאפאטקעלע און עס שפרינגען אפ פון דעם צוויי קנעפלעך, דערזעהט די מאמע און גיט מיר א וויסטען פעטשאטעק.

— א יונגאטש זאל ניט קענען איינהאלטען אויף זיך קיין קנעפעל, צושפרונגען זאלסט דו ניט ווערען! — אזוי זאגט די מאמע, חאפט א נאדעלפאדעם, נייט מיר צו די אפגעשפרונגענע קנעפלעך און אז אלע ווערען פארטיג, לאזען מיר זיך געהן צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

פריהער פאר אלע, אויפגעהויבען די פאלעס, געהט דער טאטע, נאך איהם אין א פאר מאנסבילשע שטיוועל די מאמע, מחמת די בלאטע איז זעהר גרויס; נאך איהר ביידע שוועסטער מיט זאנטיקלעך אין די הענד (טאמער ווייסט איהר אויף וואס דארף מען פורים זאנטיקלעך?) נאך זיי שפרייזט מיין עלטערער ברודער משה אברהם איבער דער בלאטע האלט מיך פאר א האנד און זוכט א טרוקען שטיקעל ארט, א סטעזשקע און טרעפט אקוראט אין דער רעכטער בלאטע אריין און טהוט זיך אלע מאל א חאפ ווי אן אפגעבריהטער: „איף—א!“ ביי דער זייט געהט אונזער חתן, דער קאמי אין א פאר נייע טיפע קאלאשען, דער איינציגער וואס טראגט קאלאשען, און שרייט אויס אלע מינוט הויך אויף א קול אלע זאלען הערען: „איך זאל האטש נישט אנגעהמען קיין בלאטע אין די קאלאשען!..“ און אט אזוי קומען מיר צום פעטער הערץ צו דער סעודה.

———

ה.

טאַטש עס איז נאָך גרויסער טאָג, דאָך ברענגען שוין בײַם פֿעטער הערץ אין שטוב ליכט אַ סך מיט לאָמפּען אויף די טישען און מיט העסעס אויף די ווענד. דער טיש איז געגרייט; אַ מוראדיג פּורים־קוילעטש ווי אַ שור הבר די גרויס פֿערנעמט אַ שטיק טיש, און אַרום און אַרום טיש שטעהט די גאַנצע משפּחה אונזערע, אַלע פֿעטערס מיט אַלע מומעס מיט אַלע אונזערע געשוועסטער קינדערלעך, — אַלע ברוך השם אָרימע לײַט, וועך מעהר און ווער ווינציגער, און מען רעדט צווישען זיך שטילערהייד און מען וואַרט ווי אויף אַ ברית, בשעת קוואַטער בעדאַרף אַרײַנטראָגען דאָס קינד. דעם פֿעטער הערץ זעהט מען ניט, און די מומע הערצעליכע, אַ יודענע מיט ווײַסע פּערל און מיט שוואַרצע ליפּען און מיט אַרײַנגעשטעלטע ציין דרעהט זיך אַרום פֿאַרטאַרעראַמעט אַרום טיש, שטעלט אויס די טעלער, צעהלט אונז אויס איטליכען בעזונדער מיט דער לינקער האַנד, האָט גאָר קיין מורא נישט פֿאַר קיין עין הרע... און אָט עפֿענט זיך די טהיר און עס בעווײַזט זיך דער פֿעטער הערץ אַליין, אָנגעטהון יום־טובדיג אין אַ זײַדענער גלאַנצענדיגער בעקעשע מיט שטאַרק ברייטע אַרבעל און מיט אַ שטרײַמעל אויפ'ן קאָפּ, וואָס ער טהוט דאָס אָן נאָר פּורים צו דער סעודה און פּסח צום סדר, און די גאַנצע משפּחה טהוט זיך צו אידם אַ בויג, די מאַנסבילען שמייכלען עפּיס זעהר מאָדנע, רײַבען אַ האַנד אָן אַ האַנד, די ווײַבער גיבען אידם אַ גוט יום־טוב, און מיר, יונגוואַרג, בלײַבען שטעהן ווי די גולמ'ס ניט צו וויסען, וואָס מען טהוט מיט די הענד... דער פֿעטער הערץ בעטראַכט אונז אַלעמען, די גאַנצע משפּחה, מיט איין ברייטען קוק פֿון אויבען אַראָפּ מיט זײַנע בייזע גרויסע אויגען דורך די זילבערנע ברילען, טהוט בשעת מעשה אַ הוסטעל און אַ מאַך צו אונז מיט דער האַנד:

— נו, פֿאַר וואָס זיצט איהר ניט? זעצט זיך אַוועק, אָט שטעהען בענקעלעך.

די גאַנצע משפּחה זעצט זיך אַוועק, איטליכער אויף אַ נעק בענקעל, האָט מורא זיך צו רירען צום טיש, עס זאָל חלילה נישט זײַן קיין שאָדען, און אַ מוראדיג שטילשווײַגעניש הערשט אין זאַל, מען הערט די ליכט ווי זיי ברענען, עס שעמערירט אין די אויגען און אויפ'ן האַרצען איז קאַלעמוטנע: מען איז אַ הונגעריג און עס ווילט זיך נישט עסען; עס האָט אָנגענומען מיט אַ מאָל דעם אַפּעטיט, ווי מיט די הענד.

175

— וואָס שווייגט איהר? זאָגט עפּיס, דערצעהלט עפּיס! — מאַכט דער פֿעטער הערץ און טהוט אַ היסטעלע מיט אַ קנייטש מיט די פּלייצעס און מיט אַ מאַך מיט'ן קאָפּ אַרויף און מיט אַ פֿאָרשק מיט די ליפּען.

די משפּחה שווייגט. קיינער וואַגט נישט צו זאָגען אַ וואָרט ביים פֿעטער הערץ ביים טיש. מאָדנע נאַריש שמייכלען די מאַנסבילען, חילען עפּיס זאָגען און ווייסען נישט וואָס; משונה ווילד קוקען זיך הורך די ווייבער, רעדען מיט די אויגען, און מיר יונגוואַרג, ברענען ווי אויף פּאָקען. מיינע ביידע שוועסטער קוקען זיך אָן איינס דאָס אַנדערע גלייך ווי זיי האָבען זיך קיינמאָל נישט געזעהען. מיין ברודער משה אַברהם קוקט אויף דער וועלט מיט אַ בלאַס איבערגעשראָקען פּנים; קיינער, קיינער וואַגט נישט צו זאָגען אַ וואָרט ביים פֿעטער הערץ ביים טיש. נאָר איינער פֿיהלט זיך דאָ גוט ווי אומעדום און ווי אַלע מאָל, דאָס איז מיין מרים רייזעלס חתן, דער קאָמי. ער ציהט אַרויס די גרויסע אָנגעקראָכמעלטע און שטאַרק שמעקעדיגע פֿאַרטשיילע פֿון דער אונטערשטער קעשענע, שנייצט אויס די נאָז גאַנץ ברייטליך, ווי ביי זיך אין דערהיים, און רופֿט זיך אָן:

— פּורים זאָל זיין אַזאַ בלאָטע! איך האָב געמיינט איך נעם אָן פֿולע קאַלאָשען...

— ווער איז דער יונגערמאַן? האַ? — טהוט אַ פֿרעג דער פֿעטער הערץ, הייבט אויף די זילבערנע בריל און טהוט אַ היסטעל, אַ קנייטש מיט די פּלייצעס און אַ מאַך מיט'ן קאָפּ אַרויף און אַ פֿאָרשק מיט די ליפּען.

— ס'איז מיין... מיין חתן... מיין מרים רייזילס חתן — מאַכט דער טאַטע מיט אַ שטיל קול, ווי אַ מענש וואָס איז זיך מודה, אַז דאָס האָט ער געה'רג'עט אַ מענשען און מיר אַלע בלייבען זיצען ווי געלעהמט און מרים רייזיל — וועה וועה! — מרים רייזיל ברענט ווי אַ שטרויענער דאַך!

דער פֿעטער הערץ בעטראַכט די גאַנצע משפּחה מיט אַ ברייטען קוק פֿון זיינע בייזע גרויע אויגען, ייענקט אונז נאָך אַ היסטעל און אַ קנייטש מיט די פּלייצעס און אַ מאַך מיט'ן קאָפּ אַרויף און אַ פֿאָרשק מיט די ליפּען און טהוט אַ זאָג צו אונז:

— נו? פֿאַר וואָס נעהמט איהר זיך נישט וואַסען? געהט וואַשט זיך, אַט שטעהט וואַסער.

176

ו.

געוואַשען זיך און אָבגעוואָגט דעם שאַ ידיכם וועצען מיר זיך אויס די גאַנצע משפחה אַרום טיש און וואַרטען ביז דער פעטער הערץ וועט מאַכען „המוציא“, וועט אויפשניידען דעם מורא׳דיגען פורים קוילעטש, וואָס איז גרויס ווי אַ שור הבר, און דערווײַלט זיצען מיר אָהן לשון ווי די שטומע, וואָלטען וועלען שוין טאַקי עפּעס נעמען אין מויל אַרײַן, נור דער פעטער הערץ, ווי אויף צו להכעיס, מאַכט לאַנגע שהיות, ווי אַ גוטער יוד, ווי אַ רבי, קוים־קוים דערלעבט זעהען דעם שור־הבר אַ געקוילעטען, און איידער מיר שלינגען אַראָב דעם ערשטען ביסען, טהוט שוין דער פעטער הערץ אַ קוק מיט די בייזע גרויסע אויגען אויף דער גאַנצער משפחה מיט אַ היסטעל און מיט אַ מאַך מיט די פלייצעס און מיט אַ מאַך מיט׳ן קאָפּ אַרויף און מיט אַ פאַרשיק מיט די ליפען און אַ זאָג.

— נו? פאַר וואָס זינגט איהר עפּיס נישט? זינגט׳ס עפּיס אַ נגון צו דער סעודה, ס׳איז דאָך היינט עפּעס פורים אויף דער וועלט!

די גאַנצע משפחה קוקט זיך איבער מיט די אויגען, שושקען זיך עפּעס, רעדען שטילערהייד, הייסען איינער דעם אַנדערען זינגען, דינגען זיך: „זינג עפּיס“. „זינג דו“. „וואָס עפּיס איך? פאַר וואָס נישט דו?“ אַזוי לאַנג ביז עס חאַפּט זיך נישט אַרויס מיט אַ נגון — איינער פון אונזער משפחה, אברהמ׳על׳ע דעם פעטער איצעס. אַ יונגערמאַן, וואָס וואַקסט איהם נישט קיין באָרד און פינטעלט מיט די אויגען און האָט אַ קוויטשיג קול און מיינט אַז ער קאָן זינגען.

וואָס פאַר אַ מין נגון אברהמ׳יל דעם פעטער איצעס האָט געוואָלט אויסזינגען, ווייס איך נישט, איך ווייס נור, אַז ער האָט זיך געגעבען אַ נעם ביים גאָרגעל און אַ שטעל אַוועק אַ פאַלשען טאָן און — אַ קוויטשע אויס אויף אַ פערדומפּענע צו הויכע שטימע אַ משונה ווילדע טרויעריגע זאַך און געמאַכט האָט ער דערביי אַזאַ מאָדנע טרויעריג־לאַכענדיג פנים, אַז מען האָט בעדאַרפט זיין אַ גאַט אָהער אַ מלאך מען זאָל זיך איינהאַלטען און נישט צוגעהן פון געלעכטער, ובפרט אַז קעגען מיר איז געזעסען יונגוואַרג און געקוקט מיט אַזעלכע אויגען, אַז מען האָט בעדאַרפט זיין שטאַרקער פון אייזען און נישט געבען אַ שאָס אויס קיין געלעכטער.

דער ערשטער שאָס איז געווען פון מיר און ־עם ערשטען פאַטש פון דער מאַמע האָב געחאַפּט איך. דער פאַטש האָט מיך אָבער נישט אָבגעקיהלט; אדרבה, ער האָט אַרויסגערופען ביי דער גאַנצער חברה־יונגוואַרג און אויך

ביי מיר אַ פרישען געלעכטער, און דער פרישער געלעכטער הייסט אַרויסגערופען אַ פרישען פּאַטש, און נאָכ׳ן פּאַטש ווידער אַ געלעכטער, און נאָכ׳ן געלעכטער ווידער אַ פּאַטש, אַזוי לאַנג ביז מען האָט מיך אַרויסגעפיהרט פון זאַל אין קיך אַריין, פון קיך אין דרויסען אַרויס, פון דרויסען האָט מען מיך געבראַכט אַהיים אַ צודראַפּעטען, אַ צושלאָגענעם, אַ בעגאָסענעם מיט טרעהרען, מיט בלוטיגע טרעהרען — און איך האָב מיך יענעם אָבענד פערשאָלטען דאָס געבויין. געשאָלטען דעם פּורים, געשאָלטען די סעודה, געשאָלטען אַברהמ׳ל דעם פעטער איצטער און מעהר פון אַלע דעם פעטער הערץ, — זאָל ער מיר מוחל זיין ער איז שוין לאַנג אויף דער אמת׳ער וועלט. אויף זיין קבר שטעהט אַ מצבה, די שענסטע מצבה ביי אונז אויפ׳ן בית עולם, און אויף דער מצבה שטעהען אויסגעקריצט מיט גאָלדענע אותיות אַלע זיינע מעלות, כ׳ויט וועלכע ער האָט זיך אויסגעצייכענט אין זיין לעבען:

„פה נקבר — דאָ ליעגט אַ מאַן אַנעהרליכער, אַ גוטער, אַ הערציגער,

„אַ ליעבליכער, אַ ברייטע האַנד, אַ גרויסער בעל צדקה, אַ צונעלאָזטער,

„אַ געטרייער, אַ פריינדליכער און נאָך און נאָך...

ת׳נ׳צ׳ב׳ה."

הונדערט איינס

הונדערט איינס.

א מעשה.

א.

דער שנעער דער אַלטער טייך בוג, וואָס לויפט איבער'ן יונג צווישען דניעפּר און צווישען דניעסטער און פאַלט אַריין ווי זיי אין שווארצען ים אַריין, שניידט דורך לויפענדיג צוויי גובערניעס, חערסאָנער און פּאָדאָליער, דאָרט וואו עס ליעגען צוואָרפען אָהן אַ שום סדר צוויי יודישע שטעדטליך האָלטע און באָהאָפּאָליע. די דאָזיגע צוויי שטעדטליך דאָס איז אייגענטליך איין שטאָדט, נאָר דער טייך האָט זיי ווי צעשניידט, ווי צעריסען אויף דער האַלב, און מענשען האָבען זיי צוריק צונויפגעבונדען מיט אַ בריק, אַזוי אַז פון ביידע שטעדט איז געוואָרען ווידער איין שטאָדט: אַט ווענט איהר דאַכט זיך אין באָהאָפּאָליע, עס געהט ניט אַוועק קיין פינף מינוט ווענט איהר שוין אין האָלטע, און דאָס איינענע צוריק — אַט ווענט איהר נאָר וואָס געוועזען אין האָלטע, איהר טהוט אַ קוק, אַהאַ איהר ווענט שוין ווידער אין באָהאָפּאָליע!

האָלטע האָט אַ צייט מיט יאָהרען זיך גערעכענט פאַר אַ דאָרף און באָהאָפּאָליע פאַר אַ שטעדטיל. איז דערפאַר אויף האָלטע געפאַלען דער גורל פונ'ם 3 מאַי 1882, אַז יודען טאָרען זיך דאָרטען איבעראַנייס ניט באַזעצען.

פון דעמאָלט אָן איז האָלטע געוואָרען שטאַרק חשוב ביי די באָהאָפּאָליער יודען, וואָס האָבען אַלע מיט אַמאָל באַקומען חשק, זיך באַזעצען דווקא אין האָלטע און דווקא נאָכ'ן 3 מאַי.

פון יענעם 3 מאַי אָן האָבען די באָהאָפּאָליער יודען אָנגעהויבען זיך שטילערהייד אַריבערצוקלעבען קיין האָלטע, נאָר ס'איז זיי ניט געראָטען, מע האָט

זיי געבעטען מחילה זעהר שען איבער דער בריק צוריק קיין באָהאָפּאָליע: „גאָס-פּאָדין איצקאָ, פּאָזשאַלאָיטיע נאַזאַד דאָ באָהאָפּאָלסקאַהא ראַבינאַ!" אדער מע האָט איהם פאַרקערעוועט דעם וואָגען אָהן ווערטער און אַ זאָג געטהון מיט אַ נעלעכטער: „אַ פּאָהר-פּאָדר נאַ באַרדיטשעוו".

— סטייטש — האָט נעבאַך יענער געטענה'ט — איך בין אַ האָלטער פון כמה וכמה יאָהרען! יאַ מאַיע סאָבסטווענע גאָראָד או שקאָלע — איך האָב דאָרט אַיין אייגענע שטאָדט אין בית מדרש! יאַ מאַיע סקילקע ראָדיטשי נאַ קלאַדבישטשע — איך האָב דאָרט קרובים אויפ'ן בית עולם!

די אַלע טענות האָבען אָבער געהאָלפען ווי דער פאַריאָהריגער שניי.

— דאָקומענטע! — פּאַפּירען! — האָט מען איהם געענטפערט, און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה מיט „פּאַפּירען". יודען האָבען דעמאָלט געגעבען צולייזען געלד פאַר פּאַפּיר... די חאָדאָטאַיעס האָבען מאסף ממון געווען, די מוסרים האָבען געהאַט וואָס צו טהון... ווערמען עס האָט געגאָלטען און ווערמען ניט. אַ סך האָבען יודען אַליין קאַליע געמאַכט זיך מיט זייערע מסירות; איבער זייערע מסירות האָבען נעבעך אַ סך משפּחות געמוזט פאַרנעמען די בעבעכים און עמיגרירען איבער דער בריק פון האָלטע קיין באָהאָפּאָליע, און ס'איז צוגע-קומען נייע קבצנים, נייע עסערס, וואָס עסען איינס דאָס אַנדערע... יודען האָבען זיך ניט געוואָלט אַזוי גיך אונטערגעבען, האָבען זיי מלחמה געהאַלטען (אויף פּאַפּיר געווייגטליך). און ס'איז אַוועק אַ מלחמה צווישען יודען מיט פּאָליציע און צווישען יודען מיט יודען, עס זענען געפלויגען פּאַפּירען אין פּאָליציע, פון פּאָליציע אין דער גובערניע, פון דער גובערניע אין סענאַט, פון סענאַט אין דער גובערניע און פון דאָרט צוריק אין פּאָליציע — און די מלחמה האָט זיך אַזוי געצויגען צוואַנציג יאָהר כסדר. איך האָב מורא, אַז דער היסטאָריקער וואָס וועט אַמאָל קומען באַשרייבען די געשיכטע פון די דאָזיגע צוויי שטעדטליך וועט ער מוזען דאָס דאָזיגע שטיקעל צייט אַ נאָמען געבען: „די געשיכטע פון דער צוואַנציג יעהריגער מלחמה", די האָלטער מיט די באָהאָפּאָליער יודען וועלען שוין וויסען וואָס מע מיינט...

צווישען די אנשי מלחמה זענען געווען צוויי מענשען: ירחמיאל משה באָהאָפּאָלסקי פון האָלטע און זיינער אַ בלוטיגער שונא נחמן-ליב האָלטיאַנסקי פון באָהאָפּאָליע.

ב.

עס זאָל אַייך גאָר ניט זײַן קיין חדוש און אידר זאָלט ניט פֿרעגען קיין קשיות, וואָס ירחמיאל משה איז אַ האַלטער און הייסט באָהאָפּאָלסקי און נחמן ליב איז אַ באָהאָפּאָליער און הייסט האַלטיאַנסקי? למאַי איך קאָן אייגעם אַ טשערקאַסקי וואָס וואָהנט אין ביעלאָצערקאָוו און אייגעם אַ בעלאָצערקאָווסקי וואָס וואָהנט אין טשערקאַס? היינט קאָן איך אייגעם אַ טאַראַשטשאַנסקי וואָס וואָהנט אין קרעמענטשוג און אַ קרעמענטשוצקי וואָס זיצט אין טאַראַשטשע? דאַכט זיך, וואָס וואָלט געווען אַזוי שלעכט, אַז טשערקאַססקי וואָס קומט אַרויס מסתמא פֿון טשערקאַס זאָל זיך זיצען אין טשערקאַס, בעלאָצערקאָווסקי אין בעלאָצערקאָוו, טאַראַשטשאַנסקי אין טאַראַשטשע און קרעמענטשוצקי אין קרעמענטשוג? איז דער תירוץ: ווען איטליכער מענש זאָל דאַרפֿען זײַן צוגעבונדען צו זײַן שטאָדט וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום ניט געהאַט!... נאָר מיר קערען זיך אום צום 3 מאַי 1882.

נחמן ליב האַלטער, וואָס איז כל ימיו געווען אין באָהאָפּאָליע, האָט בעשטימט פּונקט דעם 2-טען וואָס אַקעגען יענעם 3 מאַי געכטיגען אין האַלטע און זײַן דאַרפֿען פֿאַרשריבען ביי'ם אוריאַדניק אויף אַ פּראָטאָקאָל — און דאָס האָט איהם געדינט פֿאַר אַ בעווייז אַז ער איז אַ האַלטער תושב. אָט דאָס הייסט אַז סע באַשערט איינעם אַ גליק, דעם אַנדערען איין אומגליק!

סע פֿאַרשטעהט זיך, אַז ירחמיאל משה'ן האָט די דאָזיגע מעשה רעכט פֿאַרדראָסען און ער האָט געטהון אַלסדינג וואָס ער האָט געקאָנט און האָט אַזוי לאַנג געגראָבען אויף נחמן ליב'ן, ביז ער האָט דערוויזען מיט אותות ומופתים, אַז נחמן ליב איז אַ באָהאָפּאָליער. אודאי איז נחמן ליב אויך ניט געשלאָפֿען און אויסגעוויזען מיט פּאַפּירען אַז דעם 2-טען אַקעגען 3-טען מאַי 1882 איז ער געווען פֿאַרשריבען אין האַלטע ביי'ם אוריאַדניק אין די ביכער, אַ סימן איז דער נאָמען אַליין האַלטיאַנסקי בעווייזט אַז ער, נחמן ליב, איז אַ האַלטער און ירחמיאל משה איז אַ באָהאָפּאָליער, ווי דער נאָמען זײַנער בעווייזט: באָראָפּאָלסקי פֿון באָהאָפּאָליע...

אַזוי האָט געשריבען נחמן ליב אין דער גובערניע אַריין אויף ירחמיאל משה'ן. ירחמיאל משה האָט אָבער אויך ניט געשוויגען. ער האָט אַרויסגענומען פּאַפּירען און אויסגעוויזען מיט עדות, אַז נחמן ליב האָטש ער רופֿט זיך האַלטיאַנסקי איז ער אַ באָהאָפּאָליער. אַ סימן ער האָט אין באָהאָפּאָליע אַן אייגענע דירה מיט אַ שטאָדט אין דעם מגיד'ס קלויז. וואָס דאַרף אַ האַלטער יוד אַ דירה אין באָהאָפּאָליע מיט אַ שטאָדט אין דער באָהאָפּאָליער קלויז?

הקצור מע האָט זיך אַזוי לאַנג געשלאָגען מיט פּאַפּירען אין דער גובערניע אַריין און די צוויי יורען האָבען זיך אַזוי צינגעקעגען, ביז ס'איז אָנגעקומען מע זאָל זיי ביידע אַרויס משלח'ן פון האלטע און אַכטונג געבען מע זאָל זיי אַהינצו ניט אַריינלאָזען, אַ חוץ ביטאָג.

—

ג.

— בּהמה, וואָס שווייגט איהר?

— וואָס ווילט מיר העלפען אַז איך וועל שרייען?

— פאַרהאַן אַ סענאַט, ניט איין אין סענאַט!

— וואָס זאָל איך איינגעבען אין סענאַט, אַז די גובערנסקי פּראַווליעניע האָט געפונען אַז איך בין אַ באָהאָפּאָליער? און דערצו האָט זיך אַריינגעמישט ירחמיאל משה'קע.

מע דאַרף ניט געהן אין סענאַט!

— סענאַט פעהלט איהם נאָך! דו ווילסט אַ פּנים מע זאָל אונז אַרויסשיקען פון באָהאָפּאָליע אויך?

אומעטום פּלעגט ירחמיאל משה'כע אויספירען. נאָר דאָ האָט זי ניט געקאָנט פועלען גאָרניט. ירחמיאל משה איז געווען אַ גוטער עקשן און איז אַוועק מיט אַ פּאַפּיר אין סענאַט אַריין, און שטעלט אייך פאָר אַ מעשה!

ס'איז אַוועקגעגאַנגען אַ היבש שטיקעל צייט, איך האָב מורא אויב ניט אַ יאָהר 20, איינמאָל זיצט ער זיך אַזוי ביי זיך אין קלייט, תחלת זומער איז דאָס געווען ער האָט אפילו ניט אין זין געהאַט דעם סענאַט אין דער לינקער פּאָה, כמעט פאַרגעסען גאָר אַז ס'איז פאַרהאַן אַ סענאַט אויף דער וועלט, קומט מען צוגעהן און מע רופט איהם צום פּריסטאַוו.

— וואָס איז שוין עפּיס אַ נייס ביי דיר? ווידער אַמאָל „סוויטשנע סבאר"? זייַנע עסקים! — רופט זיך אָן ירחמיאל משה'כע צו ירחמיאל משה'ן.

— לאָז מיך אַזוי וויסען אַ בייזע וועטשערע מיט דיר אינאיינעם! — מאַכט ירחמיאל משה — אַ פּריסטאַוו רופט, קאָן מען קיין דבר אחר ניט זיין און מע מוז געהן.

— זעה נאָר מע זאָל דיך דאָרט חאַטש ניט „רעשטעווען" — באַגלייט איהם אַרויס ירחמיאל משה'כע פון קלייט מיט אַ יברכך.

עס האָט נישט געדויערט קיין האַלבע שעה איז ירחמיאל משה אַריינגעפלויגען אין קלייט אַריין, קוים געקאָנט אויסרעדען:

— מזל טוב!... אָנגעקומען פֿון סענאַט... געקומען אַז איך בין אַ באָהאָ פּאָליער... איך מעג שוין הייסט דאָס זיצען אין באָהאָפּאָליע...

ירחמיאל משהיכע האָט אַ פּליעסק געטהון מיט די הענד:

— אַ גדולה אויף דער באבע! וואָס זאָגט איהר אויף דעם מזל טוב? ער מעג שוין זיצען אין באָהאָפּאָליע!

— טפֿו, וואָס זאָג איך באָהאָפּאָליע? איך מיין האָלטע מיין איך!

— האָלטע? אַזוי זשע רעד!... נו ירחמיאל משה, וואָס האָב איך דיר געזאָגט?

— וואָס האָסט דו מיר געזאָגט?

— איך האָב דיר געזאָגט זאָלסט געהן אין סענאַט?...

ירחמיאל משה איז געווען אַזוי צופֿרידען, אַזוי גליקליך, אַז ער איז אַרויסגעלאָפֿען אין שטאָדט און אויסגעפּויקט פֿון איין עק ביזן אַנדערען, אַז ס'איז אָנגעקומען פֿון סענאַט אַז ער איז אַ האָלטער און מעג זיצען אין האָלטע, און ער קלויבט זיך אַריבער אם ירצה השם אין גיכען קיין האָלטע. ירחמיאל משה האָט דעם טאָג נישט געגעסען, נישט גערוהט, ער איז געלאָפֿען פֿון איינעם צום אַנדערען, עס האָט איהם עפּיס געטראָגען אין דער לופֿטען. ווען ער האָט באַגעגענט, האָט ער אָבגעשטעלט.

— געהערט?

— וואָס? פֿון סענאַט? געהערט, ווי דען? מזל טוב אייך.

— מיט מזל זאָלט איהר לעבען!

— ווען רעכענט איהר אַריבערפֿאָהרען?

— אם ירצה השם נאָך שבועות.

— לאָז גאָט געבען אין אַ גוטער שעה.

— אַ דאַנק!

ה.

אַ ישועה אַז גאָט העלפֿט אַ מענשען איז אודאי זעהר גוט, נאָר אַ ישועה מיט אַ נקמה אינאיינעם דאָס איז איינע פֿון די גרעסטע זאַכען אויף דער וועלט, וואָס דאָס פֿאַרגעניגען דערפֿון לאָזט זיך ניט באַשרייבען; ועהען ווי יענער איז מקנא, ווי דער שונא ווערט צוזעצט קוקענדיג, נעמט איין אַ מיתה משונה — דאָס גיט צו דעם מענשען אַזוי פֿיעל מוטה, שטאַרקייט און אַכזריות, אַז פֿאַר נצחון פֿאַרגעסט ער און הויבט אָן טהון נאַרישקייטען.

אונזער ירחמיאל משה האט ניט אויפגעהערט צו גראגערען מיט'ן סענאט אויף יערען טריט און שריט אזוי אז ער האט זיך אלעמען צוגעגעסען, געווארען נמאס, טרייף ווי חזיר. עס האט שוין פשוט געשלאגען צו דער גאל אויס-הערען פון איהם נאך אמאל סענאט און ווידער אמאל סענאט און אבער אמאל סענאט!

נאר אויב דאס איז געוועזען נמאס צו הערען דער גאנצער שטאדט, הײנט ווי האט דאס געקאנט בראטען און ברענען נחמן ליב'ן נעבעך, אז ער האט דאס בעדארפט אליין אויסהערען פון איהם אלע מינוט, אלע רגע? ירחמיאל משה האט שטענדיג געזוכט מיט די אויגען נחמן ליב'ן, און וואו נחמן ליב איז געשטאנען אהין איז ער צוגעגאנגען און געזאגט:

— א פנים אז אין סענאט זיצען טאקי פארט מענשען!..

נחמן ליב טרעט אב אויף א זייט און בעהאלט זיך, נאר ירחמיאל משה זוכט איהם אב און רעדט ווייטער, נישט צו איהם, צו אנדערע, נאר אזוי אז ער זאל אויך הערען:

— איך בין אומיסטנע נעכטען איבערגעבליבען נעכטיגען אין האלטע אויף בײנאכט. געוואלט דער פריסטאוו זאל צו מיר קומען; איז ער אויף צו להכעיס ניט געקומען!

צווישען ירחמיאל מיט ירחמיאל משה'כען איז געוועזען ברוך השם אזא גוט לעבען, אז אומעטום, וואו זי האט נאר געקאנט, האט זי איהם גע-טהון אויף קידער-ווידער, נאר דא ביי נחמן ליב'ס מפלה איז זי איהם גע-קומען צו הילף און האט איהם געהאלפען פויקען איבער דער שטאדט און דעקוטשען נחמן ליב'ן מיט נחמן ליב'כען, אזוי אז יענע האט שוין געבעטען גאט, עס זאל שוין אוועקגעהן שבועות און ירחמיאל משה מיט ירחמיאל משה'-כען זאלען שוין ארויספאהרען צו אלדע שווארצע יאהר. — „מע קאן גאר קיין קאפ ניט אויפהויבען פון זיי!“ און גאט האט רחמנות געהאט, ס'איז אוועקגעגאנגען שבועות און ירחמיאל משה מיט ירחמיאל משה'כען האפען זיך נישט אריבערצופאהרען קיין האלטע. וואס האבען זיי קיין צייט ניט? זיי וועלען פערשפעטיגען שפעטער מיט א וואך, אבי דאנקען גאט זיי מעגען שוין — ביז ס'איז געקומען זונטאג, דער 25 מאי, און די בלעטער (ווער האט אויס-געטראכט אט די „בלעטער“?) האבען געבראכט צוטראגען א ידיעה פון 101 שטאדט, וואס יודען מעגען דארטען זיצען, בויען הייזער, קויפען ערד, פלאנצען גערטנער! הונדערט איין שטאדט און האלטע אויך בתוכם — אזא מעשה איז ניט געהערט געווארען! ירחמיאל משה האט נישט געגלויבט קיינעם.

— עס קאָן ניט זײַן, ס'אַליגען! — האָט ער געשריגען — צוואַנציג יאָהר האָט מען נישט געטאָרט איבערנעכטיגען אַ נאַכט, פּלוצים וועט מען מעגען בויען הײַזער, קויפען ערד, פלאַנצען גערטנער? און גראַדע הונדערט מיט איין שטאָדט און גראַדע האַלטע אויך בתוכם! דאָס האָבען שונאים אויסגעטראַכט, דאָס וואַקסט מסתמא פון נחמן ליבּ'ען, נחמן ליבּ'ס קאָפּ דערבײַ, פאַרחאַפּט זאָל ער ווערען!

— דערמאָלט ווען בײַ מיר וועט אויסוואַקסען האָר אויף דער דלאָני, דעמאָלט וועט מען מעגען זיצען אין האַלטע!

אַזוי האָט ירחמיאל משה געשריגען און ירחמיאל משה'כע וואָס האָט אויך געהערט אין מאַרק עפּיס אַ נײַס מכּח 101 שטאָדט און האַלטע אויך בתוכם, האָט איהם צגועברעמעלט, פּאַטאַקעוועט:

— אויב ס'איז אמת די מעשה מיט דײַן סענאַט מעגסט דו זיך טאַקי באַגראָבען מיט איהם אינאיינעם.

אַזוי זאָגט ירחמיאל משה'כע און ברענט און פלאַמט ווי אַ פערפלאַמטער שבת־קוילעטש.

פּלוצים עפענט זיך די טיר און עס קומט אַרײַן דער שמש פון נגיד'ס קלויז מיט אַ יודיש בלאַט צײַטונג.

— נאַט אײַך, רב ירחמיאל משה, דאָס האָט מען אײַך געשיקט אַ בלאַט, איהר זאָלט מוחל זײַן איבערלייענען וואָס דאָ שטעהט; דאָ איז פאַרהאַן עפּיס אַ נײַס זאָגען זיי מכּח באַהאָפּאַליע און מכּח האַלטע, הונדערט איין שטאָדט, פערקנייטשט אָן אָ און אונטערגעשטרײַכט נומער 94.

ירחמיאל משה האָט שוין פאַרשטאַנען וועד האָט זיך דאָס מטריח געווען; ער האָט גענומען דאָס בלאַט, אָנגעטהון די ברילען און עס האָט זיך איהם אַ וואָרף געטהון אין די אויגען אַרײַן דער נומער 94 און דאָס וואָרט „האַלטע". דאָס איבעריגע האָט ער שוין גאָר ניט געוואָלט לייענען. ער האָט פאַרשטאַנען אַז די מעשה איז אַיין אמת, און איז צוגעגאַנגען צו ירחמיאל משה'כען — ירחמיאל משה'כע האָט שוין פאַרשטאַנען וואָס דאָס באַדײַט, האָט זי אַ זאָג געטהון צו ירחמיאל משה'ן מיט אַ ביטער געלעכטער:

— נו? דײַן סענאַט!...

— וואָס עפּיס מײַן סענאַט?

— וועמענס דען סענאַט? ס'האָט זיך איהם פערגליסט אַ סענאַט האָט זיך איהם פערגלוסט! קומען זאָל אויף אײַך אַלע אַ שרפה, רבונו של עולם!

———

ה.

אַ ווינטער טאָג איז דעמאָלט געקומען אויף ירחמיאל משה'ן מיט זיין ווייב. שטיל אָהן ווערטער האָט זי געגרייט צום טיש, געקלונגען שטאַרק מיט די טעלער און מיט די לעפעל, געשמיצט מיט די נאָפּלען.

— גנעה שוין גנעה וואַש זיך שוין! — רופט זיך אָן ירחמיאל משה'כע צו ירחמיאל משה'ן — זיבעצען מאָל בעדאַרף מען איהם בעטען צום טיש!

— זיבעצעהן מאָל? — דאַכט זיך נאָך אפילו איין מאָל ניט? מאַכט ירחמיאל משה מיט אַ זיפץ און געהט זיך וואַשען און הויבט אויף ביידע הענד אין דער הויך און זאָגט „שאו ידיכם“ און טראַכט זיך בשעת מעשה: הונדערט מיט איין שטאָדט... פראַנק און פריי... און האַלטע אויף בתוכם... ער זעצט זיך צום טיש, מאַכט אַ המוציא און זוכט עפּיס אויפ'ן טיש און קאָן ניט געפינען, און מחמת מע טאָר ניט מפסיק זיין, מאַכט ער מיט די הענד, קוקט אָן אַ זייט און רעדט אויף לשון קודש:

— אי—אָ—נו—מלח—זאַלץ!?

— מלח, זאַלץ, שמאַלץ, אָט שטעהט דאָך די זאַלץ ביי דיר אונטער דער נאָז, אָטאָ, וואָס אָקעסט דו, וואָס?

ירחמיאל משה האָט קוים אַראָבגעשלונגען דאָס שטיקעל ברויט, זיך שיער ניט דערוואָרגען מיט'ן ערשטען ביסען, און האָט זיך געחאַפּט צום לעפעל ווען מע האָט בעדאַרפט אַ גאָפּעל און צום גאָפּעל ווען מע האָט בעדאַרפטאַ לעפעל. אַ גאַנץ עסען זענען זיי געזעסען דער אַהער דער אַהין און געשוויגען ביידע, עס האָט זיך געהערט אַ קלינגען פון די כלים, אַ זופּען און ניאַמקען פונ'ם עסען. איין מאָל נאָר האָט ירחמיאל משה'כע אַ זאָג געטהון:

— אַ שטילער מלאך דורכגעפלויגען...

ירחמיאל משה האָט גאָרנישט געענטפערט און אַזוי איז איבערגעגאַנגען דער גאַנצער וואַרעמעס שטיל, מע האָט געקאָנט הערען אַ פליג. נאָכ'ן עסען האָט ירחמיאל משה געקאַלופּעט מיט'ן גאָפּעל די ציינער און אַ זאָג געטהון צו דער סטעלי:

— מים אחרונים וואַסער...

ירחמיאל משה'כע האָט איהם אַ קוק געטהון אין די אויגען אַריין, איינגעבויגען דעם קאָפּ אַביסעל אויף אַ זייט:

— זאָג נאָר, ירחמיאל משה, אויף וועלכער זייט ביזט דו דאָס אויפגעשטאַנען היינט?

ירחמיאל משה האָט איבער דערויף נישט געענטפערט גאָרניט. ער האָט נאָר אָפּגעגאָסען מים אחרונים, אַ שמיץ געטהון דעם טעלער פון זיך, און האָט אָנגעהויבען בענשען שטילערהייד.

אַצונד איז געוועזען די בעסטע צייט, אַז ירחמיאל משה׳כע זאָל זיך מיט איהם קאָנען אָפּרעכענען, דאָס הייסט דערגעהן איהם די יאָהרען מיט ווערטער, עסען איהם און טאָטשען ווי אַ וואָרעם און איהם געבען וויפיל סע וועט אין איהם אַריין, ער זאָל ניט זיין משוגע, נישט אַרויסבעווייזען דעם כהן און נישט שמיצען זיך מיט קיין טעלער.

— זעה נאָר, ער שמיצט זיך דאָס אַביסעל! גלייך ווי מע ווערט פון איהם גליקליך... אַ מאַנספּיל... מיינט ער שוין אַז ער מעג אַלסדינג... אַ מאַנס־ביל און אַ חשוב אין סענאַט! אַ קלייניגקייט? פּסטו!

ירחמיאל משה האַלט דעם קאָפּ אַראָפּ, די זוינגען צוגעמאַכט, שאָקעלט זיך און בענשט שטילערהייד: „הזן ומפרנס לכל ומטיב לכל"... ירחמיאל משה׳כע טהוט זיך איבערס; זי טאָטשעט איהם:

— פרעגט איהם וואָס? ווייס ער אַליין ניט! וואָס ביזט דו אַ שטיינער אין קייקעס (אין כעס) אַ גאַנץ פריהמאָרגען? ס׳איז דאָך דיין סענאַט, ניט מיינער!

ירחמיאל משה הויבט אָן בענשען אַביסעל העכער.

— ככתוב ואָכלת ושבעת... און לאָזט אויס מיט אַ נגון און ציקעלט זיך: על האָ—אָ—אָ—אָרץ ועל המזון.

ירחמיאל משה׳כע לאָזט דורך אַ מינוט און הויבט אָן ווייטער:

— אַ מין רציחה! אַ מין כעס! עס האָט זיך אין איהם אַביסעל צעברענט אַ פייער! מע זאָל בעהיט און בעוואָרענט ווערען!

ירחמיאל משה העכערט דאָס קול נאָך שטאַרקער:

— לעד לחן ולחסר ולרחמים ולרוח הצלה והצלחה –

— דאַכט זיך פאַרקעהרט? — זאָגט ירחמיאל משה׳כע — אַז מע דער־הערט ישועות ונחמות אויף יודען בעדאַרף אדרבה הנאָה טהון?

ירחמיאל משה העכערט דאָס קול נאָך שטאַרקער:

– ברכה וישועה נחמה פרנסה וכלכלה ורחמים והיים ושלום וכל טוב!...

ירחמיאל משה׳כע וויל ניט אַנשווייגען ווערען:

— פרעגט איהם אַ שטיינער וואָס אַרט דאָס איהם? דערלענט ער דאָ? נחמן ליב וועט מעגען זיצען אין האָלטע? לאָז ער זיצען אין געוואַקטע וואנדען! עס זאָל מיך אָנהויבען צו אַרען!... צוזעצטערהייד!...

ירחמיאל משה זידט ווי א קעסל, האלט איין דעם כעס אין זיך ווי חיים ער קאן און הויבט אן זאגען די „הרחמנ'ס" נאך העכער און מיט א וויינענדיגען נגון.

א מענש איז דאך אבער ניט פון אייזען. ירחמיאל משה'כע טאטשעט אידם אזוי לאנג ביז ער נעמט צעניף ביידע קולעקעס אקעגען אידר פנים, קריצט מיט די ציינער און שרייט אויס אויף א קול:

— אויי, הרחמן הוא יברך אותי ואת אשתי ואת זרעי ואת זרע זרעי!

טפו: לויפט ארויס פון שטוב ווי א משוגע'נער.

• •

•

נחמן ליב מיט נחמן ליב'כען זענען אריבערגעפאהרען קיין האלטע און ירחמיאל משה, מיט ירחמיאל משה'כען זענען פארבליבען אין באהאפאליע עד היום הזה!

די ערשטע קאמונע.

די ערשטע קאמונע

(א מעשה לכבוד פסח)

קאפיטעל א.

א מענש ווערט מיט אלסדינג געוועהנט.

הערט איהר? ס'איז גאר נישטא די צרה אויף דער וועלט וואס א מענש זאל מיט איהר ניט קאנען געוועהנט ווערען. טראכט זיך, וואס קאן שוין זיין ערגער פון ציהגעוועהנאג? פון דעסט וועגען קאן איך אייך ברענגען א ראיה פון מיין רבי'ן רב מאָניש. מיין רבי רב מאָניש האט געזאגט, אז ווען ער זאל חלילה ליידען אויף ציהנוועהטיג וואלט ער זיך א מעשה אנגעטהון. כך הוה, אז ס'איז געקומען די צייט וואס ער האט אנגעהויבען רייסען זיך אויף די צייהן, האט ער תחלת געשריגען ניט מיט זיין קול, געקראכען אויף די גלייכע ווענד, ארומגעטאנצט איבער'ן שטוב און צוטריבען דעם גאנצען חדר אהיים. אויף מארגען, אז מיר זענען געקומען אין חדר אריין, האבען מיר איהם געטראפען מיט אן'אונטערגעבונדענער באק און מיט אן'אויפגעטראגענער ליפ אין ער האט שוין געקרעכצעט שטילערהייד. אויף איבערמארגען איז שוין געווען ביי איהם ארומגעלעגט ביידע באקען מיט קישעלעך, דאס פנים האט געגלאנצט ווי בעשמירט מיט פוטער און געזעסען איז ער שטיל ווי א קעצעלע, ניט ארויסגעלאזט אפילו קיין פיפס.

— וואס הערט זיך, רבי, מיט אייער צאהן?

— וואסער צאהן? מאכט צו אונז דער רבי מיט א ביטער שמייכעלע: עס רייסען מיך שוין ברוך השם אלע צייהן.

איך האב דאס אייך געבראכט אהער, בכדי עס זאל אייך קיין חדוש ניט זיין, וואס מיר זענען זיך געוועהנט געווארען מיט הערשקע מאמצים דירה, כמעט פארגעסען שוין אז מיר האבען געהאט אמאל אן'אייגענע דירה, א גרויסע דירה, א שענע דירה, מיט א הויף, און מיט א גארטען, און מיט א סוכה, און מיט א שפייזארני, און מיט וואס ניט? אמת, די מאמע האט נאך אלץ גאנץ

אָפּט אונטערגעזיפּצט און געגעבען אָנצוהערעניש דעם טאַטען, אַז ס'איז ניטאָ װאו עפּיס אַװעקצולייגען פון דאַנען אַהין. דערױף האָט איהר דער טאַטע געװײנטליך אָדער גאָר ניט געענטפערט, אָדער געענטפערט מיט אַ זיפץ. און אַז זי האָט איהם גוט דערנאַענען מיט װערטער, אויסגעװיזען מיט ראיות, אַז אין בעל-הבתישקייט מוז מען האָבען אַ שטיקעל קעמערל, האָטש אַ װינקעלע אַ באַזונדערס, האָט איהר דער טאַטע אַ זאָג געטהון: „זינדיג ניט, דאַנקען גאָט דערפאַר“. און דאָס איז שוין געװען אַ תירוץ אויף אַלסדינג: אויף דעם, װאָס זײ דאַרפען דרײַ בעל-הבית'טעס שטעהן בײַ איין אױװען; אויף דעם, װאָס אַלע דרײַ שכנים בעדאַרפען שעפּען װאַסער פון איין דײזשקע און גיסען אין איין פּאָמעניצע; אויף דעם, װאָס פאַר אַלע עופות איז פאַרהאַן סך הכל איין שטײַג, און אויף דעם, װאָס אַז עמיצינס ציגען טהון אָן שאָדען — װײסט מען אפילו ניט װעמענס.

— צביה לאה, אײַער ציג טהוט מיר צום טוידט; זי האָט מיר הײַנט געפּטר'ט דאָס מילכיגע טעפּיל, קלאָגט זיך די מאַמע פאַר דער בעל-הבית'טע.

— און אַז אײַער ציג האָט מיר נעכטען אויסגעזױצט אַ טאַפּליע? — ענטפערט איהר אָב צביה לאה, אַ יודענע אַ גראָבע מיט אַ קול פון אַ מאַנסביל.

— פון װאַנען װײסט איהר אַז מײַן ציג האָט אײַך אויסגעזױצט אַ טאַפּליע? זאָגט די מאַמע.

— פון װאַנען װײסט איהר, אַז מײַן ציג האָט אײַך צעבראָכען דאָס טעפּילע? זאָגט צביה לאה.

— מײַנע געװיס ניט! מישט זיך אַרײַן די דריטע שכנה. אַ קליין װײַבעל, מיט שװאַרצע אויגעליך, װאָס הײסען הייסט זי פּערעלע, און רופען רופט מען זי „שװעבעלע“, דערפאַר װאָס זי צינדט זיך גיך אָן און װערט באַלד פערלאָשען — פּונקט דער היפך פון איהר מאַן, אונזער אַלטען בעקאַנטען משה, דער װאָס מען רופט איהם „שוין איין מאָל משה“, איהר דאַרפט איהם געדענקען פון'ם פערגאַנגענעם סוכּות, אויב איהר האָט געלײענט מײַן מעשה, „שוין איין מאָל אַ סוכּה“.

קאפּיטעל ב.

א ים שכנות װאָלװעל שלײערפ.

די װאָס מײנען, אַז די דרײַ שכנות װאָס זענען געשטאַנען בײַ איין אױװען, גענומען װאַסער פון איין דײזשקי, געגאָסען אין איין פּאָמעניצע און

אַזוי ווײַטער, האָבן חלילה שטענדיק געהאַט צווישן זיך אַ שלעכט לעבן, האָבן זיי אַ גרויסן טעות. אמת, מען קאָן ניט זאָגן, אַז ס׳איז בײַ זיי געווען אַ לעבן ווי אונטערן אויוון, מען זאָל זיך הייסט דאָס שטאַרק ליב האָבן, חלש׳ן איינס נאָך דאָס אַנדערע דאָס אויך ניט, אַ מענש איז אומעטום קודם כל נישט מער ווי אַ מענש, און מענשן בכלל האָבן זיך ליב נאָר פֿון דערווײַטן. די אַלע שיינע בילדער, וואָס מענשן מאָלן אָב ווי אַזוי מען וועט לעבן אַמאָל אַלע אינאיינעם גאַנץ ברידערליך אַלע אויף איין קעשענע, מען וועט צושטייסן די שווערטן אויף גראָב-אַייזנס, און די ביקסן אויף שניידמעסערס און מע וועט זיך מער נישט קריגן, נישט זידלען, נישט טהון אויף צו להכעיס, לעבן ווי גאָט אין אָדעס — דאָס אַלסדינג וועט זײַן אַז משיח וועט קומען, און ביז דעמאָלט וועלן דרײַ שכנות, וואָס שטייען בײַ איין אויוון מוזן אַמאָל צוקריגן זיך, צואַמפּערן זיך, רעכט אויסזידלען זיך און אפשר נאָך עפּיס ערגער אויך...

מילא, פֿון צביה-לאה׳ן, הערשקעס מאַמצים ווײַב, שמועסט מען ניט. זי איז דאָך די בעל-הביתטע פֿון דער שטוב, האָט איין איינענע „נחלה“, מיינט זי גלאַט אַז אַלע בעהאַרפֿן האָבן פֿאַר איהר דרך ארץ, און אָדאָך אַ „ווײַט-זשע מוחל“ טאָר מען נאָר מיט איהר ניט רעדען. בײַ מײַן מאַמען האָט זי דאָס דווקא געפּועל׳ט. מײַן מאַמע רעדט נאָר אַנדערש נישט מיט איהר: — ווײַט-זשע מוחל, צביה לאה, די פּאָמעניצע איז שוין פֿול ווי אַיין אויג.

אָדער:

— ווײַט-זשע מוחל, צביה לאה, אײַער יויך-טעפּיל האָט זיך געשטעלט אין אויוון פֿאָפּעריק און איהר האָט שוין אַ גוט אויג ניט קיין יויך.

אָדער:

— ווײַט-זשע מוחל, צביה לאה, אײַער קלייניגקער האָט שוין דאָרטן מחילה אָנגעאַרבייט אַ שיינע חתונה!...

דערפֿאַר טאַקי האַלט צביה לאה פֿון מײַן מאַמע אַ ניעולם ומלואָה, און זי זאָגט דאָס איהר אַלע מאָל אין די אויגן בשעת זי צוקריגט זיך מיט דער דריטער שכנה, מיט פּערל׳ן.

— איהר ווייסט, בתיה-לעבן, זאָגט זי צו איהר מיט אַ זיס שמייכעלע: איהר ווייסט פֿאַר וואָס איך האַלט מיט אײַך אַזוי? נאָר דערפֿאַר וואָס איהר זענט ניט קיין שוועבעלע...

פֿערעלע פֿערשטעהט דעם שמאך, רופֿט זי זיך אָן הויך צו מײַן מאַמע, זען אויך זים ווי קאַנדעלצוקער:

— ווייסט איהר, בתיה לעבען, פֿאַר וואָס איך האָב אײַך אַזוי ליעב? נאָר דערפֿאַר וואָס איהר האָט ניט קיין אײגענע „תאַטע״ וואָס זאָל רײנט פֿון די וועגד און זאָל קאַפּעט פֿון דער סטעליע, און וואָס איהר מײנט ניט אַז זע שפּיעלט זיך מיט אײַך דער מלאך המות.

און אַזוי טענה'ן זיך אויס בײדע ווײַבער מיט מײַן מאַמע, גיבען איהר צו פֿערשטעהן פֿאַר וואָס מען האָט זי ליעב, און רעכענען איהר אויס אַזעלכע מעלות וואָס האָבען ניט קיין שיעור.

די גרעסטע פֿון אַלע מעלות אָבער, וואָס מײַן מאַמע האָט באמת, איז די מעלה, וואָס זי האָט ליעב שלום. זי צונעהמט די צדדים, פֿאַרעדט זיי די ציינ'ן.

— וואָס טויג אײַך, זײַט זשע מוחל, מיר דערצעהלען פֿאַר וואָס איהר האָט מיך ליעב? איהר דערצעהלט מיר בעסער זײַט זשע מוחל, צביה לאה לעבען, ווי אַזוי איז אײַך געגאַנגען מיט'ן לעצטען טראָגען?

אָדער:

— איהר דערצעהלט אונז בעסער, זײַט-זשע מוחל, פּעריל קרוין, נאָך אַמאָל, פֿאַר וואָס האָט איהר זיך צוקריגט איבער-אַנײַעס מיט אײַער שוועגערין רחל'ע די גרינע? איהר האָט דאָך זיך לאַנג איבערגעבעטען זיך מיט איהר!

יאָ, ווען ניט מײַן מאַמע, וואָלט געווען, ווי מען זאָגט, דרײַ שלײַערס אַ גראָשען. ס'איז אַזוי אויך געווען מאָלט אײַך נעגעג בזיונות, אַז מײַן מאַמע, וואָס האָט — זאָגט זי — קיין מאָל ניט געהערט קיין גראָבהײַט, באַדאַרף אויסהערען אַזעלכע ווערטער מיט אַזעלכע קללות און מיט איהרע אײגענע העגד צונעהמען די דאָזיגע צוויי ווײַבער, וואָס אַז זיי ווערען אין כעס, זענען זיי ערגער — זאָגט זי — פֿון די חיות רעות, זיי זענען גרייט אײנס דאָס אַנדערע אָדער אָבבײַסען די נעז אָדער אַרויסרײַסען די אויגען! וויפֿיעל געזונד דאָס קאָסט דער מאַמע — דאָס ווייס איך. איך האָב ניט אײן מאָל געטראָפֿען די מאַמע זיצען און וויינען — (אויף אַלסדינג וויינט זי) און בעקלאָגען זיך אויף וואָס פֿאַר אַ לעבען זי איז איבערגעקומען! און קומט דער טאַטע — ווישט זי אויס די אויגען, גלײַך ווי גאָר ניט געווען.

— וואָס איז? פֿרעגט זי דער טאַטע דערשראָקען.

— וואָס, וואָס איז? מאַכט די מאַמע תמעוואַטע.

— וואָס ביזט דו פֿערוויינט?

— איך? זאגט די מאמע כלומר׳שט פרעהליך און טרערען קייקלען זיך פון אידרע שענע אויגען איבער אידרע ווייסע שענע באקען. ווען איך שעם זיך ניט פאר׳ן טאטען, פאל איך אידר אויפ׳ן האלז און קוש אידר אויס יעדער גליד, מיין טהייערער־טהייערער מאמען!

קאפיטעל ג.

מען , ערט פון קליינווארג און פון ווייבער.

און מיר, קליינוארג, קינדער פון די דריי שכנים אין איין שטוב, הערען דאך אודאי וואס ווייטער אלץ געהענטער, און מיט דער צייט די לעצטע גוטע ברידער, ווי עס געהער צו זיין חברים; און איבערהויפט די יונגלעך. ארום און ארום זענען מיר זיבען יונגלעך; איך מוז אייך די אויסרעכענען ביי די נעמען: הערשקע מאמצי׳ס פיער בנים — צוויי רויטע און צוויי שווארצע — אייזיק, איציק, הילוק און ישראליק; „שוין איין מאל משה׳ס“ צוויי יונגלעך — יואל׳קיל און שואל׳קיל, און איך, אברהם׳ל, דער מחבר פון דער דאזיגער געשיכטע. א חוץ די זיבען יונגלעך זענען פאראן זעכס מיידלעך: צוויי צביה לאה׳ס טעכטערליך און ביידע מיט געלע הערליך: איטקע אוןביילקע, און פיער פערעלע׳ס מיידלעך: רייזעלע און פייגעלע און חנה׳לע און יענטעלע.

די יונגלעך מיט די מיידלעך זענען צווישען זיך פייער מיט וואסער. מע האט זיך אזוי פיינט, אז ממש מע קאן זיך איינס דאס אנדערע ניט אנ־קוקען. טאמער טרעפט זיך עפיס אין שטוב א שאדען, לייגט מען ארויף די באר איינס אויף דאס אנדערע, די יונגלעך אויף די מיידלעך און די מיידלעך אויף די יונגלעך, ביז מען הויבט זיך אן געבען קלעפ. מיר, יונגלעך, פלאנטען זיך איין אין די רויטע הערליך פון די מיידלעך און זיי, מיידלעך, מאכען אזא קוויטשעריי, ביז עס קומט צו לויפען הערשקע מאמצי׳ס, א בייזער יוד וואס האט פיינט „ספראווען“; ער גיט פעטש פון דער פולער האנד אויף אלע זייטען: „פיטש־פאטש — זאגט ער — אי ניקאקיך!“ א גליק, וואס סע מישט זיך אריין, „איין מאל משה“, רייסט ארויס די יונגלעך פון הערשקעס הענד:

— לאז שוין זיין איין מאל אניעק!

א מאדנע מענש דער „איין מאל משה“ — א קינדערשע נשמה ביי אידם, מאג די נאכט וואלט ער זיך מיט אונז אבגעגעבען. פון העלפען אונז מאכען, בויען, צונויפשטעלען, צונויפלייגען וכדומה — פון דעם שמועסט מען ניט;

197

דערויף איז דאָך עפּיס „איין מאָל משה“ אַ בעל מלאכה, וואָס האָט אַ שם אויף דער וועלט. ווי קאָן ער שטעהן און קוקען בשעת יענער שניצט, שניידט, טהוט עפּיס? „גיב אַהער, דו שייגעץ איינער, וועל איך דיר ווייזען ווי אַזוי מען שניצט מיט אַ מעסער“! — נאָר דאָס איז בלאָטע, איך דאַרף אייך זאָגען בסוד, אַז „איין מאָל משה“ האָט זיך ניט געפּוילט פּאַריקאָטשען די פּינגעלעס און חאַפּען מיט אונז איינאיינעם אַ שפּיעל אין „קאַמער־קאַמער הויז“, „עקעך און מקח“, „אום צו גראָד“ וכדומה. און מיט איהם שפּיעלען איז געוועזען, זאָג איך אייך, אַ פּאַרגעניגען! פרעהליכער ווי שמחת תורה! וואָס־זשע טהוט גאָט? בעדאַרף ער איהם געבען אַ ווייב פּערעלע, וואָס מע רופט זי „שוועבעלע“, לאָזט זי איהם נישט מישען זיך צווישען קינדער. אָט איין אומגליק! איך וועל זאָגען מיט'ן לשון פון מיין רבי'ן מאָניש. מיין רבי מאָניש, אַז די רביצין האָט איהם דערקוטשעט מיט געלד, פלעגט ער זיך חאַפּען ביי דער לינקע פּאה און שרייען: „גוואַלד! ווער האָט אויסגעטראַכט דאָס מין ווייב אויף דער וועלט“!... אין יענער צייט, ווען איך בין למשל קיסר און מען קומט צו מיר און מע פרעגט מיך: וואָס טהוט מען מיט ווייבער? וואָלט איך געווים געזאָגט: מען זאָל זיי אַלע אויסקוילען ווי די גענז, נאָר איינע זאָל מען איבערלאָזען — די מאַמע מיינע.

אַצינד אַז מיר האָבען זיך אַ ביסעל בעקענט מיט אַלע שכנים און שכנות וואָס זיצען ביי הערשקע מאַמצים און מיט זייערע געזינדלעך, געהען מיר אַריבער צום ענין המעשה, דאָס הייסט צו דער „קאָמונע“ גופא, פון וואַנען זי האָט זיך גענומען, ווי אַזוי זי איז געוואָרען, און וואָס מיט איהר איז געוועזען דער סוף.

קאַפּיטעל ב.

דער ערשטער געדאַנק פון „קאַמונע“.

שוין לאַנג ידוע פאַר דער גאַנצער וועלט, אַז אַלע גרעסטע אידעען קומען אומגעריכט, דורך אַ קלייניגקייט. אויך די אידעע פון „קאָמונע“ ביי אונזערע דריי שכנות איז געבוירען געוואָרען אומגעריכט דורך אַ נאַרישקייט. ס'איז אַזוי געוועזען די מעשה: באַלד נאָך פּורים, אַז דער עולם האָט אָנגעהויבען שמועסען מכח מצה אויף פסח און אויסרעכענען וויפיל יעדער בעדאַרף האָבען מעהל, האָט זיך געטראָפען אַ מאָדנער נס: עס האָט זיך אַרויסבעוויזען, אַז מיר אַלע בעדאַרפען האָבען גלייך, ניט מעהר און ניט ווינציגער. אָט האָט

אִיהר אַייך דעם חשבון פֿון אויבען אויף: דער טאַטע, די מאַמע און איך וועגען דרײַ אִיהרע: הײַנט וואַרטען מִיר, עס דאַרפֿען קומען צו אונז געסט: מײַן עלטערע שוועסטער אסנה מִיט אִיהר מאַן דניאל מִיט דרײַ קינדערלעך פֿון אַ קלײַן שטעדטיל פֿון בעסאַראַביע; (עס איז הײַנט נעבעך נִישט גוט די צײַט און זײ קלויבען זִיך קײַן אַמעריקאַ) האָט אִיהר אַ קִימאַ-לן פֿון אַכט אִיהרע. הײַנט הערשקע מאַמצים מִיט׳ן ווײַב מִיט זײערע פִיער בנים און מִיט צוויי טעכטערלעך, האָט אִיהר אַייך פּונקט אַכט; איצט נעהמט „אֵיין מאָל משה“ מִיט׳ן ווײַב מִיט צוויי יונגלעך און פִיער מײדלעך, — ווידער אַמאָל אַכט.

— פלאי פלאִים! טאַקי נאָר מן השמים — האָבען אַ זאָג געטהון די מאַנסבלען אויף צו־כלומר׳שט.

— אַ באַשערטע זאַך, האָבען אונטערגעהאַפּט די ווײַבער שוין אַביסעל ערגענסטער.

— הערט נאָר אוים, יודישע קינדער, טאָמער וואָלט געווען אַ סברא, אַז מען זאָל מאַכען אויף די אַכט טאָג אַ מִין יד אחת?

אַזוי האָט זִיך אַ זאָג געטהון אֵיינער פֿון די מאַנסבלען, דאַכט זִיך „אֵיין מאָל משה“, און הערשקע מאַמצים האָט אִיהם אונטערגעהאַפּט:

— אַ מִין שותפות, בחברותא הײסט דאָס, וואָס גאָט גִיט אַבי אִינאֵיינעם, איי ניקאַקיך!

— אויף זײער לשון ווערט דאָס אָנגערופען „קאָמונע“, שטעלט אַרײַן דער טאַטע און „אֵיין מאָל משה“ מאַכט דערויף אַ פירוש, צולײגט די זאַך אויף טעלערלעך:

— „קאָמונע“ הײסט: מײַנס דײַנס, שלי שלך, שלך שלי, אֵיין שיסעל, אֵיין קעשענע, אֵיין דעה.

— ובפרט פּסח, זאָגען שוין אַלע מאַנסבלען מִיט אֵיין מאָל: וואָס אַלע יודען עסען אֵיין ברויט, די אָרעמע מצה, אַלע יודען טרינקען אֵיין משקה, צמוקים־ווײַן, און אַלע צו פִיער כוסות, און אַלע עסען אֵיין מאכל, מרור, און אַלע זאָגען פֿון אֵיין הגדה. פּסח איז דער בעסטער יום־טוב. פּסח וואָלטען אַלע יודען געמעגט מאַכען „קאָמונע“.

אָבנעזאָגט, האָבען די מאַנסבלען געכאַפּט אַ קוק אויף די ווײַבער: וואָס וועלען זײ עפּים זאָגען דערויף? די ווײַבער האָבען אָבער גאַנץ קלוג אונטערגעשוויגען. זײ האָבען זִיך אַ פּנים געטראַכט: „וואָס דאַרפֿען מִיר, ווײַבער, נעהמען אויף זִיך דעם האַרמידער? אִיהר ווילט „קאָמונע“ — לאָז זײַן „קאָמונע“; אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער מאַכט זִיך גאָרנעם עס לאָזט

זיך אויס אַ בוידעם, זאָלט איהר אויף אונז ניט אַרויפליינען די באָד"...
בקצור, די ווייבער האָבען דאָס אָבגעאַרבייט גאַנץ דיפּלאָמאַטיש, ווי געוועהנליך ווייבער, און דער פּלאַן פון „קאָמינע" איז אָנגענומען געוואָרען, נאָר ניט מיט אַמאָל, ביסלעכווייז.

קודם כל האָבען אַלע דריי שכנות געקויפט בשותפות אַ זעקיל מעהל און מע איז אַוועק אין איין קלאָפּ באַקען מצות. און די מצות זענען דאָס יאָהר חוקא געראָטען, און מען האָט געבראַכט צופיהרען די מצות, און מען האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנדערע מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערליך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער אַלע אינאיינעם באַקען מצות — ס'איז געווען אַ חיות אָנצוקוקען דאָס גוטפריינדשאַפט מיט'ן ליעבשאַפט פון די ווייבער, גלייך ווי מען האָט זיך קיינמאָל נישט געקריגט, נישט געזידעלט, נישט פאַרביטען מיט קיין וואָרט אפילו; און נישט נאָר די ווייבער, די מאַנסבילען, און אויך טיר, קליינוואַרג, האָבען זיך יענעם טאָג געפיהלט אַזוי גוט ווי נאָך קיינמאָל ניט זינט מיר זיצען אַלע אונטער איין דאַך. און מערקווירדיג: אפילו הערשקע מאַמצי'ס, וואָס איז תמיד בייז און אין כעס אויף דער גאַנצער וועלט (דערפאַר וואָס זיינע צוויי שוואָגעריקעס האָבען אַמאָל געוואָלט אויסלאָדען ביי איהם די דירה), איז דעם טאָג געווען עפּיס מאָדנע אויפגעלייגט, נישט געגעבען פּעטש „פּיטש־פּאַטש אי ניקאַקיך", ווי זיין שטייגער איז, און האָט גאָר אונטערגעזונגען ליעדלעך שטילערהייד, און צביה לאה'ס מאַנסבילשע שטימע איז יענעם טאָג געווען עפּיס דינער און ווייכער — מיט איינעם וואָרט, — אַ גוטער מלאך איז דורכגעפלויגען איבער הערשקע מאַמצי'ס דירה, די שכינה האָט גערוהט אויף איהר.

גע'פּטר'ט די מצות, האָבען די ווייבער אַוועקגעשטעלט אַלע אינאיינעם אַ דייזשקעלע באָרשט (דאָס דייזשקעלע האָט פערזאָרגט געוויינטליך „שוין איין מאָל משה") און מען האָט ווידער אַמאָל געזאָגט זיך מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער שטעלען אַלע אינאיינעם פּסח'דיגען באָרשט, און אין שטוב איז ווידער געווען ששון ושמחה, גוט אויפ'ן האַרצען. נאָכדעם האָט מען אָנגעקויפט אַלע אינאיינעם עטליכע פּאָר עופות מיט אַ פּאָר אינדיקעס, האָט זיי נאָך צוגעשיקט אַ כשר'ע מציאה (אַ משוגע'נער גוי האָט זיך מעהר ניט געהייסען בעצאָהלען ווי צעהן גילדען פאַר צוויי אינדיקעס ווי די קעלבלעך די גרויס) און מע האָט אַלע עופות פאַרוואָרפען אין איין שטייג (די

שטײַג האָט צורעכט געמאַכט געוויינטליך „שוין אײן מאָל משה") און די אינדיקעס האָט מען געלאָזט שפּאַצירען איבער'ן שטוב, און פֿאַר אונז, קליינוואַרג, איז דאָס געווען אַ שטיקעל געשעפֿט: מיר האָבען זיך מיט זיי גערייצט, מיר האָבען צו זיי געפּייפֿט, און זיי האָבען געשריגען „האָלדיר־האָלדיר"! און קיינער האָט אונז ניט געזאָגט קיין וואָרט; און די ווייבער האָבען זיך געווינשעוועט, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערליך געזונדערהייד און מען זאָל ווידער קויפֿען בשותּפֿות אַלע אינאײנעם אַזעלכע עופֿות און אַזעלכע אינדיקעס. נאָכדעם האָט מען געקויפֿט אַלע אינאײנעם צוויי זעקליך קאַרטאָפֿלעס אין גלייכען געלד, און אייער עפּיס גאָר אַ מציאָה פֿון אַ גנב — דריי גילדען אַ שאָק (גאָט האָט זיי צוגעשיקט אַ גויע מיט אייער, אויף קיין שלעכט אָרט זאָל זי ניט שטעהן!) — און די ווייבער האָבען געלאַכט פֿון דער גויע, אַ נאַרישע גויע, אַ געשלייטע האַנזי! און מען האָט זיך ווידער געווינשעוועט, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייד און מען זאָל ווידער אײַנקויפֿען אַלע אינאײנעם בחבֿרותא אַזעלכע געראָטענע קאַרטאָפֿלעס און אַזעלכע פֿרישע אייער! וואָס דאַרפֿט איהר מעהר? פּסח'דיגע קוילען צום סאַמאָוואַר האָט מען געקויפֿט אַלע אינאײנעם אַ זעקיל כמעט אומזיסט, ס'איז גאָר אַ חרפּה אויסצוזאָגען פֿאַר וויפֿיעל, הײַנט חריין און פּאַסטערנאַק און שאָר ירקות — אַלסדינג בזול הזול! „אַנ'ערב פּסח פֿון גאָלע מציאות!" האָבען געזאָגט די ווייבער און האָבען געלאַכט, און מיר, קליינוואַרג, האָבען געפּייפֿט צו די אינדיקעס און די אינדיקעס האָבען געשריגען „האָלדיר־האָלדיר!" און מען האָט זיך געווינשעוועט, מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער מאַכען אינאײנעם אַלע אײן פּסח! מע האָט אַרויסגעזעהען בעשײַנפּערלעך, אַז עס קאָן גאָר ניט זײַן קיין גרעסערע חכמה אויף דער וועלט ווי אַז מען מאַכט יד אַחת.

— קאָמונע, איהר שפּיעלט זיך מיט קאָמונע? האָבען אַ זאָג געטהון די מאַנסבילען אויף אַ ליצנות. און די ווייבער האָבען אונטערגעכאַפּט דאָס וואָרט „קאָמונע", נאָר גערופֿען האָבען זיי דאָס „קאָמונעס", און האָבען אַרויסגעזאָגט בפּירוש, אַז זיי וואָלטען זיך ניט אָבגעזאָגט ס'זאָל אַ גאַנץ יאָהר זײַן בײַ זיי „קאָמונע" און די ווייבער זענען געווען אויפֿגעלייגט, און די מאַנסבילען אודאי, און מיר, קליינוואַרג, אודאי און אודאי!

געבליבען איז אויפ'ן לעצטען טאָג נאָר פֿיש און פֿלייש און וויין אויף אַרבע כּוסות. מילא, פֿיש — דאָס האָט געגומען אויף זיך געוויינטליך „שוין

אײן מאָל משה", װאָרום װאו האָט אויף דער װעלט נאָך אַזאַ בריה אויף קוי־פֿען פֿיש װי ער? ער װעט ברענגען צו טראָגען פֿיש, װעט זײַן שוין אײן מאָל פֿיש! כּיט װײַן און מיט'ן חרוסת האָט מען זיך פֿאַרלאָזט אינגאַנצען אויף מײַן טאַטען, מחמת דער מבין אויף װײַן איז ער, און טובלען דאָס געפֿעס האָט מען געשיקט אונז, יונגלעך. (פֿאַר די מײדלעך האָט מען געפֿינען אַנאַנדער אַרבײט: העלפֿען די מאַמעס כּשר'ן און רײַבען און שײַערען און פּוצען), און מיר האָבען פֿערקאַטשעט די הױזלעך און זענען אַװעק צום טײַך לעַ־בעדיג, פֿרעהליך. בקצור, ס'איז געװען „לידודים", אַלע זענען געװען פֿער־נומען, אַלע הענד האָבען געאַרבײט, קײנער איז ניט געזעסען לעדיג אַ מי־נוט אַפּילו ביז'ן לעצטען טאָג ערב פּסח, ביז מע האָט פֿערברענט דעם חמץ, געגאַנגען אַלע אין מרחץ אַרײַן, געקומען אַהײם, איבערגעטהון זיך אַלע יום טוב'דיג און מען האָט גענומען גרײטען זיך צום סדר.

קאַפּיטעל ח.

די װילדע [illegible] „קאמונע" שאָקלען זיך.

עס פֿערשטעהט זיך פֿון זיך אַלײן, אַז צענויפֿשטעלען די טישען מיט די בענקלעך, אויסשטעלען די כּוסות מיט די קערות און אויסבעטען די עסבעטען האָט גענומען אויף זיך „שוין אײן מאָל משה". װער עס האָט איהם נישט געזעהען אַרומטאַנצען דעם דאָזיגען פֿאַרנאַכט, דער האָט גאָר קײן שענס ניט געזעהען: די בענקלעך האָבען איהם געפֿלאַמט, דאָס היטעל איז איהם אַראָבגעפֿאָהרען אויף אַ זײַט, אײן װאָנס די לאַנגע האָט זיך בײַ איהם אויסגעצויגען נאָך לענגער; ער האָט אויסגעזעהען װי אַ קאָמאַנדיר פֿון אַ שיף, אָדער װי אַ פֿעלדמאַרשאַל אויף דער מלחמה, אָדער װי אַ גבאי צו הקפות, ער האָט נישט געלאָזט קײנעם זיך צוריהרען צו קײן זאַך: אַלײן האָט ער צונויפֿגעטראָגען בײַנקלעך, אַלײן צונויפֿגעשטעלט די כּוסות, אויס־געשטעלט דאָס זאַלצװאַסער מיט'ן חרוסת מיט די שאר ירקות, און אַלײן אויסגעבעט אַלע פֿיער עסבעטען (מײַן שװאָגער דניאל איז אויך געװען פֿאַר־רעכענט אין קאָהל) און אַז ס'איז געקומען צו די עסבעטען, האָט ער גע־קאָמאַנדעװעט מען זאָל איהם צונויפֿטראָגען װאָס מעהר קישענס.

— נאָך אַ קישען!

— נאַט אײַך נאָך אַ קישען.

— נאָך אַ קישען!

— נאָט אײַך נאָך אַ קשיאָ.

— נאָך אַ קשיאָ!

— וואָס טויג אײַך אַזוי פיל קשיאָנס?

— נאָך אַ קשיאָ!

און ס׳איז אויסגעוואַקסן פיר הויכע עסעבעטן... יואָס זאָג איך עסעבעטן? פיר הויכע מויערן, וואָס אַז מען איז געקומען פון שוהל האָ־גען די פיר בעלי־הבתים בעגאַרפט זיך מיט אַנגסטען אַרויפדראַפען אַרויף. און אַז זיי האָבען זיך אַרויפגעדראַפעט אַרויף און בעזעצט זיך, האָבען זיי מורא געהאַט, זיי זאָלען חלילה ניט אַראָפפאַלען.

דער ערשטער האָט זיך אַרויסגעחאַפט דער בעל־הבית הערשקע מאַמ־צי׳ס, ער האָט ניט געזאָגט חס ושלום קיין שום חסרון אויף די עסעבעטען; ער האָט נאָר אַ קנייטש געטהון מיט די פלייצעס, אַ מאַך געטהון מיט כעס:

— נ—נ—נאָ, אַ עסעבעט!

— האַ? שוין איין מאָל אַ עסעבעט? האָט זיך אָנגערופען צו איהם „שוין איין מאָל משה״ מיט אַ שמייכעלע פון אַ גרויסען קינצלער וואָס איז אַליין צופריעדען מיט זיין ארבייט.

— ס׳זאָל ניט זיין דאָס איינענע וואָס מיט דער סוכה, רופט זיך אָן דער בעל־הבית, הערשקע מאַמצי׳ס, מיט אַ שטאָך.

— איך האָב שוין אויך געקלערט דאָס איינענע, זאָגט דער טאַטע מיינער און מאַסטעט זיך אויף דער עסעבעט, האַלט זיך מיט ביידע הענד אין נאַרטעל און טרעט איין די קשיאָנס, ווי מען טרעט איין אַ וואָגען היי.

— מיט פרעמדע הענד איז גוט פייער שאַרען, רופט זיך אָב די בעל־הבית׳טע צביה לאה מיט גאַל, און „שוועבעלע״ שטעלט זיך איין פאַר איהר משה׳ן און טהוט אַ זאָג צום מאַן מיט כעס:

— אומעדום בעדאַרפסט דו אַרויסבעווייזען, אַז דו קענסט! עסעבעטען וואָלט איך זיי געגעבען! לאָזען זיי זיך בעטען!

עס פערשטעהט זיך, אַז צביה לאה קאָן דאָס ניט איבערטראָגען און טהוט אַ זאָג צו מיין מאַמען כלומר׳שט אין גוטען מוטה:

— איהר זעהט בתיה לעבען? דאָס שוועבעלע האָט זיך שוין אָנגע־צונדען...

און „שוועבעלע״ ביינט זיך אָן צו מיין מאַמען און רוימט איהר איין אַ סוד פאַר גאַנץ בראָד:

— איהר הערט, בתיה לעבען? דער סאַמאָוואַר ברוך השם זידט שוין...

און אַלע דערפיהלען אַז אַ חמאַרע רוקט זיך אָן אויף הערשקע מאַמי־צי'ס שטוב, און דאָס פריילינקייט מיט לעבעדיגקייט וואָס ס'איז געווען ערב פסח איז ניטאָ, אַוועק, אַהעק מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך.

— וואָלט איהר מיר זיין געזונד און שטאַרק, צביה לאה לעבען אין פעריל קרוין, פערגעסט ניט אַז ס'איז יום-טוב און מיר זיצען ביי איין טיש! זאָגט צו זיי די מאַמע שטילערהייד, און אויף איהר פנים ליגט אַזוי פיעל טרויער, אַזוי פיעל אַנגסט, אַז עס פאַרנעהמט מיך ביי'ם האַרצען.

איך פערשטעה איהר טרויער, איך פיהל איהר אַנגסט. איך האָב בעמערקט נאָך בשעת ליכט-בענשען, אַז זי חיינט, חיינט אויף דער דירה וואָס מיר האָבען פערלאָרען און וואָס מיר בעדאַרפען זיצען אין שכנות מיט אַזעלכע גראָבע מענשען, זיצען מיט זיי ביי איין טיש, ביי איין סדר! ערשט פאַראַיאָהרען אין דער צייט איז געווען ביי אונז אַביסעל אַ שענערער טיש, אַביסעל אַ רייכערער סדר, פאַראַיאָהרען איז דער טאַטע געווען איין מלך, די מאַמע איז געוועזען איין מלכה און איך בין געווען איין פרינץ. היינט זיצען דאָ צונויפגעקוועטשט עטליכע מלכים, עטליכע מלכות, און אַ סך-אַ סך פרינצען, און אַלע פרינצען געהען אָנגעטהון יום-טוב'דיג אַזוי שען ווי איך, און אַ־שר נאָך אַ ביסעל שענער... ניין, זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, ס'איז ניט דער פאַראַייאָהריגער פסח! ס'איז ניט דער פאַר־איאָהריגער סדר!

מאַמע, איך פערשטעה דיין טרויער! איך פיהל דיין אַנגסט!

קאפיטעל ז.

דער פרינץ נעמט זיך איבער.

און חאָטש עס זיצען דאָ אַ סך פרינצען און אַלע געהען אָנגעטהון יום-טוב'דיג אַזוי שען ווי איך און אַ־שר נאָך שענער — דאָך פיהל איך, אַז איך בין ניט דאָס וואָס אַלע. און חאָטש עס זיצען דאָ עטליכע מלכות, דאָך פיהל איך אַז מיין טאַטע איז ניט דאָס וואָס אַלע טאַטעס און מיין מאַמע איז ניט דאָס וואָס אַלע מאַמעס. אויב יענע זענען מלכים, איז ער אַ מלך איבער די מלכים, וואָרום ער איז דאָ דער שענסטער און דער אייידעל־סטער פון אַלע; און אויך די מאַמע איז דאָ די שענסטע און די איידעלסטע

פֿון אַלע. ער קוקט אַריין אין סדור אַריין, פֿירט דאָס רעדיל ווי איין עלעקטער, ווי אַ פֿעלדמאַרשאַל, און אויף איהם קוקענדיג וואָס ער טהוט טרויגען איהם נאָך אַלע. אויך די מאַמע איז אַ וועג־ווייזער פֿאַר די איבריגע ווייבער, האַלט פֿאַר זיך אַ גרויסען גראָבען קרבן־מנחה, מישט־מישט די בלעטלעך מיט איהרע שענע ווייסע פינגער, און דאָס ווייסע ליכטיגע פנים בשעת מעשה שיינט איהר ווי די זון, און די איבעריגע ווייבער זעהען אויס קעגען איהר עפּיס מאָדנע שוואַרץ ווי די ציגיינערינס. מאָלט אייך, מיין שוועסטער אסנה איז, קאָן מען זאָגען, אויך נישט קיין מאוס ווייבעל, נאָר ווי קומט זי צו דער מאַמע! אַנו, פֿאָהרט אויס די גאַנצע וועלט און געפֿינט מיר נאָך אַזאַ יפת תואר ווי מיין מאַמע! איין עבירה וואָס פֿונם אָפּט ווייגען וואָס זי ווייגט, וואַקסען איהר קישעלעך אונטער די אויגען. איין עבירה וואָס פֿונם קאָכען וואָס זי קאָכט אַליין, ווערען איהר די שענע ווייסע הענד בעצויגען ווי מיט אַ קאָרע פֿון אויבען. איין עבירה וואָס צוליעב מיין שוועסטער אסנה האָט זי נעבעך געמוזט ניט לאַנג פֿאַרקויפֿען די פּערל איהרע מיט די אויהרינגליך מיט די פינגערליך און זי קאָן זיך איצט ניט בעווייזען מיט איהר גאַנצען שענקייט און מיט איהר גאַנצען גלאַנץ פֿון אַמאָל. די מוטער רחל, אסתר המלכה, שולמית פֿון שיר השירים, די מלכּה־שבא — די זענען נאָר אַ דמיון! גיט איהר אָב צוריק די פּערל מיט די אויהרינגליך מיט די פינגערליך, וועט איהר זעהען וואָס הייסט אַ יפת־תואר!.. נאָר פֿאַרפֿאַלען! ניטאָ קיין פּעריל! ניטאָ קיין אויהרינגליך! ניטאָ קיין פינגערליך! אויסגעטהון! אַוועקגעגעבען! גוואַלד, וואָס האָט צו אונז דער רבונו של עולם? פֿאַר וואָס שטראָפֿט ער אונז אַזוי?!

. . . .

— ק—ד—ש! — זינגט אויס דער מלך פֿון די מלכים, דאָס הייסט דער טאַטע מיינער, קוים־קוים וואָס ער קריכט אַרויס פֿון דער עסיבעט, נעהמט דעם כוס אין איין האַנד, שפּאַרט זיך אָן מיט דער אַנדערער האַנד אַן טיש, פֿאַרדרייסט דעם קאָפּ אַרויף, מאַכט צו די אויגען און הויבט אָן דעם שענעם פּסחדיגען קידוש מיטן שענעם פּסחדיגען נוסח, נאָר מיט עפּיס אַ מאָדנעם טרויעריגען ניגון! — ניין, ס'איז נישט דער ניגון וואָס פֿאַראַיאָהרען! און עס מאָלט זיך מיר אויס, אַז אינם טאַטעגס קדוש הערט זיך אַ קלאָג צום בית דין של מעלה, אַ קלאָג פֿאַר דער דירה, פֿאַר דעם אין שכינות זיצען, פֿאַר דער מאַמעס פּעריל מיט די אויהרינגליך מיט די פינגערליך און פֿאַר די אַלע איבעריגע צרות, יסורים און האַרצווערטעניש וואָס גאָט האָט אונז מיט זיי בעוויליגט היינטיגעם יאָהר פֿון זיין ברייטער האַנד.

אידר ווייסט ניט, וואָס האָט צו אונז דער רבונו של עולם? פֿאַר וואָס שטראָפֿט ער אונז אַזוי?!

קאפיטעל ז.

די ווילען פֿון דער „קאַמינע“ הויבען אָן פֿאַלען.

די אַלע גרויסע אידעען, אַזוי איז אויך אַלע גרעסטע אומגליקען וואָס טרעפֿען זיך אויף דער וועלט, נעהמען זיך אָפֿטמאָל פֿון אַ קליינינקייט, פֿון אַ נאַרישקייט. אויך די „קאָמינע“, וואָס ווערט באַשריבען ביי אונז אָט דאָ, איז פֿלוצים אַנידערגעפֿאַלען, אין סאַמע אָנהויב, און איבער אַ קליינינקייט, איבער אַ נאַרישקייט, ומעשה שהיה כך היה:

ווי באַלד דער טאַטע האָט אָבגעמאַכט דעם קדוש און האָט צוריק אַריינגעזעצט זיך אין דער עסעבעט, האָבען זיך אויפֿגעחאַפּט ביידע מיט אַמאָל, מיין שוואָגער דניאל און אונזער בעל-הבית הערשקע מאַמציס, און האָבען זיך אָבער באַלד ביידע צוריק אַנידערגעזעצט, געוואָרען רויט ווי פֿייער, זיך פֿערשעמט אַ פּנים.

מאַכט דער טאַטע צו הערשקע מאַמציס אויף שטום לשון (מחמת נאָך קדוש טאָר מען שוין נישט מפסיק זיין): „נו-אָ!“ — דאָס הייסט, ער איז איהם מכבד ער זאָל מאַכען פֿריהער קדוש; ענטפֿערט איהם הערשקע מאַמציס אויף דער זעלביגער שפּראַך: „אי-אָ“ און בעוויזט מיט דער האַנד אויף מיין שוואָגער דניאל (אַ גראָבער יונג! ער מיינט אַז ער טאָר שוין אויך ניט מפסיק זיין!); רופֿט זיך אָן מיין שוואָגער דניאל און מאַכט מיט'ן קאָפּ: „אי-אי“, דאָס הייסט: איך ניט, לאָז איין אַנדערער מאַכען פֿריהער קדוש! מישט זיך אַריין „שוין איין מאָל משה“ (ער האָט תמיד ליעב אַריינמישען זיך!) און טהוט אַ מאַך מיט די הענד: „מי-אָ-נו?“ דער פּשט איז: „ממה-נפשך, אָדער דער, אָדער יענער?“ ענטפֿערט איהם דערויף דער טאַטע אַליין אויפֿ'ן ווינק: „מע-אָ-אי!“ דאָס הייסט: „אַז ניט דער און ניט יענער — טאָ מאַכט שוין איהר פֿריהער קדוש!“

איך ווייס ניט וואָס פֿאַר אַ פֿריילכקייט עס ליגט פֿערבאָרגען אין דער דאָזיגער מימיקע, נאָר אויף אונז, קליינוואַרג, פֿאַלט אָן דערפֿון פלוצים אַ געלעכטער און נאָך וואָס פֿאַר אַ געלעכטער! מיר שטיקען זיך שטילערהייד אין די קולאַקעס האָבען מורא אַ קוק טהון איינס אויף דאָס אַנדערע, מע זאָל חלילה ניט אויסשיסען. נאָר גיפּיעל קאָן זיך אַ מענש איינהאַלטען? אַ מענש

איז דאָך ניט קיין אײַזען, ובפרט אַז סע זיצען בײַ׳ם טיש קיין עין הרע אַזוי פֿיעל קלאָפּערס ווײַסע חברה׳ניקעס, וואָס קאָנען לאַכען, איז געווען אַז עמיצער פֿון אונז זאָל געבען אַ חליפּ, אַ הוסט, אָדער אַ שלוקערץ, זאָל זיך דער איבעריגער חברה אויסווײַזען, אַז דאָס האָט שוין איינער געווים אויסגע־שאָסען. אין אַזעלכע מאָמענטען, הערט איהר, איז געפֿעהרליך, מען שפּיעלט זיך מיט פֿײַער, ווײַל װאָס מעהר מען האָט מורא — מעהר לאַכט מען. איהר קאָנט דאָס פּרובען אויף אײַערע קינדער, לאָזט אַרויס אַ באַפֿויל אַז מען טאָר בײַ׳ם טיש ניט לאַכען, וועט איהר זעהען וואָס וועט זיך טהון: תּחילת וועט מען זיך שטיקען ווי וויַט מע וועט קאָנען, נאָכדעם וועט ווערען אַזאַ שיסערײַ, אַז איהר וועט סוף כל סוף אַליין אויך אויסשיסען אַ געלעכטער. דעם שׂכל דערפֿון ווייסען מיר ניט; לאָזען די חכמים, וואָס גיבען זיך אָב מיט אַלערליי חכמות, אויפֿקלערען די דאָזיגע חכמה אויך, און מיר וועלען זיך אומקעהרען צוריק צו אונזער קדוש.

אַז נאָט האָט געהאָלפֿען, די מלכים האָבען שוין מיט נאָטס הילף אַלע אָבגעמאַכט קדוש און ס׳איז געקומען צו אונז, קליינוואַרג, איז אויפֿגעשטאַנען הערשקע מאַכיצי׳ס בן, דער עלטערער (אַייזיק), און האָט אָנגעהויבען זאָגען דעם „סברי מרנן ורבנן ורבותי“, אויף אַ מאָדנעם קול גלייך ווי עמיצער וואַרגט איהם, האָט דער יונגערער ברודער זײַנער (איציק) אַרויסגעלאָזט אַ מין „קכי“, האָט זיך דער דריטער (הילִיק) צולאַכט און דער קליינער (ישראליק) נאָך איהם, און נאָך זיי שוין מיר אַלע, און אײַזיק אַליין אויך בתוכם און אַזוי איז ער זאַסטרעמפּעט געוואָרען אין מיטען, ניט אַהין, ניט אַהער, אַזש געוואָרען ברוין און בלוי, ס׳איז געווען אַ רחמנות צו קוקען אויף איהם! איז אויפֿ־געשטאַנען הערשקע מאַמציס און האָט איהם אַראָבגעלאָזט אַ פּאַטש פֿון אויבען אַראָב און אַרויסגעוואָרפֿען איהם פֿונ׳ם טיש און אַ זאָג געטהון דער בײַ ווי זײַן שטייגער איז: „פּיטש־פּאַטש אי ניקאַקיך!“ און אַ מיך געטהון צום אַנ־דערען (צו איציקען) ער זאָל אויפֿשטעהן מאַכען קדוש.

האָט זיך איציק אויפֿגעחאַפּט ווי אַ מזיק און אַ זאָג געטהון דעם איינענעם „סברי מרנן ורבנן ורבותי“ שוין אַביסעל צו הויך, צו גײַציג, אַזוי אַז ער האָט זיך אַ פּנים אַליין איבערגעשראָקען פֿאַר זײַן קול און האָט זיך געוואָלט אַראָבלאָזען נידעריגער מיט אַ טאָן, האָט איינער פֿון דער חבריא אַ מאַך געטהון: „עהיט!“, האָט שוין איציק דערפֿאַר נישט געקאָנט זאָגען אַ וואָרט, אַזוי שטאַרק האָט דאָס איהם געשטיקט. האָט ער געבעך געחאַפּט פֿון זײַן טאַטען, הערשקע מאַמציס, דעם זעלבען פּסק וואָס אײַזיק, דאָס הייסט:

„פּיטש-פּאַטש אי ניקאַקיך!“ און אויף איציק'ס אָרט איז שוין געשטאַנען דער דריטער (היליק).

דער דאָזיגער היליק האָט נאָר אָבגעזאָגט אַ האַלבען „סברי מרנן“, יעם „רבנן ורבותי“ האָט ער שוין נישט געקאָנט אַרויסזאָגען. איהם איז געפעלען געוואָרען גראָד אַצונד אַ קוק טהון אויף מיין שוואָגער דניאל'ס קינדערלעך און דערזעהן, ווי די דריי האַלטען זיך ביי די נעזולעך, אָנגעבלאָזען די בעקלעך ווי די פּאַחירלעך, אָט אָט ווערען זיי צוזעצט.

און אָט אַזוי האָט איטליכער בעזונדער בעקומען פון הערשקע מאַמצי'ס זיין פּסק: „פּיטש-פּאַטש אי ניקאַקיך!“ געמוזט אָבטרעטען דעם אָרט איינער דעם אַנדערען ביז ס'איז געקומען צו „איין מאָל משה'ס“ קינדער (צו יואליקלען מיט שואליקלען). און אַז יואליקעל האָט זיך אָוועקגעשטעלט מאַכען קדוש, האָט ער שוין נישט געקענט אַרויסלאָזען אפילו דאָס ערשטע וואָרט „סברי“ און האָט זיך באַלד אויפ'ן אָרט פאַרגאַנגען אויף טויט. דעמאָלט איז אָנגעפאַלען אַ געלעכטער שוין אויף אַלעמען. עס האָבען געלאַכט גרויס און קליין: דער טאַטע און די מאַמע און „איין מאָל משה“ און אַלע ווייבער. עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען אין דער מינוט, אַז עס לאַכען די כוסות, די טעלער מיט די לעפעל מיט דער לאָמפּ, מיט די ווענד — אַלע און אַלעס האָבען געלאַכט.

ניט געלאַכט האָט נאָר איין הערשקע מאַמצי'ס מיט די בייזע אויגען. ער האָט געלאָזט יואליקלען אַ ביסעל זיך אויסלאַכען; נאָכדעם איז ער אויפגעשטאַנען, פאַר כעס אַ פּנים פערגעסען אַז יואליקעל האָט אַליין אַ טאַטען ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אַ טאַטען וואָס האָט אַליין אויף הענד אין קאָן זיך אַליין אָבּרעכענען מיט זיין קינד, און ער האָט איהם אַראָבגעלאָזט דעם איינענעב „פּיטש-פּאַטש אי ניקאַקיך!“ וואָס זיינע איינענע פיער בנים, און דער גאַנצער עולם איז געוואָרען איבערראַשט. געוויינטליך האָט די דאָזיגע מעשה בעראַרפּט פאַרדריסען יואליקעלס מאַמע און „שוועבעלע“ האָט אַ בלישטע געטהון מיט די אויגעלעך און אַ זאָג געטהון צו צביה-לאה'ן:

— טאָמער וואָלט איהר געזאָגט אייער מאַן, סע זאָל איהם אָבדאַרען די הענטעלעך!

האָט צביה-לאה, לאַנג נישט געקלערט און באַלד אויפ'ן אָרט אַ זאָג געטהון צו „איין מאָל משה'ן“ אויף איהר מאַנסבילשע שטימע.

— טאָמער וואָלט איהר געזאָגט אייער ווייב, ס'זאָל זיך איהר שטעלען דאָס שוואַרצע פּיסקעלי אויף אַ זייט!

וואָס ווייטער איז געווען, — קאָן איך אַייך ניט באַשרייבען. דאָס הייסט קאָנען קאָן איך, נאָר איך וויל ניט. עס פּאַסט ניט. ס'איז ניט שיין פאַר קיין מלכה'ס וואָס זיצען אויבען אָן ביי דער רעכטער האַנד פון זייערע מלכים, ס'איז ניט שיין ניט פאַר זיי און ניט פאַר אונז און ניט פאַר אייך, ס'איז אַ תרפה אַ בזיון פאַר לייטען... לאָמיר בעסער מאַכען אַ שווייג...

עפּילאָג פון דער קאמונע.

אויף מאָרגען, צום צווייטען סדר, איז שוין יעדער געזעסען ביי זיך ביי זיין טיש און אָבגעריכט דעם סדר ווי גאָט האָט געבאָטען, — געזעסען טאַקי אַלע אין חדר, ביי העררשקע מאַמצי'ס אין זאַל, נאָר איינס צום אַנדערען מיט'ן אונטען, שטאַרק אָנגעדרודעלט... און מען האָט קוים דערלעבט דעם ערשטען טאָג חול-המועד, מע זאָל זיך קאָנען צוטהיילען צוריק מיט די מצות, מיט דער שמאַלץ און מיט די אייער און מיט די קאַרטאָפלים און מיט די שאר ירקות, אפילו דאָס דייזשקעלע באָרשט האָט מען געמוזט צוניסען אין בעזונדערע טעפּ, און בשעת מעשה האָבען די ווייבער געוויינטליך ניט געלייגט קיין כבוד איינע אויף דער אַנדערער, זיך דורכגעוואָרפען מיט שטעכווערטלעך און אָנצוהערעניש אויף די מאַנסבלין.

— קאמונעס" האָט זיך זיי פאַרגלוסט! משוגעים האָבען דאָס אויסגעטראַכט און נאַראָנים טאַנצען נאָך! נאַט אַייך נאָר „קאמינעס"! זיבעצעהן „קאַמונעס" די שונאים אין קאָפּ און אין האַרצען און אין די קישקעס!

נאָך פּסח איז דער טאַטע געגאַנגען איבער'ן שטאָדט זוכען איין אַנדער דירה אויף צו דינגען, און אויף איהם קוקענדיג אויף „שוין איין מאָל משה". צביה-לאה איז אפילו געוואָרען ווייך ווי טויג און העררשקע מאַמצי'ס האָט אַ זאָג געטהון כלומר'שט פאַרבייגענדיג, אַז תיכף נאָך שבועות אם ירצה השם שטעלט ער זיך צ׳ ערדעקען דעם דאַך, עס האָט זיי אָבער געהאָלפען ווי אַ טוידטען באַנקעס. ❋ מאַמע האָט געזאָגט שטילערהייד דעם טאַטען, איין מאָל פאַר אַלע מאָל, אַז אויב'סט ווייל זי דאָ אויך ניט זיצען! אין דרויסען חלילה, אָבי ניט ביי העררשקע מאַמצי'ס!

אָט אַזוי האָט זיך פון דער ערשטער „קאָמונע" ביי אונז אין מאַזעפּעווקע אויסגעלאָזט אַ טייך.

מיט׳ן עטאפ

עֶטאַט

(ערצעהלונג).

קאפיטעל א.

המן איוואַנאָוויטש פּליסעצקי.

אזוי האָט מען גערופען דעם נייעם פּריסטאַוו, וואָס איז אַראָבגעקומען קיין טעפּליק. דאָס הייסט, דער אמת'ער נאָמען זיינער איז געווען נאָר אַהאַמעמנאָן אַפאָנעגענאָוויטש, נאָר די טעפּליקער יודען, וואָס האָבען ליעב צוגעמעניש'ען, האָבען איהם משנה שם געווען איבער צוויי טעמים: ערשטענס איז המן איוואַנאָוויטש אַ סך קורצער און אַ סך גרינגער אויסצורירען; געהט אַ שטיינער געמט אָן אַ פולע מויל מיט צונג און רעדט אויס אַ־האַ־מעמ־נאָן אַ־פאָ־נע־גע־נאָ־וויטש. דאָס איז נומער איינס, והשנית זינט טעפּליק איז אַ שטאָדט, געדענקט מען נאָך ניט אַזאַ המן אַ פּריסטאַוו ווי דער ג׳) זיינער נייער פּריסטאַוו המן איוואַנאָוויטש פּליסעצקי. אין טעפּליק זענען שוין געווען אַלערליי פּריסטאַווען, אי גוטע אי שלעכטע, אי נעמערס אי נקי כפּים־ניקעס, דאָס הייסט, אַזעלכע וואָס פּשוט נעמען זיי ניט, סיידען אַמאָל אונטער אַ יום טוב „לשנה טובה", וואָס רעכענט זיך ניט, אָדער אַ מתנה, צום טאָג פון געבאָרען, און ווער זאָגט זיך אָב דערפון... מיר זענען אַלע אַמאָל געבאָרען געוואָרען, און דער טאָג פונים געבאָרען איז ביי יעדען מענשען אַ יום־טוב, איינגעפיהרט פון קדמונים, נאָך פון פּרעה מלך מצרים. ווי מיר ווייסען דאָס פון דער הייליגער תורה, אַז אינים טאָג פון זיין געבוירען האָט פּרעה געמאַכט אַ סעודה פאַר אַלע זיינע קנעכט, דאָס שר המשקים אַרויסגעלאָזט פון טורמע און דעם שר האופים אויפגעהאָנגען אויף אַ בוים, אַזוי ווי יוסף האָט זיי פּותר חלום געווען מיט דריי טאָג פריהער... אָנגעקומען קיין טעפּליק, האָט ער זיך צום אַלעם ערשטען גענומען רייניגען דאָס שטעדטיל, נאָר רייניגען וואָס רייניגען הייסט. די טעפּליקער פערד־גנבים, וואָס האָבען אַ שם אויף דער גאַנצער וועלט, האָט ער אין איינע צוויי

חדשים אויסגעטריכערט, נישט געלאזט פון זיך, אידר זאלט זאגען, איינעם אויף א רפואה. אויף חעמען ער האט נאר געהאט א שטיקעל אויג, האט ער אידם געפאקט, נישט געמאכט קיין לאנגע שיחות און אבגעשיקט מיט'ן עטאפ קיין הייסין אין טורמע אריין, — לאז מען זיך מיט אידם דארטען רעכענען. נאכדעם האט ער זיך גענומען צו די גאסען און צו די יודען. ווי נאכען האט ער געוואלט מען זאל האלטען ריין, נישט ווארפען קיין מיסט גלייך אין פנים אריין, גיט גיסען קיין פאמעניצעס ביי דער טיר און נישט טרגן קיין אנדערע זאכען וואס ניט שען... און די יודען האט ער געוואלט זאלען זונטאג פאר האלבען טאג ניט עפענען קיין קלייטען, מלמדים זאלען ניט קנעלען אהן שיינצעטליך און קיין ערוב אין שטאדט זאל ניט זיין, מע וועט זיך באגעהן, האט ער געזאגט, אהן דעם דאזיגען „טעלעגראף" אויך... און אפילו אין שוהל, טאמער האבען זיך יודען צושלאגען, צואמפערט פאר „אתה הראית", מכבד געווען איינס דאס אנדערע מיט פעטש, האט ער זיך אויך ליעב געהאט אריינמישען. אט אזא רשע איז דאס געווען!

מילא די קלייטען מע זאל האלטען צוגעמאכט האט ער גע'פועל'ט. אי טאמער ניט אזוי פינקטליך ביז דוקא 12 א זייגער, האט ער זיך שוין געמאכט ניט ווייסענדיג, ווארום ער האט שוין קיין אנדער ברירה ניט געהאט; וואס ער האט געקענט, האט ער געטהון; נאר זיין א שומר ביי די יודישע קלייטען, אכטונג געבען טאמער עפענט אויף א יוד א האלבע טיר, דאס איז דאך א זאך וואס אונמעגליך. דעהט אידר, מיט'ן עירוב האט ער די ערשטע צייט יא געהאט אביסעל צרות. אלע פרייטאג צו נאכטס פלעגט מען דעם עירוב אנציהען און שבת אין דערפריה פלעגט ער אידם אראבגרייסען, און אויף איבערנאכטאג שבת איז אויסגעוואקסען א פרישער עירוב, און אזוי עטליכע מאל כסדר. און וויפיל ער האט ניט נאכגעקוקט דורך די שומרים, ווער סע ציהט אן דעם עירוב, האט ער ניט געקאנט חאפען דעם גנב, ביז ער האט זיך אליין מיט זיין כבוד געמוזט איין מאל בעהאלטען אין הדיסן אין א ווינקעלע און איז אויסגעזעסען די גאנצע נאכט און געקלערט, און ערשט העטהעט ארום פארטאג האט ער געפאקט פייסי דעם שמש'ס יונגעל, סאמע ביי דער רעכטער ארבייט ווי ער פארדרעהט דאס שטריקעל, האט ער אידם אנגענומען פאר'ן ליינקען אויער און אבגעפיהרט אידם אין סטאן אריין און פארשפארט אויף א גאנץ טאג אין „חדר". פון דעמאלט אן איז מיזעליק געבליבען אהן איין עירוב עד היום הזה און דער עולם האט אנגעהויבען טראגען אום שבת נאטיכליך און זיינערס אויף וואס די וועלט שטעהט.

ניִשט אַזוֹי גריִנג איִז איִהם אָנגעקוּמעֶן די מלחמה, וואָס ער האָט געפיִהרט מיִט די מלמדיִם, די מלמדיִם האָבּען איִהם געטהוּן צוּם טוֹיט. אָט האָט ער געפּאַקט אַ מלמד מיִט צוואַנציִג תּלמיִדיִם און צוּגעמאַכט דעם חדר, און אָט האָט ער איִהם געחאַפּט מיִט די אייגענע תּלמיִדיִם שוֹין איִן אַיין אַנדער נעסיִל. צוּגעמאַכט דעם דאָזיִגען חדר אוֹיך און געמאַכט אַ פּראָטאָקאָל, ער טהוּט אַ קוּק — אַהאַ! ער האָט זיִך פערקליִבען ערגיִץ אוֹיף אַ בוֹידעם איִן דער חייבערשער שוּהל און פון דאָרטען זיִך געלאָזט הערען מיִט'ן געזאַנג פון זיינע צוואַנציִג תּלמיִדיִם — אַיין אוּמגליִק מיִט די יוּדיִשע קינדער, מען קאָן זיי נאָרניִשט אָבטרייבען פוּנ'ם לערנען! „ממה נפשך, האָסט דו זיִך שוֹין פערקלוֹיבען אוֹיף אַ בוֹידעם קנעלען, טאָ זיִץ דאָרטען און קנעל צוּזעצטער-הייד איִן דער קרענק און ליאַרעם ניִט אַזוֹי, לאָזען חאָטש מיינע אוֹירען ניִט הערען!...“ אַזוֹי האָט געטענה'ט פּליִסעצקי מיִט'ן מלמד און האָט איִהם געשוואָרען, אַז טאָמער חאַפּט ער איִהם נאָך אַמאָל, שיִקט ער איִהם אַרוֹיס פון טעפּליִק איִן פיִער און צוואַנציִג שעה. דער מלמד האָט די מעשה גאַנץ גוּט אוֹיסגעהערט און געטהוּן זיינס, אַראָבגעלאָזט זיִך פון דער חייבערשער שוּל און אַראָבגעניִדערט ערגיִץ איִן אַ קעלער און דאָרטען געקנעלט און חזקא מיִט אַ נגוּן, מיִט'ן געוויִסען מלמד'שען נגוּן, והָגִם אָהן איִהם האָט דאָס יוּדיִשע לערנען פּוּנקט אַזאַ טעם, ווי דער קאַלטער קוּגעל וואָס די היינטיִגע אַריסטאָקראַטען איִן די גרוֹיסע שטעדט עסען איִן דערוואָכען... המן איִוואַנאָוויִטש האָט אַזוֹי לאַנג „געוואָיעוועט“ מיִט די מלמדיִם, ביִז ער האָט אַ שפּיי געטהוּן אוֹיף זיי און האָט זיִך געמאַכט כלא ידע...

קאפיטעל ב.

דער טעפּליקער נגיד שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק.

מחמת איִן טעפּליִק זענען די אייגוואָהנער צוּם מייסטען יוּדען, האָט דער נייער פּריִסטאַוו געהאַט צוּ טהוּן כמעט נאָר מיִט יוּדען, און ער האָט זיִך איִן אַ קוּרצער צייט באַקענט מיִט אַלע טעפּליִקער בעלי בתּיִם, געוואוּסט יעדען איינציִגען ביים נאָמען. געוואָהר געוואָרען ביי זיי אַלסדיִנג, די גרעסטע סוֹדוֹת, גערעדט מיִט זיי האַלב אוֹיף יוּדיִש און ניִך, געוואָרען צוּגעלאָזט, חייך ווי וואַקס — אַ גוּטער ברוּדער!

די נגיִדיִם, די פיינע-בּריה'ס, די קאָכלעפלען, די וואָס האָבען ליִעב געוועלטיִגען, אַז זיי האָבען דערזעהען, אַז דאָס פּריִצל לאָזט זיִך צוּ, האָבען

זיי אָנגעהויבן זיך אײַנקויפֿען צו איהם תחלת מיט אַ שטיקעל שבת'דיגע פֿיש („זשידאָווסקאַ ריבאַ"), אַ גלעזיל פסח'דיגען בראָנפֿען, (פּייסאַחאָווקאַ") פֿאַרבייסען מיט אַ שטיקעל יודישע מצה („זשידאָווסקאַיאַ מאַצאַ"), און נאָכ־דעם האָבען זיי זיך שוין גענומען אונטערפֿאָהרען צו איהם מיט אַ שמייכעלע — נתנ'ען איהם עפּיס אין יד אַרײַן, האָבען זיי אָבער געחאַפּט פֿונ'ם דאָזיגען המן אַזאַ מאוס'ען פסק, אַז זיי וועלען שוין פֿאַרזאָגען קינדס קינדער, אַז מע זאָל יענעם אין יד אַרײַן קיין מעות ניט נתנ'ען, איידער מע ווייסט איהם, ווער ער איז און וואָס ער איז...

— טי דומאַיש, יאָסקאַ, פּאָדשמיראָוואַט מעניאַ טוואָימי מעות'אַמי, זנאַטשיט טי גרויסער מאַשעניק! אַ נעם איהם אַ חדר! *).

די ווערטער „אַ נעם איהם אַ חדר" זענען ביי איהם תמיד געווען פֿאַרטיג אויף דער צונג, און געהייסען האָט דאָס אײַנזעצען, פֿאַרשפּאַרען, אָדער אָבשיקען מיט'ן עטאַפּ אין דער שטאָדט אַרײַן, קיין הייסין. און האָט ער די דאָזיגע ווערטער אַרויסגעלאָזט פֿונ'ם מויל, איז שוין געווען פֿאַרפֿאַלען, כל מלכי מזרח ומערב האָבען שוין דערצו ניט געקאָנט העלפֿען גאָר ניט! אָט אַזאַ מין נפש איז דאָס געווען! און דער גוטער יאָהר זאָל איהם וויסען, — האָט זיך אַרײַנגעחאַפּט צו איהם אין די האַנד אַרײַן אַנ'אָרעמאַן, וואָס האָט ניט מיט עפּיס צו געהן, האָט דער דאָזיגער רשע אַרויסגענומען פֿון זײַן אײגענער קעשענע אַ קערביל אָדער צוויי און געשענקט אַ נדבה און אַ זאָג געטהון דערביי אויף זײַן אויסגעמישט לשון:

— נאַ טיבע מילאָסט חסד נאַ וועצאָוועס *).

נאָר אויף וויפֿיל ער האָט רחמנות געהאַט אויף אַנ'אָרעמאַן, אַזוי פֿיעל האָט ער פֿײַנט געהאַט אַ נגיד. און ווער שמועסט אַ טעפּליקער נגיד און ווער שמועסט נאָך דעם טעפּליקער נגיד שלום-בער טעפּליקער פֿון טעפּליק — איהם האָט ער נאָרנישט געקאָנט סובל זײַן און לאַנג-לאַנג געזוכט אויף איהם אַ חטא און נישט געקאָנט געפֿינען ביז נאָט האָט איהם געהאָלפֿען, ער האָט איהם געפּאַקט. ומעשה שהיה כך היה:

דער דאָזיגער שלום-בער טעפּליקער פֿון טעפּליק אַ חוץ וואָס ער איז געווען אַ יוד אַ נגיד, איז ער געווען אַנ'עקשן און אַ גדלן און אַ גרויסער בעל נצחון. האָט זיך איהם עפּיס פֿאַרוואָלט אַ זאַך, און האָט ער זיך שוין אײַנ־

*) דו רעכענסט, יאסי, מיך אונטערשמירע מיט געלד, איז א סימן, אז דו ביזט א שווינדלער, זעצט איהם אײַן!

**) נא דיר א גמילות חסד אויף הוצאות.

געשפּאַרט, איז געווען גרינגער געמען און אַריבערטראַגען טעפּליק אויף אַנאַנדערער זאַרט איידער איבערשפּאַרען שלום-בער'ן. אַז המן איוואַנאָוויטש האָט אַרויסגעגעבען זיין באַפעהל אַז מע זאָל דאָס מיסט אין דרויסען ניט וואַרפען און די פּאָמעניצע ביי דער טיר נישט ניסען, האָט שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק געפרעגט אַ קשיא: „וועמענס עסק איז דאָס? ס'איז מיין מיסט מיט מיין פּאָמעניצע, מעג איך מיר טהון מיט דעם וואָס איך וויל“.

— רב שלום-בער, האָט מען זיך געפּרובט איהם איבערשפּאַרען — דער רבין וועט דערזעהען די פּאָמעניצע וועט זיך טהון חושך!

— מיט'ן קאָטער! האָט דערויף געענטפערט שלום-בער, וואָס האָט פיינט געהאַט צו רעדען אַ סך ווערטער.

— רב שלום-בער, איהר וועט חאַפּען אַניאַקעס!

— זיבען און זיבעציג אַקטען!

— רב שלום-בער, מע וועט זיך חלילה אויסגליטשען נעבען אייער שטוב און די שעה זאָל ניט זיין אויסברעכען אַ פוס.

— האַלז און אַקען! — האָט שלום-בער געענטפערט און געהייסען, מע זאָל שיטען מיסט און גיסען פּאָמעניצעס אויף וואָס די וועלט שטעהט!

איז געקומען צו איהם פּאָליצעסקי מיט פּאָליציע און האָט איהם געמאַכט אַניאַקט. האָט שלום-בער זיך אַנידערגעשטעלט מיט איהם אַביסעל אויסטענה'נען גאַנץ ברייטליך, ווי אַ נגיד קען, האָט איהם פּאָליסעצקי געלאַכט בעטען ער זאָל בעסער שווייגען און בשעת מעשה געזאָגט איהם אַ פּאָר האַרבע ווערטער: „יודישע תוצפּה“ („זשידאָווסקאַיע נאַחאַלסטוואָ“), שוויינ דו יודישע צורה“! („מאָלטשי זשידאָווסקאַיאַ ראָזשאַ“)! וכדומה נאָך אַזעלכע מינים קאָמפּלימענטען; האָט דאָס אונזער נגיד פאַרדראָסען און ער האָט מכבד געוועזען דעם פּריסטאַוו מיט'ן נאָמען המן, געזאָגט איהם פאַר עדות, אַז ער איז אַן אמת'ער המן, אָט דער המן יואָס אין דער מגילה! — האָט מען דאָס פאַרצייכענט אין פּראָטאָקאָל. און אונטערגעפיהרט אונטער אַזאַ „סטאַטיאַ“, אַז מע האָט אונזער שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק פאַר'משפּט מחילה זיצען צוויי וואָכען — און עס האָט נישט געהאָלפען קיין שום רבונו של עולם!

סע פאַרשטעהט זיך, אַז גאַנץ טעפּליק האָט זיך געוויגט, געגאַנגען חאָדאָראָם פון אַזאַ מעשה. סטייטש, מע האָט פער'משפּט דעם נגיד צוויי וואָכען בתרמע! די גאַנצע שטאָדט איז אַרויסגעגאַנגען אָנקוקען, ווי מע פיהרט שלום-בער'ן אין „חדר“ אַריין. סע איז נישט געבליבען, ווי מע זאָגט, קיין קינד אין וויגעל, און שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק, אַז מע האָט איהם

219

װױכנעפּידרט אײנער'ן מארק אין „סטאן“ אַרײַן, האָט ער אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ, און זײַן װײַב סטיסי-פּערל די נגידית האָט זיך פאַר בזיון באַהאַלטן אין דער הײם, און דער גאַנצער עולם איז געשטאַנען, געקוקט און געשװיגן, אינװײַניג אין האַרצען דוקא געװען צופריעדען: ערשטענס אַ מצוה, לאָז אַ יוד אַ נגיד ניט זײַן בײַ זיך אַזױ תּקיף און צװײטענס, האָט מען שלום-בער טעפּ-ליקער פון טעפּליק גלאַט נישט ליעב געהאַט אין שטאָדט דערפאַר װאָס ער איז געװען, ניט אױסגערעדט זאָל זײַן אַ גרױסער „דבר-אַחר“ אַ קמצן, און זײַן װײַב סטיסי-פּעריל האָט געזשאַלעװעט אַ יודען אַ שטיקעל ברױט, האַטש זײ זענען געװען, װי מע זאָגט אין טעפּליק, „אָנגעשטאָפּט מיט געלד“ און קײן קינדער האָבען זײ אױך ניט געהאַט. „װען איך זאָל האָבען זײער געלד, האָט זיך יעדער טעפּליקער געװינשעװעט און האָט באַלד געמאַכט אַ גרױסע הגחה — װען איך האָב האַטש האַלב, האַטש אַ דריט חלק פון זײ, װאָלט די שטאָדט פון מיר אַ סך מעהר הנאה געהאַט!..“ און עס קאָן זעהר זײַן; נאָר אַזױ װי אין טעפּליק האָט נעהאַט געלד נאָר אײן שלום-בער טעפּ-ליקער און זײַן װײַב סטיסי-פּעריל און װײַטער קײנער ניט, האָט דערפון אין טעפּליק קײנער קײן הנאה נישט געהאַט: ניט די שטאָדט, ניט שלום-בער דער נגיד, ניט זײַן װײַב די נגידית, און אפשר האָבען די צװײ יאָ געהאַט הנאה פון דעם? עס װענדט זיך, װאָס בײַ אײַך װערט אָנגערופען הנאה, אַז איהר פאַרנעהמט אומעדום דעם אױבען אָן, סײַ אין שוהל, סײַ אױף אַן אַסיפה, סײַ אױף אַ שמחה; אַז איטליכער טראָגט אײַך אַקעגען דעם נוט שבת, דעם נוט יום טוב, דעם נוט מאָרגען; אַז בשעת איהר רעדט, שװײַגט מען און װאָס איהר זאָלט ניט זאָגען, איז דאָס אַ חכמה. הנאה הײסט אַז אײן מאָל אין יאָהר שמחת תּורה קומט זיך צונויף דער גאַנצער עולם צום נגיד שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק כלומר'שט אויף „פּראַקעס“, ער זיצט כמלך בגדוד אויבען אָן און הײסט דעם עולם נעהמען צו ביסליך בראָנפען, און סטיסי-פּעריל די נגידית קוקט אין די גלעזלעך אַרײַן... מע זינגט אַ נגון, און מע האַפּט אַ טענצעל, וכדומה אַזעלכע מינים פערגניגען, װאָס אויב איהר זענט ניט קײן טעפּליקער, קאָנט איהר נאָר ניט האָבען אין דעם קײן שום געפיהל. און גלאַט װאָס איז װערטה דאָס, אַז אַ מענש פיהלט, אַז ער איז אײנער, אַז נאָר ער איז דער „עפּיס“, ער. און װײַטער קײנער.

אין טעפּליק איז געװען נאָר אײן שלום-בער טעפּליקער; אין טעפּליק איז געװען נאָר אײנער אַלײנער און װײַטער קײנער.

230

קאפיטעל ג.

א פרייליכער קבצן.

אין טעפליק האלטען ניט זיין קיין מסירות און קיין מוסרים, ד. ה. מענשען וואס געבען אכטונג איינס אויפ'ם אנדערען, אז מע זאל ניט מאכען קיין פערברעכען און קיין פאלשקייטען, וואלטען נייען און נײַנציג חלקים עבירות פערבליבען אונבעשטראפט, און טעפליק וואלט געווען פול מיט בעלי-עבירה'ניקעס ווי להבדיל אין סדום. נאר מחמת אין טעפליק גיט מען שטארק אכטונג איינס אויפ'ם אנדערען, און אז מען דערזעהט עפיס אנ'עולה, אויף יענעם, אדער מע הערט, אדער מע שמעקט אן, אדער סע דאכט זיך נאר אויס, אז יענער האט געטהאן אנ'עולה, נעמט מען און מע שרייבט אוועק „צו נאטשאלסטווע" עטליכע ווערטער, אזוי און אזוי איז די מעשה, טאמער גלויבט איהר ניט, זייט זיך מטריח אהין און אהין — וועט איהר דארט געפינען דאס און דאס... אי טאמער לאזט זיך נאכדעם אויס א בזיון, איז אויך אהן אנ'אומגליק, קומען קומט דערפאר גאר ניט, ווארום אינטערשרייבען דעם אייגענעם נאמען איז ניט נויטיג, איהר קאנט זיך חתמ'נען פארשטעלט: אדער „איש אמת" אדער א „גוטער פריינד" אדער א „פריינד פונ'ם דין" אדער נאר אהן א שום חתימה מאכט אויך ניט אויס, אבי איהר וואלט אנווייזען וואוהין מען זאל געהן און וואס מען זאל זוכען... פליסעצקי האט זיך, נישקשה, געמענט בעריהמען, אז קיין שפיאנען בעדארף ער נישט האבען, די טעפליקער בעלי-בתים זענען אליין גוטע שפיאנען.

נאך אזא מין הקדמה וועט אייך שוין קיין חדוש ניט זיין, וואס מע האט איין מאל אין א שענעם פרימארגען בעלאגערט בעריל דעם רויטען, מיט דעם קרומען פוס, פונקט אין דער מינוט ווען ער איז געזעסען אויף דער ערד, די פאלעס פון דער קאפאטע פארקאטשעט און אונטערגעשטעקט אין גארטעל אריין, איבער א גרויסען בוטעל מיט ראזינקעס וויין און צינאסען איהם אין קליינע פלעשליך, וואס ער אליין טאקי פלעגט זיי נאכדעם פריי-טאג צוטראגען אויף קדוש, געשמאק געקייט מיט'ן מויל די פראבקעס און צוגעקלאפט פון אויבען מיט דער האנד און שטארק געשוויצט. פליסעצקי האט פאוואליגקע אויפגעעפענט די טהיר, בעטראכט בעריל דעם רויטען ווי ער'שמאק ער ארבייט, געשטאנען א פאר מינוט אויף דער שוועל, זיך איבערגעקוקט מיט פאליציע, און אז בעריל האט אויפגעהויבען די אויגען און

דערזעהען — המן איוואנאָוויטש שטעהט בײַ דער ריה, איז ער אויפגעשטאַנען פון דער ערד, צוגעגאַנגען צו איהם מיט׳ן קרומען פוס, אַ קוק געטהאָן איהם גלײַך אין די אויגען אַרײַן, ווי איינער רעדט: „דו ווערסט מיך מסתמא שטראַפירען? שטראַפיר מיך, וואָס ווערסטו בײַ מיר נעהמען? דעם דלות“?

ווי קומט דאָס וואָס אונזער בעריל איז געווען אַזוי תקיף? ווײַל ער האָט נישט געהאַט וואָס צו שרעקען זיך. אמת, ער האָט געמאַכט פון ראָזינקעס ווײַן, צוגאָסען איהם אין פלעשליך און צוטראָגען איהם צווישען בעקאַנטע אויף קדוש און דערפון טאַקי געלעבט, נאָר אַז אַך און וועה איז געווען צום ווײַן און אַז אָך און וועה איז געווען צום לעבען: דער ווײַן איז ניט געווען קיין ווײַן, דאָס לעבען איז ניט געווען קיין לעבען; נאָר ניט, אַבי יוצא זײַן, מאַכען אַ ברכה „בורא פרי הגפן“, פאָרט ניט קיין פראָסטער בראָנפען, און אַ שטיקעל טהועכטס. אַ פרנסה איז דאָס פאָרט, יאַטש האָבען האָט ער דערפון געהאַט משטײַנס-געזאָגט וואַסער אויף חלה, די אַלין גלײַכער ווי גאָר ניט... וועה-ווּעה, וויפיעל יודען וועגען פאַרהאַן אויף טעפליך וואָס טהוען נאָרנישט און פאַרדינען גאָרנישט און האָבען גאָרנישט, אָבער טאַקי לחלוטין גאָרנישט!

און טאַקי אָט די דאָזיגע „גאָרנישטדיגע“ יודען, וואָס טהוען גאָרנישט און פאַרדינען גאָרנישט און האָבען גאָרנישט, האָבען זיך מתקנא געווען אָן בעריל דעם רויטען, וואָס לעבט „ווי אַ מאַגנאַט“, האָט אַלע שבת פיש און פלייש, זאָגט מען, און קוילעטש אַוראי, און קינדער אין חדר האַלט מען. און דעם אַ קליידעל מאַכט מען, און אַ ציג אַנאײַגענע האָט מען — און אַלץ פונים ביכעל ראָזינקעס, האָט ער „פערקאַלעפוטשעט“ און מאַכט דערפון ווײַן אויף קדוש! האָט מען גענומען און מע האָט אַוועקגעשריבען פּליטצקי אַ בריעף מיט׳ן געוויסען נוסח, וואָס הויבט זיך אָן בזה הלשון:

„אַזוי ווי מיר האָבען שטענדיג אין זינען נאָר קאַזנאַ מיט איהרע אינטערעסען, און אַזוי ווי פאַר דער קאַזנאַ איז דאָס געווים אַ גרויסער היזק טאָמער האַנדעלט איינער אָהן אַ פּאַטענט, און אַזוי ווי בעריל דער רויטער, אָן זשע בערקאָ קריוואַק האַנדעלט מיט ווײַן אָהן אַ שום פּאַטענט שוין אַזוי פיעל יאָהרען, און אַזוי ווי ער אַליין, בעריל דער רויטער, אָן זשע בערקאָ קריוואַק מאַכט איהם טאַקי מיט זײַנע אייגענע הענד, און אַזוי ווי די רעכטע פאַבריקאַציע קומט פאָר בײַ בעריל דעם רויטען, אָן זשע בערקאָ קריוואַק, און אַזוי ווײַטער“.

דאָס תקיפות פון אַנגעזעצטען איז גאָר קיין קאָטאָוועס ניט; וואָס

אָרעמער דער אָרעמאַן איז, איז ער ביי זיך מעהר תקיף, אַסך מעהר תקיף ווי דער גרעסטער גביר. איך האָב אַליין געהערט פון אַן אָרעמאַן. וואָס האָט זיך אויסגעטענה'ט מיט'ן אַנדערען אָרעמאַן:

— וואָס גלייכסט דו זיך צו מיר, דו פאַרך איינער? דו פאַרמאָגסט נאָך אַ פּאָר גאַנצע שטיוועל מיט אַ שטיקעל פּאַלטאָ, און איך האָב דערויף אפילו קיין השגה ניט!

די ווערטער זענען געזאָגט געוואָרען מיט אַזאַ גרויסקייט, אַז ווען עס שטעהט דערביי ראָטשילד, פאַלט ער אַראָב ביי זיך.

המן איוואַנאָוויטש האָט דערווייל בעטראַכט בעריל'ן דעם רוימענס אַפּאַרטאַמענטען, וואָס זענען בעשטאַנען פון דריי חדרים, דאָס הייסט צוויי אַלקערס מיט אַ קיך, און אַלע דריי חדרים זענען געווען פאַרשטעלט מיט בעטלעך און די בעטלעך זענען געווען בעזעצט מיט קינדער, און די קינדער געווען האַלב אָנגעטהון און האַלב נאַקעט, דאָס הייסט פינים האַלו ביזן פּופּיק זענען זיי געווען אָנגעטהון, און פינים פּופּיק אין ווייטער זענען זיי געווען נאַקעט, און באָרוויס אַוודאי. פאַר דער דאָזיגער האַלב נאַקעטער און באָרוויסער חברה איז דער פּריסטאַוו געווען אַן אָנגעלויטער פאַרשוין, וואָס זיי האָבען אַזעלכעם קיין מאָל נישט געזעהען. זיי האָבען זיך ניט געפוילט, אַראָב פון די בעטלעך, פאַוואָלינקע זיך אונטערגעגנבע'ט צום פּריץ און געקוקט איהם אין פּנים אַריין, בעטראַכט די גילדענע קנעפּ און אַ טאַפּ געטהון דעם קיטאַס פּונים שווערט, און פליסעצקי האָט דערווייל געפיהרט אַ שמועס מיט בעריל דעם רוימען, וואָס מיר געבען איהם דאָ איבער וואָרט ביי וואָרט:

פליסעצקי: וועדליג מע שרייבט אויף דיר, בעדאַרפסט דו פאַרדינען שעהן געלד?

בעריל: נישט צו פאַרזינדיגען, הלואי ווייטער ניט ערגער. בעסיגה האָט קיין שעור ניט.

פליסעצקי: וואָס זשע געהען ביי דיר די קינדער נאַקעט און באָרוויס?

בעריל: בכדי זיי זאָלען בעסער וואַקסען.

פליסעצקי: און מיט'ן געלד וואָס טהוסט דו?

בעריל: איך מהוּ אַזוי ווי די גמרא לערענט אונז.

פליסעצקי: די גמרא? ווי אַזוי לערענט אייך די גמרא?

בעריל: די גמרא לערענט אונז טהיילען דאָס געלד אויף דריי חלקים: אַ דריטעל אין דער ערד, אַ דריטעל אין מזומן, אַ דריטעל אין מסחר.

פליסעצקי: איך זעה אַרויס, אַז דו ביזט גאָר אַ גאַנץ פרעהליכע פאַרשוין.

בעריל: וואָס האָב איך צו זאָרגען? וואָס פעהלט מיר און וואָס האָב איך? וואָס מיר בעסער, אַדוני פריץ, וואָס שרייבען דיר אויף מיר די יודען און וואָס קאָן מיר קומען נאָך דיין איצטיגען וויזיט?

פליסעצקי: דו ווייסט אַלסדינג וועלען וויסען, ווייסט דו גיך אַלט ווערען. דו ווייז מיר נאָר אַקאָרשט אַלע דיינע שאַפען, איך האָרך ביי דיר נאָך עפּיס אַ זאַך טהון, אַ טאָמער וועל איך ביי דיר געפינען אַ חוץ ווין נאָך עפּיס גוטע זאַכען...

בעריל: אַך, מיט'ן גרעסטען כבוד! טאָמער געפינסט דו ערגיץ אַססיגנאַציעס אָדער גאָלד, אָדער זילבער, איז יחדו, חצי שלי והצי שלך.

פליסעצקי: ביזט מיר עפּיס צו פרעהליך, ווי איינער וואָס פאַר'ן טויט.

בעריל: עס קען זיין, קיינער ווייסט ניט וועמענס מאָרגען, ווי אין דער גמרא ביי אונז שטעהט געשריבען: „זאָלסט תשובה טהון אַ טאָג פאַר'ן טויט", און אַזוי ווי אַ מענש ווייסט דאָך ניט, ווען דער מלאך המות קאָן איהם אַ חאַפּ טהון פאַר'ן נאָרגעל, לכן...

דאָ האָט איהם דער פריסטאַוו איבערגעשלאָגען די רעד, אַ רוף געטהון פּאָליציע פון דרויסען און געהייסען, מען זאָל איהם נעמען אין „חדר" אַריין. דערהערט די דאָזיגע ווערטער, איז ביי בערלין פאַרקיהלט געוואָרען אינווייניג און אין שטוב איז געוואָרען אַ געוויין, גלייך ווי מען וואָלט אַרויס-געטראָגען אַ טויטען.

סע פערשטעהט זיך, אַז באַלד איז מען אין טעפּליק געוואָהר געוואָרען פון דער מעשה פון איין עק שטאָדט ביז'ן אַנדערען, און מען איז צונויפ-געלאָפען פון אַלע גאַסען זעהען, ווי מע פיהרט נאָך אַ יודען אין „חדר" אַריין, מע ווייסט ניט פאַר וואָס, דאָס הייסט, פאַר וואָס — איז מען שוין געוואָהר געוואָרען, וואָס הייסט מע וועט אין טעפּליק ניט געוואָהר ווערען? ובפרט מע האָט געזעהען, אַז המן איוואַנאָוויטש האָט געטראָגען אַ פלעשיל מיט ווין, וואָס ער מאַכט אויף צו פערקויפען אָהן אַ פּאַטענט, די זאַך איז נאָר, — וואָס קאָן איהם דערפאַר קומען? שטראָף צי טורמע? אויף דעהיף האָבען די טעפּליקער יודען זיך געשאַרפט די מוחות, און רחמנות געהאַט אויף בעריל דעם קבצן אַ סך מעהר ווי אויף שלום-בער דעם גביר, און ניט געקאָנט העלפען איהם דערצו גאָר ניט, סיידען מיט אַ שרעקע...

קאפיטעל ד.

נאך א פארברעכער.

המן איוואַנאָוויטש האָט דעם טאָג גענומען זיך צו די טעפּליקער יודען נאָר אויף אַנאַנדער אופן. ער האָט דעם איינענעם טאָג געפּאַקט נאָך אַ זי־רען, אַזעלכען וואָס האָט איינענטליך גאָר ניט פאַרזינדיגט, נאָר ס'איז אַזוי געוועזען די מעשה: ס'איז געוועזען אין טעפּליק אַ בעהעלטער, העניך דער בחור. דאָס דער דאָזיגער העניך געהאַט אַנ'עלטערען ברודער חוד־ליב, האָט דער דוד־ליב בעדאַרפט שטעהן היינטיגס־יאָהר צום פּריזיוו און האָט געוואָלט האָבען אַ לגאָטע, ווייל זיין אַנדערער ברודער העניך איז נאָך ניט אַלט געוועזען קיין אַכטצעהן יאָהר, אַזוי האָט געזאָגט דוד־ליב און אַזוי האָבען אויסגעוויזען זיינע פּאַפּירען, וואָס ער האָט צוגעשטעלט אין דער פּריסוטסטוויע אין הייסין. נאָר דאָס איז נאָך אַלין ווינציג וואָס אַ יוד קאָן זאָגען און „צושטעלען" פּאַפּירען, מען בעדאַרף אַ קוק טהון אויפ'ן קליינעם אַליין, וועט מען שוין וויסען וויפיעל ער איז אַלט; איז אָנגעקומען צו פּליסעצקין אַ פּאַפּיער, ער זאָל צו שטעלען העניך'ן קיין הייסין, און פּליסעצקי, אַז מען שרייבט איהם „צו־שטעלען". בעדאַרף זיין „צוגעשטעלט", האָט ער צוגעשיקט צו איהם דעם אוריאַדניק און מע האָט דעם בחור גענומען און געבראַכט צופיהרען צום פּריסטאַוו אין „סטאַן" אַריין.

דער קאָליר פון העניך'ס פּנים איז געוועזען דאָס, וואָס מע רופט אָן אַ „מיתה־משונה קאָליר", און דערצו האָט ער נאָך געהאַט אַ בילמע אויף איין אויג און געקוקט האָט ער אויף אַ זייט, אַביסעל צו געשאָקעלט מיט'ן קעפּיל אויף, היינט דער איבערשרעק, וואָס מע האָט איהם אויפגעחאַפּט, ווי ער שטעהט און געהט, ער ווייסט ניט פאַר וואָס און פאַר ווען — דאָס אַלסדינג האָט איהם צוגעגעבען אַ בעזונדער מין ווילדקייט, און ער האָט געמאַכט אויפ'ן פּריסטאַוו גאָר נישט קיין גוטען איינדרוק און צווישען זיי איז פאַר־געקומען אַ קורצער, נאָר אַ לעבעדיגער שמועס:

— דאָס ביזט דו, העניך טעלערלעקער? האָט איהם פּליסעצקי אַ חאַפּ געטהון און בעטראַכט איהם פון אויבען אַראָב.

— דאָס בין איך העניך טעלערלעקער, האָט איהם העניך געענטפערט נאָר גייציג און האָט באַלד בעמערקט, אַז דאָס רופט מען איהם מכוח'ן פּרי־זיוו פון זיין ברודער חוד־ליב, האָט ער פאַרחאַפּט פריהער נאָך איידער מע וועט ביי איהם פרעגען: איך בין נאָך ניט אַלט קיין אַכצעהן יאָהר, ווי איך בין אַ יוד אַז ניט!..

— אַזוי? אַ חוץ שבתים און ימים טובים, האָט אים פּליסעצקי געענט-פֿערט און אַ קוק געטהון אים גלייך אין די אויגען אַריין און דערזעהען די בולמע. פֿון דעם דאָזיגען קוק איז העניך'ן געוואָרען פֿינסטער אין די אויגען, קאַלט אין בויך און קאַלטעמוטנע אויפ'ן האַרצען און ס'איז אים דורכ-געפֿלויגען אין איין רגע אַ טרויעריגע מחשבה אין קאָפּ: „אוים לגאָטע, פֿאַרפֿאַלען ווֹד-ליב“!.. און העניך האָט שטאַרק חשק געהאַט אַ טובה טהון דעם ברודער נעבעך און ער האָט זיך אַרויסגעשטעלט פֿאַר אַ שתדלן און האָט בעקומען לשון און מיט אַמאָל צורעדט זיך פֿאַר פֿייער און פֿאַר וואַ-סער: „איך שווער אייך, אַז איך בין מעהר ניט אַלט ווי זיבעצעהן יאָהר מיט אַ חודש אָדער אפשר נאָך אָהן אַ חודש, איך זאָל אַזוי דערלעבען קומען אַהיים בשלום! קוקט ניט דערויף, וואָס איך זעה אויס אפשר עלטער, ס'איז ביי אונז אַזאַ גדלע, אַזאַ וואוקס הייסט דאָס, וואָס פֿון פֿופֿ-צעהן יאָהר אָן הויבט זיך אָן שיטען ביי אונז אַ בערדיל“...

פּליסעצקי האָט אויף העניך'ן געקוקט, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געשמייכעלט, ווי איינער רעדט: „צו דיין בולמע וואָס דו האָסט אויפ'ן אויג און צום מיתה-משונה קאָליר פֿון דיין פּנים'ל, פּאַסט דיר טאַקי דאָס בערדיל, חלעבען“... נאָכדעם האָט ער אַ זאָג געטהון צום סאָטסקי, אַז ביז ער וועט דאָ איבערקוקען זיינע פּאַפּירען זאָל ער אים אַראָבפֿיהרען אַראָב אין „חדר“ אַריין, און העניך האָט אָנגעוואָהרען מיט אַמאָל דעם גאַנצען מוטה, דאָס פּנים איז אים געוואָרען נאָך מעהר טוידט ווי תמיד, און אין האַרצען ביי זיך האָט ער בעגראָבען דעם ברודער נעביך אויף אייביג: „אוי, ביזט אויף צרות, ווֹד-ליב, אַז אָך און וועה איז דיר“!..

—

— העֶר נאָר אויס, דו אָדם אַ מענש, צפור אַ פֿויגעל, קאַטשקע דוק זיך, ווי קומסט דו אַהער אין קאָטשומענט אַריין? וואָס פֿאַר אַ מעשה האָט דו פֿאַרשטופּט און ווער האָט דיך געמסר'ט?

אַזוי האָט זיך אָנגערופֿען בעריל דער רויטער צום נייעם פֿאַרשוין, צו העניך דעם בחור, און דער נגיד שלום-בער טעפּליקער פֿון טעפּליק האָט אים פֿון דערווייטען געטומען בעטראַכטען פֿונים קאָפּ ביז די פֿיס, ווי מע בעטראַכט אַ גנב, וואָס מע האָט אים נאָר היינט געכאַפּט מיט אַ גנבה. העניך פֿון זיין זייט האָט בעטראַכט דעם נגיד ווי אַ הולער און פֿון גרויס התפעלות, וואָס ער וועהט פֿאַר זיך אַט דעם נגיד, האָט ער אָנגעהויבען בעלעבעטשען

מיט דער צונג, אַלײן נישט געוואוסט וואָס ער רעדט, און בעריל דער רויטער, וואָס איז פון תמיד אָן ווי מיר ווײסען שוין געוועזען אַ פרײליכער פאַרשוין, ליעב געהאַט זאָגען ווערטלעך דעמאָלט אפילו ווען ער האָט ניט געהאַט אויף שבת, האָט זיך דאָ איצט פאַר'ן נגיד אויסגעשטעלט, געמאַכט חוזק פונ'ם נאַרישען בחור, ווי דער שטײגער איז פון אַנ'אָרעמאַן, אַז ער באַגעגענט זיך מיט'ן אַנדערן אָרעמאַן, נאָך אַ גרעסערן שלים-מזל פון זיך, און בכדי דער נגיד זאָל האָבען פערגניגען, טרײט ער צו יענעם מיט די פיס.

— ס'איז אַ מעשה דאָ מיט מיר, איך ווײס ניט אַלײן נאָך וואָס, מײן דוד-ליב, וועה איז מיר! טאָמער, איך ווײס אַ קשיא אויף אַ מעשה עטוואָס מעהר פון אַכטצעהן איך, איז ער אַ פערפאַלענער חלילה...

אַזוי בעלעבעטשעט העניך, דערצעהלט די מעשה ווי אַרום ער קומט אַהער, און בעריל דער רויטער שלאָגט איהם איבער:

— וואָס פאַטשט דו מיט די ליפען, דו שוטה בן פיקהאָליץ? זאָג ווערטער! מירקע, נעב לשון!

— איך זאָג וואָס מײן חוד-ליב נעבעך, מאַכט צו איהם העניך און שטעלט זיך פלוצים אָב אין מיטען און טהוט אַ פרעג בײ בעריל דעם רויטען:

— ווי אַזוי זעה אויס בײ אײך אַ שטײגער אין די אויגען איך?

— ווי אַזוי זעהסט דו אויס? דו זעהסט אויס ווי אַ פרא-אָדם, ענטפערט איהם בעריל און צולאַכט זיך אַלײן פון דער חכמה און קוקט אויפ'ן נגיד, צי דער נגיד לאַכט אויך... דעם נגיד אָבער לאַכט זיך ניט. ער בעטראַכט דעם שלים-מזל העניך, ווי ער געהט אָבגעריסען-אָבגעשליסען, און וואונדערט זיך, צו וואָס אַ שטײגער לעבט אַזעלכס אויף דער וועלט?

— נײן! — זאָגט העניך און קוקט מיט אײן אויג אויפ'ן נגיד און מיט דער בולמע אויף בערל'ן — ניט דאָס מײן איך! איך מײן וויפיל אַ שטײגער וואָלט איהר געגעבען מיר?

— וואָס געגעבען?

— יאָהרען, הײסט דאָס, מײן איך.

— אַ? וויפיל דו ביזט אַלט? איך רעכען, אַז נישט מעהר ווי אַ יאָהר צווײ און צוואַנציג און אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק?

העניך האָט פאַר האַרצוועהטאָג און פאַר בעס אַוש אַרויסגעלאָזט אַ קוויטש און איז אָנגעפאַלען אויף בעריל דעם רויטען גלײך ווי יענער האָט איהם געוואָלט קוילען.

— משונע צי חסר דעה? וואָס רעדט איהר וואָס? ערשט ניט לאַנג צוואַנציג דוד-ליב געוואָרען יאָהר הייסט דאָס, און מיט דריטהאַלבען עלטער פון מיר סך הכל, היינט דער חשבון איַיערער וואו איז? אַבי הייסט דאָס גערעדט!

און העניך האָט בשעת מעשה אויסגעזעהען אַזוי וויסט, אַזוי טרויעריג, אויף זיין פּנים איז געלעגען אויסגעצויגען אַזוי פיעל רחמנות, אַז דער נגיד אַליין האָט זיך פאַראינטערעסירט און האָט איהם אַ פרעג געטהון:

— איהר זענט הייסט דאָס צוויי ברידער אַ פּנים, ווי סע זעהט אויס?

— צוויי ברידער מיט אַנ'אַלטער מאַמע הייסט דאָס, און אַ מיידיל פון אַ יאָהר דרייצעהן דיענט, און נאָך אַ ברודעריל אַ קלענערס אין אַ קלייט כלומר'שט, און נאָך מיידליך צוויי קליינע, מיט איינעם אין דער תּלמוד תּורה אַ יונגעלע, און אויף זיין קאָפּ אַלע, און טאָמער חלילה וחס געהט אַוועק ער, מעגען נעהמען די טאָרבעס מיר און געהן איבער די הייזער אַלע...

און העניך דערצעהלט, ווי אַזוי ער קאָן, די גאַנצע מעשה מיט'ן פּריזיוו, מיט דער לנאָטע וואָס אַ פּנים עמיצער האָט איהם גע'מסר'ט, אַז ער איז עלטער פון אַכטצעהן יאָהר, חאָטש ער קאָן געהן שווערען אַ שבועה דאורייתא, אַז ער איז נאָך ניט אַלט קיין אַכטצעהן, נאָר עפּיס מעשה-שטן ווי אויף צו להכעיס שיט זיך איהם, העניך'ן, אַ באָרד, און אַלע זאָגען אויף איהם אַז ער זעהט אויס פון אַ יאָהר צוואַנציג אויב ניט מעהר, ווי באַלד אַזוי האָט דאָך ניט דוד-ליב קיין לנאָטע אפילו אַ ברעקיל ניט, היינט וואָס וועלען זיי טהון, טאָמער חלילה „קריכט ער אַוועק"?...

און העניך קערעוועט זיך אָב מיט דער פּולמע אויף אַ זייט, הויבט אָן הוסטען כלומר'שט, שנייצט אויס די נאָז און ווישט זיך די אויגען.

— נעבעך, אַ רחמנות... — האָט זיך ניט ווילענדיג אַרויסגעחאַפּט ביי'ם נגיד.

— אַ שלימ-מזל! האָט איהם בעריל דער רויטער צוגעגעבען מיט אַ האַלב-שמייכעלע, וואָס האָט בעדייט אי זאוק געמאַכט, אי רחמנות געהאַט; ער, ווי איהר קוקט איהם אָן, איז אַ שלימ-מזל, און דער ברודער זיינער — איך קען איהם — איז גלאַט אַ צוקוועטשער. ער טויג אַזוי פאַר אַ סאָלדאַט פּונקט אַזוי ווי איך...

און בכדי מען זאָל זעהן, אַז ער, בעריל דער רויטער, טויג טאַקי ניט פאַר קיין סאָלדאַט, שטעלט ער אַרויס דאָס קרומע פּיסיל זיינס.

קאפיטעל ח.

דער עטאפ האט גערירהט.

ביז דעם דאזיגען טאג, וואס קומט פאר אונזער געשיכטע, און ביז דער לעצטער מינוט האט זיך דער טעפליקער נגיד שלום-בער טעפליקער פון טעפליק נישט געגלויבט, אז מע וועט איהם נעמען און שיקען מיט'ן עטאפ אין הייסין. ער האט זיך די גאנצע צייט געבריה'ט, געשריבען פאפירען, געזוכט זכות אבות, נאר פליסעצקי האט זיך געלייגט אין דער לענג און אין דער ברייט, אז אונזער טעפליקער נגיד זאל מאכען א שפאציר פון טעפליק קיין הייסין מיט'ן עטאפ און דוקא צו פוס.

טי פאדיאש או מעניא מיט די תלים! האט איהם המן איוואנאוויטש געזאגט האלב אויף רוסיש און האלב אויף לשון קודש, ווי זיין שטייגער איז. און ווי אויף צו להכעיס איז דער טאג געוועזען א ליכטיגער, א ווארימער זומער-טאג. ווי א חתן פון דער חופה איז ארויסגעגאנגען דער קיילעכיגער פייעריגער זון-קוגעל, פריילאך ווי א גבור אנגעגרייט צו מאכען די גרויסע הימעלדיגע רייזע, באלייכטען אלעמען מיט זיין שיין און באגיסען איטליכען מיט זיין ווארימקייט, קיינער וועט זיך ניט אויסבאהאלטען פון זיין היץ בשעת ער צוברענט זיך גוט און גליהט אן די ערד ווי א קאלך-אויבען. קרעמער האבען איבערגעלאזט זייערע קראמען, בעלי-מלאכות — זייערע ווארשטאטען, מלמדים — זייערע חדרים, און מע איז געגאנגען קוקען ווי מע פיהרט דעם נגיד מיט'ן עטאפ, און די טעפליקער יודען, בעטראכט דעם נגיד ווי ער שטעהט מיט איין אראפגעלאזטען קאפ, האבען זיי געזאגט איינס דאס אנדערע, אז מע בעדארף זיך נאר אראפנעמען א מוסר, און אינווייניג ביי זיך אין הארצען האט מען געקוועלט, דערלעבט א נקמה. רחמנות האבען זיי נאר געהאט אויף בעריל דעם רויטען געבעך און אויף העניך דעם בחור. פון דעם נגיד'ס וועגען האט מען ארויסגעטראגען געפלאכטענע קוילעטשען, געבראטענע קאטשקעס מיט נאך אנדערע מינים עסענווארג אין וועג אריין, און בעריל דעם רויטען האט דאס ווייב מיט די קינדער געבראכט צוטראגען א בולקע, פיש קארטאפליס מיט א זשמוט יונגען קנאבעל; נאר איין העניך איז געבליבען אהן א שום שפייז אין וועג אריין, האבען זיך ארומגעקוקט ווילד פרעמדע, זיך צונויפגעלייגט פאר רחמנות און געקויפט פון זייטגעוועגען א ברויט, א פאר פישליך, מיט ציבעלעס, און די אלע מאכלים האט מען איבערגעגעבען דעם עטאפ אויף די הענד, און דער עטאפ האט דאס אלסדינג צוגענומען גאר פיינדליך, צוגע-

זאָגט, אַז ס'וועט זײַן גאַנץ, ס'וועט ניט געמינערט ווערען דערפֿון אַ האָר אפילו, און המן איוואַנאָוויטש האָט זיך בעוויזען בײַ זיך אויפֿ'ן גאַניק און אַ זאָג געטהון צום עטאַפּ, ער זאָל ריהרען, און דער עטאַפּ האָט גערירט און נאָך איהם גאַנץ טעפּליק.

דער עטאַפּ איז בעשטאַנען פֿון איין לאַוורע דעם סאָטסקי, אַ האָריגער נפש מיט אַ האָריגער סוויטקע מיט אַ הויך האָריג היטעל און מיט אַ גרויסען סוקעוואַטען שטעקען, פֿון אויבען מיט אַ גרויסער הילצערנער גאַלקע און פֿון הינטען מיט אַ שאַרף שטיק אײַזען ווי אַ שפּיז, די געבראָטענע קאַטשקעס מיט די נעזאַלצענע פֿישליך האָט ער פֿאַרנומען אונטער איין אָרעם, די בולקעס מיט'ן קנאָבעל מיט די שאָר ירקות אונטערן אַנדערען אָרעם, דעם ראַפּאָרט האָט ער פֿאַרשטעקט פֿאָרינט אין בוזעם, און דער עולם האָט זיך געלאָזט אין וועג אַרײַן גיך. אַ סך גיכער ווי מע קאָן זיך פֿאָרשטעלען. דאָס גיכקײַט האָט זיך גענומען דערפֿון, וואָס אונזערע אַרעסטאַנטען האָבען געוואָלט שוין פּטור ווערען, אַרויס גיכער פֿון דער שטאָדט, געבעטען לאַווּרען דעם סאָטסקי, ער זאָל צוטרײַבען דאָס קלײַנוואַרג, וואָס האָבען זיך ניט געפֿוילט אַרויסבאַגלייטען זיי העט ווײַט אַזש אויף יענער זײַט מיהלען; האָט לאַוורע אויפֿגעהויבען דעם לאַנגען שטעקען מיט'ן אײַזערנעם שפּיץ, און חברה קינדערים זענען זיך צולויפֿען ווי די איבערגעשראָקענע פֿויגלעך, און דער עטאַפּ איז געבליבען אַלײן אויפ'ן פֿרייען פֿעלד, אויפֿגעהערט לויפֿען מיט אַזאַ אימפּעט, אָנגעהויבען מאַכען אַביסעל קלענערע טריט און אַ שמועס געטהון מיט'ן עטאַפּ מכוח צייועצען זיך אַביסיל אויפ'ן גרינעם גראָז און אַביסעל איבערכאַפּען דעם אָטהעם.

דער עטאַפּ, דאָס הייסט לאַוורע דער סאָטסקי, איז גאָרניט געווען אַזאַ שלעכטער מענש. מע האָט דאָס בײַ איהם דוקא ניך געפּועל'ט, ובפרט אַז ער האָט אַלײן אויך געוואָלט אַביסעל שוין אָברוהען זיך און האָט שטאַרק חשק געהאַט איבערכאַפּען, פֿאַרזוכען פֿון יענע געבראָטענע קאַטשקעס וואָס דער ריח האָט איהם אַ גאַנץ וועג געקיצעלט אין נאָז, פֿון די יודישע קוילעטשען האָט ער שוין אפילו געפּרובט אָבברעכען אַ פּאָר שטיקלעך און האָט געפֿונען, אַז זיי זענען גאַנץ גוט אויפ'ן טעם; אויך פֿון די פֿישליך האָט ער פֿאַרזוכט, וואָס אינאײַנעם מיט'ן קנאָבעל איז דאָס געווען גאָר נישקשה'דיג. און מחמת די אַרעסטאַנטען זענען געגאַנגען פֿריהער און דער עטאַפּ הינטען, האָבען די אַרעסטאַנטען נישט באַמערקט, אַז דער עטאַפּ קײַעט, און אַז זיי האָבען זיך אַרומגעקוקט, האָבען זיי צווישען זיך איבערגעשמועסט זיך אויף יודיש.

— דער ערל אכל'ט גאַנץ געשמאַק, זאָגט דער נגיד און קוקט אויף לאַוורע — ווי ער קנייפּט דעם קוילעטש און רוקט אין פּנים.

— זאָגט חאָטש קיין עין הרע ניט, מאַכט בעריל דער רויטער פריילִיך ווי זײַן שטייגער איז, איך קאָן אײַך שווערען בנאמנות, אַז איך האָב אויף אידם קוקענדיג: בעקומען אַפּעטיט צום עסען, וואָס זאָגסט דו, העניך? סע חלש'ט דיר נאָך ניט אונטערן טלית-קטן?

העניך דער בחור האָט אַ געשמאַקען שלונג געטהון די שלייִם ווי אַני-אָקס בשעת ער איז מעלה גרה, און דערבײַ אַ זאָג געגעבען אויף זײַן איבער-געקעהרטער שפּראַך:

— זאָגען שטאַרק קאָן איך ניט, אַז איך בין הונגעריג, נאָר אין מויל מהכתיותי עפּיס גענומען וואָלט איך ס'זאָל זײַן וואָס.

— בײַ מיר איז פאַרהאַן אַלסדינג — רופט זיך אָן דער נגיד און חאַפּט אַ קוק אויפ'ן שטאָפּ.

— בײַ מיר אָהן אַביסעל בראָנפען הייסט נאָך ניט אַלסדינג, מאַכט בעריל דער רויטער און חזר'ט דאָס איבער מיט אַ כּיון נאָך אַמאָל אויף רוסיש, בכדי דער ערל זאָל פערשטעהן פון וואָס מע רעדט.

— טשי פּראַוודאַ, לאַוורע, שטאָ בעז הרילקי שאָ בעז זובאָוו? *) — טהוט בעריל דער רויטער אַ מאַך צום שטאָפּ.

— אַוושעוויש! **) — ענטפערט איהם דער שטאָפּ גאַנץ ערנסט.

און מע האָט זיך אַזוי לאַנג איבערגעוואָרפען מיט ווערטער, ביז ס'איז געבליבען בײַ'ם עולם: אַזוי ווי ס'איז ניט ווײַט פון דאַנען קיין גראַנאָז, סך הכל אַ פּאָר ווערסט, זאָל איינער פון די אַרעסטאַנטען, העניך דער בחור גע-ווײַנטליך, ער איז יונגער, אַ שפּרונג טהון אַהינצוצו אויף איין פוס און ברענגען אַ פלעשעל בראָנפען, און די איבעריגע צוויי אַרעסטאַנטען, שלום-בער מעפּ-ליקער פון טעפּליק און בעריל דער רויטער, נעמען איהם אויף זיך, אויף זייער ערבות, אַז ער וועט ניט אַנטלויפען, און מע האָט זיך צוגעזעצט אויפ'ן גראָז אין מיטען פעלד אויף אַ בערגיל אונטער אַ בוים, ביידע אַרעסטאַנטען האָבען זיך אַרײַנגעלאָזט אין אַ שמועס, און דער שטאָפּ האָט זיך באַזעצט נעבען זיי און געקוקט אַהין אויפ'ן וועג קיין גראַנאָז.

---

*) ס'איז אמת, לאַוורע, אַז אָהן בראָנפען איז ווי אָהן ציין.?

**) אוראי!

קאפיטעל ז.

ער דערמאהנט איהם אלטע הטאים.

ווען איך זאָל זיין אַ מאַלער אָדער חאָטש אַ פֿאָטאָגראַף, וואָלט איך אַראָבגעהאַפּט די דאָזיגע גרופּע, די דריי נפשות, וואָס זיצען זיך אַזוי שען אין מיטען פֿעלד, אויפ'ן בערגיל, אונטער אַ בארענבוים מיט קליינע גרינע בלעטליך, אַ בוים, וואָס וואַקסען אויף איהם פֿעלד-באַרליך, יענע מינים באַרליך, וואָס זענען האַרטער פֿון שטיינדליך און וואָס מע קאָן זיי ניט נעמען אין מויל אַריין און וואָס מע ווייסט ניט, אויף וואָס האָט זיי גאָט בעשאַפֿען אויף דער וועלט... צווישען לאַוורע דעם סאָטסקי מיט דעם הויכען האָריגען היטעל פֿון איין זייט און בעריל דעם רויטען מיט'ן קרומען פֿוס אין מיט'ן רויטען ריהרעוודיגען פּנים מיט ווייִמפּערליך פֿון דער אַנדערער זייט, האָט אונזער טעפּליקער נגיד בעריל טעפּליקער פֿון טעפּליק מיט די קליינע אויגעליך און מיט'ן שיטערען בערדיל, מיט דער נייער שוואַרצע געוועטענע קאַפּאָטע און מיט'ן שבת'דיגען זיידענעם קאַשקעט אויפ'ן קאָפּ, אויסגעזעהען ווי אַ מחותּן צווישען בעלי-בתּים, אָדער ווי אַ געהויבענער פּאַרשוין צווישען פּראָסטע מענשען, וואָס האָבען די עהרע צו זיצען מיט איהם אינאיינעם. אַזאַ מענש ווייסט שוין ווי אַזוי זיך צו האַלטען, דאָס הייסט האַלטען האַלט ער זיך כּלומר'שט פּראָסט, כּלומר'שט גלייך מיט אַלעמען, נאָר פֿאָרט נישט דאָס וואָס אַלע. פֿון וואָס ער וויל פֿון דעם רעדט מען, וואָס ער זאָגט בעדאַרף מען הערען, און אַז יענער רעדט מעג ער איבערשלאָגען אין מיטען.

— וואָס זאָגט איהר אויף דער היץ? — האָט ער אַ זאָג געטהון צו בעריל דעם רויטען מיט אַ זיפֿץ און אַ קוק געטהון אַרום אין אַרום, פֿאַרקאַטשעט די אַרבעל ביז די עלענבויגענס און זיך געפֿאָכט מיט'ן זיידענעם קאַשקעטעל איבער'ן קאָפּ.

— יאָ, ס'איז ניט קאַלט — האָט איהם בעריל נעענטפֿערט און אויך אַ קוק געטהון אַהין, וואו דער נגיד קוקט.

— ס'זאָל חאָטש ניט זיין קיין רעגען — טהוט זיך דער נגיד ווייטער אַ זאָג און אַ קוק אַרויף אויפ'ן הימעל.

— יאָ, עס פּאַסט אונז טאַקי צו די זיידענע קליידער! ניט איהם נאָך בעריל און קוקט אַהין, וואו דער נגיד קוקט.

— ניט קיין שלעכטער ערל אונזער שומר, זאָגט זיך ווייטער דער נגיד און קוקט אויף אַ לאַנגען יאָצען אַ ליידיגען, וואָס פֿאָהרט דורך פֿאַרבײַ

מיט א פאר גרויסע אקסען און א קליין שיינגעציל זיצט אויפ'ן וואגען און טרעדט מיט דער בייטש.

— אונזער שומר? מאכט בעריל און קוקט אהין וואו דער נגיד קוקט, עס מעגען זיין פאר איהם די כפרה דריי יודען אוועלכע, וואס געהען מסר'ען אנ'ארעמאן, אז ער מאכט עטליכע פלעשליך ווין פון ראזינקעס און צוטראגט זיי צווישען בעקאנטע אויף קדוש און לעבט דערפון מיט ווייב און קינדער שוין כמה וכמה יאהרען.

— ווי מיינט איהר? שלאגט איהם איבער דער נגיד און מיטען די רעד און קוקט אויפ'ן וועג, וואס געהט קיין גראנאוו, ווי מיינט איהר? ער קאן ניט פארבלאנדזעט ווערען, מיין איך מאכען א פליטה, אט דער דאזיגער בחור. ווי אזוי רופט איהר איהם?

— אט דער שמינדער בגעץ? מאכט בעריל און קוקט אויפ'ן וועג, וואס געהט קיין גראנאוו, ער האט דען עפים חוטא בעגל געווען, געטרען א קרימינאל, וואס ער זאל דארפען אבטרעטען? ער איז אזא פערברעכער פונקט אזוי ווי איך למשל

— וואס קאן איך א שטייגער קומען פאר אזא מעשה? טרוט איהם דער נגיד א חאפ און קוקט אויף בערלען פון אויבען אראב מיט איין אויג, דאס אנדערע האט ער צוגעמאכט, קייעט בשעת מעשה א גרעזיל אונטער די ציינער:

— פאר וואסער מעשה? פאר'ן ראזינקעס-ווין? קיין „רעסטאנסקע ראטע" פאר דעם „קרימינאל" אוחאי ניט, נאר איך ווייס וואס מע קאן אויף מיר ארויפלייגען פאר א שטראף? לאז מען מיך שטראפירען, וואס הער איך זיי? וואס וועט מען ביי מיר נעהמען? דעם דלות? סיידען זיצען? מילא וועלען מיר זיצען א פאר טעג, למאי א י ה ר? איהר זענט דאך עפים קיין עין הרע א יוד א נגיד כ'לעבען! איך וועל אייך זאגען דעם אמת, רב שלום-בער, האט קיין פאראיבעל נישט, איך אויף אייער ארט וואלט ניט געזעסען אין „חדר" איבער אזא נארישקייט, איבער א פאמיניצע גאר; ערשטענס וואלט איך ניט געפידערט מיט פאליציע קיין עקשנות, און צווייטענס ווען איך בין אין אייער שטאנד, וואלט מען מיך ניט געפידערט מיט'ן עטאפ פאר אזא זאך. טעפליק אליין וואלט דאס גאר ניט בעדארפט דערלאזען, אז דער נגיד פון שטאדט זאל געהן מיט'ן עטאפ ווי א פראסטער מענ'ש, גלייך מיט אלע קבצנים...

אין אַנ'אַנדערער צײַט וואָלט בעריל דער רויטער פֿאַר אַזאַ שפּראַך געקאָנט חאַפּען אַ מאוסען פּסק פֿונ'ם טעפּליקער נגיד, ער וואָלט געווים „געפּגט בײַ איהם מיט'ן קאָפּ די טהיר" פֿאַר אַזעלכע ווערטער, נאָר איצט געהענדיג מיט'ן עטאַפּ קײַן הײַסין האָט שלום־בער מקבל באַהבה געווען אויף זיך אַלס־דינג. איצט האָט מען איהם געקאָנט זאָגען וואָס מע וויל, און בעריל דער רויטער האָט זיך גערעכענט מיט איהם ווי ווײַט ער האָט נאָר געקענט און דוקא מיט גוטע רעדעליך, דוקא ניט געקריגט זיך, ער האָט זיך צוגערוקט מיט זײַן קרומען פֿוס צום נגיד אַזוי נאָהענט, אַז דער נגיד האָט זיך געמוזט אַביסעל אָפּגערוקען פֿון איהם, און בעריל האָט אָנגעהויבען בזה הלשון:

— אידר ווײסט, רב שלום־בער, פֿון ווען אָן מיר קענען זיך שוין? מיר קענען זיך שוין פֿון אַ צײַט מיט יאָהרען! איך געדענק אײַך, אַז אידר זענט נאָך געווען אַט אַזאַ וועוריקעל (בעריל האָט באַוויזען מיט דער האַנד האַרט בײַ דער ערד), אידר בעדאַרפֿט זײַן אין מײַנע יאָהרען, אפשר עלטער מיט אַ יאָהר אָדער צוויי, און אידר דאַרפֿט מיך געדענקען, וואָרום מײַן זיידע און אײַער פֿאָטער זענען געווען... שרעקט זיך נישט, ניט קײַן קרובים, דאָס הייסט אַפילו יאָ שטיקליך שני שבשלישים זעהר ווײַטע קנעפּלעך פֿון דער מאַמענס צד, נאָר גאַנץ נאָהנטע שכנים אין אַלטען בית המדרש, אַ שטאָדט אַקעגען אַ שטאָדט, אײַער פֿאָטער אין מזרח־וואַנד און מײַן זיידע אין שפּיגעל־באַנק, אַזוי אַז אידר פֿלעגט זיך שטעלען שמונה־עשרה, האָבען מיר אײַך געזעהען פֿון אונטען; איך געדענק נאָך אַפילו אײַער פֿאָטערס אַטלעסענע, גלאַנצענדיגע פּלייצע מיט די ברייטע אַקסלען מיט דער גרויסער זילבערנער עטרה פֿונ'ם טלית, און מײַן זיידע, רב נפתלי דער חײַנער, אידר דאַרפֿט איהם געדענקען, פֿלעגט אָנרוקען דעם געלען טלית איבער'ן קאָפּ און מיך קנײַפּען איך זאָל אַרײַנקוקען אין סדור אַרײַן, וואָרום איך האָב אַזוי געחאָלט דאַוונען מסתמא ווי אידר. איך האָב גאַנץ גוט געזעהען — איך בין דאָך געשטאַנען פֿון אונטען — אַז בשעת שטילע שמונה־עשרה האָט אידר נאָר געקוקט אַראָב אויף די שטיוועליך, וואָס האָבען בײַ אײַך געסקריפּעט, און ווי אַזוי האָב איך אײַך למשל מקנא געווען אויף אײַערע תמיד נײַע שטיוועלעך, אַז מײַנע זענען געווען תמיד אַלט, שטענדיג מיט לאַטעס, וואָרום איבער מײַן קראַנקען פֿוס האָב איך קיין מאָל נישט געקאָנט האָבען קײַן רעכטע שטיוועל, און איבער דעם דאָזיגען קראַנקען פֿוס האָב איך תמיד געהאַט צרות, אַ חוץ וואָס ס'איז מיר שווער געווען צו געהן, פֿלעג מען נאָך פֿון מיר שטענדיג לאַכען און רופֿען מיך „קריוואַק"

234

און נאָכקריכען זיך מיר ווי איך גייה, און מעהר פון אַלע טאַקי איהר, רב שלום־בער; ס'זאָל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, מיט נאָך אַזעלכע נגידישע קינדער, פאַנסקי צאַפּיקליך, ווי איהר...

— איך? טהוט זיך דער נגיד אַ חאַפּ און דערמאָהנט, אַז ס'איז אמת, מע פלעגט איהם טאַקי נאָכמאַכען, ווי ער שפּרינגט אויף איין פוס.

— דאָס נאָכמאַכען אַליין וואָלט נאָך געווען נישקשה, איהר פלעגט מיר ניט וועלען אַריינגעהמען אין דער חברה, מיר טרייבען מיט שטעקענס און אָנטרעטען מיר אויפ'ן קראַנקען פוס, זיך שטעלען כלומר'שט אומגעהרען מיט'ן אָפּצאַס אויף די פינגער, אַזוי אַז איך זאָל פיהלען, איך זאָל טאַקי שרייען, פלעגט איך שרייען און איהר פלעגט לאַכען, זיך האַלטען ביי די זייטען...

— דאָס טראַכט איהר אויס שוין מסתמא פונ'ם קאָפּ, רופט זיך אָן צו איהם דער נגיד און ווערט רויט פאַר בזיון, וואָס ער פלעגט זיך אַזוי רעכענען מיט אַ קאַליקע, און ער דערמאָנט זיך ווי אַזוי ווילד געבאַלעוועט ער איז געווען קינדווייז, געקאָנט טהון וואָס ער האָט געוואָלט.

— אַ סימן וועל איך אייך זאָגען, איך האָב דערצעהלט דעם זיידען, האָט דער זיידע דערצעהלט אייער פאָטער, האָט אייער פאָטער נישט געוואָלט גלויבען און האָט זיך צושרייען אויף מיין זיידען, אַז זיין זוהן איז אַ שטיל קינד און וועט זיך ניט אָנהויבען מיט „קבצנישע קינדער“, איהר הערט, קבצנישע קינדער!.. פון ד[illegible]ט אָן בין איך געוואָהר געוואָרען וועער איך בין, אַז איך בין אַ קבצניש קינד... האָב איך אומיסטנע געפרעגט דעם זיידען, וואָס דאָס בעדייט, האָט מיך דער זיידע קלאָהר געמאַכט, וואָס הייסט אַ קבצניש קינד און וואָס הייסט אַ נגידיש קינד, נאָר איך האָב גישט פאַרשטאַנען פאַר וואָס מעג אַ נגידיש קינד אָנטרעטען אַ קבצניש קינד אויפ'ן פוס און אַ קבצניש קינד בעדאַרף שווייגען? האָב איך געפרעגט דעם זיידען, האָט מיר דער זיידע געזאָגט: דערפאַר ווייל אַ נגיד איז ניט קיין קבצן און אַ קבצן איז ניט קיין נגיד, דאָס הייסט אַ נגיד איז אַ נגיד און אַ קבצן איז אַ קבצן... האָב איך דאָס ניט אָנגעהויבען צו פאַרשטעהן, און האָב אַ קוק געטהון דעם זיידען אין די אויגען אַריין, טאָמער וועל איך עפּיס פון די אויגען געוואָהר ווערען אַ פשט צו די ווערטער, האָב איך אָבער פון זיינע אויגען ניט אַרויסגעזעהען גאָר ניט! איך האָב נאָר אַרויסגעזעהען ווי אַ טונקעלע חמאַרע אויף זיין פנים און קנייטשען אויפ'ן שטערען און ווייטער גאָר ניט... און איך בעדאַרף זיך מודה זיין פאַר אייך, ס'איז דאָך שוין אַנ'עבר'דיגע זאַך, איך האָב פון דעמאָלט אָן פיינט געקראָגען אַלע

נגידים מיט אַלע נגידישע קינדער, און מעהר פֿון אַלע האָב איך פֿײַנט געקראָגען אײַך...

— מיך? דער נגיד האָט זיך אַזש אַ חאַפּ געטהון פֿאַר'ן האַרצען.

— אײַך, אײַך, איהר זענט דאָך דעמאָלט געוועזען נאָך גאָר אַ יונגעל, האָט קיין פּאַראיבעל נישט — אַ שנעק, מיר זענען ביידע הײַסט דאָס געוועזען דעמאָלט נאָך יונגע וועוריקליך, און נאָכדעם אַפּילו, אַז מיר זענען אױנטערגעוואַקסען, געוואָרען ביידע בר-מצוה-יונגלעך, בחורימליך שוין, האָט איהר זיך גאָר אָבגעקערעוועט פֿון מיר, זיך געמאַכט גלײַך ווי איהר קענט מיך ניט, מורא געהאַט קוקען אױף מיר, טאָמער זאָג איך אײַך אַ גוט שבת, וועט וועט איהר מיר חלילה דאַרפֿען ענטפֿערען אַ גוט יאָהר, האָט איהר געזשאַלעוועט אַ פּנים. עס האָט אײַך ניט געלוינט...

דער טעפּליקער נגיד, שלום-בער טעפּליקער פֿון טעפּליק האָט זיך אַזש אַ רוק געטהון אױפֿ'ן אָרט און אַ מאַך געטהון מיט דער האַנד ווי איינער רעדט: „מאָלט אײַך, ס'איז ניט אַזױ די מעשה"... און בײַ זיך האָט ער זיך דערמאָנט, אַז ס'איז מעגליך, וואָרום זײַן פֿאָטער פֿלעגט איהם זאָגען שטענדיג, אַז ער איז ניט גלײַך צו אַנדערע יונגלעך...

— האָט קיין פּאַראיבעל נישט, רב שלום-בער, אַ נאַרישקײַט געדענקט זיך, אױף מײַן ערשטער חתונה (איהר האָט פֿריהער חתונה געהאַט פֿאַר מיר) האָב איך אײַך געשיקט אַ חתונה צעטיל, האָט איהר אַפּילו ניט געענטפֿערט מיט קיין בריעף.

— כלעבען איך געדענק ניט...

— ווי קומט איהר געדענקען? למאַי איהר געדענקט ניט דאָס אױך מסתמא, אַז איך בין, ניט הײַנט געדאַכט, דאָס ערשטע מאָל געבליבען אַן אַלמן, האָב איך געשיקט מײַן פֿעטער יאָסין (דער זיידע איז שוין דעמאָלט געוועזען אַ שוכן עפר), ער זאָל אײַך זאָגען, אַז איך בין געבליבען מיט צוויי קליינע קינדער ווי אױפֿ'ן וואַסער, האָט איהר איהם געענטפֿערט, אַז איהר זענט אַ יונגער-מאַן, וואָס קאַטאָרי מישט זיך ניט אין קהל'שע זאַכען...

— איך האָב אַזױ געענטפֿערט? זעהט נאָר צי אײַער פֿעטער יאָסי האָט אײַך ניט דערצעהלט מחילה קיין ליגען...

— עס קאָן זײַן, אפשר זענט איהר גערעכט... איך חיים נאָר, אַז איהר האָט מיר ניט געהאָלפֿען ניט דעמאָלט דאָס ערשטע מאָל און ניט דאָס אַנדערע מאָל, אַז איך בין, ניט הײַנט געדאַכט, אָבגעברענט געוואָרען, אַרױס ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט, און איך שפּעטער אַז מיר האָבען

זיך בעגעגענט איין מאל אין היימין אויף דער אכסניה. אויב איהר געדענקט בשעת יריד, איהר וועט געקומען צופאהרען קויפען, דאכט זיך, אויב איך האב ניט קיין טעות, א פאר פערד, און אפשר א בהמה, און אפשר גאר פארקויפען קארן? —

דער נגיד רייבט זיך דעם שטערען, ווי א מענש וואס וויל זיך דערמאהנען א זאך, וואס ער געדענקט נישט, און ס'איז איהם א חדוש, וואס ער האט דאס שוין לאנג פארגעסען און יענער ניט, און עס שטעהט איהם ניט אן די מעשה וואס בעריל דער רויטער, וואס אין טעפליק וואלט ער גאר ניט האבען די זכיה מיט איהם צו רעדען צווי איבעריגע ווערטער, זאל האבען א העזה איהם אויסזעצען דאך די פעהלערען, דערמאהנען איהם אלטע חטאים! און סע שטעהט איהם ניט אן די מעשה, און ער וויל עפים אנהויבען רעדען, קומט אן העניך פון גראנאווו מיט א פלעשיל בראנפען, קוים וואס ער חאפט דעם אטהעם, אזוי איז ער געלאפען, מורא געהאט טאמער פאהרט עמיצער אן און מע פאקט איהם מיט'ן בראנפען, און אלע דריי פערברעכער זעצען זיך צו דער סעודה נעמען פריהער צו קאפליך בראנפען, וענען מכבד אויך דעם עטאפ מיט א פאר גלעזלעך; דער עטאפ זאגט זיך ניט אב, נאר ער פערקרימט זיך, ווישט אב מיט דער פאריגער סוויטע די גראבע וואנצעס און שיקט אב צו אלדע שווארצע יאהר גראנאווו מיט זיין שטארקען בראנפען.

— חוזשע הירקא, געחיי יאמו סים טשערטיה!*) מאכט לאווע אין טהוט א מאך מיט דער האנד ווי א מענש, וואס גיט זיך א נדר, אז מעהר זאל ער שוין אין מויל אריין ניט נעהמען קיין טראפען אפילו! — פון חעסט-חענען, אז ס'איז געקומען נאך די פיש און מע האט זיך גענומען צו דער קאטשקע, האט מען איהם פארט איינגעבעטען ער זאל נעהמען א גלעזיל; עס האט זיי טאקי געקאסט אביסעל מיה, נאר מע האט ביי איהם גע-פועל'ט ער זאל דאס אויסטרינקען ביזין דנא, מחמת מע וויל איהם אנגיסען נאך א גלעזיל.

איבערגעביסען, האט זיך דער עולם צוגעלייגט אביסעלע אונטערען שאטען פונים בארנבוים, נישט חלילה דרימלען, נאר גלאט אזוי קוקען ארויף אין בלויהען הימעל אריין, זעהען ווי קליינע חמארעס רוקען זיך אן, צוריי-סען זיך, ווערען צוגאנגען אזוי ווי רויך, און א מחנה ווארענעס וואס האבען זיך

*) צו ביטער, זיבען רוחות זאל איהם זיין!

אויסגעמוטשטירט אין צוויי פּאַסען ווי אַ „ד״ שוועבען און שטעהען אויף איין אָרט.

ליעגען מיט'ן פּנים אַרויף און קוקען אין הימעל אַריין נאָכ'ן עסען איז אַ טייערע סגולה אויף צו אַנשלאָפען ווערען. דער ערשטער האָט דאָס באַוויזען דער עטאַפּ אַליין, וואָס האָט זיך גלאָזט הערען פון איהם אַ מורא'דיגער חראָפּ, ווי פון אַן איבערגעשראָקען פערד, און תיכף נאָך איהם האָט זיך געלאָזט הערען אַן אַקאָמפּאַנימענט פון הענדיק'ס נעזולעכער, וואָס האָבען אויך געאַרבייט ניט שלעכט, חאָטש ער האָט זיך אַלע מאָל אַליין אויפגעחאַפּט פון זיין חראָפּען און געבעלעבעטשעט מיט דער צונג ווי זיין שטייגער איז:

— איינגעמידט וועדער וואָס בין געלאָפען איך פיער ווערסט טעג, אַליין מורא געהאַט טאָמער חלילה פאָדערט ער אָן און פּאַקט מיך, דער פּריסטאַוו הייסט עס...

נאָר דער טעפּליקער נגיד שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק און בעריל דער רויטער זענען ניט געשלאָפען. דער נגיד האָט זיך שטאַרק פאַר-אינטערעסירט צו וויסען, וואָס פאַר אַ בקשה האָט צו איהם בעריל געהאַט דעמאָלט אין הייסין אויפ'ן יריד. און בעריל דער רויטער האָט איהם צוליעב געטהון און האָט איהם דערצעהלט די מעשה, וואָס מיר געבען זי איבער מיט זיין אייגענער שפּראַך, וואָרט ביי וואָרט.

קאַפּיטעל ז.

א נארישקייט געדענקט זיך.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, אַ נאַרישקייט געדענקט זיך — אַזוי הויבט אָן בעריל די מעשה מיט אַ לעבעדיגען טאָן ווי זיין שטייגער, — געקומען בין איך קיין הייסין ניט אויפ'ן יריד; מיינע אָקסען האָבען זיך נאָך געהאָדעוועט און מיינע שיפען אויפ'ן ים זענען נאָך געווען ווייט. וואָס זשע האָב איך געטהון אין הייסין אויפ'ן יריד, ווילט איהר וויסען? איך בין געקומען אָנקוקען אַ חתן נאָר פאַר מיין מיידיל, די עלטערע הייסט עס פון'ם ערשטען ווייב. כ'האָב מיך מישב געווען, פערשטעהט איהר מיך, דאָס ערשטע קינד, אַ יתומה, חאָטש אַפילו אַ יונג קינד, נאָר אַ שטיפמאַמע פּיקט. אין קאָפּ אַריין, איך זאָל זי חתונה מאַכען, חאָטש פרעגט זי, וואָס וועט איהר אַרויסקומען, אַז איך וועל זי שוין חתונה מאַכען? ווער וועט איהר העלפען קאָ-

כען און באַקען און צוואָגען די קלײנע קינדער, און וועמען וועט זי שעלטען, טראָגען פֿאַר די צעפּ? נאָר גיעה רעה מיט אַ יורענע! בקצור ס'איז געבליבען חתונה מאַכען, נאָר ס'איז גרינג צוזאָגען: חתונה מאַכען! מיט וואָס? מיט די פֿינף פֿינגער? און אונזער גראַד ווי ניט ווי, אויסקלײדען דאַרף מען, עס רעדט זיך אַזוי אויסקלײדען; מײנען מײנט מען אַ קלײדיל אַ סיצענס און אַ פּאָר שיך און זאָקען און העמדער חאָטש אַ האַלב טוץ, און פֿון בעט-געוואַנד שמועסט מען ניט. אַ פּאָר קישענס, אַנ'איבערבעט, אַ שטיקעל קאָלדרע! און ווי אַזוי, איך בעט אײך, ניט מען ניט חאָטש אַזאַ הונדערטער נדן? און דאָ איז ניטאָ קײן הונדערט קאָפּיקעס אפילו, און ווי אויף צו להכעיס וועצט ער מיר מיט בריעף, משה אַהרן דער שדכן, ימח שמו, איהר דאַרפֿט איהם קענען, איין בריעף נאָכ'ן אַנדערען, אַז ס'איז פֿאַרהאַן אין הײסין, שווײבט ער מיר, אַנאַנטיקעל, אַ מציאָה, אײנס בײ גאָט, דאָס אַנדערע בײ יענקעל דעם סטאָלער, אַ בחור'ל פֿון געמײנעם גראַד, נאָר אַ געראָטענער, מיט לערנען און מיט שרײבען און מיט שפּילען אויפֿ'ן פֿידעל, סע עקט זיך גאָר די וועלט מיט איהם! שרײב איך איהם אַוועק, משה אַהרן'ען הײסט עס, אַ בריוועל, אַז ערשטענס האַלט איך נאָך ניט בײ קײן שדוך, צווײטענס דאַרף איך וויסען וויפֿיעל וויל ער נדן, טאָמער איז דאָס ניט פֿאַר מײן בײטעל? און דריטענס לאָז קומען יענקעל דער סטאָלער פֿריהער אַקאָרשט אָנקוקען די כלה... קומט מיר אָן צוריק אַ בריעף פֿון איהם טאַקי, פֿון משה אַהרנ'ען הײסט דאָס, אַז דאָס, וואָס איך שרײב, אַז איך האַלט ניט בײ קײן שדוך — איז בלאָטע, וואָרום ער נעהט מיט דעם גאַנג אַז אַ מײדיל איז ניט קײן יונגעל — וואָס זאָגט איהר אויף זײן אויפֿטהו? — און דאָס וואָס איך פֿרעג זיך נאָך מכח נדן, איז דאָס גלאַט, זאָגט ער, פֿון מיר אַ גרויס נאַרישקײט. מע רעדט דען פֿון אַזאַ מע זאָל זיך, זאָגט ער, דאַרפֿען דינגען? אַזוי טאַקי שרײבט ער מיר. און מכוח אָנקוקען מײן טאָכטער איז, זאָגט ער, אַנ'איבעריגע זאַך גאָר. וואָרום ס'איז גלײך ווי אָנגעקוקט. געוועזען עפּיס אײנער אַ הײסינער בײ מיר אין שטוב, קאָן ער זיך, זאָגט ער, גאָר פֿון איהר ניט אָפּלויבען! בקצור בריעף אַהער בריעף אַהין — איך האָב גענומען די פֿיס אויף די פּלײצים און האָב עולה רגל געווען, צו פֿוס הײסט דאָס קײן הײסין. געקומען קײן הײסין און דערזעהען דעם בחור, בין איך צו איהם צוגעוואָרען געוואָרען! וואָס זאָל איך אײך זאָגען, איך האָב נאָך אַזאַ מין אַנטיק ניט געזעהן. זינט איך לעב, זינט איך שטעה אויף מײנע פֿיס ניט געזעהען און ניט געהערט אפילו! מלא אַ פּנים — אַ פּרינץ; אַ קאָפּ — אַ מיניסטער; אַ מויל —

פּעריל; אַ האַנד — גאָלד! דאָס לערענט, דאָס רעדט, דאָס שרייבט און דאָס לייענט — אויסקוישען דאַרף מען איהם איטליכס אבר! היינט שפּיעלט דאָס אויפ'ן פידעל — אַ כפּרה, הערט איהר, אַלע שפּילערס מיט אַלע כלי-זמר פון דער וועלט! איך ווייס גאָרניט, וואו ווערט אַזעלכס געבוירען? וואָס טויג אייך, ער האָט מיך געפּלעפּט, דער שקאָץ, און איך האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט, אַז ס'זאָל זיך קעהרען די וועלט, איך מוז איהם נעמען פאַר אַ חתן! נאָר געה נעם, אַז סע נעמט זיך ניט! נישטאָ מיט וואָס, חאָטש לייג זיך און שטאַרב! איין הונדערטער איך זאָל חאָטש האָבען, דאָס הייסט חאָטש אויף איבער-דרעהען זיך, איהר פאַרשטעהט אַ מעשׂה? וואָרום דעם בחור אַליין האָט ניט אויסגעמאַכט נאָר גיט, נעב איהם יאָ, נעב איהם ניט; דער סטאָליר ימח שמו האָט זיך געשטעלט איין מאָל פאַר אַלע מאָל, עס מעג קומען די בת מלכה אַליין, וועט ער איהם אָהן גרן נישט לאָזען געהן צו דער חופּה, מע זאָל אויפלייפען. „רב משה אהרן, זאָג איך, וואָס שווייגט איהר“? וואָס — זאָגט ער — זאָל איך שרייען? גיט זיך עפּיס אַן עצה, זאָגט ער, וואָרום ס'איז שלעכט. מיט דעם סטאָליר, זאָגט ער, וועט איהר נאָר ניט מאַכען, ס'איז אַ ביטערער יונג, איך האָב איהם שוין, זאָגט ער, אַליין געוואָלט געבען נעכטען מיט'ן העבעל איבער'ן קאָפּ“! איהר הערט ווערטער? און דאָ דער חתן הרעהט זיך פאַר די אויגען, נעמט צו ביי מיר אַ שטיק חיוּת, איך פיהל אַז ממש איך עק זיך, איך געה אויס, איך שטאַרב. אָט-אָט שטאַרב איך!... דערווייל איך טהו אַ קוק אויף דער אכסניה — רב שלום-בער טעפּליקער! נאָט אַליין, טראַכט איך מיר, האָט אייך געבראַכט! און איך בין נישט פויל אויף דער פען און געה צו צו אייך און שטעק אייך אָב אַ ברייטען שלום עליכם, אַ שטייגער ווי דאָ אַצינד; וואָס מיין איך? איך מיין, אַז מסתמא וועט איהר מיך אַ פרעגע טהון, וואָס טהו איך אין הייסין? וועל איך אייך זאָגען — אַ שדוך; וועט איהר זיך פרעגען וואָסער שדוך? וועל איך אייך זאָגען — מיט יענקיל דעם סטאָליר; וועט איהר פרעגען, וואָס נעב איך נדן? וועל איך אייך זאָגען — אָט דאָס איז טאַקי דער גאַנצער אומגליק, וואָס דער סטאָליר הייסט זיך אַנידערלייגען אַ הונדערטער און איך האָב אַ פייג ניט קיין הונדערטער, וועט שוין זיין רעכט — איהר פאַרשטעהט צי ניין? ווי זשע איז אָבער דער דין, אַז איהר האָט מיך אפילו ניט אָנגעהויבען צו פרעגען וואָס איך טהו אין הייסין? האָב איך מיך ניט געפּוילט און האָב אַייך אַליין דערצעהלט, אַז איך בין געקומען נישט צוליעב דעם יריד, נאָר מכח אַ שדוך. וואָס האָב איך געמיינט? איך האָב געמיינט ווי וועט איהר מיך גיט אַ פרעג טהון וואָסער שדוך? וועל איך אייך זאָגען מיט יענקיל

דעם כּטאָליר; וועט איהר פרעגען וואָס גיב איך נדן? וועל זיך אייך זאָגען — הערסט דו, אָט דאָס איז דאָך דער גאַנצער אומגליק!... צום סוף, ווער? וואָס? איהר הויבט אפילו ניט אָן צו פרעגען! בין איך מיך מישב און דערציהל אייך אַליין ווער דער שדוך איז, און לויב דעם בחור אין טאָג אַריין, ווי דער אמת איז. הקיצור, איך רעד און איהר שווייגט! איך זעה אַרוים, אַז מיינע ווערטער קריכען אייך אַ פּנים ווינציג וואָס אין קאָפּ אַריין, ווי זאָגט מען, אין זיין אויער אַריין, פונ'ם אַנדערן אַרוים, האָב איך מיך מישב געווען, וואָס וועל איך דאָ שפּיעלען פּאָליטיק? אַ מעהר לאָם איך שוין אָבזאָגען אַלסדינג, ווי זאָגט איהר, אַ צאָהן אַרויסרייסען — מיט'ן וואָרצעל! אודאי האָט איהר מיר דעמאָלט אָבגעזאָגט ווי אַ טוידטען און נאָך גוט אָבגעבאָדען אויך!

— איך האָב אייך אָבגעבאָדען? וואָס האָב איך אייך דען געזאָגט?

— ווילט איהר איך זאָל אייך זאָגען מיט אַ סימן? אַ נאַרישקייט געדענקט זיך. איהר האָט מיך אַפילו געפרעגט, וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט אייך, וואָס איהר זאָלט זיך צוואַרפען אויף מיר מיט הונדערטער?

— מסתמא האָט איהר מיר ניט געזאָגט, אויף וואָס איהר דאַרפט...

— נאָך אַ מין זאָגען! אַ סימן האָט איהר, איהר האָט מיר אפילו דעמאָלט אַ זאָג געטהון: למאי איהר וואָלט וועלען אַ שדוך טהון מיט רויטשילדען?... און אַז איך האָב אייך געזאָגט, אַז ער שפּיעלט אויפ'ן פידעל, דער חתן הייסט דאָס, האָט איהר מיך אַ פרעג געטהון — אַ נאַרישקייט געדענקט זיך — „וואָס עפּיס אויפ'ן פידעל? פאַר וואָס ניט אויפ'ן טרומייט"?... מיר האָט זיך געעקט דאָס חיות, געפאַלען שטיקער פלייש, און איהר האָט געמאַכט חוזק, געזאָגט ווערטליך, אַ פּנים ס'איז אייך געווען גוט אויפ'ן האַרצען?...

דער טעפּליקער נגיד שלום-בער טעפּליקער פון טעפּליק, האָט אויסגעהערט די מעשה, געשוויצט און געשוויגען, ער זאָל געדענקען אַקוראַט ווי די מעשה איז געווען געדענקט ער ניט; נאָר געווען איז עפּיס אַ מעשה מיט אַ הונדערטער, דאָס ווייסט ער געוויס... און ער שעמט זיך פאַר זיך אַליין, פאַר וואָס האָט ער דעמאָלט אָבגעזאָגט אַ געמיינעם ייִדען אין אַזאַ זאַך, וואָס פאַר איהם איז דאָס געווען אַ קלייניגקייט — ער האָט גענוג הונדערטערס, און פאַר יענעם וואָלט דאָס געווען כמוצא שלל רב, און די מעשה אַליין פאַראינטערעסירט איהם שטאַרק און ער טהוט אַ פרעג ביי בעריל דעם רויטען:

— נו, און מיטץ שדוך וואָס איז געוואָרען ביי אייך?

— גאָרנישט.

— וואָס הייסט גאָרנישט?

— ער האָט ניט געוואָלט, דער סטאָליר הייסט דאָס, האָטש געב איהם אַ קרענק!

— און אייער טאָכטער? אייער מיידעל?

— מיין טאָכטער? אַז אָך און וועה איז מיר! זי ליגט שוין לאַנג אין דער ערד... איך אַליין האָב זי באַגראָבען... געטומען און באַגראָבען אַ קינד... דאָס הייסט, וואָס בין איך שולדיג? פון זיך האָב איך קיין געלד ניט געקאָנט מאַכען!... געוואַרט נאָך אַ יאָהר, נאָך צוויי, קיין יודישער מאָנאַסטיר איז ניט פאַרהאַן, און דאָ די שטיפמאַמע פיקט — בקצור איך האָב זי חתונה געמאַכט פאַר איין אַיינבינדער, אַן אָרעמאַן נעבעך, אַ גאַנץ ערהרליכער אפילו, נאָר אַ קראַנקער, אַ טשאַכאָטניק, אָבגעמוטשעט זיך עטליכע יאָהר און אַוועקגעשטאָרבען און איבערגעלאָזט מיר אַ ירושה דריי אייניקליך יתומים. וואָרום זי האָט זיך אָנגענומען פון איהם די טשאַכאָטקע און איז אין אַ יאָהר אַרום איהם נאָכגעשטאָרבען, זיי צו לייגערע יאָהר. איהר פאַרשטעהט אַ מעשה? — און אַצינד לא די איך האָב אַליין קיין עין הרע קינדער פון ביידע ווייבער, בעדאַרף איך האָבען אויף זיך נאָך דריי יתומים'לעך. דערפאַר זאָלט איהר אָבער אָנקוקען קינדער קיין עין הרע, איך ווייס ניט צי ס'איז פאַרהאַן אַזעלכע געראָטענע קינדער ביים גרעסטען נגיד, מע זאָל אויספאָדרען די גאַנצע וועלט! „זיידע, וואָהין פיהרט מען דיך“? — האָבען זיי נעבעך אַ פרעג געטהון ביי מיר בשעת דער המן האָט געהייסען מיך נעמען אין „חדר“ אַריין. „קיין הייסין, האָב איך זיי געזאָגט, אויף איין טאָג פאָהר איך אַ הינציצו. איך וועל אייך ברענגען פון דאָרטען, זאָג איך, טשיקעלאַד“! מיינט איהר זיי האָבען ניט פערשטאַנען, אַז איך זאָג אַ ליגען? איהר האָט בעדאַרפט אָנקוקען ווי זיי האָבען זיך אַלע דריי אַרומגעשטעלט אַרום מיר, ווי די שעפעלעך, נישט געוויינט, ניין! נאָר טרערען זענען געשטאַנען ביי זיי אויף די אויגעלעך. איהר קאָנט פאַרשטעהן, וואָס דאָס איז פאַר קינדער, אַז המן איוואַנאָוויטש אַליין האָט אַרויסגענומען פון זיין אייגענע קעשענע אַ גילדען, און האָט זיי געשענקט, זיי זאָלען זיך קויפען קאָנפעקטען.

קאפיטעל ח.

שייך צו העניך דעם בחור און צו זיין הויזגעזינד.

בעריל דער רויטער איז באַציטענס אַנשוויגען געוואָרען. אויפגעציטאַנען פונ'ם אָרט, זיך אויסגעגלייכט אַביסעל דעם קראַנקען פוס און איז צוגעגאַנגען צו העניך'ן, האָט איהם מכבד געווען מיט אַ שנעל אין נאָז אַריין.

242

— הער נאָר דו, שמינדער בנעץ, האָסט זיך ניט אויסגעשלאָפֿען?

הענך מיט דער בולמע האָט זיך פֿונ'ם שנעל, אויפֿגעחאַפּט, זיך אויסגעווישט די אויגען און דערזעהען דעם נגיד קוקט אויף איהם, האָט ער זיך געשווינד אויפֿגעהויבען פֿון דער ערד, אָנגעהויבען בּעלעבּעטשען מיט דער צונג ווי זיין שטייגער איז.

— בּין נאָר ניט אָנגעהויבען שלאָפֿען, אַלץ געטראַכט האָב איך, טאָמער חלילה, ווי איך בּין אַ יוד, מיין דוד-ליב מע זאָגט מיר מעהר פֿון אַכטצעהן אַלט, מיט די קינדער וואָס וועט זיין?

— אַ ביסעל אַ לשון, ברענען זאָל ער! מאַכט בעריל דער וויטער צום נגיד, אַ רעכטער שלים-מזל! איהר קאָנט פֿאַרשטעהן, אַז איך בּין קעגען איהם דער נגיד; דאָס האָט ער מיר צו פֿערדאַנקען, וואָס זיין דוד ליב האָט איצט אַזאַ שטעלע און קאָן אויסהאַלטען קיין עין הרע אַזאַ געזינדעל פֿון אַכט פּיקערס.

— ניין, קערט איהר מיינען, — פֿאַרריכט איהם הענך מיט זיין איבערגעקערט לשון אויף דער לינקער זייט —, צוויי ברידער מיט אַ מאַמע איין אַלטע, און אַ מיידעל פֿון אַ יאָהר דרייצעהן דיענט, און נאָך אַ ברודערל אַ קלענערס אין אַ קלייט כלומר'שט, און נאָך מיידליך צוויי קליינע, מיט איינעם אין תלמוד-תורה אַ יונגערער, היינט וואו בּין איך?

— דו בּיזט אין דער ערד! מאַכט צו איהם בעריל, בּיזט געווען אַ בהמה און וועסט בּלייבען אַ פֿערד! אַזוי ווי איהר קוקט איהם אָן אָט דעם פּעטאַך — מאַכט בעריל צום נגיד — האָט ער אַ ברודער דוד-ליב, איז ער אַ מיניסטער אַקעגען איהם, דאָס הייסט איבּריג קלוג איז ער אויך ניט, ער איז אַ מיטעלמעסיגער. דאָס הייסט ניט קיין גרויסער חכם און ניט קיין קליינער נאַר. איין מעלה האָט ער — ער איז אַנעהרליכער, דאָס הייסט ווי זענען אַלע עהרליכע חאַפּען נישט קיין בּייגעל פֿונ'ם מאַרק. קומט צוגעהן צו מיר איין מאָל דוד-ליב און דערצעהלט מיר אַ גאַנצע מעשה: באשר אין הייסין האָט זיך אויסגעבּויעט אַ צוקערניע, און זי געהער, די צוקערניע הייסט דאָס, צו רב זלמן ראַדעמישלער, און רב זלמן ראַדעמישלער איז אַ סאַדעגירער חסיד, און איך בּין אַ סעדעגירער חסיד, און זיין פֿאָטער בּעני טעלערלעקער, עליו השלום, איז געווען אַ סעדעגירער חסיד, בּכן וויל ער, דוד-ליב הייסט דאָס, איך זאָל מיך זעהען מיט רב זלמן ראַדעמישלער און זאָל בּיי איהם פּועל'ן אפשר וועט ער איהם צונעמען, דוד-ליב'ן הייסט דאַס, קיין הייסין אויף דער צוקערניע, איהם געבּען עפּיס אַ שטעלע. וואָס פֿאַר אַ שטעלע כרומה למשל קאָנסט דו, זאָג איך,

פאַרטרייטעָן״. „וואָגט ער צו מיר, האָסטער סינייט איז, זאָגט ער, אַבי אַ שטעג־לעָ״. „שטעהן זאָלסט דו, זאָג איך, אין געהאַקטע וואונדעָן, וואָס קאָנסט דו״? „וואָס איך קאָן, זאָגט ער, איך קאָן אַלסדינג: איך קאָן אי חשבונ׳ען, אי רעכענעָן, אי בוכהאַלטעריע, אי שרייבען, אי פאַרשרייבען״... וואו, זאָג איך, דאָסטו דו דאָס אַלסדינג אויסגעלערנט זיך״? „פון זיך אַליין״, מאַכט ער צו מיר און נעמט אַרויס אַ בוינעָן פאַפּיר און גיט מיר, איך זאָל בעווייזען רב זלמנ׳ען זיין כתב. בקיצור, וואָס טויג אייך, ער האָט מיר אַזוי לאַנג דערקוטשעָט, ביז איך האָב איהם אויסגעבטלט אַלע בייזע חלומות און האָב זיך אָהערגעלאָזט קיין הייסין צו רב זלמן ראַדעמישלער, און דוקא ווי זאָגט ער, המן איזאַגאָוויטש, מיט די רגלים. געקומען קיין הייסין צו רב זלמנ׳ען — לאָזט מען מיך ניט אַריין. וואָס איז די מעשה? זאָגט מען מיר: אויב איך בין געקומען גלאַט אַזוי, האָט רב זלמן קיין צייט ניט, און איך דאַרף האָבען „פּאָ דיעלו״, זאָל איך מיר מטריח זיין אין קאָנטאָר אַריין. בין איך מיך מישב: פע, סע שטעהט מיר ניט אָן די גאַנצע מעשה! וואָס איז דאָס פאַר אַ דבורים — ניטאָ קיין צייט? פּאָ־דיעלו? קאָנטאָר? ביי אונז, סערעגעָרער, געהען נישט אָן אַזעלכע שטיק! געדט, זאָג איך, זאָגט רב זלמנ׳ען אַז איך, בעריל דער רויטער פון טעפליק, בין געקומען צו איהם מטוה זעהר אַ נויטיגען ענין און דוקא ניט פּאָ דיעלו און דוקא באַלד, וואָרום איך האָב קיין צייט ניט״! זאָגט מען מיר: רב זלמן דאַווענט, ער האַלט פון פאָרענט. אויב אַזוי, זאָג איך, איז עפּיס אַנדערש! דאַווענען פון פאָרינט האַזען איך אויך, דאָטש אפילו אַז מען וויל שמועסען צוריק וואָס געהער זיך אָן איינם מיט׳ן אַנדערען? מע קאָן דאַווענען פון פאָרענט און אָבמאַכען בשעת מעשה טויזענד געשעפטען, נאָר ווי די מעשה איז — אַ נגיד איז ער דאָך, און פאַר אַ נגיד דאַרף מען האָבען דרך ארץ, אַ סימן ווען איך בין למשל אַ נגיד וואָלט פאַר מיר די גאַנצע וועלט געהאַט דרך ארץ... בקיצור, איך זעץ מיך אַוועק און וואַרט. איך וואַרט אַ שעה און צוויי און דריי און דוקא אין דרויסען ביי דער טהיר — אַ מעשה אָהן אַנעָק. איך זעה מענ׳שען געהען אויף און אָב, דער אַריין דער אַרויס. פון קיך דערוויַיל טראָגט מען סאַמאָוואַרען מיט כל המינים גוטע זאַכען... קלעָרט איך מיר: ע, דאָס טויג דאָך אויף כפּרות! מע זאָל מיך אַזוי פיהרען אין באָד אַריין — דאָס שטעהט מיר שוין ניט אָן, און בין מיך מישב, וואָס וועל איך וואַרטען אויף כבוד, אַנגעטען אויף די טהיר און אַריין גלייך אין שטוב אַריין און „שלום עליכם רב זלמנ׳ן״. „עליכם שלום, פון וואַנען איז אַ איד?״ „פון טעפליק, זאָג איך, זאָגט

האָט מיך ניט דערקענט? בעריל הײַס איך, געווען אינאײנעם אַמאָל אין סאַ-
דעניִרע". „סע קאָן זײַן, מאַכט ער, נאָר איך האָב אײַך ניט דערקענט און
קען אײַך איצטער אויך ניט, ס'איז בײַ מיר, זאָגט ער, ניט פֿאַר אײַך געדאַכט
שטאַרק געשלאָגען די ראיה. געווען זאָגט ער, בײַ מאַנדעלשטאַמען, מיר
פֿאַרשריִבען שוואַרצע ברילען און אָנגעזאָגט, איך זאָל ניט לייענען נאָר ניט
און ניט שרײַבען און היטען זיך פֿון דער שײַן"... נו, טראַכט איך מיר, רב
זלמן, איהר פֿאַררעדט מיר די ציִהן"... און רוף זיך אָן צו איהם: „הערט
זשע אויס, רב זלמן, די מעשה הערפֿון איז אַזוי, בעניִן האָט איהר דאָך גע-
קענט מסתמא?" מאַכט ער צו מיר: „וואָסער בעניִן?" „בעני טעלערלעקער".
זאָג איך פֿון טעפּליק? „ניין, מאַכט ער, איך הער דאָס ערשטע מאָל אַזאַ
נאָמען טעלערלעקער". „וואָס טוט מיר, זאָג איך, רב זלמן, פֿוילע תנועות?
איהר האָט איהם גאַנץ גוט געקענט, מיר האָבען אינאײנעם, זאָג איך, גע-
טרונקען מיט איהם ווײַן אין סאַדעגיר, און געטאַנצט בײַם רעבין אויפ'ן
טיש און ניט איין מאָל אפילו געקושט זיך, לאָז ער זײַן ווײַט אָבגעשיידט,
ער איז שוין אויף דער אמתער וועלט, דאָ ניט לאַנג געשטאָרבען אײַך
צו לייִנגערע יאָהר". דערהערט די דאָזיגע ווערטער געשטאָרבען, ווערט מײַן
רב זלמן גאָר אַן אַנדער מענש — די גידים האָבען אַ פּנים שטאַרק מורא
פֿאַר'ן טוידט! — און רופֿט זיך אָן צו מיר: „וואָס זשע ווילט איהר פֿון
מיר?" „וואָס זאָג איך, זאָל איך וועלען? איך וויל נאָר מקיים זײַן צוואת
המת; דער דאָזיגער בעני טעלערלעקער, עליו השלום, האָט אַ פּאָר שעה פֿאַר'ן
טוידט צוגערופֿען מיך און נאָך ידוען און דערצעהלט אַ מעשה, אַז ער איז
געווען בײַ אײַך אַ פּאָר מאָל אין הײַסען, געוואָלט מיט אײַך עפּיס איבערשמו-
עסען, האָט מען איהם ניט צוגעלאָזט, און מחמת ער איז געווען אַ מענשיל,
פֿערשטעהט איהר מיך, זי שטילס, לאָז ער מיר מוחל זײַן, אָהן חכמות, האָט
ער געזעהען מע לאָזט ניט צו, האָט ער פֿאַרקערעוועט דעם דישעל און
מאַרש צוריק אַהיים. אַצונד, אַז ער האַלט בײַ געהן אין אַזאַ ווײַטער נסיעה,
וואָס צוריק קומט מען שוין ניט, געזעגענט ער זיך מיט איטליכען בעזונדער
און לאָזט גריסען פֿריהער דעם רבין און נאָכדעם אײַך און בעט, מע זאָל
אײַך איבערגעבען, אַז ער פֿאַרלאָזט זיך אין גאַנצען אויף אײַך, אַז איהר וועט
מסתמא די אַלמנה מיט די יתומים ניט פֿאַרלאָזען". „וואָס זשע קאָן איך פֿון
זײַנעט וועגען טהון?" מאַכט ער און נעמט זיך צו דער קעשענע. טראַכט
איך מיר: אַ נדבה? צדקה תציל ממות? פֿע! „וויל איך אַז איהר זאָלט,
זאָג איך, צונעמען זײַן געשעפֿטען ווהן הוד ליבן, איהם געבען עפּיס אַ שטעלע".

אַ נגיד, אַז ער דערהערט דאָס וואָרט, „שטעלע“, בעקומט ער דעם שלאַג. „ווי קומט צו מיר אַ שטעלע? וואו האָב איך היינט שטעלעס? פאַרנעמען אַלע שטעלעס“! „דאָס וועט איהר, זאָג איך, דערצעהלען אַנ'אַנדערען און מיט מיר טאָרט איהר אַזאַ שפּראַך ניט רעדען, און בעגנים יונגעל בעדאַרפט איהר צונעמען נאָר אָהן אַ שום תירוץ. ער קאָן, זאָג איך, חשבונען און רעכענען און בוכהאַלטעריע און פאַרשרייבען, אין היינט, זייט מוחל, געבען אַ ביסעל בראָנפען און עפּיס צובייסען, וואָרום איך האָב נאָך היינט אין מיין מויל נישט געהאַט“.

בקצור, וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאַריך זיין — די סאַרעגערער זענען ביי זיך פּראָסט, ער האָט מיר צוגעזאָגט, אַז ער נעהמט איהם צו, און איך האָב עולה תגל געוועזען אַהיים און האָב צוגעשיקט צו איהם דוד ליבען, און ער האָט זיך דאָרט פריהער אַ ביסעל אָבגעוואַלגערט, וואָרום רב זלמן האָט איהם געזאָגט, אַז ער מוז איבעררעדען פריהער מיט'ן זון, מיט רב יוסילען, און רב יוסילע איז ניטאָ. נאָכדעם אַז ס'איז געקומען רב יוסילע איז ניט געוועזען רב זלמן. — וואָס טויג אייך מעשיות, מע האָט איהם צוגענומען און ער איז היינט דאָרטען נאָר אַ גאַנצער פלאָקענשיסער.

— אַ קאַסירער, פאַררעכט איהם העניך און ניט צו פאַרשטעהן אויף זיין לשון, וואָס בעדייט קאַסירער: ער פאַרנעהמט זיך מיט געלד הייסט דאָס, ער נעהמט צו געלד און אַרויס גיט ער געלד.

— אַ דאַנק דיר, וואָס דו האָסט זיי קלאָר געמאַכט וואָס הייסט קאַסירער, אַ ניט וואָלטען זיי ניט געוואוסט, מאַכט צו איהם בעריל דער רויטער און געדט צום עטאַפּ און טהוט איהם אַ טאָרע ביי דער סויטע און וועקט איהם אויף.

— עי, לאַורע, מיט'ן קאָפּ זאָלסט דו אָנלייגען, פאָראַ נאַ פּאָחמעליע!

און לאַורע פאָלגט איהם, שטעהט אויף פּאַוואָלי פון דער ערד, פאַרשטעלט זיך מיט דער האַנד און קוקט אין הימעל אַריין, וואו האַלט די זון, נעמט דעם שטעקען, צעהלט איבער די דריי אַרעסטאַנטען, און לאָזט זיך אין וועג אַריין.

קאפיטל ט.

דער נגיד שלאגט זיך על חטא.

די זון האָט שוין געהאַלטען חיים באַלד וואָראָב אינ'ם שפּאַציר איבערן טיעפען בלויען הימעל, די היץ האָט אָנגעהויבען ווערען אַביסעל קלענער,

346

און דער שמשׂ האָט געהאַלטען ביי אַריינציקומען קיין גראַמאַט — דאָס ערשטער פונקט פון זייער נסיעה, און בכדי מען זאָל קומען פאַרטיג אויפ'ן אָרט, האָבען זיך אַלע דריי אַרעסטאַנטען אָהין־געשטעלט אונטערען שוואַרץ געבען אַ ווינטמיהל מיט'ן פנים צו מזרח דאַווענען מנחה, און לאַזורע איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אויפ'ן גרויסען שטעקען, וואָס מיט'ן אייזערנעם שפּיץ פון אונטען, דאָס היטעל פאַררוקט אַביסעל צוריק און געקוקט, ווי די יודען שאָקלען זיך און שלאָגען זיך מיט די הענד אין האַרצען. געשטאַקער פון אַלע האָט געדאַוועט דער גביר. שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק האָט שוין לאַנג מיט אַזאַ כוונה ניט געדאַוועט ווי אַצונד, ער האָט זיך באמת געשלאָגען: אָשמנו, בגדנו, גזלנו, מיט'ן גאַנצען האַרצען, חרטה געהאַט אויף דעם, וואָס ער האָט געזינדיגט פאַר לייטען, געקאָנט העלפען אַני־אָרעמען יודען און ניט געהאָלפען, געקאָנט איהם גליקליך מאַכען אפשר און האָט דאָס ניט געטהון. פאַר וואָס? ווייסט ער אַליין ניט! און ער האָט גענומען פאַרגלייכען זיך צו אָט דעם קבצן, בעריל דעם רויטען, און ס'איז איהם געוואָרען ביזי בזיון פאַר זיך אַליין. אָט דער דאָזיגער קבצן, וואָס האָט אַליין קוים אַ טאָג איבערצוקומען האָט זיך ניט געפילט פון יענעמס וועגען נעהן צו פוס, אונטערפאַלען צו אַ גביר, זיך מאַכען מיט דער בלאָטע, אַבי טהון אַ טובה אַנאָרעמען יודען, און ער? שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק האָט נישט געוואָלט הערען, ניט זעהען יענעמ'ס צרות, קאַלט ווי אייז, און עס האָט איהם שטאַרק־שטאַרק פאַרדראָסען, וואָס האָט זיך אַזוי געמאַכט, און מעהר פון אַלץ האָט איהם פערדראָסען די מעשׂה מיט'ן שדוך אין הפסין אויפ'ן יריד... ער האָט דערפיהלט, אַז ער, שלום־בער, איז פאַר בעריל דעם רויטען אַ גרויסער חיב, און אפשר האָט ער אַ גרויסען חלק אין בעריל דעם רויטענס טאָכטערס טודט, וואָרום ווען ער הערט זיך דעמאָלט צו זיין בקשה, ווען ער לייגט צו האָטש אַ לויט רחמנות, האָט'ס איין טראָפּען ליעבשאַפט צו אַנאָרעמען יודען, בשעת יענעם ליגט דער חלף אויפ'ן האַלז, וואָלט איצט אפשר יענעמס טאָכטער געלעבט און געווען אַפשר גליקליך?.. און שלום־בער פיהלט זיך, אַז ער זאָל קאָנען פאַררעכטען האָטש וויפיעל ס'ניט איז זיין פערברעכען, עפּיס ברייגען אַ קרבן, מיט וואָס ניט איז פאַרשמירען, באַפוצען, פאַרהיילען די דאָזיגע מכה, וואָלט איהם צוגעקומען אַ שטיק געזונד. נאָר ער ווייסט נישט, ווי אַזוי ער זאָל דאָס טהון? און ער פאַרטיעפט זיך אינים דאַווענען און דאָס גאַנצע לעבען זיינס שוועבט אויף פאַר זיינע אויגען ווי פון אַ קבר און כמעט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין

לעבען טראַכט ער וועגען אַזעלכע זאַכען, כמעט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען דערזעהט ער זיך ווי אין אַ שפּיעגעל, ער דערזעהט זיך דורך און דורך און ער פאַרשטעהט ניט, ווי אַזוי איז ער געווען ביז אַהער אַזוי בלינד? ווי אַזוי האָט ער געקאָנט מיינען אויף זיך, אַז ער איז אַ ערליכער יוד און אַ לייטישער מענש? ווי אַזוי האָט ער געקאָנט מיינען, אַז ער איז יוצא דערמיט, וואָס ער דאַווענט אַלע טאָג און וואָס ער רוקט אַריין אַמאָל אַ האַרטען דרייער אַ נדבה?..

און דער טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק הויבט זיך אָן דערמאָהנען, ווי אַזוי ער האָט „געטהון צדקה", זיך געדונגען פאַר איטליכען גראָשען, וואָס מען האָט ביי איהם געריסען ווי מיט צוואַנגען, און ער דערמאָהנט זיך, ווי אַזוי ער האָט אַריינגעגעבען אַמאָל אַ ספר תורה אין שול אַריין, געטהון דאָס פאַר זיין נשמה, מחמת ער האָט נישט קיין קינדער, האָט ניט קיין קדיש, געמאַכט אַ סיום התורה, ניט געזשאַלעוועט קיין לעקאַך און בראָנפען, געהוליעט אַ גאַנצע נאַכט, און אויף מאָרגען, אַז דער סופר רב שמשון איז געקומען צו איהם בעטען אַ גמילות חסד, האָט ער איהם אָבגעזאָגט ווי אַ טוידטען... וכדומה אַזעלכע „מעשים טובים" הויבט ער אָן דערמאָהנען זיך אַצינד, און ער ווערט פאַרברענט פאַר בושה פאַר זיך און פאַר אַ סך אַזעלכע שענע יודען נגידים ווי ער, וואָס זענען פאַרקאָכט אין זייער געלד, וואָס קענען זיך מיט דעם ניט צושיידען. און שלום־בער דערפיהלט, אַז זיין נשמה איז ביז אַהער געשלאָפען, אַז זיין האַרץ איז געלעגען ערגיץ אונטער אַ פּרעס, מיט אייז בעדעקט. קיין קאַפּ וואַרימקייט, קיין ברעקיל רחמנות! און עס ווילט זיך איהם עפּיס טהון אַצונד פון בערילס וועגען, עפּיס אַזעלכס, וואָס זאָל פאַררעכטען דעם גרויסען פעהלער, פאַרגעבען די גרויסע עבירה קענען איהם, אָבווישען זיין שולד! נאָר ער ווייסט ניט, וואָס ער זאָל טהון און ווי אַזוי ער זאָל דאָס טהון, און ער לאָזט זיך אַראָב גאַניין טיעף צו זיך אין האַרצען, אין דער נשמה אַריין, און פערשטעהט ניט בכלל, וואָס איז געווען ביז אַהער זיין לעבען אויף דער וועלט און וואָס האָט ער דאָ מתקן געווען? אָבגעלעבט זעקס און פופציג יאָהר, מעהר ווי דריי פערטיל פון זיין לעבען, געפיהרט אַ לאַנגע מלחמה, געקלויבען אַ גראָשען צו אַ גראָשען, נישט געגעבען יענעם, נישט פאַרגינען זיך אַליין, פון וועמענס וועגען וועט דאָס אַלסדינג זיין? וועמען וועט ער דאָס איבערלאָזען, אַז קיין קינדער האָט ער ניט, און די קרובים זענען איהם שונאים, זיי וואָלטען קאָנען וואָלטען זיי איהם דערטרונקען אין אַ לעפעל וואַסער! און שלום־בער הויבט

און אונטערפֿיהרען אַ חשבון צו אַלץ, וואָס ער האָט געטהון און איבערקלערהען, פֿאַר וואָס האָט ער אַזוי פֿיעל שונאים? פֿאַר וואָס האַלט ניִשט פֿון איהם די וועלט? און עס שטעהען אויף פֿאַר איהם זכרונות שוין לאַנג פֿאַרגעסענע, און מחשבות וואָס זענען געלעגען ביי איהם ביז אַהער טיעף אויפ'ן דעק פֿון זיין נשמה, און עס ווערט איהם קאַלעמוטנע אויפ'ן האַרצען... און ער גיט זיך דאָס וואָרט אויף די עלטערע יאָהרען חאָטש פֿאַרבעסערען זיך און זיין נשמה חאַפּט זיך אויף, און זיין האַרץ ווערט צוגאַנגען, און אין זיינע אויגען ווערט ליכטיג — ער דערזעהט אַלעכס, וואָס ער האָט ביז אַהער ניט געזעהען, און דערפֿיהלט אַלעכס, וואָס ער האָט ביז אַהער ניט געפֿיהלט, ער פֿיהלט זיך ווי אַ נייגעבאָרענער, עפּיס אַזוי פֿריש און לעבעדיג ווי נאָך קיין מאָל ניט אין זיין לעבען.

אָבגעדאַווענט מנחה לאָזען זיך אונזערע פֿאַרשוינען מיט'ן עטאַפּ וויי־טער אין וועג אַריין. בעריל שפּרינגט אונטער מיט איין פֿוס, מאַכט הוזק פֿון העניך'ן, און דער נגיד געהט פֿאַרטראַכט, אַלע מאָל גיכער און גיכער. זיין קאָפּ איז איצט פֿול מיט מחשבות, זיין האַרץ פֿול מיט געפֿיהלען! עפּיס קלערט ער, עפּיס טהוט ער, עפּיס בויט ער.

— וואָס לויפֿט איהר אַזוי? מאַכט צו איהם בעריל דער רויטער, איהר פֿליהט אַזוי, אַז איך קאָן אייך מיט מיין קראַנקען פֿוס ניט אָניאָגען.

ס'איז אייך שווער צו געהן, רב בעריל? אַזוי מאַכט צו איהם דער נגיד מיט אַזאַ ווייכקייט, וואָס ער האָט דאָס פֿון איהם נאָך קיינמאָל ניט גע־הערט: האַלט זיך אָן ביי מיר, נאַט אייך מיין האַנד, רב בעריל, אם ירצה השם, אַז מיר וועלען קומען בשלום צוריק אַהיים, זאָלט איהר ביי מיר זיין, און דו אויך העניך, וואָרום איך דאַרף אייך זעהר נויטיג האָבען, איך דאַרף אייך עפּיס זאָגען.

בעריל האָט ניט פֿאַרשטאַנען וואָס פֿאַר אַ נויטיגע זאַך בעדאַרף ער זיי זאָגען? און פֿאַרוואָס עפּיס אין דערהיים דוקא? פֿאַר וואָס זאָל ער עס ניט זאָגען באַלד? און בכלל וואָס איז ער עפּיס פּלוצים געוואָרען אַזוי ווייך און האָפֿערדיג?..

פֿון העניך'ן שמועסט מען ניט; יענער האָט גאָר געעפּענט דאָס מויל, ניט פֿאַרשטאַנען, וואָס הייסט איהם דער נגיד קומען? ער האָט זיך אַיינגע־שטעלט און האָט אַזאַ געטהון:

— אויב נאָר ער וועט רחמנות האָבען דער אויבערשטער, חוד ליב מיינער וועט אַרויס...

— סאַי וסאַי מאַכט צו איהם דער נגיד, טאָמער אַפילו ניין — נעם איך איהם אויף זיך, דאָס הייסט איך נעם אויף זיך, אַלעמען נעם איך אויף זיך... האַלט זיך אָן אָן מיר. רב בעריל, סאיז איך שווער צו געהן...

• • •

אַז דער עטאַפ איז אַריינגעגאַנגען קיין גראַנאָוו, איז שוין די זון געווען אַ פערגאַנגענע, איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ סימן, אַ גרויסען גילדענעם פאַס אויפ'ן ברעג הימעל, און בעגעגענט האָט מען אונזערע פאַרשוינען מיט מוזיק — אַ גאַנצער קאָהר, וואָס איז געווען אויסגעמישט פון אַ קוואַקען פון זשאַבעס און פון אַ מעקען פון דער טשערעדע שאָף און ציגען, וואָס האָבען אויפגעהויבען אַ מוראַ'דיגען שטויב — און דאָס איז געווען דאָס גליק, וואָס איבער די גראַנעווער ציגען האָבען די גראַנעווער יודען דורכגעלאָזט דעם עטאַפ נישט בעמערקט אַפילו, ווען מע האָט דאָ דורכגעפיהרט פאַרביי גראַנאָוו! אַ ניט וואָלטען זיי די גראַנאָווער יודען דאָרט מקבל פנים געווען מיט'ן זעלבען כבוד און אַרויסגעבאַגלייט מיט דעם זעלבען פאַראַד, ווי מע האָט זיי מקבל פנים געווען נאָכדעם אין מיחאַילאָווקע, אין מיטשולקע, און קראַסנאָפּילקע, אין זדאַקאָוויץ און אין די אַלע איבעריגע עטאַפּנע פונקטען, וואָס צווישען טעפּליק און צווישען הייסין.

ס'א ליגען

ס'אַ ליגען

(דיאלאָג אין גאַליציען.)

איהר פֿאָהרט דאַכט מיר קיין קאָלאָמעאַ?

— פֿון וואַנען ווייסט איהר אַז קיין קאָלאָמעאַ?

— איך האָב געהערט, איהר האָט גערעדט מיט'ן קאָנדוק־טאָר. איהר ווענט טאַקי אַ קאָלאָמעאַר, צי איהר פֿאָהרט נור קיין קאָלאָמעאַ?

— טאַקי אַ קאָלאָמעאַר, וואָס איז דען?

— נאָרנישט, גלאַט אַזוי, איך פֿרעג. עפּיס אַ היבשע שטאָדט קאָלאָמעאַ?

— וואָס איז שייך אַ היבשע שטאָדט? אַ שטאָדט ווי אַלע שטעדט אין גאַליציע, אַ פֿיין שטעדטיל, וועהר אַ פֿיין שטעדטיל!...

— איך מיין צי ס'איז פֿאַרהאַן ביי אייך עפּיס פֿיינע מענשען, נגידים?

— פֿאַרהאַן אַלערליי: פֿאַרהאַן נגידים, פֿאַרהאַן קבצנים. געוויינטליך מעהר קבצנים ווי נגידים.

— דאָס אייגענע וואָס ביי אונז. אויף איין נגיד קיין עין הרע טויזענד קבצנים. ביי אייך אין קאָלאָמעאַ האַרף זיין אַ נגיד פֿינקעלשטיין?

— פֿאַרהאַן אַ נגיד פֿינקעלשטיין. וואָס איז? איהר קענט איהם?

— קענען קען איך איהם ניט, נאָר איך האָב געהערט. הייסט ער ניט רב שעיה?

— רב שעיה. וואָס איז דען?

— נאָרנישט, גלאַט אַזוי, איך פֿרעג. ער איז טאַקי אַזאַ נגיר ווי מען זאָגט, אַט דער רב שעיה?

— איך ווייס? זיין געלד האָב איך נישט געצעהלט. וואָס פֿרעגט איהר זיך אַזוי נאָך? איהר דאַרפֿט דאָס וויסען אַקעגען קרעדיט?

— ניין, גלאַט אַזוי. ער האָט, זאָגט מען, אַ טאָכטער.

— ער האָט דריי טעכטער. אפשר מכח אַ שדוך? וויפיל האָט מען אייך געזאָגט גיט ער נדן דער טאָכטער?

— דאָ האַנדעלט זיך ניט וועגען נדן, פערשטעהט איהר מיך; מע שמועסט פון דער שטוב שמועסט מען, וואָס פאַר אַ שטוב איז ביי דעם רב שעיה פינקעלשטיין? וואָס פאַר אַ הויז הייסט דאָס?

— וואָס זאָל זיין פאַר אַ הויז? אַ הויז ווי אַלע הייזער. אַ יודישע שטוב, אַ פיינע שטוב, אַ חסידישע, וועהר אַ פיינע שטוב! מע זאָגט אפילו, אַז מכח יודישקייט איז ביי איהם די לעצטע צייט... נאָר ס'אַ ליגען!

— וואָס איז אַ ליגען?

— וואָס מען זאָל ניט זאָגען, איז אַ ליגען. קאָלאָמעאַ איז דאַרפט איהר וויסען אַ שטאָדט פון סאַמע ליגנערס.

— איז טאַקי מהאי טעמא כדאי צו וויסען, וואָס זאָגט מען למשל אויף זיין שטוב?

— מען זאָגט, אַז ס'איז שוין נישט דאָס וואָס אַמאָל. למשל אַמאָל פלעג מען דאָרטען פסח האַלטען שמורה... ער אַליין פלעג גאָר פאָהרען צוויי מאָל אין יאָהר צום רבי'ן, און היינט... היינט איז שוין ניט דאָס...

— אָט דאָס איז גאָר?

— וואָס דען האָט איהר געוואָלט? מע זאָל שוין אַראָבוואַרפען באָרד און פאות און עסען חזיר בפרסיה?

— איהר זאָגט „מע זאָגט", האָב איך געמיינט מי יודע וואָס מע זאָגט! דער עיקר איז דאָך, אויב דער מענש אַליין איז אַ מענש, דאָס הייסט, איך מיין צי איז ער, אָט דער רב שעיה פינקעלשטיין, מיין איך, עפּיס אַ פיינער, אַ לייטישער מענש? אָט דאָס מיין איך.

— וואָס איז שייך אַ לייטישער מענש? אַ מענש ווי אַלע מענשען. אַ פיינער מענש. למאי זאָל איך זאָגען? אַ גאַנץ פיינער מענש! מע שמועסט אפילו ביי אונז אַז ער איז אַ ביסעל... נאָר ס'אַ ליגען!

— וואָס איז אַ ליגען?

— אַלסדינג וואָס מע זאָגט אויף איהם איז אַ ליגען; קאָלאָמעאַ איז אַזאַ שטאָדט וואָס מע האָט ליעב רעדען איינס אויף דאָס אַנדערע; וויל איך ניט נאָכזאָגען, וואָרום דאָס הייסט שוין לשון הרע.

— ווי באַלד אַז איהר ווייסט אַז ס'אַ ליגען איז דאָך שוין אויס לשון הרע.

— מע זאָגט אַז ער איז... אַביסעל... אַ דרעהער.

— אַ דרעהער? יעדער יוד איז אַ דרעהער. אַ יוד דרעהט. איהר ווענט דען נישט קיין דריידהער?

— אַ דרעהער צו אַ דרעהער איז נישט גלייך. אויף איהם זאָגט מען, פערשטעהט איהר מיך... נאָר ס׳אַליגען!

— וואָס זשע אייגענטליך זאָגט מען אויף איהם?

— איך זאָג דאָך אייך אַז ס׳אַליגען!

— וויל איך וויסען דעם ליגען, וואָס מע זאָגט.

— מע זאָגט, אַז ער האָט שוין דריי מאָל געשטעלט זיך, נאָר ס׳אַליגען! איך ווייס נור פון איין מאָל.

— אָט דאָס איז גאָר? וואו האָט איהר געזעהען אַ סוחר זאָל זיך ניט שטעלען? אַ סוחר, האַנדעלט אַזוי לאַנג ביז ער פאַרהאַנדעלט זיך; אַ סוחר, אַז ער שטאַרבט אַוועק נישט געשטעלטערהייד, איז אַ סימן אַז ער איז געשטאָרבען פאַר דער צייט. וואָס? ניט אַזוי?

— אַליץ הייסט ביי אייך געשטעלט? אויף איהם אַ זאָגט מען אַז ער האָט זיך מאוס אַוועקגעשטעלט, אַראָבגעלאָזט די ממתקים און אַרויסגעשטעלט דער וועלט אַ פייג. איהר פערשטעהט?

— נישט קיין נאַרישער מענש אַ פנים. נו, און אויסער דעם גאָרניט?

— וואָס נאָך האָט איהר געוואָלט? ער זאָל קוילען מענשען? בעגעהן קרימינאַל? מע דערצעהלט אפילו ביי אונז אויף איהם יאָ עפּיס וועדר ניט קיין שענע מעשה... נאָר ס׳אַליגען!

— דהיינו וואָס פאַר אַ מעשה?

— אַ מעשה מיט אַ פריץ... אַ נעכטיגער טאָג!

— וואָס פאַר אַ מעשה מיט אַ פריץ?...

— עפּיס אַ פריץ דאָרטען... קוויטלעך ...ווייס איך וואָס קאָלאָמעאַ קאָן אויסטראַכטען! ס׳אַליגען! איך ווייס, אַז ס׳אַ ליגען!

— אַז איהר ווייסט, אַז ס׳אַ ליגען, וועט דאָך עם איהם ניט שאַטען

— ער האָט, זאָגט מען, געהאַנדעלט מיט אַ פריץ, וועדר אַ רייכען פריץ, געווען ביים פריץ אַ חשוב, אַ גרויסער חשוב. דערווייל איז דער פריץ געשטאָרבען, האָט ער צוגעשטעלט אויף איהם אַ פּאָר קוויטלעך; איז געוואָרען אַ געוואַלד אין שטאָדט: פון וואַנען האָט זיך גענומען צו איהם קוויטלעך, אַז דער פריץ האָט זינט ער לעבט ניט אונטערגעשריבען קיין פּאַפּיר... קאָלאָמעאַ, דאַרפט איהר וויסען, איז אַ [illegible] וואָס ניט אַכטונג...

525

— נו?

— נו, נו. האָט ער געהאַט אויף זיך אַ פּעקל...

— אָט דאָס איז גאָר? יעדער ייד האָט אַ פּעקל. איהר האָט אַמאָל גע-זעהען אַ יודען אָהן אַ פּעקל?

— דער האָט אָבער אויף זיך געהאַט, זאָגט מען, דריי פּעקליך.

— דריי פּעקליך? דהיינו וואָס נאָך פֿאַר פּעקלעך האָט ער, זאָגט מען, געהאַט אויף זיך?

— מיט אַ מיהל האָט ער, זאָגט מען, געהאַט צו טהון, נאָר דאָס איז שוין געווען אַ ליגען.

— איז זי אָבגעברענט געוואָרען מן הסתם, האָט מען געזאָגט אויף איהם, אַז דאָס האָט ער אַליין געמאַכט בורא מאורי האש, מחמת די מיהל איז שוין געוועזן אַנ'אַלטע, האָט ער זי גוט סעקורירט, בכדי ער זאָל קאָנען שטע-לען נאָכדעם אַ נייע?

— פֿון וואַנען ווייסט איהר, אַז ס'איז אַזוי געווען די מעשה?

— ווייסען ווייס איך ניט, נאָר איך בין מיך משער, אַז אַזוי האָט געמוזט זיין די מעשה.

— אַזוי, הייסט דאָס, שמועסט מען ביי אונז אין קאָלאָמעאַ, נאָר ס'אַ לי-גען. איך קאָן אייך געהן שווערען, אַז ס'אַ ליגען!

עס אַרט מיך ניט ס'זאָל זיין אַנ'אמת. וואָס נאָך האָט ער געהאַט זאָגט איהר, פֿאַר אַ פּעקל אויף זיך?

— איך זאָג? די שטאָדט זאָגט. נאָר דאָס איז שוין גלאַט אַ פּריטשעפּע, אַ בלבול, אַ ריינער בלבול.

— אַ בלבול? פֿאַלשע מינץ?

— נאָך ערגער.

— וואָס קאָן שוין זיין ערגער?

— אַ בזיון צו דערצעהלען וואָס קאָלאָמעאַ קאָן אויסטראַכטען! פּוסטע מענשען... ליידיג-געהערס... און אפשר איז דאָס געווען אַנ'אָנגעשטעלטע זאַך מע זאָל קאָנען צאַפּען געלד? איהר ווייסט ניט? אַ קליין שטעדטעל און אַ נגיד האָט שונאים...

— ער האָט געהאַט צו טהון אודאי מיט אַ דינסט?...

— פֿון וואַנען ווייסט איהר? מע האָט אייך שוין דערצעהלט?

— דערצעהלט האָט מען מיר ניט, נאָר איך שטוים מיך שוין אָן. עס האָט איהם געקאָסט מסתמא אַ שיינע פּאָר קרייצערס אָט דער דאָזיגער בלבול

— לאָמיר זיך ווינשען דאָס בּיידע פערדיענען אַלע וואָך, איך בּין איך נישט קיין שונא, וואָס איהם האָט דאָס געקאָסט, חאָטש ער איז דריינען גאָט די נשמה שולדיג. אַ קליין שטעדטיל... אַ יוד אַ נגיד... עס געהט איהם גוט... מע פאַרגינט איהם ניט... פּשוט מע פאַרגינט איהם ניט...

— מעגליך. האָט ער עפּיס פיינע קינדער, לייטישע? דריי טעכטער האָט איהר האַכט זיך געזאָגט?

— דריי. צוויי אויסגעגעבענע און איינע אַ מיידעל. פיינע קינדער, זעהר פיינע קינדער... אויף די עלטערע זאָגט מען אפילו, אַז... נאָר ס'אַ ליגען!

— דהיינו וואָס זאָגט מען אויף זיי?

— איך האָב דאָך אייך אַז ס'אַ ליגען.

— איך ווייס אַז ס'איז אַ ליגען. איך וויל אָבער וויסען דעם ליגען.

— אַז איהר וועט וועלען אויסהערען אַלע ליגענס, וואָס געהען בּיי אונז אין קאָלאָמעאַ, וועט אייך ניט קלעקען קיין דריי טעג מיט דריי נעכט. אויף דער עלטערער, זאָגט מען, אַז זי געהט מיט די אייגענע האָר, קאָן איך אייך עדות זאָגען אַז ס'איז ליגען, ווארום זי איז גאָר ניט אַזוי געבּילדעט אַז זי זאָל טראָגען אייגענע האָר. און אויף דער צווייטער טאָכטער האָט מען גלאַט אויסגעטראַכט, זי נאָך מיידעלווייז... נאָר וואָס קאָלאָמעאַ קאָן אויסטראַכטען! ס'אַ ליגען!

— כּדאַי צו הערען, וואָס מע קאָן בּיי אייך אין קאָלאָמעאַ אויס־טראַכטען?!

— איך זאָג דאָך אייך, אַז קאָלאָמעאַ איז אַ שטאָדט פון סאַמע ליגנערס, און פון בּאַרעדערס, און פון לאַנגע צינגער. איהר ווייסט נישט, אין אַ קליין שטעדטיל אַז אַ מיידעל שפּאַצירט איינע אַליין בּיי נאַכט איבּער דער גאַס אין דער פינסטער מיט אַ יונגען מאַן, ווערט שוין אַ טאַראַראַם: וואָס האָט אַ מיידעל אַרומצוגעהן אין קאָלאָמעאַ בּיינאַכט איינע אַליין מיט אַ פּראָזיזער?

— אָט דאָס איז גאָר?

— וואָס נאָך האָט איהר געוואָלט? זי זאָל מיט איהם אַנטלויפען אין מיטען יום־כּפּור קיין טשערנאָוויץ, אַזוי ווי מע זאָגט די קלענערע האָט אָבּ־געטהאַן אַ שפּיצעל?

— וואָס פאַר אַ שפּיצעל האָט דען אָבגעטהון די קלענערע?

— נישט כדאַי כלעבען נאָר נאָכדערצעהלען אַלע שטותערייען, װאָס געהען אַרום בײַ אונז אין קאַלאַמײַע. איך האָב פֿײַנט נאָכדערצעהלען װאַ ליגען!...

— איהר האָט שוין דערצעהלט אַזוי פֿיעל „ליגענס“, דערצעהלט שוין דעם ליגען אויך.

— איך דערצעהל נישט מײַ נע ליגענס, רב יוד, איך דערצעהל יעָ-נעמס!... און איך פֿערשטעה גלאַט ניט, װאָס פֿרעגט איהר זיך אַזוי שטאַרק נאָך אויף איטליכען בעזונדער, װי אַ פּראָקוראָר? איהר װענט דאַכט מיר װאַ יוד װאָס האָט ליעב נור אויסטאַפּען, אויספֿאָרשען, אַרויסציהען בײַ יענעם דאָס דם התמצית פֿון די ביינער און אַליין האָט איהר מורא אַרויסלאָזען אַ װאָרט... האָט קיין פֿאַראיבעל ניט װאָס איך זאָג אײַך דעם ריינעם אמת, איהר װענט שײַנט מיר אַ רוסישער יוד, און די רוסישע האָבען אין זיך אַ מאיסע טבע, זײ האָבען ליעב אַרײַנקריכען יענעם מיט די שטיװעל אין האַרצען אַרײַן... די חסישע זענען װײַזט אויס נישט קיין קליינע באַרעדערס... איבריגענס איז שוין באַלד קאַלאַמײַאַ... ציַיט זיך נעמען צו די זאַכען... ז-ײַ-ײַ-ט װשע מוחל!

שמואליק

שמואליה.

שמואליק — דאָס איז נישט קיין אויסגעטראַכטער נאָמען, און דאָס וואָס איך וויל אייך דערצעהלען איז ניט קיין לעגענדע. שמואליק — דאָס איז אַ לעבעדיגער פּאַרשוין אין אונזער קאַנט און איך קען איהם! — אַ בחור'ל פון אַ יאָהר 17, אַ פּראָסטער יונגעל, אַ דאָרפסיונגעל, פון אַ באַהנ-סטאַנציע. זיין פאָטער, נפתלי הייסט ער, און די גוים רופען איהם פאנטולע, איז אַ יוד וואָס זיצט ביי דער באַהן און פון דער באַהן לעבט ער, און מחמת ער וואָהנט דאָ שוין אַ יאָהר דרייסיג, נאָך פאַר איגנאַטיעוום גזרה, לכן הערט ער די מיניסטאָרען מיט אַלע זייערע „צירקולאַרען" ווי המן דעם גריינגער, און דעם פּריסטאַוו מיט'ן אוריאַדניק שמועסט מען ניט. נישט איין פּריסטאַוו און נישט איין אוראַדניק האָבען זיך אין דער צייט געביטען, און יעדער פון זיי האָט זיך געהייסען ווייזען פאַפּירען, שטאַרק חשק געהאַט אויסרויסערען דעם יודען פונ'ם דאָרף, עס האָט זיי אָבער געהאָלפען ווי דער פאַראַיאָהריגער שניי. נפתלי פלעגט זיי זאָגען גאַנץ עפענטליך נישט פערשטעלט: „איך האָב שוין איבערגעלעבט ניט איין פּריסטאַוו, ניט איין אוראַדניק; גיכער וועל איך אייך אויסרויסערען פון דאַנען איידער איהר מיך..." און ער האָט אַלע מאָל געטראָפען, ווייל אַלע מאָל האָט זיך אַרויסגעוויזען אַז סאַי דער פּריסטאַוו, סאַי דער אוראַדניק זענען ביידע געווען געחאַפּט אויף דער מעשה, ביידע געליטען פון איין חולאַת, פון ליעבע... און זייער ליעבע איז געווען אונגעהייער גרויס. זייער ליעבע האָט נישט געהאַט קיין ברעג נישט געוואוסט קיין גרעניץ. און ליעב געהאַט האָבען זיי ביידע נאָר צוויי זאַכען: אַ קערבעל און אַ ביסעל בראָנפען. ס'איז שווער צו זאָגען, וואָס האָבען זיי ליעב געהאַט מעהר — אַ קערבעל, צי אַ ביסעל בראָנפען? איך האָב מורא, אַז אין דער הינזיכט זאָגען זיי געווען געגליכען צו אַ קליין קינד, בשעת מען פרעגט ביי איהם:

„ווען האָסט דו בעסער ליעב — דעם טאַטען צי דער מאַמען?..“ נאָר לאָזען זיי אַייך געהן אין דער ערד אַריין ביידע, דער פּריסטאַוו מיט׳ן אוריאַדניק, — מיר קערען זיך אום צוריק צו נפתלי׳ן און צו זיין זוהן שמואליק.

געבאָרען ערצויגען און אויסגעוואַקסען צווישען גוים, רעדט שמואליק גויעש ווי אַ גוי, געהט ווי אַ גוי, לעבט ווי אַ גוי, טראַכט ווי אַ גוי און איז אַריינגעטהון אין די גויעשע אינטערעסען, איז קלאָהר אין דעם וואָס איוואַן וויל, וואָס איוואַן האָט און וואָס איוואַנען פעהלט, פיהלט וואָס איוואַנען קוועטשט, ווייסט וואָס איוואַן קאָן און וואָס איוואַן קאָן נישט און וואָס איוואַן וואָלט געקאָנט, ווען איוואַן זאָל וועלען... און מחמת שמואליק איז פּאָרט נפתלי׳ס זוהן נישט איוואַנ׳ס, קאָן שמואליק דאַווענען, לייענען און שרייבען ײִדיש און רוסיש; און מחמת שמואליק איז פּאָרט נפתלי׳ס זוהן נישט איוואַנ׳ס לייענט שמואליק אַלע טאָג וואָס דאָס בלאַט שרייבט מכח דער מלחמה און מכח דעם שלום און מכח די סטרייקען מיט די בונטען מיט די מאַניפעסטען מיט די פּאָגראָמען מיט די אַלע איבעריגע שענע זאַכען וואָס טהוען זיך אָפּ ביי אונז אין דעם געבענשטען לאַנד, און אַלעס וואָס שמואליק לייענט גיט ער איבער די גוים, וואָרום לייענען געבעך קאָנען זיי נישט און וויסען וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך ווילען זיי, געהען אויס וויסען און ווייסען נישט, ווייסען גאָר נישט ניט, און אַפילו דאָס וואָס זיי ווייסען, ווייסען זיי שטיקלעך און נאָר פון איין זייט ווי קינדער קלייניניקע, ווי מענשען ווילדע נאָך.

— ווי סאָווסים לײדי טיאָמניע, זאָגט זיי שמואליק, ווי ניטשאַהאָ נע זנאַיעטע, — איהר זענט הייסט דאָס מענשען פינסטערע, איהר ווייסט ניט גאָר נישט ניט.

— טאָ פּראַוודאַ — ענטפערען איהם די גוים — מי סאָווסים לײדי טעמניע, מי ניטשאַהאָ נע זנאַיעמאַ, — מיר זענען הייסט דאָס מענשען פינסטערע, מיר ווייסען גאָר נישט ניט.

און מחמת זיי זענען מענשען פינסטערע און ווייסען גאָר נישט ניט ווילט זיך זיי וויסען גלייך מיט אַלעמען, און זיי בעטען שמואליק׳ן ער זאָל זיי לייענען און קלאָהר מאַכען.

— טי נאַם שמואליק, — זאָגען זיי — ראַזסקאַזיוואַי שטאָ פּישוט וואַשי אוטשאָניע, שטאָ קאַזשוט לײדי אומניע? — דו זאָלסט אונז הייסט דאָס שמואליק דערצעהלען, וואָס שרייבען די געלעהרטע, וואָס זאָגען מענשען קלוגערע?..

214

און שמואליק פֿילט זיך ניט, ־ זעצט זיך אַוועק גלייך מיט זיי אויף דער ערד און לייענט זיי וואָס שרייבען די געלעהרענטע און ער דערצעהלט זיי וואָס זאָגען מענשען קלוגערע, און זיי האָרכען שמואליק'ן און זיי קוקען איהם אין מויל אַריין און זיי גלויבען איהם און נאָר איהם אַליין, נאָר שמואליק'ן. און אַז זיי הערען עפּעס אַ זאַך און פֿערשטעהען ניש־ט, פֿרעגען זיי ביי שמואליק'ן. און אַז מען דערצעהלט זיי עפּיס אַ נייעס און זיי גלויבען נישט, געהען זיי צו שמואליק'ן. „דאָ שמוליקאַ“, „דאָ שמוליקאַ“ — אַלע מאָל צו שמואליק'ן.

און נישט נאָר דאָ אין דעם דאָרף וואו עס זיצען שמואליק'ס על־טערען, נאָר אומעדום, אין פֿינפֿצעהן דערפֿער אַרום און אַרום ווייסט מען שמואליק'ן און ווידער שמואליק'ן. גרויס איז דער נאָמען פֿון שמואליק'ן:

• •

•

דער הערט אַז אין די גרויסע שטעדט שלאָגט מען יודען, ווענען זיך צונויפֿגעקומען גוים פֿון אַלע פֿינפֿצעהן דערפֿער צו שמואליק'ן, געבעטען ער זאָל זיי לייענען דעם קייסערס „אוקאַז“ וואָס מען זאָגט אַז ס'איז אַרויס אַז מען זאָל שלאָגען יודען דריי טאָג דורכאַנאַנד. „געדט אַהיים — האָט זיי שמואליק געזאָגט — ס'איז נישטאָ קיין שום „אוקאַז“ אויף שלאָגען יו־דען“... אויסגעהערט שמואליק'ן זענען די גוים געבליעבען שטעהן פֿער־טראַכט, זיך געקראַצט די פּאָטיליצעס... „געדט אַהיים — זאָגט זיי נאָך אַמאָל שמואליק — וואָס קראַצט איהר זיך?..“ געשטאַנען געשטאַנען האָבען זיך די גוים אויסגעקוועטשט, געזאָגט שמואליק'ן, אַז פֿאַר זיך זאָל ער קיין מורא נישט האָבען... האָט זיי שמואליק אויסגעהערט און געזאָגט, אַז פֿאַר זיך האָט ער קיין מורא נישט... האָבען איהם די גוים געזאָגט, אַז אויך זיין פֿאָטער זאָל קיין מורא נישט האָבען... דערויף האָט זיי שמואליק געענטפֿערט, אַז אויך זיין פֿאָטער האָט קיין מורא נישט... גרויס מיה האָט געקאָסט שמואליק'ן אַרויסשלאָגען זיי פֿונ'ם קאָפּ, אַז ס'איז נישטאָ קיין שום „אוקאַז“ וואָס מען זאָל האַרפֿען דריי טאָג דורכאַנאַנד שלאָגען יודען, און די גוים זענען זיך צונאַנגען אַהיים, און גיך געקומען נאָך אַמאָל צו שמואליק'ן, אַז שמואליק זאָל זיי קלאָר מאַכען, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך און וואָס איז אַזעלכס קאָנסטיטוציע און וויפֿיעל ערד וועט מען זיי צושניידען? און שמואליק האָט זיי קלאָהר געמאַכט וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך און וואָס איז אַזעלכס קאָנסטיטוציע און וויפֿיעל ערד מען וועט זיי צושניידען... און שמואליק

האָט נישט מורא שוין פֿאַר אַ ייִדישען פּאָגראָם נישט נאָר בײַ איהם אין דאָרף נאָר אין אַלע פֿינפֿצעהן דערפֿער אַרום און אַרום. שמואליק איז געוואָרענט, אַז טאָמער קומען אָן פֿרעמדע גוים פֿון פֿרעמדע דערפֿער שלאָגען יודען, וועט מען זיי דעם קאָפּ צושלאָגען און פֿערטרײַבען וואו דער שוואַרצער פֿעפֿער וואַקסט. וואָרום ווי קען דאָס מעגליך זײַן אַ יודישער פּאָגראָם אָהן שמואליק'ן?..

און נישט נאָר אַ ייִדישער פּאָגראָם, אויך אַ „פּריצישער" פּאָגראָם קען נישט זײַן אָהן שמואליק'ן. און ווען נישט שמואליק וואָלטען די גוים שוין לאַנג אָנגעפֿאַלען אויף די פּריצים און געמאַכט מיט זיי אַ רעכענונג... נאָר שמואליק האַלט זיי אויף און זאָגט זיי, אַז מיט ראַבעווען מיט גולנ'צען, מיט צינדען און מיט אויסקוילען איז קיין שכל נישט. שמואליק הייסט זיי אָפּוואַרטען. אָפּוואַרטען ביז וועסנעצײַט, דעמאָלט ווען די נאַטור שטעהט אויף, דעמאָלט ווען די ערד וואַכט אויף, וואַרפֿט אַראָפּ פֿון זיך די ווײַסע קאָלדרע, בעט זיך מען זאָל זי בעאַרבייטען, — דעמאָלט לאָזען די פּריצים זיך מטריח זײַן אַליין די ערד בעאַרבייטען, אַליין אַרויס אין פֿעלד אַרײַן, אַליין גראָבען, זייען, אַקערן, שנײַדען, בונדען, פֿיהרען אין די שײַערן, דרעשען, מאָהלען זעמעל מעהל, קנעטען, באַקען פּוטערברויט, — אַליין, אַליין, אַליין!.. און די גוים פֿאָלגען שמואליק'ן, זיצען שטיל, זאַטשעפּען קיינעם נישט. פּלוצים קומט דער „עלטערער".

געקומען דער „עלטערער" געבראַכט מיט זיך דעם מאַניפֿעסט פֿונ'ם „זיבעצעהנטען", צונויפֿגעטריבען אַלע גוים פֿון די פֿינפֿצעהן דערפֿער און גענומען לייענען... דאָס לייענען האָבען די גוים אויסגעהערט און ס'איז געבליבען מען זאָל שיקען רופֿען שמואליק'ן, און מען האָט געבראַכט צופֿיהרען שמואליק'ן, און מען האָט איבערגעקעהרט אַ פֿאַס אַ ליידיגע, און מען האָט אַוועקגעשטעלט דאָרט שמואליק'ן געבעטען ער זאָל זיי לייענען, וואָס שטעהט אין מאַניפֿעסט, וואָרום זיי ווילען נישט גלויבען קיינעם נישט, חוץ שמואליק'ן... גרויס איז דער נאָמען פֿון שמואליק'ן!..

אַוודאי האָט דאָס פֿערדראָסען שטאַרק דעם „עלטערען", און ס'איז אַוועק אַ פּאַפּיער אין סטאַן און פֿון סטאַן אין שטאָדט אַרײַן און גלײַך נאָכדעם האָבען זיך בעוויזען זשאַנדאַרמען אויף פֿערד מיט'ן „סטאַנאָוואָי" געפֿאָדערט בײַ די גוים אַז זיי זאָלען אַרויסגעבען דעם יודען שמואליק'ן, אַט דעם יודישען נאַפּאָן... דערהערט, אַז מען זוכט שמואליק'ן, האָבען די גוים געגעבען צו וויסען שמואליק'ן, אַז מען זוכט שמואליק'ן, און האָ־

בען איבערגעטהון שמואליקן, און וועגען צוזאמען מיט שמואליקן געגאנגען אהיים צו שמואליקן זוכען שמואליקן דעם יודישען גאפּאַן...

• • •

פון דעמאָלט אָן קומען אָן אין סטאַן אַריין אַלע מאָנטאָג און דאָנערש-טאָג פּעק פּאַפּירען מען זאָל זוכען און מען זאָל חאַפּן און למען השם צוראָפּ-ברענגען שמואליקן, אָט דעם יודישען גאפּאָן. און די זשאַנדאַרמען מיט די אַגענטען מיט די קאָזאַקען זוכען, שמעקען, נישטערען, און די גוים צו-זאַמען מיט שמואליקן העלפען זוכען שמואליקן; דער גאַנצער קאַנט איז פול מיט שמואליקן; אַלע זוכען שמואליקן, — און שמואליק איז נישטאָ!..

גרויס איז דער נאָמען פון שמואליקן, פון דעם יודישען גאַפּאָן!

די
ערבפסח'דיגע עמיגראציע.

די ערב־פּסח'דיגע עמיגראציע.

א מעשה פאר יודישע קינדער.

א.

ארוים פון גן־עדן.

אַנקען השם יתברך, געפּטר'ט דעם פּורים געזונטערהייט און מען קען שוין אָנהויבען אין זינען האָבען אַריינברענגען דעם פּסח אין אַ גוטער שעה!

אַזוי האָט זיך אָנגערופען די מאַמע צו זיך אַליין אויף מאָרגען נאָך שושן פּורים און אויסגעקוקט מיט די אויגען אַלע ווינקעלעך אין זאַל, אַרומגעגאַנגען און געזוכט אַנאָרט, ווי אַהין בשעת זי דערפיהלט, אַז זי בעדאַרף זיך לייגען. אין עטליכע טעג אַרום איז בעשאַפען געוואָרען אַ ביסעל היי מיט צוויי קלעצלעך און אויף די קלעצלעך אַ שפּאָגעל נייע דיישקעלע איבערגעדעקט מיט אַ גראָבער נור אַ ווייסער ציכטיגער ליינוואַנט און מיך האָט מען צוגערופען אינאיינעם מיט'ן טאַטען און אָנגעזאָגט אַ מאָל דרייסיג, איך זאָל זיך נור ניט דערוועגען ניט צוגעהן פון דער נאָהענט, ניט אַ קוק טהון פון דערווייטען, ניט אַ שמעק טהון אפילו „אין יענעם ווינקעל אַריין", און טאַקי באַלד נאָכדעם איז צוגעמאַכט געוואָרען די טהיר פון זאַל און אונז ביידע, מיך מיט'ן טאַטען, האָט מען געבעטען מחילה מיר זאָלען זיך אָפּטראָגען פון דאַנען אין אַ גוטער שעה אין אַ מזל'דיגער שעה און מעהר נישט אַריינטרעטען אין זאַל אַריין ביז פּסח.

פון דער מינוט אָן האָט די זאַל בעקומען ביי מיר אין די אויגען דוקא גאָר אַ בעזונדער חן, און עס האָט מיך אַהינצו געצויגען ווי אַ מאַגנעט, און איך האָב בעקומען אַ שטאַרקען חשק אַ קוק טהון אַהינצו אין „יענעם ווינקעל אַריין" האָטש פון דערווייטען. אַוועקגעשטעלט זיך פון יענער זייט טהיר, בשעת מעשה געקייעט דעם אָנבייסען, ברויט מיט שמאַלץ, האָב איך אַריינגעקוקט און געשפּיגעלט זיך אין אונזער שעהנער, ליכטיגער זאַל מיט דער גרינער קאַנאַפּע פון פידעל־האָלץ, מיט'ן האַלב קיילעכדיגען טיש אויף

דרײַ לאַפּעס, מיט׳ן האַלב קײַלעכדיגען שעהן געשניצטען שפּיגעל און מיט׳ן גרויסאַרטיגען מזרח, וואָס דער טאַטע אַלײן האָט איהם אויסגעמאָלט בשעת ער איז נאָך, זאָגט ער, געווען אַ חתן. וועה-וועה וואָס איז ניט געווען אויפ׳ן דאָזיגען מזרח: בערען, און לײבען, און ווילדע קעץ, און אָדלערס, און פויגלען, און שופרות, און מנורות, און אתרוגים, און שיסעלעך מיט מגן-דוד׳לעך, און בלעטלעך, און קנעפּלעך, און רעדעלעך, און פּאַסיקלעך, און פּינטעלעך אָהן אַנ׳עק, אָהן אַ שעור! ס׳איז געווען נישט צו גלויבען, אַז אַ מענשליכע האַנד זאָל דאָס אַלסדינג קענען אויסמאָלען, קוים קוים וואָס דאָס אויג קען האַפּען! „אַ מושלם דער טאַטע מײַנער! — טראַכט איך מיר — אַ בריה! אַ מזיק!"

— פאַרחאַפּט זאָלסט דו ניט ווערען! מיט׳ן נאַנצען חמץ בײַ דער טהיר, ברענען זאָלסט דו אויפ׳ן פײַער!

אַזוי זאָגט די מאַמע, נעמט מיך אָן מיט צווײ דינע שאַרפע פינגער-ליך פון איהר רעכטע האַנד בײַ מײַן לינקען אויהער און פיהרט מיך צום טאַטען:

— נאַ, זעה, קוק חאָטש אָן דעם קדיש דײַנעם! מיט׳ן ברויט האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט קוקען אַהין וואו דער פּסח׳דיגער באָרשטש!

דער טאַטע מאַכט כלומר׳שט אַנ׳ערנסט פּנים, שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ שטעלט אויף די ליפען און קנאַקט מיט דער צונג:

— טץ—טץ—טץ! אַוועק דו ימח-שמו׳ניק אײנער!

און אַז די מאַמע קעהרט זיך אָפּ אין אַ זײַט, דערזעה איך אויפ׳ן טאַטענס ליפּען אַ גרינג בעהאַלטען שמײכעלע; און קערט זיך אום צוריק די מאַמע, מאַכט ער ווידער אַנ׳ערנסט פּנים. ער נעמט מיך פאַר אַ האַנד, זעצט מיך אַ נידער נעבען זיך אויף אַ בײַנקעל און זאָגט מיר אָן איך זאָל אַהינצו ניט קוקען — מען טאָר ניט!

— פון דער ווײַטען אויך ניט?

נאָר דער טאַטע הערט מיך שוין ניט. ער זיצט פערטיעפט אין אַ ספר און לערנט שטילערהייד, און איך פערגנבע מיך פּאַוואָלינקע צו דער טהיר און קוק אַרײַן דורך אַ שפּעלטעל אַהין אין זאַל אַרײַן און זעה דאָרטען פון כל-טוב אַ גן-עדן: נײַע טעפּ אַ סך מיט מעקערטעס אויף דער ערד, און האַק-מעסער, אַ זאַלצבערעטעל, ציבעלעס צווײ קרענצלעך העננען אויף דער׳ חאַנט און בעשעהנען די זאַל, — שוין פּסח׳דיג די זאַל, פּסח׳דיג, פּסח׳דיג...

223

ב.

פֿון האנד צו האנד.

— טאַמער וואָלט איהר זיך מטריח געווען פֿון דאַנען מיט די ספרים אַהין אין גרויסען אַלקער אַריין?

אַזוי רופֿט זיך אָן צו אונז די מאַמע אָנגעטהון אין ווייסען, מיט אַ ווייס סערוועטיל אויפֿ'ן קאָפּ און מיט אַ לאַנגען שטעקען אין איין האַנד און מיט אַ נייעם פֿלעדערוויש אין דער אַנדערער האַנד, פֿאַרייסט דעם קאָפּ אַרויף און קוקט אויף דער סטעליע.

— סאָסיל! וואו ביזט דו ערגיץ מיט דער באַרשט? נו, ריהר זיך שוין, מויד! בעוויי'ז זיך!

און סאָסיל די מויד, אויך אַ פֿאַרבינדענע מיט אַ ווייסער שמאַטע, בעווייזט זיך מיט אַ נאַסע באַרשט און מיט אַ שעפֿעל וואַרעם לייהם, און ביידע זעהען אויס ווי לעבעדיגע מתים אין ווייסע תכריכים. און סאָסיל מיט'ן נאַסען בערשטעל פֿליאַסקעט איבער דער סטעליע הין און צוריק: פֿליאַק — פֿליאַק און ביידע זענען זיי אין כעס, ביידע ווי די בינען.

לאַנג אָבער שטעהן און קוקען אויף דער דאָזיגער זעלטענער קאָמעדיע לאָזט מען מיך ניט. פֿריהער הויבט מען מיר אָן געבען אָנצוהערעניש אַז אַ נייונגעל בעדאַרף ניט שטעהן בשעת מען שמירט די שטוב אויף פּסח. נאָכדעם הייבען זיי ביידע שוין אָן אַ ביסעל האַרבער:

— הער נאָר, טאַמער וואָלסט דו געגאַנגען אַהין אין אַלקער אַריין?

און בשעת מעשה נעמט מיך אָן די מאַמע פֿאַר אַ האַנד און בעווייזט מיר וואוהין איך זאָל געהן. איך בין אָבער קיין בעלן ניט אַוועק געהן. טרעט איך אָב אַ ביסעל אויף אַ זייט און בעגעגען זיך מיט סאָסילין, טהוט מיך סאָסיל אַ שטויס אָב פֿון זיך „אומעדום אָבער פּלאָנטעט ער זיך אונטער די פֿיס!"

— געה שוין געה צו אַלדע גוטע יאָהר אַהין צום טאַטען! — זאָגט מיר די מאַמע און טהוט מיך אַ וואָרף צו סאָסלין און סאָסיל חאַפּט מיך אונטער און טהוט מיך אַ שלייַדער צוריק צו דער מאַמען: „אויף מיין לעבען האָב איך אַזאַ מין איינגענעסען יונגעל ניט געזעהען!"

— סע נעמט איהם נאָר קיין קויל ניט! זאָגט די מאַמע און דערלאַנגט מיר אַ סטוסאַק פֿון אונטען און סאָסיל חאַפּט מיך אונטער און פֿאַר-

ליאַפּעט מיך מיט ווייסען לייהם און איך פֿאַל אַריין ווי אַ קיטשקע צום טאַטען אין אַלקער אַריין און פֿערגעה זיך פֿון געוויין.

דער טאַטע רייסט זיך אָב פֿון די ספרים נעמט מיך איין מיט וואָס ער קען, זעצט מיך אַנידער זיך אויף די קניהעס און פֿאַרטיעפּט זיך צוריק אין די ספרים.

ג.

פֿון די אלקערם אין דער שפּיזשארניע.

— זייט-זשע מוחל בעל הבית!

די בעל הביתטע האָט געזאָגט, איהר זאָלט מוחל זיין אַריבער טראָגען זיך פֿון דאַנען אינ'ם אַלקעריל אַריין.

אַזוי זאָגט צום טאַטען סאָסיל די מויד און קומט אַריין מיט'ן גאַנצען קלאַפּערציינג אויסגעשמידט ווי אַ רוח, און מיר טראָגען זיך מחילה אַריבער מיט די ספרים פֿונ'ם גרויסען אַלקער אינ'ם קליינעם אַלקעריל אַריין. דאָס קליינע אַלקעריל איז גרויס ווי אַ פּייג; דאָרטען שטעהט מעהר ניט ווי איין בעטעל שלאָף איך און, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, סאָסיל די מויד. סאָסיל איז פֿערשטעהט איהר, טאַקי אונזערע איין איינענע און ביי אונז איז זי שוין כמה וכמה יאָהרען; איך בין נאָך דעמאָלט, זאָגט זי, אויף דער וועלט ניט געוועזען; איך בין ביי איהר זאָגט זי, אויף די הענד אויסגע-וואַכסען. ווען ניט זי, וואָלט איך שוין לאַנג, זאָגט זי, אָנגעשפּאַרט מי יודע וואו; וואָרום וואו ערגיץ איין אָנשיקעניש, אַ משולחת, אַ שלאַק פּרעניות, איז דאָס ביי מיר, זאָגט זי, געוועזען; און פֿון אַלע צרות האָט זי מיך, זאָגט זי, אַרויסגעשלעפּט; און היינט דאַנקט ער מיר, זאָגט זי אָב מיט שטיינער, נו? איז ער ניט ווערט קיין פּעטש?

אַזוי לאָזט אויס סאָסיל און שענקט מיר אַ פּאָר סטוסאַקעס מיט אַ רייס ביי די האָר פֿאַר אַ צוגאָב, און מערקווירדיג! — קיינער זאָגט איהר ניט קיין וואָרט. ניט די מאַמע ניט דער טאַטע נעמען זיך אָן פֿאַר מיר, וואָס סאָסיל וויל דאָס טהוט זי מיט מיר, גלייך ווי איך בין סאָסילס ניט זייערע.

אין קליינעם אַלקעריל פֿערקלייב איך מיך אין אַ ווינקעלע, בעזעץ מיך אויף דער ערד און קוק אויפ'ן טאַטען, ווי ער רייבט דעם שטערען, קייט די באָרט און שאָקעלט זיך און ציהט אויס יענעם שעהנעם לאַנגען

224

„און יאָ— — — —" נאָר אָט קומט אַרײַן סאָסיל מיטן קלאַפּערגעציג און לאָזט אונז בעטען, מיר זאָלען זיך אַרויספּעקלען פון דאַנען ווײַטער אַ ביסעלע.

— וואוהין נאָך? פרעגט די דער טאַטע אַנאיבערגעשראָקענער.

— איך חײַם וואוהין? — זאָגט סאָסי און שטעלט זיך אַוועק מיטן בערשטעל אין מיטען אַלקעריל.

— אין קעמערל אַרײַן! אין דער שפּיזאַרנע אַרײַן — זאָגט די מאַמע און קומט אַרײַן מיטן לאַנגען שטעקען און מיט דעם נײַעם פּלעדערוויש, וועט אויס ווי אַיין אָנגעוואָפּענטער שונא, וואָס פאַלט אָן אויפ'ן לאַנד מיט געווער אין די הענד.

— אין שפּיזאַרנע איז איצטער קאַלט ווי אין אַ פּוסטקע — פּרובט זיך דער טאַטע אָפּבעטען מיט גוטע ווערטער.

אַ חילדע קעלט אויף איהם! — זאָגט די מאַמע.

— מען געפינט געפרוירענע אין דרויסען! — חאַפּט אונטער סאָסיל און הויבט אָן פּליאַסקען מיט דער נאַסער באַרשט איבער די טרוקענע ווענד, און מיר מוזען זיך במחילה כבודנו אַריבערפּעקלען פונ'ם קלײנעם אַלקעריל אין קלײנעם קעמערל אַרײַן און ביידע חאַפּען מיר דאָרט אַ רעכטען ציטער. מען קען ניט זאָגען אַז פאַר'ן טאַטען זאָל דאָ זײַן גוט צו זיצען אויף אַרײַנקוקען אין אַ ספר: די שפּיזאַרנע איז אַ קלײן ענג קעמעריל און אַ פינסטערס, קוים וואָס צוויי מענשען קענען זיך דאָרטען אויסדרעהען, דערפאַר אָבער איז דאָס פאַר מיר אַ גאַנצער גן עדן. סטײַטש עס איז דאָ פּאָלעצעס און מען קען אויף זיי קלעטערען. אמת, דער טאַטע לאָזט מיך ניט קלעטערן, ער זאָגט איך קען חלילה זיך הרג'נען, נאָר ווער הערט איהם? ער האָט זיך נאָר פאַרטיפט אין זײַנע ספרים בין איך שוין — אַהאַ — געווען אויף דער ערשטער פּאָלעצע, פון דער ערשטער אויף דער צווייטער און פון דער צווייטער אויף דער דריטער.

— קוקאַריקו! האָב איך אויסגעשריגען אויף אַ קול, געוואָלט בעווײַזען דעם טאַטען מײַן גרויס בריה'שאַפט און האָב אויפגעהויבען דעם קאָפּ און זיך דערלאַנגט אַ זעץ אין דער סטעליע, אַז די ציינער זענען מיר שיעור ניט אַרויסגעפאַלען פונ'ם מויל. האָט זיך דער טאַטע איבערגעשראָקען און געמאַכט אַ געוואַלד, איז געקומען צו לויפען פריהער סאָסיל און נאָכדעם די מאַמע, און ביידע האָבען מיר אַרײַנגעלײגט וויפיעל ס'איז אין מיר אַרײַן.

— אַ קינד זאָל האָבען אין זיך אַזעלכע קינדערשע תנועות! — טענה'ט די מאַמע.

— אַ קינד איז דאָס? אַ שד, ניט קיין קינד! — העלפט איהר אונטער סאָסיל, און איז אונז מודיע, אַז מען וועט אונז באַלד לאָזען בעטען מיר זאָלען זיך אַריבערטראָגען פון דאַנען מחילה זיין אין קיך אַריין, וואָרום אין שטוב איז שוין כמעט העכער האַלב פסח'דיג.

ד.

דער שפּיזארנע אין קיך.

דאָרטען טרעף איך משה בער'ן מיט די גרויסע ברעמען זיצען מיט'ן טאַטען אויף דער מילכיגער באַנק. איצט לערנען זיי ניט; זיי רעדען זיך אויס איינס פאַר דאָס אַנדערע זייערע ביטערע הערצער. דער טאַטע קלאָגט זיך פאַר איהם אויפ'ן גלות פונ'ם ערב פסח, וואָס מען טרייבט איהם אַרום שוין פון עטליכע טעג. „אַ מין נע ונד, אַ גלות, אַ מין עמיגראַציע פון איין אָרט אויפ'ן אַנדערען!“ און משה בער זאָגט אַז דאָס איז נאָך בלאָטע, אידם איז, זאָגט ער, נאָך אַ סך ערגער.

— מיך — זאָגט ער — האָט מיינע נור דורכגעטריבען פון שטוב.

איך קוק אויף משה בער'ן מיט די גרויסע ברעמען און קען מיך בשום אופן ניט פאָרשטעלען, וואָס הייסט מען האָט איהם משה בער'ן, אַזאַ גרויסען יודען מיט אַזעלכע גרויסע ברעמען, גענומען און דורכגעטריבען? ביסלעכווייז גערעדען זיי אַריבער אויף זייערע שטענדיגע ענינים, מאָדנע דבורים. „רמב"ם“, „כוזרי“, „פילוסופיא“; שפינאָזאַ“, וכדומה, וואָס קריכען מיר ניט אין דער לינקער פאַה.

אַ סך מעהר אינטערעסאַנט איז די גרויסע קאַטץ, וואָס זיצט אויפ'ן פריפעטשיק און וואַשט זיך. סאָסיל זאָגט, אַז אַ קאַטץ וואַשט זיך איז אַ סמן אויף געסט. פערשטעה איך ניט, פון וואַנען ווייסט די קאַטץ אַז ס'וועט זיין אַ גאַסט? איך געה צו צו דער קאַטץ און הויב זיך אָן מיט איהר אונטערשפּיעלען; פריהער פרוב איך איהר אָנטרעטען מיט'ן פינגער אויף דער לאַפּקע; וויל זי ניט, נאָכדעם לערען איך זי — זאָל „דינען“, שטעהען אויף די צוויי הינטערשטע פיסלעך; וויל זי אויך ניט. „סטאַי! סלוזש!“ — זאָג איך צו איהר, — און שענק איהר אַלע מאָל אַ שנעל אין נעזעל אַריין, פערמאַכט זי די אויגען און דרעהט אויס דאָס קעפּיל, שטעלט אַרויס דאָס צינגעל און מאַכט אַ מאָדנע פּנים'ל, ווי איינער רעדט: „וואָס האָט זיך צו־געטשעפּעט צו מיר דאָס דאָזיגע בחור'ל? וואָס וויל ער האָבען פון מיין לעבען“.

226

מיך פערדריסט די מעשה: „אַ קאַטיך זאָל זײַן אַזאַ מין עקשן'טע!“ און איך מוטשע זיך מיט איהר אַזוי לאַנג ביז זי דערלאַנגט מיר אַ קרעל מיט איהרע שאַרפע נעגעל איבער דער האַנד און איך לאָז אַרויס אַ מורא'דיגען קוויטש: „אוי מאַ-אַ-מע!“ קומט צו לויפען די מאַמע מיט סאָסלין מיט אַ געפילדער און איך בעקום אַ רעכטען פסק פון זיי ביידע, איך זאָל דאָס אַנדערע מאָל וויסען ווי אַזוי צו שפּילען זיך מיט קעטץ (סך הכל איין קאַטיך — הייסט ביי זיי „קעטץ“!)

— געה נאָר וואַש זיך — רופט זיך אָן די מאַמע צום טאַטען — וועלען מיר אַראָבנעהמען אין קעלער אַריין „אָפּעסען“...

סאָסיל האַפּט די קאָטשערע און נעמט זיך צום אויהען מיט די טעפּלעך, לייגט נישט קיין כבוד ניט אויף מיר, ניט אויפ'ן טאַטען און ניט אויף משה בער'ן, אדרבה משה בער'ן גיט זי אָנצוהערעניש, אַז די פערשטעהט ניט וואָס ער דרעהט זיך אַרום ערב פסח? דאַכט זיך ס'איז גלייכער, זאָגט זי, זיצען ביי זיך אין דער היים און ניט אַרומדרעהען זיך אין אַזאַ צייט אין פרעמדע הייזער! משה בער שטויסט זיך ווערען זי מיינט, געזעגענט זיך אָב, און מיר לאָזען זיך אַראָב אין קעלער אַריין „אָפּעסען“...

ה.

פון קיך אַראָפּ אין קעלער.

איך פערשטעה ניט וואָס קרימט זיך אַזוי דער טאַטע און וואָס קנייטשט ער מיט די פּלייצעס און בורטשעט אונטער דער נאָז: „נאַ דיר אַנעמיגראַציע!“... אַ שטיינער, וואָס פאַר אַן'אומגליק איז דאָס אַז מען עסט איין מאָל אין קעלער? וואָס קען שאַדען דער ריח פון געוויאַרטע אוגערקעס, פערשטונקענע קרויט, מילכיגע קריגלעך? וואָס איז אַזוי ביטער, אַז מען נעמט צוויי איבערגעקעהרטע פעסלעך און מען לייגט איבער אַ לאָקשענברעט און אַליין זעצט מען זיך אויף איבערגעקעהרטע פעסלעך און מען עסט? אדרבה, מיר דאַכט אַז אַזוי איז נאָך פיעל בעסער און אַ סך פריילכער. מען קען זיך בשעת מעשה קאַטשען מיט'ן פעסיל איבער'ן גאַנצען קעלער. אַי מען פאַלט? שטעהט מען אויף און מען קאַטשעט זיך נאָך אַמאָל. דער גאַנצער חסרון איז, וואָס סאָסיל גיט אַכטונג מען זאָל זיך ניט קאַטשען.

— ער האָט זיך שוין געפונען — זאָגט זי — אַ נייע שפּילעכען, ער וויל זיך אַ האַנד צוברעכען אַ פוס אויסברעכען...

מײַנע שונאים זאָלען אַזוי לעבען ווי איך וויל זיך אויסברעכען אַ האַנד אָדער אַ פֿוס! איך ווייס ניט וואָס די סאָסיל וויל האָבען פֿון מײַנע יאָהרען און בײנער! שטענדיג רודפט זי מיך און אַלסדינג לייגט זי אויס צום ערגסטען אויף איך, — זאָגט זי אַז איך וועל בלײַבען אָהן אַ קאָפּ, רירט איך זיך צו צו עפּיס אַ זאַך, — זאָגט זי אַז איך וויל דאָס צוברעכען. האַלט איך אַ קנעפּיל אין מויל, — מאַכט זי אַ גוואַלד: „דער שלים מזל וויל זיך ווארגען!" דער־פֿאַר רעכנע; איך זיך מיט איהר אָב דעמאָלט ווען איך בין שלאָף. ווער איך עפּיס ניִשט מיט אַלעמען אַזוי לייגט זי אײן די וועלט, מאַכט אַ געפּילדער.

— אַצינד נעם דאָס קינד און געה מיט איהם אַרויף, מען דאַרף אויס־רייניקען דעם לעצטען חמץ פֿונ'ם קעלער אויף.

אַזוי זאָגט די מאַמע נאָכ'ן בענטשען, און אײדער דער טאַטע פֿרעגט זי וואוהין מיר זאָלען געהן, פֿערחאַפּט זי אַליין און טהוט אַ זאָג:

— אויף אַ פּאָר שעה אויפ'ן בוידעם.

— ווארום אין שטוב האָט מען נור וואָס אָבגעוואַשען די בריקען — חאַפּט אונטער סאָסיל — נור זעהט דעם שלים מזל זאָל דאָרט ניט אַראָב־קאַטשען זיך פֿונ'ם בוידעם און ניט ברעכען זיך ריק און לענד.

— בײַס זיך אָב די צונג! זאָגט איהר די מאַמע און סאָסיל שטופּט מיך אונטער איך זאָל געהן אַביסעל גיכער.

— נו, קריך שוין קריך, שלים-מזל!

דער טאַטע געהט אונטער מיר און איך הער ווי ער בורטשעט אונטער דער נאָז: „אויפ'ן בוידעם גאָר! אַזאַ מין עמיגראַציע! — נ-נ-אַ!"

אַ מאָדנער מענש דער טאַטע מײַנער! מען זאָגט איהם אויפ'ן בוידעם, איז ער אויך ניט צופֿריעדען! איך ווייס? מיר דאַכט, איך וואָלט אַ בעלן געוועזען ס'זאָל זײַן אַלע וואָך ערב פּסח און מען זאָל אַלע וואָך דאַרפֿען קריכען אויפ'ן בוידעם. ערשטענס איז דאָס קריכען אַליין עפּיס אויך אַ שטיקעל עסק. אַ שטייגער אין מיטען וואָך איך זאָל זיך אויסציהען, וועט מען מיך דען לאָזען קריכען אויפ'ן בוידעם? און איצט שפּאַן איך אויף די טרעפּ ווי אַ מזיק. אונטען שפּאַנט מיר נאָך דער טאַטע און זאָגט מיר: „פּאַוואָלינקע! פּאַמעליכען!" וואָס מיר פּאַוואָלינקע! וואָס מיר פּאַמעליכען? איך פֿיהל אַז בײַ מיר וואַקסען אויסגעוואַקסען פֿליגלען, איך פֿליה, איך פֿליה!

ז.

פון קעלער אויפ'ן בוידעם און א סוף.

וואָס ווייסט איהר וואָס ביי אונז אויפ'ן בוידעם טהוט זיך — אוצרות! גאַנצע אוצרות!

צובראָכענע גלעזליך פון לאָמפען, שאַרבענעס פון טעפּ, אַלטע מלבושים וואָס איז שווער צו דערקענען צו איז דאָס ווייבער'ש צו מאַנסבילשע תחתונים. און פוטער אַ שטיקעל וואַלגערט זיך, וואָס אַז מען ריהרט זיך צו צו דעם ווערט דאָס צוקראָכען אַזוי ווי שניי, און בלעטער פון ספרים, צוריסענע, שמות און אַ דורכגעבראָכענער קוימען פון אַ סאַמאָוואַר, און פעדערען און אַ צוריסענע זיפּ, און איין אַלטער לולב ליגט אויסגעצויגען ווי אַ בעל הבית. היינט די לעזשנים! היינט די קראָקוועס! היינט דער דאַך! דער דאַך איז פון גאָלע שינדלען, און איך קען איהם דערלאַנגען מיט די הענד! אַ קלייניגקייט האַלטען דעם דאַך מיט די הענד!

דער טאַטע זעצט זיך אַוועק אויף אַ באַלקע, נעמט צונויף די שמות-בלעטלעך, לייגט צונויף אַ בלעטיל מיט אַ בלעטיל, קוקט אַריין אין זיי און פערטיעפט זיך דערווייל אין די שמות-בלעטלעך, און איך שטעל מיך אַוועק ביי'ם קליינעם פענסטעריל וואָס אין דאַך און דערזעה פאַר זיך די גאַנצע שטאָדט, גאַנץ כתרילעווקע ווי אויף אַ טעלער! אַלע הייזער מיט אַלע דעכער, שוואַרצע גרויע רויטע און גרינע דעכער, און די מענשען וואָס געהען זעהען אויס קליינע מענשעלעך, און מיר דאַכט זיך אויס אַז קיין שענערעס און קיין בעסערעס פון אונזער שטאָדט קען שוין דאַכט זיך גאָר ניט זיין אויף דער וועלט. אויך צו אונז אין הויף אַריין האָב איך אַ קוק, און דערזעה ווי ביי אונז און ביי אַלע איבעריגע שכנים וואַשט מען און מען רייבט און מען שאַבט און מען רייניגט און מען כשר'ט טיש און בענק און מען טראָגט גרויסע טעפּ מיט הייס זודיג וואַסער, מיט ברענענדיגע פרעסלעך, מיט גליהענדע שטיינער, און אַ פּאַרע זעצט אַרויף, אַ ווייסע פּאַרע, די פּאַרע קייקעלט זיך, קייקעלט זיך און ווערט צוגאַנגען אַזוי ווי רויך, און אין דרויסען שמעקט מיט וועסנע, ריטשקעס לויפען, ציגען מעקען, און עפּיס אַ יודעל מיט גרויסע אונטערגעבונדענע שטיוועל און מיט אַ ווייס פערדיל שלעפּט זיך אין דער בלאָטע. דאָס איז נעבעך עזריאל דער בעל עגלה. עזריאל שמייסט דאָס ווייסע פערדיל, דאָס פערדיל קוים וואָס עס שלעפּט די פיס פון דער בלאָטע. דאָס פיהרט מען אימיצען אַ וועגעלע מיט מצות. און איך דערמאָן מיך, אַז מיר האָבען שוין לאַנג מצות, שוין לאַנג פערשלאָסען אין שאַפע און פערהאַנגען

229

מיט אַ ווײַסען לײַלעך, און אײער אין שאַפֿע אָנגעגרײַט אַ פֿולע מאַקערטע, און שמאַליץ פּסח'דיגס אַ גאַנצער סלאָי, און ציבעלעס צווײ קרענץ הענגען אויפֿ'ן וואַנט, און נאָך אַ סך גוטע זאַכען פֿונ'ם ליבען זיסען יום-טוב, און איך דערמאָהן מיך אָן די נײַע מלבושים'לעך וואָס מען האָט מיר צוגעזאָגט ברײַנגען אויף יום-טוב און דאָס האַרץ וואַקסט מיר, וואַקסט ווי אויף הייוועז.

— בעל הבית! — לאָזט זיך הערען אַנ'אויסגעצויגען קול פֿון אונטען— זײַט זיך מטריח אַראָב אין הויף אַרײַן איבערלײַטערן די ספ—רים.

דער טאַטע שטעהט אויף, שפּײַט אויס מיט כעס: „טפֿו זאָל דאָס ‥‥‥גן! נאַ דיר אַ'עמינראַציע".

איך הייב ניט אָן צו פֿערשטעהן דעם טאַטען, פֿאַר וואָס ער איז ניט צופֿריעדען? וואָס קען דען זײַן נאָך בעסער און ליעבער ווי שטעהן אין דרויסען און לופֿטערן ספרים? און איך רײַס מיך אָב פֿון פֿענסטערל און טהו מיך אַ לאָז צו דער טהיר פֿונ'ם בוידעם און... טראַך — טאַרעראַם מיט'ן קאָפּ אַראָב מיט די פֿיס אַרויף איבער אַלע טרעפּ!

• •

•

וואָס ווײַטער איז געװעזן — געדענק איך ניט, איך ווייס נור, אַז פֿונ'ם פֿאַל האָב איך צוגעקרענקט נאָכדעם אַ היבש שטיקעל צײַט; איך בין — דאַנקט מען — געוועזן נאָר פֿאַרבײַ. און, ווי איהר זעהט, בין איך געבליבען געזונד און שטאַרק הלואי ווײַטער ניט ערגער, בלתי נור דער אײנער שראַם וואָס בײַ מיר אויפֿ'ן פּנים, און וואָס דער אָטהעם איז מיר געוואָרען פֿון דעמאָלט אָן קירצליך, און וואָס אַז איך רעד פֿינטעל איך מיט די אויגען עד היום הזה.

יעדער פאר אונז

יעדער פאַר אונז.

(אַ מאָנאָלאָג).

זאָגט איהר, אַז יודען האָט מען אומעדום פּײַנט, מען יאָגט זיי און מען טרײַבט זיי און מען רודפ'ט זיי? און איך זאָג אַייך, אדרבה פאַרקעהרט: פאַר אַ יודען שטעלט זיך יעדען אַיין, והא ראיה, אָט וועל איך אַייך אויב איהר ווילט, דערצעהלען אַ מעשה מיט צוויי ברידער וועלען מיר האָרכען, וואָס וועט איהר נאָכדעם זאָגען.

— געווען זענען צוויי ברידער, איינער האָט געהייסען... וואָס איז אַייך די נפקא מינה ווי אַזוי ער האָט געהייסען? לאָז זיך אַייך דאַכטען, אַז איינער האָט געהייסען מאיר, און דער אַנדערער שניאור און געטראָפען האָט זיך עס ערגיץ אין זאמוט אָדער אין פוילען, אין וואָלין אָדער אין דער ליטא, און געווען איז דאָס תחלת בשעת עס האָט זיך נאָר וואָס אָנגעהויבען די רעוואָ-לוציעס מיט די בהלות אויף דער וועלט, און געשמועסט האָט מען וועגען אַ פּאָגראָם, וועגען אַ גאַנץ געוויינטליכען יודישען פּאָגראָם וואָס האָט געזאָלט זיין אין ניכען... און חאָטש אונזערע צוויי ברידער האָבען אַ חוץ זייערע נפשות נישט געהאַט וואָס אַיינצושטעלען גאָר נישט, מחמת קיין הייזער מיט קיין קלייטען מיט קיין פאַרמעגען האָבען זיי נישט געהאַט, און אפילו קיין ווייב און קיין קינדער אויך נישט, פונדעסטוועגען האָבען זיי מורא געהאַט אַיינצו-שטעלען זייער לעבען, זענען זיי אויפגעשטאַנען אין אַ שענעם פריהמאָרגען און האָבען זיך געלאָזט אין וועג אַריין, וואו די אויגען וועלען טראָגען, „בחפזון" הייסט עס, מיט גרוים אַיילעניש. אַי וואָס איז דאָס אַיילעניש? אַז מע רעדט פון אַ פּאָגראָם דאַרף מען שוין לויפען? איז דער תירוץ: מסתמא איז אין שטעד-טיל שוין געווען פריהעליך, מחמת קאָזאַקען זענען שוין אַרומגעפאָהרען מיט די נאַגייקעס איבער אַלע גאַסען... וואָס האָבען צו טהון קאָזאַקען אין אַ שטילער

שטאָדט, אַ יודישער שטאָדט, פֿאַר צוויי טויזענד מייל פֿון מאַנדזשוריע?...
הקצור, לאָז זיך אייך דאכטען אַז ס'איז געווען אַ פּאָגראָם, אָדער אונזערע צוויי גבורים, מאיר און שניאור זענען געפֿלויגען פֿייל אויסען בויגען, און מחמת גרוים איילעניש אַ פּנים האָבען זיי פֿערגעסען מיטצונעהמען מיט זיך אין וועג אַריין צדה לדרך, אַן איבריג העמד, אַ מלבוש, א קאָפּעקישעלע, וכדומה אַזעלכע זאַכען וואָס אַ לעבעדיגער מענש בעדאַרף האָבען אין וועג אַריין, למשל ברויט. איך רעד שוין ניט פֿון אַנדערע שפּייזען, דאַרע קישקע, געראויכערטע צינגער, פּידעלעך סערדעלן, — ניין, איך שמועס פֿון אַ פּראָסט שטיקעל ברויט, „המוציא לחם מן הארץ“, וואָס אָהן דעם קאָן זיך ניש בע־געהן קיין שום בן אדם, ער זאָל לויפען אפילו אין עק וועלט אַריין. אַז עס קומט די צייט, הערט איהר, ווען דער מאָגען הייבט אָן מאָנען מזונות, מענט איהר זיין דער גרעסטער חכם, דער ערשטער פילאָזאָף, וועט איהר זיך נישט אויסדרעהען ביז איהר וועט נישט אָנשטופּען, איך בעט איבער אייער כבוד, די נאַרישע קישקע, אָט אַזוי האָט דער אייבערשטער באַשאַפֿען דאָס מענ־שעל, — אַ פֿאַרפֿאַלענע זאַך. וואָס זאָגט איהר, ניט אַזוי?

הכלל, וואו זשע האַלטען מיר? ביי די צוויי ברידער. זענען זיי געגאַנגען, מאיר און שניאור הייסט עס, אָהן אַ נשמה פֿון גאַנץ פריה אָן, געגאַנגען, געגאַנגען און אָבגעשטעלט זיך, איבערגעכאַפּט דעם אָטעם און ווידער גע־נומען געהן, ווידער אָבגעשטעלט זיך און ווידער געשפּאַנט משוגע'נערווייז, גלייך ווי מע וואָלט זיי נאָכגעיאָגט מיט יודע וויפיל גזלנים, אָדער גלייך ווי זיי וואָלטען מורא געהאַט פֿאַרשפּעטיגען אַ יריד, אַזוי לאַנג, אַזוי בּרייט, ביז... אַרום פֿאַר־נאַכטליך איז דאָס געווען, האָט מען אָנגעהויבען געהן פּאַוואָלי און אָבגע־שטעלט זיך.

אָבגעשטעלט זיך, רופֿט זיך אָן דער עלטערער צום קלענערען:

— ווייסט וואָס איך וועל דיר זאָגען, משולפּ׳

— דהיינו, וואָס, מאיר?

— דהיינו... איך בין נישט אַזוי מיעד פֿונ'ם געהען, ווי עס חלש'ט מיר דאָס האַרץ.

— און מיר אויך דאָס נעמליכע.

אַזוי האָבען זיך דורכגעשמועסט די צוויי ברידער און דערוועהען פֿון דער־ווייטען... וואָס מיינט איהר האָבען זיי דערזעהען? אַוודאי אַ טייכעל אַ פּליסקע־דיגם מיט קאַלט וואַסער לויטער ווי קרישטאַל? אָדער פרישע חלה שמעקענ־דיגע נור וואָס פֿונ'ם אויווען? אָדער פֿיש הייסע נעפּרעגעלטע אין פּוטער?

106

צו אפשר אַ ראָסטעל פֿלייש מיט קאַרטאָפֿעל פּאָדפּראַזשעס מיט צוריבענעם קטאָבּעל וואָס דער ריח וועצט גלייך אין נאָז אַרײַן? ווייס איך וואָס, עס הייבט זיך נאָר נישט אָן. זיי האָבּען דערזעהען אין מיטען פֿעלד אויף דער הוילער ערד זיצען צוויי קאָזאַקען, פּשוט'ע קאָזאַקען, אָט די וואָס מיט די לאַנגע פּיקעס און מיט קורצע בייטשליך, די נאַגײַקעס מיין איך, און מיט די רויטע לאַמפּאַסען אויף די הויזען. געזעסען זענען די קאָזאַקען האַלב-ליגענדיג אויף דער ערד, אָנגעשפּאַרט אויף די עלענבויגענס, די היטעלעך אויף אַ זײַט, די פּאַטלעס רעכט פֿערקעמט און די גלאַנצענדיגע האָר פֿערקאַ-קאַמשעט אויף יענער זײַט אויהער, און אין אויהער אַ זילבערען אוירינג-רינגעל, דאָס פּנים רויט, שטאַרק פֿערברענט, די ציינער ווײַס ווי מילך, און שטרויעלעך האָבען זיי געהאַלטען אין מויל, און די פֿערדליך בײַ דער, זײַט שטעהען אַראָבגעלאָזט די קעפּ און שטשיפּען גראָז, און אַ קעסעלע אַנאַיי-וערנעס הענגט, אויף דרײַ פּיסליך איבער אַ פֿײַערל און עס קאָכט זיך עפּיס אין קעסעל, וואָס — ווייסט מען נישט: צי פֿיש, צי פֿלייש, צי באָרשט, צי קאַשע, — שלעכט איז דאָס געוויס נישט, — דאָס פֿיהלט מען נאָך'ן ריח, ס'איז נור אַ שאלה, צו ס'איז כשר...

— ווייסט דו וואָס איך וועל דיר זאָגען, שניאור?

— דהײַנו וואָס, מאיר?

— דהײַנו... וואָס האָבען מיר אַיינצושטעלען? לאָמיר בעסער צו געהן צו זיי, איידער זיי וואָלען צו געהן צו אונז.

— איך מיין אויך דאָס נעמליכע.

אַזוי האָבען זיך דורכגעשמועסט די צוויי ברידער און האָבען זיך אײַנגעשטעלט און זענען צוגעגאַנגען צו די קאָזאַקען, מחמת זיי וואָלען נישט געוועהן צו געהן מיט גוטען, וואָלטען זיי צוגעגאַנגען מיט בייזען, וואָרום ס'איז נאָר אַ סברה, אַז די קאָזאַקען, ווי באַלד זיי האָבען דערזעהען די צוויי יונגען, האָבען זיי זיך אויפגעזעצט פֿון דער ערד און האָבען אַ ווינק געטהון צו זיי און אַ זאָג געטהון אויף יוניש-יודיש:

— עי, איצקאַ! חיים „אַ קום אַהער".

אַ טאַטעלע, אַ מאַמעלע, אַ האַמענע-אוך.

און עס האָט זיך אָנגעהויבען צווישען ביידע פּאַר, צווישען די צוויי קאָזאַקען הייסט עס און צווישען די צוויי ברידער, אַ מין געשפּרעך, וואָס אַז מען וויל זיין מיט אַ בּרייטען קעפּ קאָן מען דאָס נישט איבערגעבען! וואָס משטיינס-געוואַגט, אַז די צוויי יונגים האָט זיך געגליסט רעדען הקא אויף יודיש און

האָבען אַזוי געקענט רעדען יודיש, ווי די צוויי ברידער האָבען געקאָנט יוניש; געוואוסט האָבען די צוויי ברידער נאָר איין וואָרט „סקודעוווע" (פון וואַנען?) און פאַר דעם וואָרט האָבען זיי מורא געהאַט מעהר ווי פאַר אַלע אַנדערע ווערטער, און ווי אויף צו להכעיס איז דאָס וואָרט „סקודעוווע" געווען דאָס ערשטע וואָרט וואָס זיי האָבען דערהערט פון די קאָזאַקען. ס'פאַרשטעהט זיך אַז ס'איז געווען פרחה נשמתם, גנעה דערצעהל דעם קאָזאַק אַ מעשה אַז זיי לויפען פון אַ פאָגראָם! וואָס ווייס אַ קאָזאַק פון פאָגראָם?.. האָבען זיך אונזערע צוויי ברידער מישב געווען און האָבען זיך געמאַכט תמעוואַטע, כלא ידע הייסט עס גלייך זיי פערשטעהען נישט אַ וואָרט רוסיש, און אַנשטאָט דעם זיי זאָלען זאָגען פון וואַנען זיי געהען, האָבען זיי אָנגעוויזען מיט די הענד אויפ'ן אייזערנען קעסעלע און אויפ'ן מאַכל וואָס האָט זיך געקאָכט, געשלונגען בשעת מעשה די שלינ"ג, ווי איינער רעדט: „מיר זענען הונגעריג, מיר ווילען עסען, און איהר דולט אונז אַ קאָפּ — סקודעוווע!..." ווייזען ווייזט אויס אַז די קאָזאַקען האָבען פערשטאַנען, אַז די יודען ווילען עסען, האָבען זיי אָבגעלייגט דעם „סקודעוווע" אויף אַנ'אַנדערס מאָל און האָבען זיך גענומען מקיים זיין די מצוה פון הכנסת-אורחים, נאָר אויפ'ן יונישען שטייגער, דהיינו ווי אַזוי? תחילת האָבען זיי זיך געמאַכט אַביסעל לוסטיג איבער די יודישע קאַפּאָטעס מיט די געקרייזעלטע פּאָהילעך, נאָכדעם האָט זיך זיי פאַרוואָלט דוקא אַז איינער זאָל הייסען איצקאַ און דער אַנדערער חיים, און מע זאָל זיי מכבד זיין מיט קאַשע, אָנהאָדעווען מיט חזיר, און מחמת אָנהאָדעווען אַ יודען מיט חזיר ווי אַיך איז ידוע, איז דאָך אַ גרויסע מצוה, לכן איז געבליבען מע זאָל זיך מיט די צוויי יודען איינטיילען אויף דערהאַלב, דאָס הייסט איינער האָט גענומען אויף זיך איצקאַ'ן, דער אַנדערער — חיים'ן און מע האָט זיך אַוועקגעזעצט מיט זיי אויף דער ערד און מע האָט זיי אָנגעגאָסען אַ שיסעלע מיט הייסע קאַשע גאַנץ פעטע, און געגעבען זיי אין די הענד אַריין צוויי הילצערנע לעפעל און אַ קאָמאַנדעווע געטהון אויף יונישען שטייגער: „יעשטיע זשידי!" אויף אונזער לשון הייסט עס: „ברוכים היושבים, קומט עסען, עסען געזונד"... אַזוי איז געווען דער פּראָסטער פשט; דער נוסח אָבער פון די ווערטער „יעשטיע זשידי" איז געווען אַזאַ מין נוסח, וואָס מע האָט בעדאַרפט דערפון פערשטעהען דאָס דאָזיגע: „ווילסט יאָ עסען ניט עסען — עסען ווערסט דו שוין!" דערצו דאַרף מען ניט פערגעסען דאָס אויך, אַז די צוויי ברידער זענען געווען נעבעך טויטע — הונגעריג, ממש מיט יציאת-נשמה. דאָס הייסט מען איז אויסגעגאַנגען פאַר הונגער!

און זיי וועלען אַ מינוט געזעסען נישט צו ריהרען מיט קיין אבר האָטש דער ריח פֿון דער הייסער פֿעטער קאַשע האָט געזעצט אין נאָז אַריין, און דאָס האַרץ האָט געצויגען ווי מיט צוואַנגען... אַ פּנים אַז די קאָזאַקען האָבען אַרויסגעזעהען אַז די יהודים וועלען ניט פֿאַרטיג מיט'ן פּסוק, פֿאַרשטאַנען וואָס דאָ קוועטשט זיי, האָבען זיי אַ קאָמאַנדעווע געטהון שוין צום לעצטען מאָל: „יעשטיע ושידי!“ מיט אַזאַ קול, אַז עס האָט זיך זיי אָבגעריסען אין האַרצען, און דער עלטערער האָט אַ זאָג געטהון צום קלענערען:

— ווייסט דו וואָס איך וועל דיר זאָגען, שניאור?

— דהיינו וואָס, מאיר?

— דהיינו... מע מוז אָנהויבען עסען... פּקוח נפש.

און מע האָט זיך גענומען אַרבייטען מיט די לעפֿעל גאַנץ ערנסט, געכאַפּט די הייסע קאַשע ווי ערב־יום־טוב'דיגע לאָקשען, געבריהט זיך די ליפּען מיט דער צונג און געשלונגען ווי די גענז, נאָר פֿערגעסען בשעת מעשה, אַז זיי זענען אורחים און ס'איז ניט רעכט כשר...

איך האָב מורא אַז זיי האָבען געפֿיהלט אין דער קאַשע אַ טעם גן־עדן, וואָרום זייער האַפּען מיט זייער שלינגען איז געווען כמעט חוץ לדרך הטבע. אַזוי אַז די קאָזאַקען האָבען זיך גע'חדוש'ט, אָנגעהויבען זיך דורכשמועסען צווישען זיך אויף זייער לשון:

— וואָס זאָגסט דו, וואַניושאַ, אויף דיין חיים'ן, ווי ער האַפּט דאָס אַביסעל?

— ניין, פּאַוולושאַ, האָסט אַ טעות, האַפּען האַפּט דיין איצקאַ.

און די צוויי ברידער האָבען זיך געמאַכט כלא ידע און האָבען געאַרבייט מיט די לעפֿעל אויף וואָס די וועלט שטעהט.

וואַניושאַ! זאָג דיין חיים'ן ער זאָל אַזוי נישט האַפּען, וואָרום איך וועל איהם געבען אַ האַפּ, וועט איהם אַוועקהאַפּען דער רוח!

— אַנו, פּרוב זיך נאָר, צוריהרען פּאַוולושאַ, צו מיין חיים'ן מאַך איך פֿון דיין איצקאַן אַ פּרעזשעניצע!

און נישט לאַנג געטראַכט האָט פּאַוולושאַ אַרויסגעריסען ביי וואַניושע'ס יודען דעם לעפֿעל און האָט איהם דערלאַנגט אַ רוק אין זייט אַריין, אַז ער האָט זיך איבערגעקערט דריי מאָל. האָט דאָס וואַניושען געוועהנטליך וועדר פֿערדראָסען, זאָט ער זיך אויפֿגעכאַפּט און האָט דערלאַנגט פּאַוולושע'ס יודען גלייך אין די צעהן אַריין אַזוי אַז פֿונקען זענען געפֿלויגען פֿון די אויגען... האָט דאָס פּאַוולושען געוועהנטליך געברענט, האָט ער אַ ביי־

109

שטעקט וואַניושעס יודען דרײַ פֿלאַם-פֿײַערדיגע פּעטש. איז וואַניושע אױסגעשטאַנען מלא רציחה און האָט זיך אָנגערופֿען צו פּאַװלושאַ'ן: „דערפֿאַ, וואָס דו שלאָגסט מײַן יודען וועל איך דײַן יודען מאַכען ברוין און בלױ!"

און וואַניושע מיט פּאַװלושע'ן האָבען זיך אָנגענומען די קרױװדע פֿון זײערע יודען און האָבען זײ גע'הרג'ט, געשלאָגען מכות רצח, אַזױ אַז דאָס ביסעל טרפה'ס איז זײ אױסגעפֿאַלען באָקאָס... אַ גליק וואָס די יודען האָבען זיך געשטױסען, גענומען די פֿיס אױף די פּלײצעס און מאַכען פּלטה...

ווי פֿון אַ בײזען חלום האָבען זײ זיך געלאָזט לױפֿען אָהן אַנ'אָטהעם, וואו די אױגען טראָגען, מורא געהאַט זיך אַרומקוקען צוריק, טאָמער יאָגט מען זײ...

געלאָפֿען-געלאָפֿען האָבען זײ זיך אײנגעמידט, אָנגעהױבען געהן פּאַוואָלי און האָבען זיך אױף אַ װײַלע אָבגעשטעלט און צוגעזעצט זיך. צוגעזעצט זיך, האָבען זײ אָנגעהױבען אַביסעל קומען צו זיך און בעטראַכטען וואָס איז דאָ געװען; דרײַ מאָל אַ פּסק: אי פּונ'ם פּאָגראָם אַנטלאָפֿען, אי הזיר געפֿרעסען, אי קלעפּ געחאַפּט... און מע האָט אָנגעהױבען זיך דורכשמועסען צווישען זיך מיט האַלבע ווערטער, ווי געװײנטליך:

— ווײסט דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען שניאור?

— דהײַנו וואָס, מאיר?

— דהײַנו... אַ יוד איז דיר קײן קאַטאָװעס ניט. דאַכט זיך אַ קאָזאַק, און קאָן ניט לײַדען אַז מע שלאָגט אַ יודען... אַלע נעהמען זיך אָן אונזער קרױװדע, הערסט דו? איטליכער שטעלט זיך אײן פֿאַר אַ יודען.

דער יונגסטער פון די מלכים

דער יונגסטער פון די מלכים

(א מעשה לכבוד פּסח)

א.

יוזעק!

א גליקליך קינד איז דער יוזעק! אלע האָבען איהם ליעב. איטליכער פּיסטעט איהם, ניט איהם נאָך, קושט איהם, האַלזט איהם.

וואָס איז די מעשה?

יוזעק!

איינענע טאַטע־מאַמע בעדאַרפען אַזוי ניט באַלעווען קיין בן יחידל, ווי די צוויי שוועסטער שרה און רבקה באַלעווען דאָס קליינע ברידערל זייערס. יוזעק און יוזעק און יוזעק! יוזעק עס, יוזעק טרינק, יוזעק גיה שלאָפען, יוזעק נאַ דיר אַ צוקערקע, יוזעק מע נייט דיר אַ פּאָר נייע הויזלעך אויף יום־טוב, יוזעק מע וועט דיך שיקען ערב פּסח אין באָד אַריין, יוזעק וועסט פראַווען פּסח דעם סדר — יוזעק און יוזעק און יוזעק, ס'איז שוין גמאָס און מאוס צו הערען! איהר נעמט אַ קינד, אַ בריליאַנטען קינד, און מאַכט פון דעם אַ תל!

אַזוי זאָגען די שכנה'טעס וואָס זיצען מיט די שוועסטער אינאיינעם און אַליין רוקען זיי אונטער יוזעקען אַלע מאָל אַ צוקער־לעקיכל, אַ שטיקעל שטרודעל, אַ נעבראָטען לעבעריל, אַביסעל איינגעמאַכטס.

נעטומען דאָט זיך עס פון רחמנות, פון דעם וואָס אַלע, די גאַנצע וועלט האָט אויף איהם געזאָגט יתומות — געבליבען אַ יתומל!

ב.

ס'איז געווען אַ ייד, האָט ער געהייסען רפאל און איז געווען כל ימיו זיין אָרעמאַן און הערצוג נאָך אַ יאַרעשלייווער מיט אַ מאָדנע מוזיקאַלישע בריסט וואָס פלעג שפּיעלען, דאָס הייסט ביים אַריינציהען און ביים אַרויס-לאָזען דעם אָטהעם פלעג זיך הערען אַ מין געזאַנג פון אַ פייפעל וואָס מע פיידרט איבער איהר מיט אַ ניט קיין זייגעשמירטען סמיטשיק. און געוועזען איז דער רפאל אַ גאַנץ ערהליכער, נאָר לאָז ער מיר מוחל זיין אַ שלים-מזלניק, דאָס הייסט מחמת ער איז געווען זעהר אַיין ערהליכער איז ער געוועזען אַ שלים-מזלניק, אָדער פאַרקעהרט, מחמת ער איז געווען אַ גרויסער שלים-מזלניק איז ער געווען אַנערהליכער. אויך איהם האָט מען געזאָגט אין כאַזעפּעווקע, אַז ווען רפאל זאָל ניט זיין קיין שלים-מזלניק וואָלט ער איצטער געהאַט אַ סך געלד.

און ער האָט דאָס געהאַט ביד, וואָרום ער איז געווען כל ימיו „נאמן" ביי רב שמחה'לע ווייַנער אין פאָדוואַל, און אַ תוך זיין געהאַלט האָט ער געקאָנט געהן שווערען אַ שבועה דאורייתא, אַז ער האָט ניט נהנה געווען קיין פרעמדע פרוטה.

רב שמחה'לע ווייַנער האָט זיך, נישקשה, געקאָנט פאַרלאָזען אויף זיין נאמן. ער האָט איהם טאַקי הערפאַר געהאַלטען בכבוד, געצאָהלט איהם אַקוי-ראַט די זעקס קאַרבען אַ וואָך, אַמאָל אונטער אַ יום-טוב געשענקט אַ צעהני-קערבילשטיק, פסח ארבע כוסות אומזיסט און פסח'דיגען בראָנפען אַ פלעשיל — פון דעם ושמיעסט מען ניט. ווי דען? רב שמחה'לע ווייַנער איז אַ מענש וואָס פערשטעהט דען ניט ווי מען בעדאַרף שעצען אַ מענשען? אַי רפאל דער נאמן האָט בעקומען ביי איהם אין „פאָדוואַל" פריהער אַ „רעמאַטיז" און נאָכדעם האָט זיך איהם געלעגט אַ קאַטאַר אויף דער לונג און עס האָט איהם אָנגעהויבען פייפען איטוויינינג און שפּיעלען און זינגען — וועך איז שולדיג? געזונד — דאָס איז דאָך אַ גאָטס זאַך. דער געזונדעסטער מענש קאָן חלילה געהענדיג שטאַר-בען. אונזערע חכמים האָבען שוין לאַנג געזאָגט דערויף, אַז... נאָר איהר ווייסט דאָך שוין מסתמא וואָס אונזערע חכמים האָבען דערויף געזאָגט.

הקצור רפאל האָט אַזוי לאַנג געפּייפט, געשפּיעלט און געזונגען, ביז ער האָט זיך איין מאָל חול-המועד פסח איז דאָס געווען, אַוועקגעלייגט, בעקומען 40 גראַד היץ און איז שוין מעהר ניט אויפגעשטאַנען.

ג.

רפאל איז געשטאָרבען און אַי־אַי־אַי! וואָס פאַר אַ לויה ער האָט געהאַט! רב שמחה'לע האָט איינגעלייגט די וועלט! ער האָט איהם אַליין אַרויסגעטראָגען אויף דער מטה פון שטוב, אַליין געהאָלפען טראָגען מיט זיינע פּלייצעס, אַליין נאָכגעגאַנגען ביז'ן הייליגען אָרט, אַליין געזעהען מע זאָל איהם געבען אַ שען אָרט, אַליין אַכטונג געגעבען ווי מע גראָבט די גריבע, אַליין געגעבען דעם ערשטען קלאַפּ מיט דער לאָפּעטע און בשעת דאָס קינד — יוזעק — האָט געזאָגט אינאיינעם מיט עוזר דעם שמש דעם ערשטען קדיש אויפ'ן פאָטער'ס קבר, האָט רב שמחה'לי געוויינט, סטייטש געוויינט!

— וואָס וויינסט איהר! וואָס וויינט איהר! האָט ער נאָכדעם געזאָגט איטליכען בעזונדער — ס'איז ביי מיר אַזאַ היזק, אַזאַ היזק, וואָס איז נאָר אַ'ן לשער!

און צו דער אַלמנה האָט ער געזאָגט:

— וויין ניט, איך וועל דיך מיט דיינע יתומים מסתמא נישט פאַרלאָזען, פרידער גאָט, נאָכדעם איך...

און רב שמחה'לע האָט געהאַלטען וואָרט ווי ווייט ער האָט געקאָנט, דאָס הייסט די ערשטע עטליכע וואָכען האָט ער געצאָהלט דער אַלמנה די וועלבע שכירות וואָס רפאל פלעגט נעמען. אמת זי האָט בעדאַרפט נאָך דעם געהן אַלע וואָך און ניט איין מאָל נאָר עטליכע מאָל, און דאָס איז געווען פאַר איהר עפּיס ניט אַזוי אַנגענעהם; נאָר איך בעט אייך, וואָס האָט איהר געוואָלט? מע זאָל איהר אָבשיקען אַהיים? דאַכט זיך מע איז נענוג יוצא, אַז מע צאָהלט אַ מענשען שכירות נאָכ'ן טויטט!

— איהר גערעט צו מיר מאָנען געלד — האָט ער צו איהר אַמאָל אַ זאָג געטהון — גלייך ווי עס קומט אייך טאַקי, גלייך ווי איהר האָט עפּיס איינגעלייגט ביי מיר אַ חלק אין פּאָדוואַל...

יענעם טאָג האָט די אַלמנה מעהר געוויינט ווי בשעת רפאל איז געלעגען אויף דער ערד, און אַז איהרע צוויי טעכטער, שרה און רבקה, זענען געוואָהר געוואָרען דעם סוד וואָס די מאַמע וויינט, האָבען זיי זי בעשוואָרען זי זאָל שוין מעהר אַהינצו נישט געהן.

— וואָס זשע וועלען מיר טהון?

— דאָס וואָס אַלע טהוען: מיר וועלען געהן דינען, מיר וועלען וואַשען גרעט, מיר וועלען נייען אויף דער מאַשין.

נייען אויף דער מאַשין איז שוין איצט אין מאָזעפּעווקע אַ שטיקעל ענין. מע קאָן שוין פאַרדינען די צוויי גילדען אַ טאָג, אַבי מע זאָל נאָר וועלען

זיצען איבער דער מאַשין אַזוינע וועכצעהן זיעבּצעהן שעה אין מעת-לעת, און מיט אַרבּייט איז אויך קיין דאגה נישט, מע קריעגט; אַז ניט קיין קליידליך איז ליפּען, אַז ניט קיין ליפּען איז העמדער, אַז ניט קיין העמדער איז נאַזטיכלעך אונטערהאַקען. שלעכט איז נאָר וואָס מע האַרף האָבּען אַ מאַשינע, צוויי מאַשינעס!

אמת, מע גיעט מאַשינעס אויף אויסצאָהלען. וואו זשע נעהמט מען די ערשטע עטליכע קערבּלעך?

— געהט זיך דורך צו אַייער נגיד — האָבּען די שכנים געגעבּען אַן עצה ־ער אַלמנה — זאָגט איהם אַזוי און אַזוי, זיי וועלען איהם אַפּאַרבּייטען.

ד.

ס'איז גרינג צו זאָגען: געה צום נגיד! נאָר וואָס טהוט ניט אַ יוד צוליעב פּרנסה? די אלמנה איז דורכגעגאַנגען צו רב שמחה'לע חיינער, געטראָפֿען איהם אין דער בּעסטער צייט, סאַמע נאָכ'ן עסען. איהר ווייסט, אַז איהר דאַרפֿט צ עמיצען אָנקומען מיט אַ טובה, זאָלט איהר טשאַטעווען נאָר נאָכ'ן עסען. נאָכ'ן עסען איז דער ערנסטער מענש ווייכער ווי פֿאַר'ן עסען; פֿאַר'ן עסען איז אַ מענש — אַ חיה.

— וואָס ווילסט דו זאָגען עפּיס גוטס?

די אלמנה האָט איהם אַנידערגעלעגט אַ צעטיל, אַזוי און אַזוי — מאַשינעס.

רב שמחה'לע האָט אויסגעהערט מיט קאָפּ די גאַנצע צייט, געקאַלופּעט די ציינער, געוועזען רויט, אַביסעל געשוויצט און עטוואָס געדרימעלט דאָס הייסט חלילה ניט געשלאָפֿען, נאָר געדרימעלט, געקוקט אויף איהר נאָר מיט איין האַלבּ אויג, בּשעת מעשה געקלערט אַביסעל וועגען געשעפֿט און אַביסעל וועגען עניני המאָגען. רב שמחה'לע איז אַביסעל אַ פֿולער, אַביסעל צו פֿעטליך, האָבּען איהם די דאָקטוירים געהייסען עסען מעהר פֿלייש און ווינציגער מעהל־שפּייז, און רב שמחה'לע האָט דוקא ליעב מעהלשפּייז, בּרויט, לאָקשען קוגעליך וכדומה אַזעלכע זאַכען וואָס ווערען געמאַכט פֿון מעהל. ער ווייסט אַז סע שאַדט איהם, נאָר אַז ער זעהט דאָס עסט ער, און אַז ער עסט אָפּ האָט ער חרטה...

— איז וואָס זשע מאַכסט דו הייסט דאָס? — רופֿט ער זיך אָן צו דער

אַלמנה בשעת יענע ווערד אַנשוויגען און ער הערט אויף צו דרימלען, קוקט אויף איהר מיט אַנדערהאַלבען אויגען.

— וואָס זאָל איך מאַכען? — ענטפערט איהם די אַלמנה — איהר הערט ראָך שוין וואָס איך מאַך; אויף אַלע שונאים! איז ווען איך האָב איצט אויף אַ מאַשינע, אויף צוויי מאַשינעס, וואָלט איין מאַשינע...

— וואָסער מאַשינע? — מאַכט ער צו איהר פאַרוואונדערט און קוקט אויף איהר שוין מיט ביידע אויגען.

— איך האָב ראָך אייך דערצעהלט, אַז מיינע טעכטער ווילען זיך פאַר־נעהמען מיט נייען, ווערען נייטורענס, נייען אויף דער מאַשינע, איז ניטאָ קיין מאַשינע, צוויי מאַשינעס דאַרפען זיי האָבען, מע ניט אויף אויסצאָהלען.

— דאָס איז אַ גוטע זאַך, זעהר אַ גלייכע זאַך נייטורענס, נייען, פאַרדינען מהיכתיתי, זעהר גלייך!

נאָר תוך כדי דבור פליהט איהם דורך אַ מחשבה: „וואָס איז די מעשׂה וואָס ס'איז מיר אַזוי אָנגעפאַלט דער מאָגען? איך האָב דאַכט מיר היינט נאָר אַזוי פיעל ניט געגעסען!" און איין אויג הייבט ביי איהם אָן ווערען קלענער. נאָר מחמת די אַלמנה ווערד אַנשווינגען, האַפּט ער זיך אויף און רעדט ווייטער צו איהר:

— נו, זעהר פיין, נייען, מהכתיתי, פאַר וואָס ניט?

— האָב איך אייך געוואָלט בעטען, רב שמחהלי, איהר האָט שוין אַזוי פיעל געטהון פון אונזערטוועגען, טאָמער וואָלט געווען אַ סברה, אַז...

רב שמחהלע דערהערט אַז מע שמעקט מיט אַ בקשה, אַ גמילת חסד, געלד מסתמא, האַפּט ער זיך אויף.

— אַז וואָס?

— אַז איהר זאָלט אויסלייהען דאָס ערשטע געלד וואָס מע בעדאַרף אויף די מאַשינעס.

— וואָסערע מאַשינעס?

— אָט די וואָס איך זאָג אייך, צוויי מאַשינעס פון מיינע טעכטערס וועגען, וואָלט איין מאַשינע.

— ווי קומט צו מיר מאַשינעס? וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט מאַ־שינעס?

— געלד! — זאָגט די אַלמנה — מאַשינעס וועלען זיי אַליין קויפען, מע ניט מאַשינעס אויף אויסצאָהלען, למשל איך צאָהל איין איצט אַ פּיפּצינגער, און שפּעטער מיט דריי תרשים אַ פֿינגערהוט צו אַנצינער, און שפּעטער...

— איך ווייס, איך ווייס, דו בעדארפסט מיר ניט דערצעהלען. איך קאן בעשטעהן זיי זאלען זיך בעגעהן אהן מאשינעס. נא דיר גאר מאשינעס:

— ווי אזוי זשע װעלען זיי גייען? מיט די הענד קאן מען אזוי פיעל ניט אנגייען; אלע נייטורינס האבען היינט מאשינעס.

— ווילסט זיי מאכען פאר נייטורינס? אז אך און וועה די יאהר! דיין מאן זאל איצט אויפשטעהן און דערהערען, אז דו ווילסט מאכען פון דיינע קינדער נייטורינס, וואלט ער נאך אמאל געשטארבען. דו ווייסט? דיין רפאל איז געווען אנעהרליכער, א כשרער יוד. אזעלכע ווי רפאל איז נישטא! רפאל זאל הערען נייטורינס וואלט ער דאס ניט אויסגעהאלטען! ער וואלט זיך איך ווייס אליין ניט וואס!

רב שמחה׳לע רעדט מיט הארץ, ער מיינט דאס ערנסט, און וואס ווייטער דערכערט זיך ביי איהם דאס קול.

— נייטורינס? העט! א שעהנע עובדא פאר א יודיש מיידעל! העט! מיר חייכען, וואס הייסט א נייטורין! און נאך ביי יודען! העט! רפאלס טעכטער נייטורינ׳ס! און וואו בין איך? דו ווייסט, אז דיין רפאל איז ביי מיר אויסגעוואקסען, איך האב איהם געמאכט פאר א מענשען, פריהער גאט נאכדעם איך. און ווער האט איהם התונה געמאכט אז ניט איך? העט! ווילסט דו אז איך זאל דער־לאזען אזעלכס? חס וחלילה! וואס בין איך עפיס? א שטיין? א ביין? א שייט האלץ? העט!

די אלמנה מיט דעם וואס זי איז געקומען מיט דעם איז זי אוועקגעגאנגען.

אוועקגעגאנגען און זיך געגעבען דאס הייליגע הארט, געשוואהרען זיך מיט די הארבסטע שבועות; אניט זאל זי ניט דערלעבען איהרע קינדער מגדל זיין, אז מעהר זאל איהר פוס ניט זיין ביי רב שמחה׳לען אין שטוב — בעסער געהן דינען!

ה.

נאר ס׳איז גרינג אויסצורעדען „געהן דינען!" רפאל דעם נאמנ׳ס חייב. א בעל־הבית׳טע גלייך מיט אלע מאזעפעווקער בעל־הבית׳טעס וועט זיך שטעלען דינען; שטעהן ביי א פרעמדען אויבען? זיצען ביי א פרעמדען טיש? איידער אזא לעבען איז שוין גלייכער שטארבען! און די אלמנה האט געבעטען אויף זיך דעם טויט! און דאס מאל האט גאט, דער גרויסער אלמעכטיגער גאט, דער וואס איז אנ׳אבי יתומים און א דיין אלמנות, דוקא דערבארעמט

זיך אויף דער אָרעמער אַלמנה און האָט זי ניט געלאָזט לאַנג אַרומדרעהען אויף דער וועלט, איהר צוגעשיקט אַ גרינגען טויט, אַ מין געשוואָלעכטס אַ מלכּס אינווייניג, געמוטשעט זיך און גוט, געמוטשעט זיך סך הכל אַ חדשים דריט־האַלבען און אַוועקגעשטאָרבען. און נהאַרע דאָט זיך בעדאַרפט טרעפען אַזוי אַז כ׳איז אין מאַזעפּעווקע אין דער צייט אַרוּם קליינע קינדער קיינער נישט געשטאָרבען, האָט מען די אַלמנה בעהאַלטען ניט ווייט פון איהר מאַן, כמעט אַ קבר נעבען אַ קבר — באַשערט געווען אַ גליק! — און יוזעק האָט שוין פאַר איינס געזאָגט קדיש אִי נאָכ׳ן טאַטען אִי נאָך דער מאַמע — און פון דעמאָלט אָן איז דאָס יוזעק געוואָרען אַזוי בעליעבט און טהייער ביי אַלע שכנים און ביי אַלע שכנות און ביי אַלע די וואָס האָבען איהם געהערט זאָגען קדיש אין בית המדרש שטעהענדיג אויף אַ באַנק און הערענדיג איהם קוויטשען אויף זיין קינדערש קול׳כעל „יתגדל ויתקדש...“ איטליכער, ווער עס האָט געזעהען דאָס דאָזיגע קליינע יונגעל מיט׳ן קיילעכדיגען היטעלי מיט די שוואַרצע אויגעליך און מיט די רויטע בעקליך שטעהן אויף דער באַנק אין בית המדרש און געהערט איהם זינגען דעם „יתגדל ויתקדש“, איז געבליבען שטעהן צוגעקוועטשט, געזיפצט און פערטיעפט אין געדאַנקען נישט קיין ליכטיגע, אין מחשבות נישט קיין פרעהליכע, וואָרום איטליכער מענש קאָן חלילה שטאַרבען, איטליכער מענש האָט קליינע קינדער, וואָס קאָנען חס ושלום בלייבען יתומים, מע זאָל בעהיט און בעוואָרענט ווערען! און מע רוקט אונטער דעם קליינעם יתומ׳ל ווער אַ קאָפּיקע און ווער אַ נ׳עפּיל, אַביסעל פאַר רחמנות און אַביסעל פאַר „צדקה תציל ממות“...

דעם אמת דאַרף מען זאָגען, אַז יוזעק איז טאַקי געווען אַ געראָטען קינד מיט אַזאַ מין פּנימ׳ל, וואָס סע בעט זיך: „האָב מיך ליעב“, אונדערצו האָט ער געהאַט אַ גוט קעפּעל און איז געווען אין דער מאַזעפּעווקער תלמוד תורה דאָס בעסטע יונגעל; נח דער מלמד האָט זיך גאָר ניט געקאָנט אָנלויבען פון איהם, און די גאַנצע שטאָדט האָט מיט איהם געקלונגען.

— עפּיס לויבט מען זעהר רפאל דעם נאמנ׳ס זוהנדיל.

— יוזעק׳ן? מע זאָגט ס׳וועט עפּיס זיין גאָר איין חריפות אין דער וועלט!

— און וואָז דאַרף זיך פערוואַלגערען אַזאַ איין אַנטיקעל? צווישען אָרעמע לייט אויפ׳ן מיסט!

— תמיד אַזוי. ווער לעבט? דער אַלטער משה אַהרון אָהן הענט און אָהן פיס, ווער שטאַרבט? רב שמחה׳לעס איידים אַ פרישער אַ געזונדער,

אַ טאַטע פֿון קינדער און אַ יונגערמאַן מיט געלד נעמט ער און שטאַרבט אַוועק!

— איהר זאָגט רב שמחה'לעם אייזיקעם? למאי פּייסט דעם נגיד'ס שנור?

— וואָס מאַכט זי?

— זי מאַכט! מע האָט שוין דריי מאָל אַראָפּגעבראַכט דעם פּראָפעסאָר פֿון יעהופּעץ.

— אַזוי? איך זאָל אַזוי פֿערמאָגען וואָס ס'וועט קאָסטען האַלב. רבונו של עולם!

— ס'איז אַוודאַי אַ וועלט!

— אַ וועלט מיט וועלטעליך!

אַזוי שמועסט מען זיך דורך אין מאַזעפּעווקע און מע קריטיקירט די אַרבייט פֿונ'ם רבונו של עולם אויף וואָס די וועלט שטעהט: וועמען גאָט ניט יאָהרען און וועמען ניט! וועמען גאָט ניט געלד און וועמען קדחת! וועמען גאָט ניט געראָטענע קינדער און וועמען דער רוח ווייסט וואָס!.. קיינעם קומט ניט אויף די געדאַנקען זיך פֿערטראַכטען, פֿון וואַנען לעבען די דאָזיגע געראָטענע קינדער? וואָס עסען זיי? וועך קליידט זיי? צי פֿריהרען זיי ניט אוים אין די לאַנגע ווינטערנעכט אין די קאַלטע קעלערס? צי וואַקסען זיי ניט אויס קיין קאַליקעס, הייקערס, פּאַרטיגע אָרעמע לייט, איבעריגע אומגליקליכע נפשות אויף דער וועלט?..

אַ גליק וואָס די שוועסטער שרה און רבקה האָבען זיך דערשלאָגען צו אַ מאַשינע, און דאָס האָבען זיי צו פֿערדאַנקען זייערע דריי שכנה'טעס בתיה די רופֿא'טע פּעסע די שמש'טע און סאָסע די טענדלערקע, וואָס זיצען מיט זיי אונטער איין דאַך. זיי האָבען זיך צונויפֿגעלייגט אַלע דריי און האָבען אויסגעליהען די ערשטע עטליכע קערבליך און דאָס איבעריגע אויף אויסצאָהלען און ס'איז געוואָרען אַ מאַשינע, און וואָס איז דער חדוש? מען איז דאָך לעבעדיגע מענשען, וואָס דען זאָלען טהון צוויי מיידליך שוין דערוואַכסענע מיט אַ קליין יונגעל אַ יתומ'ל אויף די הענד? אַ שלאַנג, זאָגט מען האָט אויך רחמנות אויף די קליינע שלאַנגעליך, ובפרט אַ מענש!

איין חסרון נאָר וואָס די מאַשינע קלאַפּט אין קאָפּ אַריין אַ גאַנץ טאָג מיט אַ גאַנצער נאַכט, וואָרום אַרבייט איז דאַנקען גאָט פֿאַראַן און ביידע שוועסטער נייען אויף דער מאַשינע, מע בייט זיך מיט דער אַרבייט און מע „נעמט זיך איבער די הענט“, דאָס הייסט בשעת איין שוועסטער נייט אויף דער מאַשינע הייצט די אַנדערע איין דעם אויבען און פּאַרקעדט, בשעת איינע שטעלט

דעם וואַרמעם נייט די אַנדערע אויף דער מאַשינע, און די מאַשינע הערט ניט אויף צו קלאַפּען און די שכנה'שעס האַלטען זיך ביים קאָפּ און הערען ניט אויף צו וואָרטשען שטילערהייד:

— נאָ דיר אַ גראַגער...

נאָט איז אָבער אַ גוטער גאָט; ער שיקט צו די רפֿואָה פֿאַר דער מכה. די רפֿואָה איז געווען יוזעק. אין יעדער שטוב מאַכט זיך אַז ס'איז ווייסט און פֿינסטער, די צייט איז שלעכט, די געשעפֿטען געהען ניט, ס'איז ביטער אויפ'ן האַרצען, ווערד געבאָהרען אַ קליין וועוועריקעל און די גאַנצע שטוב בייט זיך איבער. תחלת שרייט דאָס קליינע וועוועריקל, קוויטשעט, רייסט זיך אויפ'ן בייכעל, לאָזט ניט שלאָפֿען קיינעם, נאָר אָט איז דאָס וועוועריקיל אַביסעל אונטערגעוואַכסען, עס הערט אויף צו שרייען, עס עפֿענט אויף די איינעלעך און סע קוקט, ווי אַ זינדיגער מענש, — זעהט נור ווי סע קוקט מיט אויגען, אַנאַו פּיצעלע... אַנאַו ברעקעלע!" און דאָס וועוועריקיל עפֿענט אויף דאָס מיילעכיל שטעלט אַרויס דאָס צינגעל, און סע הויבט אָן צו לאַכען, און עס ווערד ליכטיג אַלעמען אין די אויגען, — זעהט נאָר, זעהט, סע לאַכט איך זאָל אַזוי זיין געזונד סע לאַכט!... אַ גדולה, אַ שמחה, אַ פֿרייד אויף דער נשמה! די גאַנצע שטוב איז פֿול מיט דעם, איטליכער טראָגט זיך מיט דעם אַרום, מע פֿאַרגעסט אָן די צרות, דאָס ביטערקייט פֿונ'ם לעבען ווערד פֿערצוקערט, ס'איז נאָר אַ חיות און גענוג!

דאָס איינעגע איז געווען מיט אונזער יוזעקען. יוזעק איז געווען דאָס ליבע וועוועריקיל, וואָס אַלע האָבען איהם ליעב געהאַט און אַרומגעטראָגען זיך מיט איהם, און אַז ס'איז געקומען ערב פסח האָט מען איהם אויסגעקליידט בגדי מלכות, אָנגענומען אַ קאַפּאָטקעלע מיט הייזעליך אויף שלייקעס, אויפגענייט אַ פּאָר שטיוועלעך און געקויפט אַ ניי היטעלע, צוגעזאָגט איהם שענקען ניסליך און בעצייטענס איהם געמאַכט אַ סקאָוועראָדע לאַטקעס פֿון מצה מעהל, איהם קאַליע געמאַכט דעם מאָגען און שיער ניט איבערגעפּעקעלט איהם אויף יענער וועלט.

— ווער בעט אייך איהר זאָלט איהם האָדעווען מיט דער שוואַרץ יאָהר ווייסט וואָס? האָבען די שוועסטער געשריגען אויף די שכנה'שעס.

— שאַ, שאַ, קוק זי אָן אַביסעל! מע האָט געגעבען דעם קינד אַ לאַטקע מיט שמאַלץ, וואָס מע טרוט זיך דאָ!

אַזוי האָבען די שכנה'שעס פאַרענטפערט זיך און בתיה די רופא'טע האָט נעטהאָן אַלסדינג וואָס זי האָט געקאָנט און האָט אָפּגעראַטעוועט דאָס קינד, און ס'איז געקומען ערב פסח האָט מען יוזעק'ן מיטגעגעבען אַ העמד מיט דריי גראָשען און אָפּגעשיקט איהם אין באָד אַריין, און אַז ער איז געקומען פון באָד, האָט מען איהם אָנגעטהון די נייע מלבושים'ליך, און ער האָט געשיינט ווי די זון

— אַ קיינהאָרעליך קינד! — האָבען זיי געזאָגט איינס צום אַנדערען.

— קיין עין הרע ניט, קיין ביין אויג זאָל איהם ניט שאַדען!

און יוזעק האָט גענומען דאָס סדור'ל און איז געגאַנגען אין שול אַריין דאַוונען, געזאָגט קדיש און געקומען אַהיים מיט אַ ברייטען גוט יום טוב און געטראָפען דעם טיש גרייט מיט מצות, מיט אַ פלעשיל ראָזינקעס וויין, מיט מרור, חרוסת, קאַרטאָפּלים און זאַלץ וואַסער — אַלסדינג איז געווען, אַלץ וואָס מע בעדאַרף, נאָר איין זאַך האָט געפעהלט: ס'איז נישט געווען ווער ס'זאָל אָפּרעכטען דעם סדר.

נישט געווען קיין מלך!

ח.

אַלע דריי שכנה'טעס זענען געווען אַלמנות, דאָס הייסט צוויי זענען געווען אַלמנות און איינע אַ גרושה. קיין קינדער האָבען זיי אויך ניט געהאַט, דאָס הייסט זיי האָבען געהאַט קינדער, נאָר נישט ביי זיך, אין דער פרעמד זענען זיי געווען, צווייט און צושפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט: חער — אַ בעל-מלאכה, און ווער — אין אַ קלייט, און ווער פערהואַפּען אינ'ם חייטען-וויטען אַמעריקאַ. זייער מזל, אָדער זייער שלים-מזל האָט צונויפגעטריבען די דאָזיגע דריי ווייבער אין איין שטוב, ביי בתיה די רופא'טע, וואָס זי איז געוועזען די בעל-הבית'טע און זי איז געווען צווישען זיי די נגידית.

געזעסען אַלע דריי אונטער איין דאַך, געשטאַנען ביי איין אויבען, געבאַקען ברויט פון איין באַקדייזשע, געבענטשט און געבענטשט חלה פון איין מולטער, האָט זיך יעדע פון זיי געהאַט איהר בעזונדערען טיש, וואָרום ס'איז שווער אַז דריי ווייבער זאָלען קאָנען הויזען, אויסקומען צווישען זיך. אויב איהר זעהט היינטמאָרגענס דאַמען לעבען פריינדליך, קושען זיך בשעת מע קומט איינס

צו דאָס אַנדערע אויף אַ זשורפיקס זיצען אינאיינעם און קנאַקען ניסליך, זאָל איך קיין חדוש ניט זיין ס'איז נאָר דערפאַר וואָס מע זיצט ניט אונטער איין דאַך און מע שטעהט ניט ביי איין אויבען און מע באַקט ניט פון איין באַקדיזשע און מע רעשטשינעט ניט פון איין מולטער.

צווישען די 360 טעג, וואָס ס'איז פאַראַן אין יאָהר האָבען זיך אונזערע ווייבער אַמאָל 300 געקריגט; נאָר איך וויים ניט וואָס ווערד ביי אייך אָנגערופען געקריגט? מע האָט חלילה איינס ביי דאָס אַנדערע ניט צוגענומען גאָרניט, חלילה נישט בעליידיגט, ניט אָנגערירט אין כבוד, נאָר גלאַט דריי כאַראַקטערען קענען זיך ניט אויסגלייכען. למשל פעסי די שמש'טע האָט ליעב פאַרשאַרען דאָס גאַנצע פייער אין אויבען און פאַרשטעלען מיט דער זאַסלינקע וואָס קומט איהר דערפאַר? האָט אָבער סאָסי די טענדלערקע אַ טבע צו שטעלען אַלע אין דערפריה אַ קריגעל ציקאָריע אויפ'ן פריפעטשאָק. איז דאַכט מיר אויך ניט קיין עולה; זי וועט דאָך ניט קריכען מיט איהר קריגעל ציקאָריע צווישען די פליישיגע טעפליך! זאָגט אָבער פעסי די שמש'טע, אַז ס'איז ניט כדאי אַז איבער אַ קריגעל ציקאָריע זאָל כפרה ווערען די חלה אין אויבען. זאָגט סאָסי די טענדלערקע: לאָזען איהרע שונאים זיין די כפרה! זאָגט איהר פעסי די שמש'טע, אַז זי האָט אפנים היבשליך שונאים? זאָגט סאָסי די טענדלערקע: ניט צו פאַרזינדיגען, איך האָב זיי גענוג, מע זאָל זיי געהרגעט זייען און זאָלען שיטער אויפגעהן. זאָגט איהר פעסי די שמש'טע: פון ווען אָן זענט איהר דאָס געוואָרען אַזוי באַרעדעוודיג? זאָגט איהר סאָסי די טענדלערקע: פון זינט איך האָב מיך באַזעצט אינ'ם דאָזיגען חיסטעניש, האָב איך בעקומען שונאים ווי די הינט! רופט זיך אָן בתיה די רופא'טע, די בעל-הבית'טע פון דער שטוב, וואָס שטעהט בשעת מעשה ביי דער זייט פערלייגט די פאַטשיילע אונטער די אוידרען מיט אַ קאַטשעלקע אין די הענט און קאַטשעט אַ בלאַט לאָקשען אויף שבת: „איך וויים ניט וואָס איז אייך דאָ אַזוי וויסט? די סך דירה געלדען וואָס איהר צאָהלט זיך אָן? זאָגט צו איהר סאָסי די טענדלערקע: „גוט איז אייך אַז איהר זענט אַ נגידית'טע און האָט קיין עין הרע אַ סך געלד! זאָגט צו איהר בתיה די רופא'טע: וואָס געהט אייך אָן צי אַ סך צי ניט קיין סך? ביי אייך האָב איך ניט צוגענומען גאָרניט? זאָגט צו איהר סאָסי די טענדלערקע: וואָס האָט איהר ביי מיר צו נעהמען? דעם דלות? נעהמט אייך איהם! זאָגט איהר בתיה די רופא'טע: „האַלט זיך מיט איהם געזונדערהייד!..“ רופט זיך אָפּ פעסי די שמש'טע: „פון דלות איז קיינער ניט בעוואָהרענט! מע האָט שוין געזעהען פיינע בריה'ס מיט אייגענע

„שלום-עליכם“ באנד II. 4.

הייזער ליגען פון דעסטוועגע גוט אין דער ערד!..״ „און באקען ביינעל״...
העלפט איהר אונטער סאסי די טענדלערקע, ווערט בתיה די רופא׳טע אין
כעס און פאלט אן אויף סאסי די טענדלערקע, שטעלט זיך איין פאר איהר פעס:
די שמש׳טע, ווערט א געראודערײ צווישען אלע דרײ ווײבער, א מישמאש,
א צונויפגיסעניש פון ווערטער, רייד און משלים: „געזעהען אביסעל א מליץ
יושר׳טע!..״ „געפעהלט אייך א השגה פון א יורענע!..״ „געפעהלט אייך ניט
ועט איהר מיט מיר קיין שדוך ניט טהון...״ „מע זוכט א שער רופט זיך אפ
דאס אויבערשטע פון שטייסיל!..״ „א משל קאבאק!..״ „אויך מיר א נגידית׳טע
איבער א קאטשערע מיט א לאפעטע״... „לאז זיין שטיל פיסקאטע, ווארום סע
קען פליהען א קאטשערע אין קאפ אריין״... „איך ווייס ניט וועמען, איהר
ועט בילכער...״ „נא זשע דיר טאקי!..״ „נא דיר זי!..״ „נאט אייך ביידע!..״

איהר מיינט וואס איז דאס געווען? פעטש? חס וחלילה! — פייגען-פייגען
פון צוויי צונויפגעדרעהטע פינגער, אינמיטען א דריטער, און גלייך אין נאז
אריין.

—

ט.

האט קיין פאראיבעל ניט וואס איך וועל אייך זאגען: איך האב מורא,
אז ווען חלילה מע שפאנט צונויף דרײ הײנטמאדישע דאמען און מע קוועטשט
זיי צונויף אלע אינאיינעם אונטער איין דאך ווי מע האט צונויפגעקוועטשט
אונזערע דרײ ווײבער, בין איך אייך ניט ערב וואס דערפון וואלט ארויס;
עס קאן זיין עס וואלט ניט ארויס נארניט, און עס קאן זיין אז עס וואלט
געווען מאוס, נאך מאוס׳ער ווי ביי מיינע דרײ שכנה׳טעס... איך מיין חלילה
דערמיט קיינעם ניט בעליידיגען; נאר גלאט, מע רעדט רעדט מען.

איך קעהר מיך אום צוריק צו מיינע ווײבער נאך אלע מחלוקת׳ן מיט
די מאוס׳ע „קאנפליקטען״ וואס צווישען זיי פלעגט פארקומען, איז מען
זיך קיין שונאים חס ושלום ניט געווען, ווארום וואס אייגענטליך האט מען
געהאט איינס צו דאס אנדערע? חלילה אפגענומען פרנסה? אט האט מען זיך
געקריגט און אט האט מען זיך איבערגעבעטען. און ווער שמועסט אז ס׳איז
געקומען פסח איז מען גאר געווארען שלום, אחדות, נפש אחת, ווארום אלע דרײ
האבען געבאקען מצות אין איין טאג, אלע האבען געשטעלט איין דײשקעלע
בארשט, אלע האבען געהאנדעלט איין מציאה א זעקיל קארטאפליעס און אלע
האבען זיך געזעצט צום סדר ביי איין טיש, טאקי ביי דער בעל-הבית׳טע,

ביי בתיה די רופאיטע, אינאיינעם מיט איהר געהויבען די שיסעל, איהר נאָכ־געזאָגט שטילערהייד וואָרט ביי וואָרט די הגדה, וואָס בתיה האָט געלייענט אויף עברי־טייטש פון אַ גראָבען סדור.

נאָר דאָס איז אָבער געוועזען אַמאָל, בשעת בתיה דער רופאיטעס מאַן, ישראל דער רופא, האָט נאָך געלעבט, פלעגט ער אָפּרעכטען דעם סדר. נאָכ־דעם אַז ישראל דער רופא איז געשטאָרבען האָט איינער פון די שכנה'טעס זיהן, געפּראַוועט דעם סדר. איצט אַז אַלע האָבען זיך צופאָהרען דער אַהער און דער אַהין, און אין דער גאַנצער שטוב איז געבליבען איין מאַנסביל יוזעק, איז געוואָרען צווישען די ווייבער אַ רייד, אפשר וואָלט געווען אַ סברה, אַז יוזעק זאָל הייַנטיגס יאָהר אָפּריכטען דעם סדר? יוזעק איז אַ יונגעל וואָס לערענט שוין תומש, און עברי זאָגט ער ווי אַ וואַסער, פאַר וואָס זאָל ער ניט זיין דער מאַנסביל, דער מלך?

— יוזעק, ווילסט זיין אַ מלך?

— אַ מלך? פאַר וואָס ניט? ווער זאָגט זיך עס אָפּ פון מלוכה?

— אַז אַזוי און ווען איז צו דער מלוכה, אַז יוזעק איז דער מלך!—

אַזוי האָבען געזאָגט די דריי ווייבער מיט די צוויי שוועסטער און האָבען אידם אויסגעבעט זעהר אַ שיינע „עסע בעט“, אַרומגעלעגט מיט קישענס, און יוזעק אַז ער איז געקומען פון שול מיט'ן ברייטען גיט יום טוב האָט ער זיך גע[illegible]ל כּבּא מלכותא, אין די נייע יום־טוב'דיגע בגדים'ליך, ווי אַני־אמת[illegible] מלך.

י.

זייַ זאַכען: געגנעצען, לאַכען און וויינען — דאָס זענען פון די ענינים וועם מע נעמט זיך אָן איינער פונ'ם אַנדערען. — געגנעצען, לאַכען און וויינען איז ניט ביי אונז אין די הענד.

ביים סדר וואָס מיר בעשרייבען אַצונד, סאַמע צום רעכטען שפּיץ, בשעת דער יונגסטער פון די מלכים, יוזעק דער יתום, האָט נאָך דעם ברייטען „לפיכך“ מיט'ן שענעם „הלל“ אויפגעהויבען דעם צווייטען כוס און אָנגעהויבען זאָגען דעם הריני רוצה לקיים מצות כוס שני של ארבע כוסות און געוואָלט צוטראָגען דאָס גלעזעל צום מויל, האָט זיך געלאָזט הערען צווישען די ווייבער אַ יאָמערליך [illegible]געזעהן, ווי מע באַוויינט אַ טוידטען.

ווי אַזוי דאָס האָט זיך געטראָפֿען ווער פֿון זיי האָט פֿריהער אָנגעהויבען וויינען, איז שווער צו וויסען. בשעת יוזעק האָט אָפּגעמאַכט דעם קדוש און אָנגעהויבען צו זינגען דעם עבדים היינו, האָט איינע פֿון די צוויי שוועסטער זיך דערמאָהנט, אַז פֿאַראיאָהרען אין דער צייט זענען זיי אויך געזעסען ביים סדר; נאָר ס'איז געווען אַן אַנדער סדר. דער טאַטע האָט געלעבט, און די מאַמע האָט געלעבט, און זיי, די צוויי שוועסטער, האָט מען אויפגענייט אויף פּסח נייע קליידליך, זיך גאָר נישט גערעכט, אַז זיי וועלען איצטער בעדאַרפֿען זיצען ביי אַ פֿרעמדען טיש מיט פֿרעמדע ווייבער און יוזעק וועט זיי אָפּרעכטען דעם סדר... און ביי איינער פֿון די צוויי שוועסטער האָט אָנגעהויבען פֿינטלען אַנ'אויג, אונטערציטערן די אונטערשטע ליפּ, און אויף איהר קוקענדיג האָט זיך ביי דער אַנדערער שוועסטער אָנגעהויבען לאָזען אַ טרעהר נאָך אַ טרעהר, און אויף זיי קוקענדיג האָט זיך איינע פֿון די דריי שכנה'טעס דערמאַנט אויך אָן זייער אומגליק, אַז נטע דער שמש, איהר מאַן הייסט דאָס, האָט געלעבט איז איהר געווען גוט ווי די וועלט, דאָס הייסט גוט איז איהר קיינמאָל נישט געווען, נאָר בעסער ווי איצטער אַוודאי, אַז זי בעדאַרף זיין אַ פּיד'שמש'טע, ווארום עוזר דער שמש וואָס איז פֿריהער געווען ביי נטע דעם שמש אַ פּיד'שמש, איז היינט געהויכט געוואָרען, אַרויף נאָך איהר נטע'ס טויט, פֿון פּיד'שמש אויף שמש, און זיין ווייב גנעסי איז געוואָרען אַזוי גרויס, טאַטעניו, אַז מע קאָן שוין גאָר צו איהר נישט צוטרעטען!..

אַזוי האָט זיך געטראַכט פּעסי די שמש'טע און האָט געמאַכט בשעת מעשה אַזאַ קרום פּנים, אַז סאָסי די טענדלערקע האָט בעדאַרפֿט זיין שטאַרקער פֿון אייזען, זי זאָל זיך איינהאַלטען פֿון טרעהרען. סאָסי האָט זיך דערמאָנט אָן טרויעריגע זאַכען, זיבען און זיבעציג ווייבער, וואָס רייסען פֿון די הענט, לאָזען נישט פֿאַרדינען אַ גראָשען, צובאַלעווען די קונה'טעס, מאַכען פֿון זיי אַ תל, אַ תל! היינט האָט זי זיך דערמאָנט אָן איהר עלטערע טאָכטער וואָס זי איז געשטאָרבען שוין לאַנג, נאָך קינדווייז, ראָסי האָט זי געהייסען; ווען ראָסי זאָל געווען נישט שטאַרבען וואָלט זי שוין איצטער געווען אַ מיידיל צו לייַטען און אפשר אַ מאַמע פֿון קינדער. און אויך אָן איהר מאַן האָט זי דערמאַנט, ווי ער איז נעבעך אָפּגעקומען כל ימיו, געווען אַ פֿינסטערער קאַליקע, אַ לא יוצלח לשום מלאכה, אַ קראַנקער נעבעך — און סאָסי די טענדלערקע נאָכזאָגענדיג שטילערהייד בתיה דער רופֿאַ'טע די הגדה און צושאָקלענדיג זיך גלייך מיט איהר צום טאַקט באַוואַשט זי זיך מיט טרעהרען, און אפילו די פֿירזאָגערין אַליין, בתיה די רופֿאַ'טע, הערט זיך אַליין ניט צו צו די ווערטער פֿון

דער הגדה וואָס גיסען זיך ביי איהר אָהן איהר וויסען, דערמאָנט זיך אויך אָן איהרע אייגענע צרות, און איהרע קינדער וואָס זענען אַוועק אין דעם ווייטען — ווייטען אַמעריקאַ. זיי שרייבען אפילו פון דאָרטען גאַנץ גוטע בריוולעך, אַז זיי מאַכען דאָרטען אַ גוט לעבען, היינו זיי אַרבייטען זעהר אַ סך און זענען מענשען גלייך; צו בעווייזען ווי גוט זיי איז, האָבען זיי איהר געשיקט זייערע פּאָרטרעטען, וואָס דאָרטען רופט מען דאָס „פּיקטשערס" און זאָגען איהר צו, אַז אויב די געשעפטען, אָדער ווי ער רופט דאָס דאָרטען די „ביזי־נעס" וועלען זיך אַ ביסעל פאַרבעסערען וועלען זיי איהר צושיקען עטליכע קערבלעך אָדער ווי מע רופט דאָס דאָרטען „דאָללערס" מיט אַ שיפּס קאַרטע און וועלען די אַריבערנעהמען אַהינצו אין דעם גרויסען גליקליכען לאַנד, וואו אַלע מאַכען אַ לעבען, וואו אַלע מענשען זענען גלייך, אַ מענש מעג דאָרטען אויסציהען זיך אין מיטען גאַס פון הונגער, וועט איהם קיינער ניט זאָגען קרום געהסט דו... נאָר אַזוי לאַנג קריינקען די שונאים ווי לאַנג בתיה וועט ניט פאָהרען אַהינצו, זי האָט דאָ אויך קינדער. אַי ס'איז זיי נעבעך ניט גוט, וואָס זאָל מען טהון? ס'איז אַ נאָטס זאַך, אַלסדינג איז פון גאָט!

אַזוי טראַכט זיך בתיה די רופאיטע און לייענט די „הגדה" ווי אַ וואַסער, און זי אַליין בעמערקט גאָר ניט ווי זי וויינט און גיסט מיט טרעהרען, ביז ס'איז געקומען צום צווייטען כוס פון די אַרבע כוסות, אַז דער יונגסטער פון די מלכים האָט זיך אָפּגעשטעלט אָפּטרינקען אַ ביסעל ווין, האָבען זיך אַלע ווייבער אַליין דערשראָקען פאַר זייער געוויין, און בתיה די רופאיטע איז אָנגעפאַלען אויף זיי מיט אַ געפילדער, זיך אויסגעווישט די אויגען מיט'ן פאַרטוך און אויסגעשנייצט די נאָז.

— וואָס האָט איהר זיך צוויאַחמערט פלוצים אין מיטען דרינען? וואָס איז היינט יום כפור? צי תשעה באָב? געזעגען אַביסעל!

ערשט דעמאָלט האָבען זיך די ווייבער בערוהיגט, ווען איינע פון זיי האָט אונטערגעטראָגען דעם מלך אַ קוואָרט וואַסער מיט אַ טאַז אויף צו וואַשען זיך, די אַנדערע האָט דערלאַנגט די הייסע פיש פונים אויבען, די דריטע האָט צוגעטראָגען דעם חריין. דער יונגסטער פון די מלכים האָט געמאַכט אַ ברכה על אכילת מצה, די ווייבער האָבען געענטפערט אָמן און די סעודה האָט זיך אָנגעהויבען שטיל, אָהן ווערטער.

KARL A. BOLL